ISSN 2307-8035

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

100 Років
ХЕРСОНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТУ

НАУКОВИЙ ВІСНИК ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ
Випуск 3

Херсон-2017

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Демецька Владислава Валентинівна *– доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету*

Заступник головного редактора:

Бєлєхова Лариса Іванівна *– доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету*

Відповідальний секретар:

Гізер Валерія Володимирівна *– кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету*

Члени редакційної колегії:

Біль Лучія *– доктор філософії, заступник декана Інституту прикладної лінгвістики Варшавського університету (м. Варшава, Польща)*

Ґудманян Артур Ґрантович *– доктор філологічних наук, професор, директор Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету*

Главацька Юлія Леонідівна *– кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету*

Коломієць Лада Володимирівна *– доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Кредатусова Ярміла *– доктор філософії, доцент факультету мистецтв Прешовського університету (м. Прешов, Словаччина)*

Покорн Ника К. *– доктор філософії, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Люблянського університету (м. Любляна, Словенія)*

Ребрій Олександр Володимирович *– доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Романова Наталя Василівна *– доктор філологічних наук, професор кафедри німецької мови Херсонського державного університету*

Французова Катерина Сергіївна *– кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету*

Науковий вісник Херсонського державного університету.
Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація» є фаховим виданням
на підставі Наказу МОН України від 11 липня 2016 р. № 820 (додаток № 12).

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
рішенням Вченої ради Херсонського державного університету
(Протокол № 15 від 26.06.2017 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
(серія КВ № 21018-10818Р від 29.09.2014 р.
видане Державною реєстраційною службою України)

Офіційний сайт видання: www.tsj.kherson.ua

ISSN 2307-8035

© Херсонський державний університет, 2017
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2017

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Херсонський державний університет – провідний науково-освітній центр Півдня України,який у 2017 році святкує свій 100-літній ювілей. Це не просто значний відтинок часу, а ціла епоха для нашого університету. Це шлях наполегливої праці багатьох поколінь досвідчених, творчих, талановитих фахівців. Це шлях утвердження власних принципів,пошуків,звершень,зростання та примноження здобутків.

Херсонський державний університет відомий своїми науковими школами, які розвиваються та виховують молодих науковців. За керівництва відомих учених у нашому навчальному закладі підготовлено не одне покоління висококваліфікованих фахівців. Серед них – народні й заслужені вчителі, артисти, народні депутати України, олімпійські чемпіони, чемпіони Європи та світу, видатні вчені, письменники, журналісти, економісти, менеджери, юристи, державні й політичні діячі тощо.

Університет є засновником багатьох журналів, 12 з яких – фахові наукові видання України. Філософія «Наукового вісника Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація» полягає в науковому осмисленні актуальних проблем перекладознавства,дослідженні в галузі мов народів світу,проблем перекладу,а також актуальних проблем міжкультурної комунікації.

Упевнений, що високий професіоналізм та самовіддана праця вчених Херсонського державного університету сприятимуть подальшому розвитку і примноженню освітнього й наукового потенціалу нашої держави.

Щиросердно вітаю редакційний колектив, авторів і читачів «Наукового вісника Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація» з ювілейною датою. Хвала і шана талановитим і невтомним творцям цього видання!

З повагою,

Ректор Херсонського державного університету
Василь СТРАТОНОВ

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Бойкарова Л.Р.
ВІДТВОРЕННЯ ХРОНОТОПУ ТРАГЕДІЇ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА «АНТОНІЙ І КЛЕОПАТРА» У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ БОРИСА ТЕНА 10

Грачова А.В.
СТАНОВЛЕННЯ ЧАСТИНОМОВНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВ 15

Григорук С.И.
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РУССКО-УКРАИНСКОГО ПЕРЕВОДНОГО СЛОВАРЯ СЛОВОСОЧЕТАНИЙ Л.Г. САВЧЕНКО ПРИ ОБУЧЕНИИ ПИСЬМЕННОМУ ПЕРЕВОДУ 20

Заслужена А.А.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ МЕТАФОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ Г.Д. РОБЕРТСА «ШАНТАРАМ») 26

Іванченко М.Ю.
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОР ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ 30

Karabowicz Tadeusz
MIĘDZYKULTUROWA KOMUNIKACJA W PRÓBACH TŁUMACZENIOWYCH EMIGRACYJNEJ POETKI UKRAIŃSKIEJ ŻENI WASYLKIWSKIEJ 35

Князян Д.Х., Млинчик А.В.
ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЗБІРКИ Р. КЕНО «ВПРАВИ ЗІ СТИЛЮ» 40

Koulykova V.G.
LES PARTICULARITES GRAMMATICALES DE TRADUCTION DES CONVENTIONS FRANÇAISES EN UKRAINIEN: L'ASPECT PRAGMATIQUE 45

Літвіняк О.В.
ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРІЯ ОЛЕКСІЙОВИЧА ЖЛУКТЕНКА З ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ 50

Макаренко Ю.Г.
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОМЕДІЙНИХ ДІАЛОГІВ У КОМЕДІЙНОМУ ФІЛЬМІ «ОСВІДЧЕННЯ» 55

Мольдерф О.Є.
УКРАЇНСЬКІ ПРИПОВІДКИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ІВАНА ФРАНКА 59

Муц Л.Ф., Демихова О.Г., Карпенко І.Ю.
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ДИСКУРСУ РИЗИКУ.....67

Рубан В.С.
ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ
КАЗКОВОЇ ПОВІСТІ РОАЛЬДА ДАЛА «ЧАРЛІ І ШОКОЛАДНА ФАБРИКА».....71

Смольницька О.О.
КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВИБРАНОЇ ЛІРИКИ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО
Й ВІРША РИЧАРДА ЛАВЛЕЙСА «ДО АЛТЕЇ, З В'ЯЗНИЦІ»:
ПІДҐРУНТЯ ГЕДОНІЗМУ.....76

Смольницька О.О.
ДІАЛОГ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ЯК ПРИНЦИП ДЗЕРКАЛА (НА ПРИКЛАДІ
ВИБРАНИХ ВІРШІВ КРІСТОФЕРА МАРЛО ТА СЕРА ВОЛТЕРА РЕЛІ):
ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ.....84

Хорунжа Л.А.
СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....93

Ясногурська Л.М.
КАТЕГОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДЕРЖАВНА ЗРАДА» ЗАСОБАМИ
ФРАЗЕОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ).....97

СЕКЦІЯ 2
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Акімова А.О.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС ІСТОРИЧНИХ АСПЕКТІВ
КИТАЙСЬКОЇ ДРАМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НОВІТНЬОЇ ДРАМАТУРГІЇ.....102

Бабич В.І.
МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЛІРИЧНОГО *Я*
НА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ
(НА МАТЕРІАЛІ ІДІОДИСКУРСІВ Р. ФРОСТА Й К. СЕНДБЕРГА).....109

Bialyk O.Ye.
THE ROLE OF IMO STANDARD MARINE COMMUNICATION PHRASES
IN SAFETY OF NAVIGATION AT SEA.....116

Harbera I.V.
PHRASEME-IDEOGRAPHIC MODEL OF CONCEPT "PERSON"
IN THE UKRAINIAN EASTERN-STEPPE DIALECTS
AS THE BASIS OF LINGUISTIC DATABASE.....120

Дерега С.В.
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ
В АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ РЕКЛАМИ
ТОВАРІВ ЕЛЕКТРОНІКИ З ІНТЕРНЕТ-САЙТІВ).....125

Євчук А.М.
УЖИВАННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЕРСІЇ ЩОТИЖНЕВОЇ ГАЗЕТИ «DIE ZEIT») **130**

Желуденко М.О., Сабітова А.П.
ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ **134**

Калініченко М.М.
ЯНГОЛИ БІЧЕР СТОУ **139**

Лефтерова О.М.
ROTA VIRGILII ЯК ВІДТВОРЕННЯ АНТИЧНОЇ СХЕМИ ТРЬОХ СТИЛІВ **144**

Мариненко П.І.
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНЦЕПТУ *DUENDE* В ІСПАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ ІБЕРІЙСЬКОГО МОВНОГО АРЕАЛУ **149**

Михайленко В.В.
КУЛЬТУРНЫЕ СИМВОЛЫ В МЕЖКУЛЬТУРНОМ ОБЩЕНИИ **155**

Снєда Ю.С.
ПРАГМАСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОЇ ПРЕСИ **161**

Шурма С.Г.
НАСИЛЬСТВО ТА ЖОРСТОКІСТЬ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТА БРИТАНСЬКИХ СТАТЕЙ) **165**

CONTENTS

SECTION 1
TRANSLATION STUDIES

Boykarova L.R.
RECONSTRUCTION OF TIME-SPACE IN THE W. SHAKESPEARE'S TRAGEDY "ANTONY AND CLEOPATRA" IN BORYS TEN'S TRANSLATION INTERPRETATION 10

Grachova A.V.
THE FORMATION OF THE PARTS-OF-SPEECH SYSTEM OF UKRAINIAN, ENGLISH AND ITALIAN LANGUAGES 15

Hryhoruk S.I.
USING THE RUSSIAN-UKRAINIAN INTERLINGUAL COLLOCATIONS DICTIONARY BY L.H. SAVCHENKO WHEN TEACHING TRANSLATION 20

Zasluzhena A.A.
FEATURES OF TRANSFER OF CONCEPTUAL METAPHORS INTO UKRAINIAN LANGUAGE (BASED ON TRANSLATION OF THE NOVEL BY G.D. ROBERTS "SHANTARAM") 26

Ivanchenko M.Yu.
PECULIARITIES OF FINANCIAL INSOLVENCY METAPHORS REPRODUCTION IN UKRAINIAN TRANSLATION 30

Karabowicz T.
INTERCULTURAL COMMUNICATION IN TRANSLATION ATTEMPTS MADE BY ÉMIGRÉ POETESS ZHENIA VASYLKIVSKA 35

Kniazian D.H., Mlynchik A.V.
THE LEXICAL AND STYLISTIC TRANSLATION PECULIARITIES OF "EXERCICES DE STYLE" BY RAYMOND QUENEAU 40

Kulykova V.G.
GRAMMATICAL PECULIARITIES OF FRENCH CONVENTIONS' TRANSLATION INTO UKRAINIAN: THE PRAGMATIC ASPECT 45

Litvinyak O.V.
TRANSLATION STUDIES RESEARCH BY YURIY O. ZHLUKTENKO 50

Makarenko I.G.
TRANSLATION PARTICULARITIES OF LINGO-CULTURAL REALIA BY MEANS OF COMIC DIALOGUES IN THE COMEDY "THE PROPOSAL" 55

Molderf O.Ye.
UKRAINIAN PROVERBS IN GERMAN TRANSLATION OF IVAN FRANKO 59

Muts L.F., Demihova O.H., Karpenko I.Yu.
THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE DISCOURSE OF RISK 67

Ruban V.S.
TRANSLATIONAL PRAGMATIC ASPECTS OF ROALD DAHL'S FAIRY STORY «CHARLIE AND THE CHOCOLATE FACTORY»....71

Smolnytska O.O.
COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SELECTED LYRICS BY MAKSYM RYLSKYI AND THE POEM BY RYCHARD LAVLEIS "TO ALTHEA, FROM PRISON": THE BASE OF HEDONISM 76

Smolnytska O.O.
DIALOGUE OF POETIC TEXTS AS A PRINCIPLE OF A MIRROR (ON AN EXAMPLE OF THE SELECTED POEMS OF CHRISTOPHER MARLOWE AND SIR WALTER RALEIGH): REFLECTION IN THE UKRAINIAN POETIC TRANSLATION....84

Khorunzha L.A.
SPECIFIC FEATURES OF PROFESSIONAL TRANSLATION PRACTICE....93

Yasnohurska L.M.
THE CATEGORIZATION OF "HIGH TREASON" CONCEPT WITH PHRASEOLOGICAL MEANS (BASING ON THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)....97

SECTION 2
INTERCULTURAL COMMUNICATION

Akimova A.O.
LITERATURE DIAGNOSTIC DISCOURSE OF THE HISTORICAL ASPECTS OF THE CHINESE DRAMA THROUGH THE PRISM OF THE NEWEST DRAWN....102

Babych V.I.
LINGUO-STYLISTIC MEANS OF EXPRESSION OF LYRICAL *I* AT LEXICAL AND GRAMMATICAL LEVEL OF A POETIC TEXT (BASED ON IDIODISCOURSES OF R. FROST AND C. SANDBURG)....109

Bialyk O.Ye.
THE ROLE OF IMO STANDARD MARINE COMMUNICATION PHRASES IN SAFETY OF NAVIGATION AT SEA....116

Harbera I.V.
PHRASEME-IDEOGRAPHIC MODEL OF CONCEPT "PERSON" IN THE UKRAINIAN EASTERN-STEPPE DIALECTS AS THE BASIS OF LINGUISTIC DATABASE....120

Dereha S.V.
THE PECULIARITIES OF THE USE OF TERMINOLOGY IN THE ENGLISH ADVERTISING TEXTS (BASED ON THE ADVERTISEMENT OF ELECTRONIC GOODS FROM INTERNET SITES)....125

Yevchuk A.M.
THE USE OF YOUTH SLANG IN MODERN GERMAN ELECTRONIC PUBLICATIONS (INCLUDING ONLINE VERSIONS OF WEEKLY NEWSPAPER "DIE ZEIT") **130**

Želudenko M.O., Sabitova A.P.
LANGUAGE WORLD AS A REFLECTION OF A LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD **134**

Kalinichenko M.M.
ANGELS OF BEECHER STOWE **139**

Lefterova O.M.
ROTA VIRGILII AS THE REFLECTION OF TRIA GENERA DICENDI **144**

Marynenko P.I.
HISTORY AND MODERN FUNCTIONING OF THE CONCEPT *DUENDE* IN SPANISH LINGUOCULTURE OF THE IBERIAN AREAL **149**

Mykhaylenko V.V.
CULTURAL VALUES IN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION **155**

Snieda Yu.S.
PRAGMATIC SEMANTIC FEATURES OF ECONOMIC LEXICS IN ENGLISH MASS MEDIA ARTICLES **161**

Shurma S.G.
VIOLENCE AND CRUELTY IN MASS MEDIA (BASED ON UKRAINIAN AND BRITISH NEWSPAPERS) **165**

СЕКЦІЯ 1
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2 – 2.029

ВІДТВОРЕННЯ ХРОНОТОПУ ТРАГЕДІЇ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА «АНТОНІЙ І КЛЕОПАТРА» У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ БОРИСА ТЕНА

Бойкарова Л.Р., аспірант кафедри української філології
Кримський федеральний університет імені В.І. Вернадського

Стаття присвячена особливостям відтворення хронотопу у трагедії В. Шекспіра «Антоній і Клеопатра» в перекладі Б. Тена. Труднощі у здійсненні перекладу просторово-часового континууму полягають, насамперед, у тому, що перекладач має ухвалювати адекватні інтерпретативні рішення, максимально зберігаючи у вторинному тексті елементи жанрової специфіки, оскільки їх недооцінка здебільшого призводить до порушення композиційних, сюжетних та інших параметрів твору. Завдяки адекватним перекладацьким рішенням Б. Тен дотримується принципів лаконічної, але виразної деталізації і посиленої експресивності, орієнтуючись на хронотоп оригіналу та відповідне йому лінгвостилістичне оформлення тексту.
Ключові слова: Шекспір, переклад, хронотоп, трагедія, Б. Тен.

Статья посвящена особенностям воспроизведения хронотопа в трагедии В. Шекспира «Антоний и Клеопатра» в переводе Б. Тена. Трудности в осуществлении перевода пространственно-временного континуума, прежде всего, в том, что переводчик должен принимать адекватные интерпретативные решения, максимально сохраняя во вторичном тексте элементы жанровой специфики, поскольку их недооценка в большинстве случаев приводит к нарушению композиционных, сюжетных и других параметров произведения. Благодаря адекватным переводческим решениям Б. Тен придерживается принципов лаконичной, но выразительной детализации и усиленной экспрессивности, ориентируясь на хронотоп оригинала и соответствующие ему лингвостилистическое оформление текста.
Ключевые слова: Шекспир, перевод, хронотоп, трагедия, Б. Тен.

Boykarova L.R. RECONSTRUCTION OF TIME-SPACE IN THE W. SHAKESPEARE'S TRAGEDY "ANTONY AND CLEOPATRA" IN BORYS TEN'S TRANSLATION INTERPRETATION

The peculiarities of time-space in Shakespeare's tragedy "Antony and Cleopatra" translated by Boris Ten. Difficulties of fulfillment the translation of space-time continuum lie primarily in the fact that the translator should make adequate interpretative decisions, keeping most of the secondary genre specific elements of text, mostly because their underestimation leads to disruption of composition, plot and other parameters of the work. Through adequate decision of translation, Boris Ten observes the principles concise, expressive detail and enhanced expressiveness, focusing on the time-space of the original and stylistic design corresponding text.
Key words: Shakespeare, translation, time-space, tragedy, B. Ten.

Постановка проблеми. Драма – літературно-театральний, межовий жанр, і в цьому полягає основна специфіка її дослідження. Двоїстою природою драми пояснюються й специфічний синкретизм поетики та виражальних засобів. Тому однією з визначальних рис драми, жанрових домінант, що великою мірою породжує й зумовлює її художньо-естетичну сутність, є сценічність драматичного тексту, що вимагає від автора вже в своєму тексті передбачити майбутнє його оброблення співавторами – актором і режисером. Тому переклад драми є своєрідним видом художнього перекладу, що відрізняється від перекладу прози або поезії. Отже, часово-просторовий континуум драматичного тексту теж набуває особливого смислового навантаження, тому його особливості мають бути адекватно відтворені у перекладі, що й зумовлює актуальність теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти перекладу драматургії останнім часом привертають увагу перекладачів в усьому світі. Деякі вчені зосереджували увагу на вивченні загальних аспектів перекладознавства, використовували уривки з драматичних творів лише як ілюстративний матеріал для загальних положень (В. Коптілов, дисертаційні праці У. Головач, Н. Куконіної, О. Лучук та ін.), інші звертали лише на віршовану п'єсу (дослідження М. Ажнюк, М. Донського, М. Новикової), навіть ототожнювали специфіку її перекладу з передачею поетичного тексту (О. Кундзич, А. Федоров та ін.). Особливо цінними є роботи зарубіжних вчених, які спрямовані на вивчення перекладу драматургії як «двоїстого тексту», що

містить закладений у собі театральний потенціал, театральні коди: дослідження С. Басснет, І. Лєвий, Б. Шульце, С. Тотзевої тощо. У вітчизняній науці проблеми перекладу драматичних текстів розглядають Н. Бідненко, В. Мізецька, Т. Некряч та ін.

Постановка завдання. Мета розвідки – особливості відтворення хронотопу трагедії В. Шекспіра «Антоній і Клеопатра» в перекладі Б. Тена.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хронотоп є одним із найбільш знакових та суттєвих концептів у художньому творі. Реалізуючись у різних конкретно-чуттєвих образах у межах різних тем та проблем, хронотоп виходить далеко за рамки класичного виміру «минуле – теперішнє – майбутнє» і перетворюється на своєрідну художню універсалію.

У загальнотеоретичному аспекті проблему художнього хронотопу одним із перших розглянув М. Бахтін. «Хронотоп, – відзначає дослідник, – у літературі має суттєве жанрове значення. Можна прямо сказати, що жанр і жанрові різновиди визначаються хронотопом, причому, у літературі провідним аспектом у хронотопі є час» [1, с. 235]. Взагалі мистецтво і література, на думку, вченого, «просякнуті хронотопними цінностями різних ступенів та об'ємів. Кожен мотив, кожен окремий момент художнього твору є такою цінністю» [1, с. 235]. Г. Заломкіна зазначає: «Поетика часу та простору відіграє важливу роль у побудові сюжету художнього твору загалом» [4, с. 7].

Просторово-часова організація у драмі має свої особливості. Зображуючи перед читачем картини минулого і показуючи їх у теперішньому, драматург створює ефект присутності, причетності й робить читача свідком того, що відбувається у житті героїв, завдяки чому досягає значного емоційного впливу, особливої часової і просторової організації сюжету та його сприйняття. За конструювання зображеного у драмі несе відповідальність хронотоп, який є базовою структурою художнього світу, і за допомогою реалізованого в ньому авторського просторово-часового світогляду створює цілісну картину просторово-часових координат у п'єсі.

О. Степанова відзначає, що простір треба розглядати у двох аспектах: 1) «як сценічне місце дії – локальні ситуації, що відбуваються на сцені, «тут і зараз» героїв п'єси»; 2) «як асоціативний простір – як простір, що «розповідається» персонажем або згадується автором в описах книг, документах тощо» [8, с. 109]. Драматичний час варто розглядати як «асоціативний або ілюзорний час» (М. Поляков) [8, с. 110]. Задля більш точного розуміння драматургічного хронотопу доречно звернутися до визначення Р. Козлова: «Драматургічний хронотоп – це художня структура, що охоплює всі часові та просторові елементи драматургічного твору, створюючи таким чином сприятливі умови для розуміння змісту твору та його інтерпретації. У такому поєднанні часові та просторові елементи набувають нового змісту, завдяки чому акценти з конструктивного плану зміщуються у змістовий» [5].

Просторово-часовий континуум трагедії В. Шекспіра «Антоній і Клеопатра» характеризується багатовимірністю: зіткнення двох світів – Рим і Єгипет, історичний і простір мислення. Вони взаємопов'язані один з одним і є невід'ємною частиною один одного.

Місце дії «Антонія і Клеопатри» – центр світової імперії Рим та александрійський палац Клеопатри на далекій східній території. Часово-просторово означені дійові лінії швидко змінюються, як почуття Антонія і Клеопатри. У трагедії «Антоній і Клеопатра» тип побудови дії постійно змінюється, але завжди співвідноситься з особистістю та душевним станом героя, його долею. Отже, бачимо, що у трагедії «Антоній і Клеопатра» відбувається зіткнення двох світів: Єгипту й Риму. Дж. Вайлдерс (John Wilders) зазначає: «Єгипет асоціюється з Нилом, постає як джерело плодючості и отруйними комахами, жнивами й смертоносними зміями» [11, с. 54]. Цей опис вбирає в себе і життєдайне джерело, і смертоносну отруту, хоча ці маркери начебто підкреслюють лише зовнішній екзотизм. Л. Пінський також підкреслює, що ключ для розуміння сутності п'єси «Антоній і Клеопатра» лежить у з'ясуванні протиставленні двох світів – римського і єгипетського [7, с. 242–243]. Рим протиставляється Александрії, Октавій – Антонію.

У трагедії Шекспіра єгипетський світ насолоди і щастя протиставляється римському світові політичних обов'язків і турбот *(«Швидше в Єгипет, шлюбом я хочу і скріпити мир, але щастя – на Сході»* [9, с. 452]). Для римського солдата Антонія, якому, окрім війни, були близькими грубі насолоди, розгули з гастрономічними надмірностями, світ Клеопатри виглядав світом гармонійно-розкішної краси та витонченої екзотики рафінованих утіх: *"Let's not confound **the time** with conference harsh: / There's not **a minute** of our lives should stretch / Without some pleasure now<…> / **To-night** we'll wander through **the streets** and*

note / The qualities of people" [10] – *«**Не гаймо часу** на пусті сперечки. / **Хай кожна мить** несе нам насолоду <…> / Ходім пройдімося **вечірнім містом** – / на люд поглянемо»* [9, с. 419]. Як бачимо, перекладач намагається зберегти темпоральні індикатори оригіналу, послуговуючись стилістичними відповідниками. Простір "***the streets***" інтерпретується як **«місто»,** тим самим перекладач доповнює текст важливим жанрово-композиційним маркером, що призводить до посилення стилістичної призми хронотопного контексту. Майстер, використовуючи лексему ***«місто»,*** осмислює текст у двох аспектах: як інтелектуальний, духовний і культурно-історичний центри і як великий населений пункт, де відбувається моральна і духовна деградація, а також осередок переродження людини.

Але цей світ виявиться міражним, згубним для Антонія. Протиборство безмірних пристрастей веде непослідовного «римського Геркулеса» до розладу з самим собою та зі світом. К. Беккер зауважує, що розваги і бенкети були єдиним заняттям Антонія і Клеопатри [2, с. 640].

Отже, Єгипет – це джерело багатства, краси, тут навіть повітря переповнюється «жагою». Єгипет – наче світ надможливостей і паралель до магічного і надприродного. Слова Енобарба це підверджують. Вони і в автора, і в перекладацькій інтерпретації викликають сильне відчуття неосяжності, відчуття, що покликані хвилювати розум римлян: "*The barge she sat in, like a burnish'd throne, / **Burn'd on the water: the poop was beaten gold; / Purple the sails, and so perfumed that** / **The winds were love-sick** with them; the **oars were silver**, / **Which to the tune of flutes kept stroke**, and made / The water which they beat to follow faster, / As amorous of their strokes…"* [10] – *«Мов царський трон, сіяла над водою / Її галера, **золотом покрита; / Вітрила пурпуром цвіли пахучим**, / Аж **вітер млів з жаги до них**, і весла / **Сріблясті влад торкалися води** / **Під звуки флейт, за ними хвильки бігли**, / Немов закохані...»* [9, с. 443].

Передаючи пейзажні замальовки галери Клеопатри (що є частиною хронотопу) у відкритому морі, перекладач увиразнює тканину перекладу, посилює стилістичною експресивність.

Натомість, Рим рідко коли можна так повно відчути, почути чи вдихнути. Пов'язані з ним враження менш чуттєві, тут домінує візуальний опис столиці імперії, в якому означаються скупчення воїнів, диспути стосовно республіканської влади й стабільності: "*Sextus Pompeius / Hath given the dare to Caesar and commands / The empire of the sea. Our slippery people, / Whose love is never linked to the deserver / Till his deserts are past, begin to throw / Pompey the Great and all his dignities / Upon his son, who, high in name and power, / Higher than both in blood and life, stands up / For the main soldier; whose quality going on, / The sides o'th'world may danger"* [10] – *«Секст Помпей / Повстав на Цезаря і владарює / На морі. А народ, в чуттях мінливий, / Ніколи за життя людей не цінить – / Лишень по смерті, тож і переносить / Чесноти всі великого Помпея / На сина, що не славен ні умом, / Ні мужністю – хіба ім'ям та військом, / А в полководці пнеться. Для держави / Такі затії небезпечні»* [9, с. 425].

Розмаїття стилістичних засобів збережено в перекладі і завдяки прийому добору стилістичних відповідників, що вказує на намагання перекладача бути максимально близьким до оригіналу та передавати художньо-виражальну специфіку першотвору, спрямовану, зокрема, на створення атмосфери господарювання. Зображення Риму як координаційного центру влади і Александрії в ореолі екзотизму стає відправною точкою сумніву двох головних протагоністів – Антонія і Клеопатри.

Ще один вагомий чинник хронотопу в п'єсі – це вода. Це багатозначний символ. Плинна вода, різноманітна у своїх формах-проявах, є атрибутом Клеопатри, паралеллю до мінливо-капризних настроїв єгипетської цариці.

У трагедії місцеве довкілля насичене морськими пейзажами та кораблями. Зачарований Клеопатрою Антоній на початку трагедії вигукує: *"Let Rome in Tyber melt"* [10] – «*Нехай Рим буде розмитий водами Тібра!»* [9, с. 419]. А згодом вона скаже подібне: "*Melt Egypt into Nile!"* [10] – *«Хай пів-Єгипта стане нільським дном»* [9, с. 512]. На відміну від оригіналу, вторинний текст експліцитно несе у собі інформацію про воду, тим самим перекладач підкреслює її вагомість: у контексті вона впроваджена як кінець старого і початок нового життя двох світів та є проявом внутрішніх коливань Антонія і Клеопатри.

Історичний хронотоп яскраво переставлений у третій дії, яка майже перенасичена часовими та просторовими художніми реаліями. Тринадцять сцен третього акту історично охоплюють перемогу Риму у Парфянській війні, громадянську війну з Секстом Помпеєм Молодшим, усунення Лепіда з трі-

умвірату, нову громадянську війну між Октавієм та Антонієм, увесь хід великої битви під Акцієм. Місце дії – Рим, Сірія, Афіни, різні міста середземноморського узбережжя та Єгипту, Александрія і весь відомий тоді культурний світ. Нагромадження темпоральних і просторових індикаторів, які підтримують потужну динаміку та зберігають сюжетне напруження, вербалізується за *допомогою лексики із хронотопною семантикою*. Послуговуючись стилістичними відповідниками, перекладач максимально зберігає часово-просторову лексику, що дає змогу передати належну експресивність у канві вторинного тексту: *"Whilst yet with Parthian blood thy sword is warm, / The fugitive* ***Parthians*** *follow; spur through* ***Media****, /* ***Mesopotamia****, and the shelters whither / The routed fly"* [10] – *«Ще поки меч твій не простиг від крові, / Жени* ***парфян*** *– із* ***Мідії*** *жени, / З* ***Месопотамії,*** *– з усіх криївок»* [9, с. 461]; "*Great Media, Parthia, and Armenia. / He gave to Alexander; to Ptolemy he assign'd / Syria, Cilicia, and Phoenicia"* [10] – *«Під владу Александрові парфян, Мідійців та вірмен, / а Птолемею – Сірійців, Кілікію й Фінікію»* [9, с. 469]; *"Be you not troubled with* ***the time****, which drives / O'er your content these strong necessities"* [10] – *«Не журись, що* ***час*** */ Ці грізні неминучості, приносить»* [9, с. 472].

Наведені уривки доводять часте вживання хронотопних індикаторів, котрі дають читачеві змогу гостріше відчути драматичну напругу.

Фразу *"Most certain. Sister, welcome:* ***pray you****, /* ***Be ever known to patience:*** *my dear'st sister!"* [10] перекладач відтворює так *«Так, щира правда.* ***Ще раз – в добрий час****.* ***І запасись терпінням****, люба сестро»* [9, с. 472]. Використання фразеологізму «***в добрий час***» співвідноситься із трактуванням внутрішньої реальності людини як такої, що здебільшого пов'язана зі сподіванням на краще, на початок нової долі.

Варто зазначити, що особливе місце у творчості В. Шекспіра займає *хронотоп мислення*, що містить медитації, розмірковування, філософські шукання, абстрактні поняття на кшталт ідеального читача. П. Флоренський пише: «Як правило, мало замислюються над набагато більш широким застосуванням простору<...>Різноманітні містичні переживання, думки і навіть почуття мають просторові характеристики і взаємну координацію, що змушує стверджувати розміщення їх також у просторі» [3, с. 118]. Крім того, просторовий вимір думок і почуттів визначає місце героїв у зовнішньому світі, координацію їх світу внутрішнього. І, до того ж, у трагедії значне місце відведено усвідомленню таких категорій, як кохання, доля. Ці категорії перебувають у тісному взаємозв'язку з хронотопом. Їх синтез створює складне органічне ціле, що суттєво розширює межі просторово-часового континууму. Головне завдання перекладача – бути максимально близьким до оригіналу та відтворити всю художньо-виражальну специфіку мислення автора.

У гіперболічних метафорах Антоній прославляє любов як найвищу цінність життя, він заради кохання ладен заперечити весь світ: *"Let Rome in Tiber melt, and the wide arch / Of the ranged empire fall!* ***Here is my space****. / Kingdoms are clay: our dungy earth alike / Feeds beast as man: the nobleness of life / Is to do thus; when such a mutual pair"* [10] – «*Хай з Тібром сплине Рим Склепіння хай завалиться державне, –* ***Моя оселя – тут!*** *Всі царства – тлін. Велич вся життя<…>/ У пристрасті безмежній»* [9, с. 419]. Герой наголошує, що його місце біля Клеопатри: ***"Here is my space" – «Моя оселя – тут».*** Використане у перекладі слово ***оселя*** посилює відчуття захищеності, затишку, внутрішньої гармонії, можливе (чи неможливе) в будь-якім домі. Отже, увиразнюється філософське підґрунтя цього відповідного концепту як основи духовних цінностей, людських стосунків, буття.

У тенівській інтерпретації спогади Клеопатри доповнюють образ Антонія: *"His face was as the heavens; and therein struck /A sun and moon, which kept their course, / and lighted <…> His legs bestrid the ocean: his rear'd arm / Curested the world: his voice was propertied / As all the tuned spheres*" [10] – «*Лице його ясніло, наче небо, – / Там* ***сонце*** *й* ***місяць*** *пу****ть*** *с****вою*** *вер****ста****ли / Й лили****ся*** *с****віт****лом* ***на*** *земл****і*** *кружальце <…> Океа****н*** *пере****ст****упав ві****н****, /* ***Світ*** *обі****й****мав про****стер****то****ю*** *рукою. А голо****с*** *музикою* ***сфер*** *гучав»* [9, с. 516]. Завдяки багаторазовому повторенню приголосних *«с»* та *«т»* створюється ефект елегійної ніжності, замилування коханою жінкою. Асоціативне поле асонансу на *«і»* підкреслює особливий стан душі Клеопатри, її тепло, але й натякає на плинність почуття. Внутрішнє одкровення тут поєднується з чуттєвою енергією слова, переплавляючись у виняткову естетичну зіркість закоханої жінки.

Варто зазначити, що глибокий філософський смисл несуть слова Клеопатри перед її самогубством. Героїня ніби в поєднанні вже в метафізичному поєднанні з душею

Антонія проголошує: *«Я вся – повітря і вогонь»* [9, с. 523]. Вона відмежовується від влади інших, нижчих стихій, тобто води і землі (вони вважались важкими стихіями). Прощаючись із життям, Клеопатра вона промовляє: *"I have nothing / Of woman in me: now from head to foot / I am marble-constant; now the fleeting moon / No planet is of mine"* [10] –*«<…>жіночого в мені / Нема нічого: я тверда як мармур/ Із голови до ніг, і блудний місяць / Вже не моя планета»* [9, с. 522]. Перекладач виразно передає образ потойбічного світу за допомогою вразу *«блудний місяць»*, який змушує людину замислюватися над прожитим життям і нагадує їй про неминучий перехід в інший світ. У словах *«не моя планета»* можна відчути острах героїні перед відправленням у вічний світ, але там її любий.

Як бачимо, кохання трактується у трагедії, з одного боку, як складне найщиріше почуття, що змінює простір душі людини, а з іншого – воно невід'ємно пов'язане з конкретною особою. Також поняття кохання тісно переплітається з категорією долі: *"<…> **men's judgments** are / A parcel of their **fortunes**; and things outward / Do draw the inward quality after them, / To suffer all alike"* [10] – *«<…> **ум** – лиш частка / Людської **долі**: схибимо в житті, / І зразу щось всередині схибнеться»* [9, с. 482]; *";**Wisdom and fortune** combating together, / If that the former dare but what it can, / No chance may shake it"* [10] – *«Коли **в борні з судьбою** лиш досяжним / Обмежується **розум**, то його / Ніщо вже не зведе з пуття»* [9, с. 484]. Як бачимо, у вторинному тексті чітко передається і навіть посилюється означення здатності людини мислити і пізнавати об'єктивну дійсність. За допомогою метафоричних проекцій концепт *розум/ум* окреслюється дещо алегорично, як окрема істота, яка живе незалежним від людини життям, водночас впливаючи на людину і допомагаючи їй. Також перекладач замість літературного слова *доля* вживає розмовне *судьба*. Як зазначає В. Кононенко, у поетичному тексті воно «набуває додаткового забарвлення – «жорстокість», «невблаганність», тощо; при цьому присутня градація значень, пояснюваних дієсловами *скоритися, боротися*» [6, с. 93]. Таким чином утверджується думка, що людина – не сліпе знаряддя в руках долі і її майбутнє залежить від неї самої.

Рядок *"When my **good stars**, that were my **former guides**, / Have empty left their orbs, and shot their fires / Into the abysm of hell"* [10] перекладач передає як *«Як **провідна зоря моєї долі** / Зійшла з орбіти і пірнула в пекло»* [9, с. 486]. Така інтерпретація тяжіє до українського фольклору та літератури й пов'язана з міфічним світоглядом слов'ян.

Художній хронотоп п'єси об'єднує особисті й просторово-часові координати персонажів, окреслюється як концепція єдності й процес творення нових смислів

Висновки з проведеного дослідження. Хронотоп трагедії В. Шекспіра «Антоній і Клеопатра» є багатовимірним та самобутнім. Завдяки адекватним перекладацьким рішенням, Б. Тен дотримується деталізації і підсиленої експресивності, щоб зберегти хронотоп оригіналу та його лінгвостилістичне оформлення. В арсеналі перекладача спостерігаємо застосування прийому стилістичного підсилення, що доповнює просторово-часовий континуум на рівні контексту, тим самим «скріплюючи» текстову тканину трагедії.

Проведений аналіз не охоплює усіх аспектів щодо перекладу хронотопу в драматичному тексті, порушена проблема потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследование разных лет / М. Бахтин. – М. : Худож. лит, 1975. – 504 с.
2. Беккер К. Мифы народов мира / К. Беккер. – Саратов : Надежда, 1995. – 719 с.
3. Боронь О. Поетика простору в творчості Тараса Шевченка / О. Боронь. – К. : Агентство «Україна», 2005. – 152 с.
4. Заломкина Г. Поэтика пространства и времени в готическом сюжете : автореф. дис. … канд. филол. наук : спец. 10.01.08 / Г. Заломкина. – Самара, 2003. – 22 с.
5. Козлов Р. Художній час і простір у драматургії / Р. Козлов // Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки. – № 1 (99) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1166.pdf.
6. Кононенко В. Концепти українського дискурсу / В. Кононенко. – К. ; Івано-Франківськ : Плай, 2004. – 248 с.
7. Пинский Л. Шескпир. Основные начала драматургии / Л. Пинский. – М. : Худож. лит., 1971. – 598 с.
8. Степанова О. Особенности передачи драмы при переводе (на материале произведений Т. Стоппарда) / О. Степанова // Актуальные проблемы германистики, романистики и русистики. Материалы ежегодной международной конференции. Екатеринбург, 1–2 февраля 2013 г. [Текст] / Урал. гос. пед. ин-т. – Екатеринбург, 2013. – Ч. І. – С. 109–114.
9. Шекспір В. Твори в шести томах. Том 5 / В. Шекспір ; пер. з англ. – К. : «Дніпро», 1984. – 534 с.
10. Shakespeare W. Antony and Cleopatra / W. Shakespeare [Electronic Resource]. – URL : http://shakespeare.mit.edu/Shakespeare/cleopatra.
11. Wilders J. Introduction in : William Shakespeare, Antony and Cleopatra / J. Wilders. – London : Thomson, 2002. – C. 54–90.

УДК 811.1'366 (045)

СТАНОВЛЕННЯ ЧАСТИНОМОВНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ІТАЛІЙСЬКОЇ МОВ

Грачова А.В., аспірант кафедри української філології
Маріупольський державний університет

У статті здійснено глибинний ретроспективний аналіз ключових етапів становлення частиномовної системи у трьох різносистемних мовах (українській, англійській, італійській). Увагу акцентовано на базових засадах витлумачення сутності словесних груп і на принципах їхньої вмотивованої систематизації.

Ключові слова: частиномовна система, лексико-граматична категорія, інтерпретаційна стратегія, лінгвістична еволюція, лексемні групи, повнозначні слова, службові слова.

В статье осуществлен глубинный ретроспективный анализ ключевых этапов становления системы частей речи в трех разносистемных языках (украинском, английском, итальянском). Внимание акцентировано на базовых основах толкования сущности словесних групп и на принципах их обоснованной систематизации.

Ключевые слова: система частей речи, лексико-грамматическая категория, интерпретационная стратегия, лингвистическая эволюция, лексемные группы, знаменательные слова, служебные слова.

Grachova A.V. THE FORMATION OF THE PARTS-OF-SPEECH SYSTEM OF UKRAINIAN, ENGLISH AND ITALIAN LANGUAGES

In the article there is made a deep retrospective analysis of the key stages of the development of parts-of-speech system in three languages with different systems (Ukrainian, English, and Italian). Attention is focused on the basic principles of interpretation of the nature of the word groups and on the principles of their well-founded systematization.

Key words: parts-of-speech system, lexical and grammatical category, interpretation strategy, linguistic evolution, lexeme groups, notional words, functional words.

Постановка проблеми. Мова є специфічним комплексним утворенням, багатокомпонентним системним об'єднанням, позначеним схильністю до перманентних модифікацій. Ядерним універсальним елементом мовного комплексу є частиномовна система, що охоплює морфологічний, семантичний, синтаксичний, словотвірний рівні функціонування лінгвістичних одиниць. З ініційованого античними граматистами глибинного осмислення сутності поняття «частини мови» розпочався тривалий шлях становлення лексико-граматичного комплексу, систематизація компонентів якого є одвічно дискусійним питанням. Центральну позицію серед кількісних аспектів витлумачення лексемного розподілу, на наш погляд, займає проблема компаративного дослідження національно спеціалізованих частиномовних систем у контексті еволюції наукової свідомості. Враховуючи історично-зумовлену граматичну відмінність українського, англійського та італійського мовних комплексів і беручи до уваги фактичну відсутність тематичних розвідок, присвячених порівняльному аналізу частиномовної проблематики на базі зазначених мов, вважаємо актуальною тему презентованого дослідження.

Варто зазначити, що різноплощинне висвітлення диференціації лексемних груп споконвіку входило до сфери інтересів українських, англійських та італійських науковців. На сучасному етапі розвитку лінгвістичного вчення кількісні частиномовні концепції є ілюстрацією активізації дослідницького процесу.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у здійсненні комплексного аналізу еволюційного шляху становлення лексико-граматичного комплексу трьох різносистемних мов (української, англійської, італійської) у порівняльному контексті.

Задля реалізації визначеної мети ставимо перед собою вирішення низки конкретних завдань:

1) окреслити весь спектр варіацій витлумачення терміна «частина мови»;
2) охарактеризувати класифікаційні критерії, що уможливлюють розподіл слів на окремі розряди;
3) оцінити авторські інтерпретації компонентного складу відповідних частиномовних систем;
4) висвітлити дискусійне питання наділення / ненаділення автономним статусом певних мовних фігурантів із ймовірною перспективою їхнього дихотомічного поділу на групи повнозначних і службових слів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глибинний ретроспективний аналіз

базових мовознавчих тенденцій, пов'язаних із характеристикою структурних компонентів мови, дає змогу наголошувати на фундаментальності логіко-філософського налаштування початкової версії лінгвістичного вчення. Вперше окреслений софістами, введений Платоном (V – IV ст. до н. е.) і модернізований Аристотелем (IV ст. до н. е.) науковий підхід був націлений всебічно охарактеризувати зв'язок між лексемою і поняттям. Обрана античними граматистами стратегія частиномовної диференціації зводилася до декларування домінуючої ролі семантичного наповнення слова. Першими категоріями, наділеними автономним статусом (згідно з концепцією Платона), були суб'єкт і предикат; фігурантами розширеної версії частиномовної системи Аристотеля були лексемні групи зі змістовим насиченням (ім'я і дієслово) і без нього (всі інші: член, сполучник).

Перехід до морфоцентричної площини наукового розгляду частиномовних елементів відбувся у II – I ст. до н. е. завдяки інноваційній лінгвістичній схемі, втіленій представниками олександрійської школи: Аристархом Самофракійським і його учнем Діонісієм Фракійським. Згідно із запропонованою граматистами інтерпретаційною стратегією, що тривалий час номінувалася класичною, підґрунтям диференціації лексемних груп є акцентуація на їхніх формальних характеристиках, іноді доповнених синтаксичними і семантичними відмінностями (у випадку відсутності у конкретного слова потенції до морфологічних трансформацій). Причина зазначеної позиції античних дослідників нерозривно співвідноситься із граматичною специфічністю давньогрецької мови, що відзначається беззаперечним флективним статусом. Запропонований давньогрецькими лінгвістами категоризаційний шлях уможливив кваліфікування 8 граматичних категорій, до яких віднесені ім'я (мультикомпонентний різновид), дієслово, дієприкметник, член (артикль), займенник, прийменник, прислівник і сполучник.

На синтетично-організованій латинській «лінгвістичній базі» зазначена інтерпретаційна схема була активно застосована Марком Терренцієм Варроном (116 р. до н. е.) і його послідовниками Елієм Донатом і Прісціаном. Зокрема, згідно із категоризаційним алгоритмом першого мовознавця, чинником виділення окремих класів слів є наявність/відсутність відмінкових/часових форм, що дає змогу наголошувати на частиномовній автономності імені (іменник, прикметник, числівник, займенник), дієслова, дієприкметника і прислівника.

Подальше довготривале становлення лінгвістичної наукової думки позначене негативною тенденційністю до хибної універсалізації концепту «частина мови» і принципів словесної систематизації. Безумовно, обрану послідовниками давньогрецьких і давньоримських граматистів стратегію осмислення зазначеної проблематики (а саме копіювання класичних теорій) важко назвати коректною, адже фундаментальні історично зумовлені характеристики граматичних систем були фактично проігноровані.

Ініціатором модернізації концептуальних засад лексемної інтерпретації у вітчизняному мовознавстві є М. Ломоносов, який, оперуючи лексико-граматичним критерієм частиномовного витлумачення і наголошуючи на очевидній функційній контрастивності мовних одиниць, виокремив головні (ім'я: іменник, прикметник, числівник і дієслово) і службові (займенник, дієприкметник, прислівник, прийменник, сполучник, вигук) словесні групи.

Вказуючи на фундаментальність граматичних лексемних характеристик, О. Востоков класифікував мовні одиниці за наявністю/відсутністю в них потенції до відмінювання/дієвідмінювання. Ф. Буслаєв є розробником реформаторської стратегії комбінування синтаксоцентричного і морфоцентричного наукового розгляду частиномовних компонентів. Систематизація «лексемного потоку», за версією лінгвіста, має відбуватися за таким принципом: до повнозначного словесного розряду варто зараховувати іменник (+інфінітив) і дієслово, а до службового – займенник, числівник, прийменник (+дієприкметник) і сполучник; прислівник варто позбавити автономного статусу, а вигук варто номінувати специфічним мовним утворенням.

Розробниками радикально протилежних схем класифікації лексико-граматичних одиниць є прихильники семантичної площини витлумачення частиномовної значущості О. Потебня і П. Фортунатов, що активно оперували морфологічним принципом лексемного розрізнення. Так, згідно із теорією першого науковця, комбінація значеннєвих і синтаксичних відмінностей слів є базисом їх класифікації на групи лексичних (іменник, прикметник, числівник, дієслово і прислівник) і службових (сполучник, прийменник, частка і допоміжні дієслова) лексем, інфінітив і дієприкметник в цій схемі займають серединну позицію, а вигук має схильність до агрегації

двох різнокатегорійних ознак. Лінгвістичне вчення другого мовознавця зводиться до «морфологічно-словотвірного аналізу повних слів (тобто тих, що мають афікси)» [3].

У контексті ретроспективного аналізу ключових здобутків вітчизняних мовознавців, до сфери наукових інтересів яких входила проблема об'єктивного частиномовного розрізнення, варто згадати імена О. Шахматова і Л. Щерби. Обидва лінгвісти зробили свій вибір на користь комплексного застосування морфологічного (формального), синтаксичного і семантичного критеріїв лексемної систематизації і наголосили на фундаментальності значеннєвих відмінностей у процесі протиставлення повнозначних/неповнозначних/службових словесних категорій.

Автор епохальної лінгвістичної розвідки В. Виноградов, оперуючи синтезованими критеріями частиномовного розрізнення і ввівши до наукового розгляду поняття «структурно семантичних типів», вказав на першорядність розподілу лексем саме в межах цього словесного групування. Згідно із позицією мовознавця, справжнім частиномовним статусом наділені виключно компоненти першого структурно семантичного різновиду (імена: іменник, прикметник, числівник, предметно-особовий займенник, дієслово, а також прислівник і категорія стану), що на противагу «часткам мови» (частка (+частка-зв'язка), сполучник і прийменник) є носіями номінативної функції та автономного значення. Специфічність таких лексемних класів, як модальні слова і вигук, була окремо підкреслена на сторінках згаданого дослідження.

Оригінальна версія багатоступеневої класифікації частин мов була запропонована І. Білодідом, що є прихильником комплексного застосування морфологічного, синтаксичного і лексико-семантичного критеріїв. Згідно з авторською теорією, результатом акцентуації на лексемній словозмінній потенції, синтаксичних зв'язках, а також наявності/відсутності узагальненого лексичного і граматичного значень є чітке визначення словесної категорійної приналежності. Зазначена інтерпретаційна стратегія уможливлює виокремлення чотирьох частиномовних різновидів: змінні повнозначні (іменник, прикметник, числівник, займенник і дієслово), незмінні повнозначні (прислівник), незмінні неповнозначні (прийменник, частка і сполучник) й еквіваленти висловів (вигук) [5].

Свій упевнений вибір на користь гетерогенного принципу частиномовної диференціації зробив І. Р. Вихованець, що наголосив на вмотивованості ієрархічної локалізації семантичного (головний), синтаксичного і морфологічного класифікаційних критеріїв (іноді доповнені логічним і словотвірним). Результатом охоплення окреслених вище аспектів словесної інтерпретації є чітка фіксація компонентного складу лексико-граматичних груп, при чому індикатором належності лексеми до частиномовного ядра є наявність у неї всіх специфічних характеристик, відсутність зазначеної потенції свідчить про дериваційні риси або вторинність цього слова. Лексико-граматична система, за версією І. Вихованця є чотирикомпонентною: кардинальними мовними фігурантами визначені іменник і дієслово, периферійними – прикметник і прислівник. Прийменники, сполучники, зв'язки і частки, традиційно номіновані службовими частинами мови, витлумачені автором як аналітичні синтаксичні морфеми, поза стрижневою частиномовною четвіркою також опинився займенник (не утворює окремої категорії, а є різновидом наявних), числівник (лексична морфема) і вигук (реченнєва одиниця).

Процес гармонійного впровадження античних стратегій категорійного розрізнення до системи англійської мови був значно ускладнений типовою проблемою історично-вмотивованої граматичної неспіввідносності лінгвістичних комплексів. Результатом активного застосування традиційних інтерпретаційних схем (що зафіксовано у тематичній розвідці Б. Джонсона і більш інноваційному дослідженні Р. Лоута), розроблених на синтетично-організованому мовному ґрунті (давньогрецька мова/латинська мова), стало зародження кількісних невирішених суперечностей на англійській аналітичній базі, що призвело до поступового дистанціювання від класичних лінгвістичних теорій.

Оригінальний варіант витлумачення опозиції ядерних і периферійних лексемних класів був репрезентований Дж. Харрісом, що, відмовившись від формального критерію частиномовної інтерпретації на користь семантичного, виокремив «самостійно значущі»/«головні» (субстантив (іменник) і атрибут (дієслово)) і «значущі за зв'язком»/«допоміжні» (означення (артикль) та єднальне слово (сполучник)) словесні групи. Згідно із зауваженням мовознавця, такі специфічні лексемні розряди, як займенник, прислівник, прийменник і вигук або є компонентами окреслених вище угрупувань, або позначені потенцією до утворення окремих.

Запропонована Дж. Несфілдом кваліфікаційна схема є своєрідною інтерпретацією кла-

сичної стратегії частиномовного розрізнення. Зокрема, традиційною є кількість виокремлених науковцем лексемних груп (їх вісім: іменник, займенник, прикметник (+артикль), дієслово, прийменник, сполучник, прислівник і вигук), однак інноваційною є акцентуація на синтаксичних і рольових відмінностях словесних класів, серед яких особливою багатофункціональністю позначені дієприкметник/дієприслівник, герундій, інфінітив і відносний прислівник.

Сутність наукової концепції Г. Світа полягає у грамотному оперуванні морфологічним (базовий), синтаксичним і функційно-семантичним критеріями частиномовної диференціації з метою виявлення всього комплексу категорійних характеристик. Варто підкреслити, що саме домінантністю формального критерію лексемної інтерпретації вмотивований окреслений автором принцип дихотомійного розподілу частин мови на відмінювані і невідмінювані групи. Зокрема, компонентами першого розряду були номіновані три стрижневих мовних комплекси: іменникові слова (власне іменник, іменниковий займенник, іменниковий числівник, інфінітив і герундій), прикметникові слова (власне прикметник, прикметниковий займенник, прикметниковий числівник і дієприкметник/дієприслівник), а також дієслово (фінітне дієслово і нефінітні форми: інфінітив, герундій і дієприкметник/дієприслівник) [14, с. 67–69]. На противагу ним статусом службових лексемних груп автором були наділені прислівник, прийменник, сполучник і вигук.

Впевнено відмовившись від традиційних експлікаційних стратегій, Д. Крістал вказав на вмотивованість заміни розпливчастого терміна «частина мови» на лінгвістично спеціалізоване, еквівалентне йому поняття «класи слів». Принцип диференціації словесних розрядів, згідно з авторською позицією, полягає у фіксації морфологічних і синтаксичних лексемних відмінностей; до того ж, ураховуючи граматичну індивідуальність лексико-граматичних одиниць, науковець наголосив на нераціональності застосування чітко окреслених класифікаційних критеріїв. Детально охарактеризована частиномовна система англійської мови, за версією Д. Крістала, є семикомпонентною (іменник, займенник, прикметник, прислівник, дієслово, прийменник і сполучник), вигук номінований емоційно-забарвленим типом речення, а результатом оригінального синтаксичного розрізнення лексемних груп є додаткове виокремлення детермінанта, кон'юнкта і допоміжних дієслів [7, с. 209].

Процес поступового укорінення фундаментальних засад частиномовного витлумачення на італійському мовному ґрунті співвідноситься з тривалим періодом глибинних соціально-політичних проблем, що стали негативним чинником гальмування лінгвістичної уніфікації. Синтезована на базі латини, подібність із лексико-граматичною системою якої є абсолютно очевидною, давньоіталійська мовна версія (або народна латина *вольгаре*) характеризувалася беззаперечною гетерогенністю і нестабільним соціальним статусом. Ускладненість лінгвістичного об'єднання і стандартизації була вмотивована прогресувальною політичною, становою і мовною сепаратністю італійської держави (на той період нецілісної). Тим не менш, багатоаспектному висвітленню природи тогочасного лінгвістичного варіанту (спочатку *вольгаре*, потім тосканського діалекту, пізніше трансформованого в італійську мову) присвячені кількісні наукові розробки.

Перша зафіксована тематична розвідка Л.-Б. Альберті є наочною демонстрацією нерозривного латинсько-італійського зв'язку, об'єктивованого в авторському виборі термінологічного апарату, в ідентичності граматичних структур і подібності компонентного складу частиномовних систем. Відмінний шлях висвітлення проблеми категорійного розрізнення на базі *вольгаре* був запропонований Дж. Фортуніо, який, всупереч традиційному підходу, наділив автономним статусом лише 4 лексемні групи: іменник (+прикметник), займенник (+артикль), дієслово і прислівник. Згідно із інтерпретаційною стратегією П. Бембо, окрім класичних лексико-граматичних класів іменника, дієслова, займенника і дієприкметника потребують виокремлення комбіновані лексемні групи: артикль (+прийменник) і прислівник (+вигук і сполучник). Прихильник морфоцентричного акценту наукового розгляду окресленої проблематики Б. Буомматеі наділив частиномовним статусом 12 категорій, диференціюючи їх за опцією змінюваності (іменник, дієслово, займенник, артикль і дієприкметник) і незмінюваності (*interposto* (убудований елемент)), *segnacaso* (конкретизатор логіко-синтаксичних функцій іменника/займенника), *ripieno* (плеоназм), прислівник, герундій, сполучник).

Запропоновані у XVIII – XIX ст. італійські лінгвістичні концепції є фактичним віддзеркаленням тогочасних наукових тенденцій,

позначених різноплановим змістовим і стратегічним налаштуванням. У цьому контексті варто наголосити на значущості тематичних розвідок Д. М. Манні, С. Кортічеллі, Ф. Соаве, Дж. Романі, М. Джільї і Б. Пуоті.

Наступний історичний період в італійському науковому мовному просторі є часом активної ідейної реформації, адже наслідком постулювання Б. Кроче естетичного базису лінгвістичної науки стала фактична відмова від розроблення і поширення конкретного набору чітко регламентованих традиційних граматичних правил (зокрема, ці ідеї були підтримані П. Гойданіш). Свідченням переходу від «віковічного буквоїдства» античних студій до описового характеру викладення з акцентом на актуальній лінгвістичній реалізації, а також соціально-історичній і географічній варіативності італійської мовної системи стали наукові розвідки С. Батталья і В. Перніконе, Л. Серіанні і А. Кастелвеккі, М. Дардано і П. Тріфоне, що запропонували власний трансформований варіант частиномовної диференціації [11].

На сучасному етапі італійської лінгвістичної еволюції оригінальна версія витлумачення лексемного категорійного статусу була запропонована Е. Ріготті і С. Чігада, що наголосили на тенденційному, невсеосяжному характері ознак конкретної частини мови (зазначений принцип номінований *“perlopiù”* – досл. «здебільшого») [12, с. 192]. Гетерогенна класифікаційна стратегія, охарактеризована мовознавцями, відзначена трикомпонентною структурою, а саме комбінацією морфологічного (ядерний), синтаксичного і семантичного принципів лексемної інтерпретації. Згідно з концепцією науковців, ключовим фразовим фігурантом є дієслівний частиномовний різновид; рольовою значущістю позначені і компоненти іменної синтагми: артикль, іменник, прикметник і займенник; синтаксично-вмотивованими функціями наділені прийменник і сполучник; вигук номінований суміжним вербально-експресивним елементом; прислівник є предикативно-аргументативною частиною мови.

Розробником інноваційної схеми синтаксично-функційної інтерпретації італійських лексемних груп є Дж. Салві. Науково осмислити теорію мовознавця можна за такими базовими тезами: певний набір фактичних даних (у лінгвіста – *подія*) описується фразою, конкретний тип події репрезентується предикатом, рольовим навантаженням актанта і його різновиду сирконстанта є презентація аргумента і *circostanziale*, модифікатор (*modificatore*) є виразником атрибута [13, с. 57]. Сутність авторської гіпотези полягає в декларуванні тенденційного виконання усіма категоріями слів конкретних синтаксичних функцій, окреслених вище. Варто зауважити, що наслідком застосування мовознавцем зазначеного принципу частиномовного витлумачення стала неочікувана трансформація компонентного складу традиційних лексемних груп.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, беручи до уваги всеосяжний і дискусійний характер проблеми еволюції наукової свідомості щодо експлікації категорійного статусу лінгвістичних одиниць трьох різносистемних мов, автор дослідження не претендує на здійснення цілісного аналізу, однак наголошує на перспективності окресленої тематики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградов В. Русский язык: Грамматическое учение о слове / В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1986. – Изд. 3. – 639 с.
2. Вихованець І. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1988. – 256 с.
3. Даниленко В. История русского языкознания: курс лекций / В. Даниленко. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 320 с.
4. Потебня А. Из записок по русской грамматике / А. Потебня. – М.: Учпедгиз, 1968. – Т. 3. – 552 с.
5. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / Під заг. ред. І. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1969. – 588 с.
6. Buommattei B. Della lingua toscana / B. Buommatei. – Firenze: Per Zanobi Pignoni Con licenza de’ sup. e privilegio, 1643. – 416 p.
7. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of the English language / D. Crystal. – London, New York, Sydney, Toronto: BCA, 1998. – 491 p.
8. Harris J. Hermes or a philosophical inquiry concerning universal grammar / J. Harris. – Dublin: Printed for James Williams, 1773. – 504 p.
9. Haspelmath M. Word classes/parts of speech / M. Haspelmath // International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. – Amsterdam: Pergamon, 2001. – P. 16538–16545.
10. Nesfield J. Manual of English grammar and composition / J. Nesfield. – London: Macmillan & Co, 1898. – 360 p.
11. Renzi L. Grande grammatica italiana di consultazione / L. Renzi, G. Salvi, A. Cardinaletti. – Bologna: Società editrice il Mulino S.p.A., 2001. – 644 p.
12. Rigotti E. La comunicazione verbale / E. Rigotti, S. Cigada. – Santarcangelo di Romagna: Maggioli S.p.A., 2013. – 312 p.
13. Salvi G. La classificazione delle parti del discorso / G. Salvi // Cultura e costruzione del culturale. Fabbriche dei pensieri in Italia nel Novecento e verso il terzo Millennio. – Budapest: Ponte Alapítvány, 2014. – PP. 55–74.
14. Sweet H. A new English grammar logical and historical / H. Sweet. – Oxford: At the Clarendon Press, 1900. – 534 p.

УДК 81'374.721(=161.2=161.1)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РУССКО-УКРАИНСКОГО ПЕРЕВОДНОГО СЛОВАРЯ СЛОВОСОЧЕТАНИЙ Л.Г. САВЧЕНКО ПРИ ОБУЧЕНИИ ПИСЬМЕННОМУ ПЕРЕВОДУ

Григорук С.И., к. филол. н., доцент,
доцент кафедры русской филологии
Львовский национальный университет имени Ивана Франко

В статье рассмотрены возможности использования «Російсько-українського словника словосполучень. Труднощі перекладу» Л.Г. Савченко (2010) в практике обучения письменному переводу студентов-славистов.

Ключевые слова: русско-украинский перевод, переводной словарь, словосочетание, переводное соответствие, контекст, сочетаемость слов, многозначное слово, фразеологическая единица.

У статті розглянуто можливості використання «Російсько-українського словника словосполучень. Труднощі перекладу» Л.Г. Савченко (2010) у практиці навчання письмового перекладу студентів-славістів.

Ключові слова: російсько-український переклад, перекладний словник, словосполучення, перекладний відповідник, контекст, сполучуваність слів, багатозначне слово, фразеологічна одиниця.

Hryhoruk S.I. USING THE RUSSIAN-UKRAINIAN INTERLINGUAL COLLOCATIONS DICTIONARY BY L.H. SAVCHENKO WHEN TEACHING TRANSLATION

The article discusses possibilities of using *The Russian-Ukrainian Collocation Dictionary. Translation Difficulties* by L.H. Savchenko (2010) in practical teaching of written translation to Slavist Studies students.

Key words: Russian-Ukrainian translation, interlingual dictionary, collocation, interlingual counterpart, context, collocability, polysemantic word, phraseological unit.

Постановка проблемы. Вопрос адекватного воспроизведения в переводе контекстуальной сочетаемости языковых единиц заслуживает особого внимания. Словосочетание выступает одной из основных единиц речи, требующих самостоятельного решения на перевод. Р.К. Миньяр-Белоручев указывает: «Знаковые связи лучше образовывать не между отдельными словами, а между словосочетаниями двух языков» [8, с. 67].

Под влиянием интерференции неопытный переводчик нередко калькирует синтаксические единицы исходного языка, воспроизводит их буквально. Избежать подобных ошибок поможет обращение к переводным словарям.

Среди изданных в последние годы русско-украинских переводных словарей следует отметить «Російсько-український словник словосполучень. Труднощі перекладу» (2010), подготовленный профессором кафедры украинского языка Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина Л.Г. Савченко [11].

Этот словарь включает около 28 тысяч словосочетаний русского языка, перевод которых на украинский язык представляет определенные трудности. Помимо значительного количества устойчивых оборотов, которые представлены и в других переводных словарях, созданных на материале русского и украинского языков [5; 10], в словаре Л.Г. Савченко приведены наиболее частотные свободные словосочетания русского языка, в переводе которых на украинский язык встречаются ошибки.

Словарь рассчитан на перевод текстов разных стилей речи (официально-делового, научного, художественного, публицистического, разговорного), что особенно важно при обучении переводу. Издание включает как общеупотребительные, так и широко распространенные терминологические словосочетания разных структурных типов, которые расположены в алфавитном порядке по первому слову, что облегчает пользование словарем.

Словарь словосочетаний Л.Г. Савченко будет полезен при обучении письменному близкородственному переводу. Регулярная работа со словарем на занятиях по теории и практике перевода (такой курс читается филологам-славистам во Львовском национальном университете им. И. Франко) позволит сформировать у студентов навыки и умения перевода языковых единиц в минимальном контекстуальном окружении.

Анализ последних исследований и публикаций. Специфику переводной лексикографии на материале русского и украинского языков изучал С.И. Головащук [3; 4]. Вопросы методики обучения письменному переводу рассматривал Л.Н. Черноватый

[14; 15; 16]. Проблему упреждения интерференции языка оригинала в переводе исследовал В.И. Карабан и другие ученые [6]. Возможности использования переводных словарей при обучении студентов языкам анализировались, в частности, в статьях Г.Я. Томилиной, Н.А. Полежаевой [12]. Эти работы стали базовыми для нашего разыскания.

Постановка проблемы. Цель статьи – описать возможности использования «Російсько-українського словника словосполучень. Труднощі перекладу» Л.Г. Савченко (2010) в практике обучения письменному переводу студентов-славистов.

Изложение основного материала исследования. Целесообразность использования переводного словаря словосочетаний Л.Г. Савченко в практике обучения письменному переводу студентов-славистов объясняется, прежде всего, тем, что данный словарь демонстрирует лексико-семантические, фразеологические и грамматические различия русского и украинского языков.

Так, словарь показывает контекстуальную вариантность перевода многозначных слов русского языка на украинский язык. Разным значениям многозначного слова в языке перевода часто соответствуют разные эквиваленты. Например, русское слово *хрупкий* в зависимости от реализуемых им значений переводится на украинский язык при помощи таких соответствий: 1. крихкий; *(ломкий)* ламкий, ломкий; 2. (*о человеке*) тендітний, крихкотілий; *(слабый)* слабкий, слабий [10, с. 784]. Словарь Л.Г. Савченко показывает, какое из соответствий уместно в том или ином контексте: *хрупкий лед – крихка крига, хрупкое стекло – крихке скло, хрупкая девушка – тендітна дівчина, хрупкое здоровье – слабке здоров'я* [11, с. 487].

Лексема *чуткий* в разных значениях передается на украинский язык при помощи соответствий: 1. чуйний, (*воспринимающий органами чувств*) чуткий; *(осторожный, настороженный)* сторожкий; 2. *перен.* чуткий, чутливий; *(впечатлительный)* уразливий; *(восприимчивый)* сприйнятливий; 3. *(перен.: отзывчивый)* чулий, чуйний, чутливий; *(внимательный – ещё)* уважний [10, с. 801]. Выбор нужного соответствия в определенном контексте может представлять трудность для начинающего переводчика. Решить эту переводческую задачу поможет обращение к словарю Л.Г. Савченко: *чуткий слух – чуткий слух, чуткий сон – сторожкий сон, чуткий прибор – чутливий прилад, чуткая душа – вразлива душа, чуткое отношение к людям – чуле ставлення до людей, чуткое серце – чуле серце* [11, с. 500].

Для начинающего переводчика важно уметь разграничивать свободные и устойчивые словосочетания. Как указывает польский исследователь В. Хлебда, необходимо «знать, может ли он в данный момент для вербализации своей мысли<…>свободно подбирать и сочетать слова или же он вынужден их конфигурацию воспроизвести в устоявшемся уже виде, т.е. репродуцировать» [13, с. 56].

Многозначным словам русского языка в украинском языке часто соответствуют разные лексемы в зависимости от употребления их в свободных словосочетаниях или в составе фразеологических единиц. Переводной словарь Л.Г. Савченко показывает контекстуальные особенности перевода слов такого рода. Сравним: *бабьи сплетни – жіночі плітки,* но *бабье лето – бабине літо, бабьи сказки – бабські вигадки* [11, с. 9]; *хлопать дверью – грюкати дверима, хлопать по плечу – плескати по плечу,* но *хлопать глазами – кліпати очима, хлопать ушами – розвішувати вуха* [11, с. 483].

Разные украинские соответствия необходимо подбирать для многозначных слов русского языка также в зависимости от вхождения их в общеупотребительные словосочетания или в устойчивые сочетания терминологического характера. Сделать правильный выбор начинающему переводчику поможет словарь Л.Г. Савченко: *беглые тени – рухливі тіні, беглый взгляд – побіжний погляд,* но *беглые гласные – випадні голосні* [11, с. 10]; *шумный разговор – голосна розмова, шумные улицы – гамірні вулиці,* но *шумный согласный – шумний приголосний* [11, с. 504]; *цепь железная – ланцюг залізний, цепь горная – пасмо гірське,* но *цепь электрическая – коло електричне* [11, с. 491].

Русско-украинские словари нередко предлагают в качестве переводных соответствий для лексемы исходного языка несколько синонимов без указания предпочтительности их употребления в том или ином контексте, например: *беззаботный – безтурботний, безжурний* [10, с. 30]; *пугливый – лякливий, полохливий* [10, с. 582]. Словарь словосочетаний Л.Г. Савченко показывает особенности употребления этих синонимов в разных переводных контекстах: *беззаботная жизнь – безтурботне життя, беззаботный человек – безжурна людина* [11, с. 13–14], *пугливый заяц – полохливий заєць, пугливый человек – ляклива людина* [11, с. 350].

В словаре Л.Г. Савченко показаны контекстуальные особенности перевода слов русского языка в разных оттенках значения. Например, для слова *надменный* переводные словари предлагают такие украинские соответствия в разных семантических оттенках: гордовитий; *(спесивый)* пихатий; *(заносчивый)* зарозумілий; *(пренебрежительный)* зневажливий [10, с. 296]. Словарь Л.Г. Савченко демонстрирует, какое из украинских соответствий уместно употребить в том или ином словосочетании. Сравним: *надменный взгляд – гордовитий погляд, надменный тон – зневажливий тон, надменный чиновник – зарозумілий чиновник* [11, с. 176].

Рассматриваемый словарь демонстрирует особенности перевода слов-омонимов русского языка на близкородственный украинский язык. Слова-омонимы, как правило, имеют нетождественные соответствия в языке перевода, поскольку система омонимов неоднородна в разных языках. Сравним: *башмак рваный – черевик порваний,* но *башмак тормозной – башмак гальмівний* [11, с. 10]; *худой ребенок – худа дитина,* но *худые ботинки – поганенькі черевики* [11, с. 488]; *цвет лица – колір обличчя,* но *цвет липовый – цвіт липовий* [11, с. 489]; *чинить одежду – лагодити одяг,* но *чинить суд – чинити суд* [11, с. 496].

Переводчику на близкородственный язык следует быть внимательным при воспроизведении словосочетаний, в состав которых входят межъязыковые омонимы, так называемые «ложные друзья переводчика», – слова, полностью или частично совпадающие «по звуковой или графической форме с иноязычным словом», но имеющие «другое (или другие) значения при известной смысловой близости» [9, с. 102].

В качестве примера укажем русское слово *редкий* и украинское *рідкий* [7, с. 283]. При формальном подобии семантический объем данных слов совпадает лишь частично. Словарь Л.Г. Савченко показывает особенности перевода на украинский язык лексемы *редкий* в сочетании с именами существительными различной семантики. В данных словосочетаниях анализируемое слово реализует разные значения, поэтому для него подбираются разные соответствия в языке перевода: *редкая ткань – рідка тканина, редкий экземпляр животного – рідкісний екземпляр тварини, редкий знаток – винятковий знавець, редкий воздух – розріджене повітря* [11, с. 377].

Обращаясь к словарю словосочетаний Л.Г. Савченко, студенты знакомятся со способами перевода фразеологических единиц русского языка на украинский язык [1], а именно: путем подбора эквивалентного соответствия: *заговаривать зубы – замовляти зуби* [11, с. 94]; аналога: *шаром катиться – як по маслу йти* [11, с. 501]; описательно (свободным словосочетанием): *не большой руки – не такий великий* [11, с. 183]; одной лексемой: *тянуть волынку – зволікати* [11, с. 451].

Особый интерес вызывает воспроизведение фразеологизмов при помощи аналогов, отличающихся от устойчивых оборотов исходного языка внутренней формой, ассоциативно-образной основой, например: *из-за выеденного яйца ссориться – за масляні вишкварки сваритися* [11, с. 112], *не лыком шитый – не в тім'я битий* [11, с. 185], *не мытьем, так катаньем – не києм, то палицею* [11, с. 186], *носиться как курица с яйцом – носитися як дурень зі ступою* [11, с. 204], *что в лоб, что по лбу – хоч верть-круть, хоч круть-верть* [11, с. 498], *хрен редьки не слаще! – вугілля від сажі не біліше!* [11, с. 487] (словарь Л.Г. Савченко включает отдельные фразеологизмы, структурно организованные по модели предложения).

Фразеологические единицы, которым в украинском языке соответствует одно слово, Л.Г. Савченко вводит в контексты, раскрывая их значение: *спустя рукава работать – абияк працювати* [11, с. 417], *сломя голову бежать – стрімголов бігти* [11, с. 401], *наобум лазаря отвечать – навмання відповідати* [11, с. 179], *скрепя серце соглашаться – нехотя погоджуватися* [11, с. 399].

Русско-украинский словарь словосочетаний Л.Г. Савченко поможет пользователю избежать не только лексико-семантических и фразеологических, но и грамматических ошибок при переводе на близкородственный язык, не допустить сохранения в переводе чуждых для принимающего языка грамматических структур и форм. Это особенно важно при обучении письменному переводу, поскольку начинающим переводчикам нередко не удается «уйти из-под диктата языка оригинала» [8, с. 36].

Так, обращение к словарю Л.Г. Савченко поможет студентам избежать ошибок при переводе имен прилагательных в форме сравнительной или превосходной степени. Образование этих форм в каждом из сопоставляемых языков специфично, например: *самое низкое качество – найнижча якість* [11, с. 387], *хуже всех предыдущих – гірший за всіх попередніх* [11, с. 488], *более нужный –*

потрібніший [11, с. 21], *лучший самый – найкращий* [11, с. 152], *милее всех – наймиліший* [11, с. 161].

Рассматриваемый переводной словарь показывает особенности воспроизведения средствами украинского языка русских конструкций, включающих причастия. Эти конструкции вызывают значительные затруднения у начинающего переводчика. Причастия действительного залога настоящего и прошедшего времени, функционирующие в русском языке, как правило, переводятся на украинский язык при помощи описательных оборотов или же заменяются причастиями с другими суффиксами [2, с. 192–193].

Л.Г. Савченко приводит следующие примеры: *бегающий спортсмен – спортсмен, який бігає; бегущий человек – людина, що біжить* [11, с. 10], *пересохшая река – висохла ріка* [11, с. 253], *хлынувшая вода – ринула вода* [11, с. 484]. Отметим, что в большинстве русско-украинских переводных словарей особенности воспроизведения причастных форм отражены минимально.

Составитель русско-украинского словаря словосочетаний подбирает, в частности, такие контексты с причастиями, которые демонстрируют как грамматические, так и семантические особенности перевода этих языковых единиц на близкородственный язык, например: *танцующая пара – пара, що танцює; танцующая лошадь – кінь, що гарцює* [11, с. 432]; *шипящая змея – змія, що сичить; шипящая кошка – кішка, що шипить; шипящее на сковородке сало – сало, котре шкварчить на сковорідці* [11, с. 503].

В определенных контекстах адъективированные причастия русского языка рекомендуется заменять при переводе на украинский язык именами прилагательными соответствующей семантики, например: *бегающие глаза – верткі очі, бегущая строка – рухомий рядок* [11, с. 10], *шатающаяся походка – хитка хода* [11, с. 501].

Трудности у неопытного переводчика вызывают также особенности управления, особенно приименного и приглагольного, в русском и украинском языках. Переводной словарь словосочетаний Л.Г. Савченко содержит множество конструкций, демонстрирующих различия управления в сопоставляемых языках, например: *способности к музыке – здібність до музики* [11, с. 416], *беспокоить по пустякам – турбувати через дрібниці* [11, с. 16], *избавлять от хлопот – позбавляти клопоту* [11, с. 111], *обращаться по адресу – звертатися за адресою* [11, с. 213], *переводить на венгерский язык – перекладати угорською мовою* [11, с. 249], *радоваться жизни – радіти з життя* [11, с. 357], *смеяться над недостатками – сміятися з недоліків* [11, с. 403].

Немало трудностей у начинающего переводчика вызывают различия в употреблении предлогов, выражающих те или иные синтаксические отношения, в русском и украинском языках. Переводной словарь Л.Г. Савченко поможет студентам избежать ошибок при воспроизведении предлогов, например, в таких словосочетаниях: *агент по недвижимости – агент із нерухомості*, *акт приемки – акт про приймання* [11, с. 6], *в знак согласия – на знак згоди* [11, с. 28], *по имени и отчеству называть – на ім'я й по батькові називати* [11, с. 262], *изо дня в день – день у день* [11, с. 114].

Словарь Л.Г. Савченко демонстрирует особенности перевода на украинский язык предлогов русского языка, выражающих различные отношения в словосочетаниях. Для них, как правило, в языке перевода избираются разные соответствия. Так, предлогу *из-за* в украинском языке соответствуют: *предл. с род. п.* з-за, із-за; (*по причине – ещё*) через; (*ради чего – обычно*) ради, заради [10, с. 205]. Л.Г. Савченко раскрывает особенности перевода данного предлога в следующих синтаксических конструкциях: *из-за границы возвращаться – з-за кордону повертатися, из-за угла выскакивать – із-за рогу вискакувати, из-за дверей спрашивать – із-за дверей питати, из-за неосторожности травмироваться – через необережність травмуватися, из-за отсутствия товара – через відсутність товару, из-за нехватки времени – за браком часу, из-за куска хлеба унижаться – заради шматка хліба принижуватися* [11, с. 112–113].

Предлог *через* переводится на украинский язык при помощи таких соответствий: 1. через; 2. (*сквозь*) крізь, через; 3. *(сверх, выше)* через, над; 4. *(при определении промежутка времени)* через; *(по прошествии – ещё)* за, по [10, с. 793]. Словарь Л.Г. Савченко демонстрирует особенности перевода этого предлога на украинский язык в таком контекстуальном окружении: *через два часа – через дві години, через неделю – через тиждень, через порог – через поріг, через минуту – за хвилину, через час приходить – за годину приходити, через призму опыта – крізь призму досвіду, через силу – понад силу* [11, с. 494] (помимо словосочетаний, словарь Л.Г. Сав-

ченко включает некоторые предложно-именные формы).

Представляют интерес особенности перевода на украинский язык словосочетаний русского языка, включающих глагольно-междометные слова. Обращаясь к словарю Л.Г. Савченко, можно проследить, например, как воспроизводится средствами украинского языка лексема *хлоп* при употреблении в разных контекстах*: хлоп дверью – грюк дверима, хлоп кнутом – лясь батогом, хлоп рукой по столу – ляп рукою по столу, хлоп наземь – геп об землю* [11, с. 483]. Другие переводные словари указывают только возможные украинские соответствия лексемы, не показывая особенностей их употребления в том или ином контексте, например: *хлоп – 1. лясь, хлоп, ляп; бах; 2. бух, геп, бебех* [10, с. 778].

Русско-украинский словарь словосочетаний Л.Г. Савченко показывает специфику перевода на украинский язык экспрессивных устойчивых сочетаний междометного характера, широко представленных в русской разговорной речи. Такие обороты нередко употребляются в речи персонажей художественных произведений и представляют несомненную трудность для переводчика, поскольку не воспроизводятся буквально. Словарь Л.Г. Савченко поможет начинающему переводчику выбрать для каждого из них правильное переводное соответствие, например: *ах да! – до речі!* [11, с. 8], *вот те раз! – ось тобі й на!* [11, с. 48], *еще бы! – ще б пак!* [11, с. 85], *и всё тут! – та й край!* [11, с. 108], *и точка! – та й годі!* [11, с. 108], *какой розговор! – про що мова!* [11, с. 126], *ну и дела! – оце так!* [11, с. 205], *что за вопрос! – звичайно!* [11, с. 498], *черт возьми! – хай йому грець!* [11, с. 495].

Недостатком переводного словаря словосочетаний Л.Г. Савченко считаем отсутствие в его словарных статьях стилистических помет, которые традиционно включаются в русско-украинские и украинско-русские переводные словари [5; 10]. Кроме того, как указано выше, словарь включает ряд конструкций, не являющихся словосочетаниями в терминологическом значении этого слова (предложно-именные формы; фразеологизмы, построенные по модели предложения). Надеемся, эти недостатки будут устранены в последующих переизданиях, которых данный словарь, безусловно, заслуживает.

Выводы из проведенного исследования. Обращение к словарю словосочетаний Л.Г. Савченко поможет выработать у студентов-славистов, начинающих переводчиков, навыки и умения воспроизведения языковых единиц в минимальном контекстуальном окружении, а также упредить интерференционные ошибки в близкородственном переводе.

Переводной словарь Л.Г. Савченко демонстрирует лексико-семантические, фразеологические и грамматические различия русского и украинского языков. Рассматриваемый словарь показывает контекстуальную вариантность перевода разных оттенков значения слов, многозначных слов и слов-омонимов русского языка на украинский язык.

Обращение к переводному словарю словосочетаний позволит студентам ознакомиться также с разными способами перевода фразеологических единиц.

Русско-украинский словарь словосочетаний Л.Г. Савченко поможет пользователю избежать грамматических ошибок при переводе, не допустить сохранения чуждых для принимающего языка грамматических структур и форм. В частности, избежать ошибок при переводе имен прилагательных в форме сравнительной или превосходной степени, при воспроизведении конструкций, включающих причастия, при выборе форм приименного и приглагольного управления, при воспроизведении предлогов, глагольно-междометных слов, устойчивых сочетаний междометного характера и т.п.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексеенко М. О транслятологических соответствиях фразеологизмов в близкородственном переводе (на материале русского и украинского языков) / М. Алексеенко // Slavica Stetinensia. – № 5. – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. – 1995. – № 152. – Szczecin, 1996. – S. 141–155.
2. Брицин М., Жовтобрюх М., Майборода А. Порівняльна граматика української і російської мов / М. Брицин, М. Жовтобрюх, А. Майборода. – 2-е вид. – К. : Вища школа, 1987. – 264 с.
3. Головащук С. До специфіки перекладної лексикографії близькоспоріднених мов / С. Головащук //Мовознавство. – 1970. – № 1. – С. 3–10.
4. Головащук С. Перекладні словники і принципи їх укладання (На лексичному матеріалі російської та української мов) / С. Головащук. – К. : Наукова думка, 1976. – 248 с.
5. Данилюк І. Великий сучасний російсько-український українсько-російський словник фразеологізмів та сталих виразів / І. Данилюк. – Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2009. – 640 с.
6. Карабан В., Борисова О., Колодій Б., Кузьміна К. Попередження інтерференції мови оригіналу у перекладі : [посібник] / В. Карабан, О. Борисова, Б. Колодій, К. Кузьміна. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 206 с.
7. Кочерган М. Словарь русско-украинских межъязыковых омонимов («ложные друзья переводчика») / М. Кочерган. – К. : Академія, 1997. – 400 с.

8. Миньяр-Белоручев Р. Как стать переводчиком? / Р. Миньяр-Белоручев. – М. : Готика, 1999. – 176 с.
9. Нелюбин Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 320 с.
10. Російсько-український словник-довідник: Близько 102 тис. слів і словосполучень / Упоряд. О. Скопненко, Т. Цимбалюк ; за ред. В. Бріцина. – 2-е вид. – К. : Довіра, 2008. – 942 с.
11. Савченко Л. Російсько-український словник словосполучень. Труднощі перекладу / Л. Савченко. – К. : Національний книжковий проект, 2010. – 512 с.
12. Томиліна Г., Полежаєва Н. Використання перекладного словника І.С. Олійника та М.М. Сидоренка при вивченні української фразеології у технічному ВНЗ / Г. Томиліна, Н. Полежаєва // Вісник Запорізького національного університету. – Філологічні науки. – 2012. – № 1. – С. 443–448.
13. Хлебда В. Об объектах фразеографического описания в переводном словаре / В. Хлебда // Słowo. Tekst. Czas X. Jednostka frazeologiczna w tradycyjnych i nowych paradygmatach naukowych / Pod red. M. Aleksiejenki, H. Waltera. – Szczecin – Greifswald, 2010. – S. 56–65.
14. Черноватий Л. Навчання письмового перекладу // Черноватий Л. Методика викладання перекладу як спеціальності : [підручник]. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – С. 195–251.
15. Черноватий Л. Проблема оцінки письмових робіт майбутніх перекладачів / Л. Черноватий // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – № 800. – С. 7–10.
16. Черноватий Л. Проблеми інтерпретації ускладнених текстів майбутніми перекладачами / Л.М. Черноватий // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – Вип. 28. – С. 257–262.

УДК 81'255 = 111 = 161.2 (045)

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ МЕТАФОР УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ Г.Д. РОБЕРТСА «ШАНТАРАМ»)

Заслужена А.А., к. пед. н.,
викладач кафедри іноземної філології
Національний авіаційний університет

Стаття присвячена дослідженню проблеми передачі метафор роману Г.Д. Робертса «Шантарам» згідно з критеріями адекватного перекладу. З'ясовано, що образність метафор досягається в українській мові шляхом перекладу оригінальних метафор засобами транскодування, точного перекладу, описового перекладу, опущення порівняння, інтерпретації або тлумачення, транспозиції.

Ключові слова: адекватний переклад, деметафоризація, інтерпретація, концептуальна метафора, транскодування, транспозиція.

Статья посвящена исследованию проблемы передачи метафор романа Г.Д. Робертса «Шантарам» согласно критериям адекватного перевода. Анализируется передача концептуальных метафор, характеризующих мировоззрение Г.Д. Робертса в романе «Шантарам». Выяснено, что образность метафор достигается в украинском языке путем перевода оригинальных метафор различными средствами. Оригинальные метафоры, относящиеся к *камерам тюрьмы Артур-роуд*, передаются в украинском языке с помощью средств транскодирования; метафора *политика* – точного перевода; метафоры *истины, печали* – с помощью средств описательного перевода; метафора *ненависти* передается средствами транспозиции; *оптимизма* – интерпретации; метафора *опасности* – опущения сравнения. Выявлена деметафоризация при передаче концептуальной метафоры *бедности.*

Ключевые слова: адекватный перевод, деметафоризация, интерпретация, концептуальная метафора, транскодирование, транспозиция.

Zasluzhena A.A. FEATURES OF TRANSFER OF CONCEPTUAL METAPHORS INTO UKRAINIAN LANGUAGE (BASED ON TRANSLATION OF THE NOVEL BY G.D. ROBERTS "SHANTARAM")

This article examines the problem of metaphors transmission of a novel "Shantaram" by G.D. Roberts in accordance with criteria of adequate translation (verbal conformity of created image; preserving the original image; preserving the conceptual basis of verbal metaphor). The ways of transmission of conceptual metaphors (fear, poverty, truth, friendship, politics, hatred, sadness, danger, prison) have been analyzed. It's clarified that imagery of metaphors in Ukrainian language has been achieved via translation of original metaphors by various means. Original metaphors, related to *the rooms of Arthur Road prison*, are transmitted in Ukrainian language with means of transcoding; metaphor of *politics* – by means of accurate translation; metaphors of *truth*, *sadness* – by means of descriptive translation; metaphor of *hatred* is transmitted by transposition; metaphor of *optimism* is transmitted by means of interpretation; metaphor of *danger* – by means of omission of the simile. Demetaphorization has been detected in the transmission of conceptual metaphor of *poverty*.

Key words: adequate translation, demetaphorization, interpretation, conceptual metaphors, transcoding, transposition.

Постановка проблеми. Проблемі перекладу метафор у різних її аспектах присвячено багато досліджень українських вчених, а саме: концептуального і мовного рівнів [1], когнітивних метафор [2], перекладу української прози англійською мовою [3], відтворення концептів [4], структурно-складним прикметникам-метафорам [5], специфіці передачі метафори російською та українською мовами [6] та ін., зумовлених необхідністю вирішити низку лінгвістичних завдань.

Актуальність цієї роботи зумовлена відсутністю однозначної думки вчених щодо проблем сутнісної характеристики метафори (В. Телія зауважує, що налічується від сімнадцяти до тридцяти семи різних видів метафор) та стратегій їхнього перекладу [7–10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За аналізом наукової літератури виявлено, що дослідженнями лексики [11], епітетів [12], художніх особливостей функціонування індійських реалій [13] роману Г. Робертса «Шантарам» займалися різні вчені. Однак питанню дослідження перекладу метафор роману не було присвячено достатньо уваги, що й спричинило науковий інтерес цієї роботи.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз українського перекладу роману Г. Робертса «Шантарам» та особливості передачі метафор українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки метафорична семантика складається з кількох взаємопов'язаних елементів: початкового значення слова, образу, який створюється в результаті нового понятійного змісту, нової номінації, яка виникає в результаті осмислення метафори [14], «адекватна передача семантики метафори стано-

вить основні труднощі для перекладача» [15]. У разі необхідності перекладач може вербально замінити елементи метафори, образу, вилучити переносне значення та вдатися до перекладу повним еквівалентом [16, с. 56].

Традиційно переклад вважається адекватним за умови точного збереження семантичної основи образу оригіналу. Проте ми погоджуємося з думкою української вченої С. Шурми стосовно необхідності урахування й концептуальної відповідності як однієї зі складових частин для визначення адекватності перекладу метафор, що дає змогу встановити наявність концептуальної відповідності між оригінальним образом та його перекладом [15]. Таким чином, адекватний переклад відповідає таким трьом критеріям: 1) вербальна відповідність створеного образу; 2) збереження образу оригіналу; 3) збереження концептуальної основи словесної метафори [15].

Аналіз концептуальних метафор, які характеризують світобачення Г. Робертса у романі «Шантарам», показав, що це метафори страху, бідності, істини, дружби, політики, ненависті, смутку, небезпеки, в'язниці та інші.

В'язниця на Артур-роуд у романі «Шантарам», з якої можливо вийти тільки трупом, порівнюється із мавзолеєм для гробниці Тадж-Махал. Слова «тадж» і «махал» походять з мови урду. «Тадж» на урду означає «корона» або «діадема», «махал» – «палац, будинок» або «особняк». Камери у цій в'язниці автор теж називає двома іменниками Taj-Mahal, chor mahal, chaaliss mahal, одним з яких є *махал*. Зазначене підтвердимо прикладами:

The first of the four rooms, where I'd slept the first night, held only fifteen men… The room was known as the Taj Mahal, and its residents were known as the pandrah kumar, the fifteen princes [17] – *У першій камері, де я провів першу ніч, було всього п'ятнадцять в'язнів… Камеру називали Тадж-Махал», а її мешканців – пандра кумар, «п'ятнадцять принців»* [18, с. 336].

The second room held twenty-five men… Their room was known as the chor mahal, the abode of thieves, and the men were known as the black hats, the kala topis – like Ranjit's lepers–because convicted thieves at the infamous Arthur Road Prison were forced to wear a black hat with their prison uniform" [17]. – *У другій камері було двадцять п'ять душ... Ця камера була відома як чор магал, «притулок злодіїв», а ув'язнені іменувалися, як і прокажені Ранджита, кала топі, «чорні капелюхи», тому, що злодії, що сиділи в знаменитій в'язниці на Артур-роуд, були зобов'язані носити чорні капелюхи»* [18, с. 336].

The third room had forty men wedged into it…Still, the optimal number for the third room was forty men and, since it rarely rose above that limit, it was known as the chaaliss mahal, or the abode of the forty" [17]. – *У третю камеру напхано було сорок в'язнів…Тому камера носила назву чаліс магал, «притулок сорока»* [18, с. 336–337].

The fourth room was known in the lock-up slang as the dukh mahal, or the abode of sufferin [17]. – *Четверта камера називалася на тюремному жаргоні дугк магал, «притулок страждальників»* [18, с. 337].

Як свідчать наведені приклади, перекладач застосовує точний переклад оригінальних метафор, тобто таких, які використовуються автором індивідуально і не поширені в побуті [10], засобами транскодування (*Taj-Mahal – Тадж-Махал, chor mahal – чор магал, chaaliss mahal – чаліс магал, dukh mahal – дугкмагал*), що відповідає вимогам створення адекватного перекладу.

Звернемось до аналізу відтворення концептуальних метафор бідності, істини, дружби, політики, ненависті, смутку, небезпеки та оптимізму, які є оригінальними, розглянувши приклади [1–8].

Розглянемо приклад із метафорою *бідності* та *гордості*.

(1) *Poverty and pride are devoted blood brothers until one, always and inevitably, kills the other* [17] – *Бідність і гордість нерозлучні, поки одна не уб'є другу* [18, с. 204].

Оригінальна метафора devoted blood brothers (букв.: віддані брати по крові, кровні брати, тобто рідні, з одного роду) під час перекладу втратила образ відданих один одному рідних братів, і слово *нерозлучні* не відтворює повного образу авторської метафори, яку слід було б перекласти, на нашу думку, як: бідність і гордість – *рідні брати, віддані до тих пір,* поки один не уб'є іншого. У цьому випадку під час перекладу метафори перекладач замінив метафоричне значення слова неметафоричним відповідником, тобто відбулася деметафоризація (без збереження метафоричної образності).

Звернемось до метафори *істини*.

(2) *The truth is a bully we all pretend to like* [17] – *Істина – це нахаба, яка до всіх чіпляється, а вони вдають, ніби їм це подобається* [18, с. 62].

Оригінальна метафора a bully (букв.: бандит, причепа, громило, сутенер, дружок, хуліган,

забіяка) перекладається як *нахаба* за допомогою додавання пояснення перекладачем *яка до всіх чіпляється,* хоча це пояснення міститься у значенні слова *bully.* Однак у контексті того, що таке істина і чи може щось бути абсолютно істинним та за униканням тавтології (причепа, яка до всіх чіпляється), вважаємо цей переклад адекватним, що здійснюється засобом описового перекладу.

Розглянемо метафору *ненависті*.

(3) *Hate is a very resilient thing, you know. Hate is a survivor* [17] – *Знаєш, ненависть – річ дуже стійка, вона уміє виживати* [18, с. 384].

Метафора resilient (букв.: еластичний, життєрадісний, пружний, живучий, витривалий) перекладається адекватно (зберігається вербальна відповідність створеного образу; образ оригіналу та концептуальна основа словесної метафори) засобами точного перекладу; survivor (букв.: той, хто лишається живим) – засобами транспозиції (заміна однієї частини мови іншою).

Звернемось до метафори *смутку*.

(4) *And for me it is something special; a daily meditation. Sadness is my one and my only art* [17] – *Смуток для мене – це щось особливе, моя щоденна медитація, єдине мистецтво, яким я володію* [18, с. 448].

Оригінальна метафора *my only art* (букв.: моє єдине мистецтво) перекладається адекватно засобам описового перекладу.

Розглянемо метафору *дружби*.

(5) *Friendship is like a kind of algebra test that nobody passes* [17] – *Дружба – це математичне рівняння, яке нікому не вдається розв'язати* [18, с. 61].

Оригінальна метафора algebra test (букв.: тест з алгебри) перекладена як математичне рівняння, на нашу думку, має на увазі обмежену перевірку знань із математики, недостатню кількість знань у всіх для розв'язання власне одного математичного рівняння порівняно з виконанням тесту з алгебри, який надає більше шансів для його успішного проходження. Тому концепт «дружба» через переклад математичним рівнянням зводиться до обмеженої кількості шансів у процесі дружби порівняно з тестом з алгебри, в який закладено правильну відповідь, що збільшує ймовірність успішного проходження тесту та уможливлює збереження й продовження дружніх стосунків. Однак, якщо розглядати дружбу між чоловіком та жінкою (за умови того, що чоловік – нетрадиційної орієнтації) у контексті сумніву, чи взагалі існує дружба, запропонований переклад є адекватним.

Звернемось до метафори *політики*.

(6) *A politician is someone who promises you a bridge, even when there's no river* [17] – *Політик – це той, хто обіцяє побудувати міст там, де немає ніякої річки* [18, с. 218].

Оригінальна метафора перекладається адекватно засобами точного перекладу.

Розглянемо метафору *небезпеки*.

(7) *For some people, danger's a kind of drug or even an aphrodisiac. For me, living as a fugitive, living every day and every night of my life with the fear of being killed or captured, danger was something else. Danger was one of the lances I used to kill the dragon of stress* [17] – *Для деяких людей небезпека – це свого роду наркотик, збудливий засіб. Для мене, утікача, котрий жив із постійним страхом, що його затримають чи уб'ють, вона була списом, яким я вбивав дракона – свій постійний стрес* [18, с. 471].

Оригінальна метафора *I used to kill the dragon of stress* (букв.: я вбивав дракона стресу) перекладається адекватно засобами опущення порівняння [19].

Звернемось до метафори *оптимізму*.

(8) *Optimism is the first cousin of love, and it's exactly like love in three ways: it's pushy, it has no real sense of humour, and it turns up where you least expect it* [17] – *Оптимізм – побратим любові: так само не знає ніяких перешкод, так само позбавлений почуття гумору і теж застає тебе зненацька* [18, с. 90].

Оригінальна метафора *the first cousin of love* (букв.: перший кузен любові) перекладається *побратим любові; it turns up where you least expect it* (букв.: виявляється там, де ви найменше цього очікуєте) – *застає тебе зненацька; it's exactly like love in three ways: it's pushy* (букв.: вона точно схожа на любов у трьох напрямках: вона наполеглива) перекладається засобами інтерпретації або тлумачення.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, аналіз передачі метафор українською мовою роману Г. Робертса показав, що проблема адекватності перекладу залишається досить актуальною. Зауважимо, що не існує універсальної моделі перекладу оригінальних метафор автора. Встановлено такі основні засоби їх перекладу українською мовою: транскодування, точний переклад, описовий переклад, опущення порівняння, інтерпретація або тлумачення, транспозиція та деметафоризація.

Запропонований аналіз перекладу оригінальних метафоричних відповідностей роману Г. Робертса «Шантарам» – лише одне

з можливих досліджень. Існує безліч інших перспектив у перекладознавчій інтерпретації метафор із залученням інших метафоричних образів роману.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ясинецька О. Переклад метафори як мовна репрезентація концептуальних картин світу / О. Ясинецька // Філологічні трактати. – 2010. – Т. 2. – № 1. – С. 96–100.
2. Калінова О. Когнітивна метафора в аспекті перекладу (на матеріалі англійських детективних творів А. Крісті) / О. Калінова // Лінгвістичні дослідження. – 2012. – Вип. 33. – С. 89–93.
3. Романюга Н. Відтворення метафоричної образності при перекладі української прози англійською мовою (на матеріалі оповідання В. Винниченка «Голод») / Н. Романюга // ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (38). – Житомир, 2008. – С. 217–220.
4. Стаднік І. Метафоричне моделювання концепту WAR / ВІЙНА та його відтворення у перекладі / І. Стаднік // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 22. – С. 205–217.
5. Гонта І. Структурно-складні прикметники-метафори в американському сленгу та їх переклад / І. Гонта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1094.
6. Чуча П. Специфіка передачі метафори російською та українською мовами (на матеріалі перекладів роману К. Панколь «Жовті очі крокодилів») / П. Чуча // Вісник Запорізького національного університету. –Філологічні науки. – 2015. – № 1. – С. 398–404.
7. Телия Т. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира / Т. *Телия* // *Роль человеческого фактора* в *языке*: *язык* и *картина мира* / *Б*. Серебренников, Е. Кубрякова, В. Постовалова и др. – М.: Наука, 1988. – С. 173–204.
8. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры – М. : Прогресс, 1990. – С. 387–417.
9. МакКормак Э. Когнитивная теория метафоры / Э. МакКормак // Теория метафоры – М. : Прогресс, 1990. – С. 358–387.
10. Newmark P. A Textbook of Translation / P. Newmark – Harlow : Pearson Education Limited, 2008. – 292 p.
11. Горайко Я. Лексика як спосіб відображення авторського ідіолекту в романі Г. Робертса «Шантарам» / Я. Горайко // Пріоритети сучасної філології: теорія і практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (10–11 лютого 2017 р., м. Ужгород). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 62–65.
12. Фахретдинова Г., Фоминых А. Особенности употребления и перевода эпитетов на примере романа Г. Робертса «Шантарам» / Г. Фахретдинова, А. Фоминых // Проблемы филологии, культурологии и искусствоведения в свете современных исследований: материалы 18-й международной науч.-практ. конф. (19 июня 2017 г., г. Махачкала). – Махачкала: «Апробация», 2017. – С. 68–69.
13. Медведева Н. Сохранение жанрово-стилистического своеобразия романа Г. Робертса «Шантарам» в переводе с английского на русский язык / Н. Медведева [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dspace.tltsu.ru/jspui/bitstream/123456789/582/1/Медведева%20Н.В._ЛИНб_1202.pdf.
14. Которова Е. Семантический объём термина «метафора» / Е. Которова // Общее и сопоставительное языкознание, 1986. – С. 29–36.
15. Шурма С. Адекватний переклад метафоричних образів Е. По українською мовою / С. Шурма [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academia.edu/2076511/Адекватний_переклад_метафоричних_образів Е.По_українською_мовою.
16. Казакова Т. Практические основы перевода. English – Ukrainian / Т. Казакова. – Серия : Изучаем иностранные языки. – Спб. : Издательство Союз, 2000. – 320 с.
17. G. Roberts, Shantaram [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.totalgadha.com/file.php/1/moddata/forum/18/46686/318-shantaram.pdf.
18. Робертс Г. Шантарам : роман / Г. Робертс ; Пер. з англ. – К. : Видавнича група КМ-БУКС, 2016. – 800 с.
19. Fadaee E. Translation techniques of figures of speech: A case study of George Orwell's "1984 and Animal Farm" / Fadaee E. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academicjournals.org/article/article1379427897_Fadaee.pdf.

УДК 81.255.4

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОР ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Іванченко М.Ю., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри технічного перекладу
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Стаття присвячена аналізу метафоризації фінансової неспроможності в україномовних перекладах. Розглядаються можливі способи відтворення метафор у тексті перекладу.

Ключові слова: метафора, способи перекладу, мовна картина світу, фінансова неспроможність, україномовний переклад.

Статья посвящена анализу метафоризации финансовой несостоятельности в украинских переводах. Рассматриваются возможные способы отображения метафор в тексте перевода.

Ключевые слова: метафора, способы перевода, языковая картина мира, финансовая несостоятельность, украинский перевод.

Ivanchenko M.Yu. PECULIARITIES OF FINANCIAL INSOLVENCY METAPHORS REPRODUCTION IN UKRAINIAN TRANSLATION

The article deals with the analysis of financial insolvency metaphors in Ukrainian translation. The main ways and devices of metaphors' translation in the texts are examined.

Key words: metaphor, ways of translation, language world picture, financial insolvency, Ukrainian translation.

Постановка проблеми. Переклад будь-яких мовних засобів виразності являє собою процес міжкультурної комунікації, діалог культур. Успішність відтворення згаданих засобів залежить від точності сприйняття та вміння віднаходити адекватні відповідники, прийнятні в цільовій аудиторії. Труднощі, які виникають у зв'язку з перекладом метафор, зумовлені тим, що останні є одиницями культури певної мови. Причиною виникнення подібних проблем є такі фактори: відсутність адекватного еквівалента в мові перекладу, різниця норм і систем цінностей культур, контраст у реаліях мов. Однак для забезпечення успішного діалогу й максимального розуміння культури іншої країни вагоме значення має переклад метафор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метафоризація є способом семантичного перетворення, засобом утворення нових необхідних у мові абстрактних назв за допомогою переносу слова [12, с. 25]. Завдяки процесу метафоризації людина, пізнаючи реальність, пристосовує мову до адекватного способу відображення цієї реальності [10; 7].

У спостереженнях О. Опаріної наголошується на цінності метафори на початкових етапах дослідження об'єкта чи явища, коли виникає особлива необхідність як у припущеннях про певні властивості досліджуваного об'єкта, які задаються метафорами, так і в самій мові, за допомогою якої такий об'єкт може бути описаний [12, с. 65].

З погляду когнітивної лінгвістики в метафорі міститься один із фундаментальних механізмів людської свідомості – порівняння. Метафори «дозволяють виявляти аналогії між різними предметами та явищами, даючи можливість застосувати знання й досвід, набуті в одній галузі, для вирішення проблем в іншій галузі» [3, с. 47], і тому вони є одним із фундаментальних прийомів пізнання та концептуалізації дійсності.

За твердженням В. Маслової, метафора утворюється не просто для того, щоб, відшукавши ім'я, донести наші думки до інших, вона потрібна для нас самих: без неї неможливо думати про деякі особливі, складні для розуміння предмети [9, с. 91]. Наша буденна поняттєва система, у рамках якої ми думаємо та діємо, метафорична за своєю суттю [8], тому метафора – знаряддя думки, пізнавальний процес, який об'єднує мозок, розум і культуру [14, с. 380]. Осягнення цього процесу дає нам можливість досягти найвіддаленіших куточків концептуальної системи людини.

Метафоричне вираження мови не тільки відображає й експлікує метафоричне сприйняття дійсності, але й багато в чому формує його, тому вивчення метафоричних переносів дозволяє проникнути в структури людського мислення й зрозуміти, яким чином ми уяв-

ляємо та сприймаємо навколишній світ і своє місце в ньому. Таким чином, метафору можна розглядати як інструмент дослідження картини світу [2; 8].

Постановка завдання. Метою наукової розвідки є визначення шляхів відтворення українською мовою англійських метафор фінансової неспроможності.

Об'єктом дослідження статті є метафори фінансової неспроможності як засіб передачі екстралінгвістичної інформації через призму світобачення окремої мовної спільноти. Предметом дослідження є способи перекладу досліджуваних метафор в українських контекстах. Актуальність статті визначається важливістю аналізу проблем відтворення метафори для перекладознавства, а також установлення адекватності перекладу останніх.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес перекладу полягає в безперервному пошуку балансу між мовою джерела та мовою перекладу [6, с. 23–24], оскільки головним завданням перекладача є максимально точне відтворення картини світу [11 с. 14]. Зрозуміти особливості світосприйняття та світовідчуття носіїв мови й таким чином реконструювати мовну картину світу останніх дозволяє саме аналіз метафор, що є запорукою здійснення адекватного перекладу [13, с. 217].

П. Ньюмарк виділяє дві основні функції метафори: конотативну й естетичну. Під конотативною функцією розуміється здатність метафори описувати певні предмети, поняття, давати характеристику будь-якому об'єкту. Естетична функція визначається здатністю метафори справляти естетичну дію на реципієнта, викликати інтерес і залучати до подальшого сприйняття повідомлення [16]. Тому втрата метафори в перекладі може призвести до того, що смисл буде переданий не повною мірою, отже, перекладач повинен знайти будь-який спосіб перекладу для збереження смислу [4, с. 115].

У теорії перекладу існує «закон збереження метафори», відповідно до якого під час перекладу за можливості повинен зберігатися метафоричний образ. Недотримання цього закону призводить до того, що смисл фрази змінюється, а її естетичний і прагматичний ефект знижується [1, с. 233].

Ступінь достовірності перекладу залежить не тільки від того, як здійснюється переклад, але й від того, наскільки близькі одна до одної культурно-мовні традиції вихідної мови. Метафоричну семантику складають кілька взаємопов'язаних елементів: початкове значення слова, образ, який створюється в результаті співставлення, і новий понятійний зміст, нова номінація, яка виникає в результаті осмислення метафори [13, с. 30]. Компетентність перекладача засвідчує розуміння метафори, тобто осмислення асоціативного змісту лексичної чи фразеологічної одиниці, ідентифікація відтворення метафоричного висловлювання засобами цільової мови з уникненням хибних асоціацій і помилкових зав'язків значення. Основні труднощі для перекладача складає адекватна передача семантики метафори. Робота перекладача полягає в співставленні лексичного значення слів мови оригіналу та мови перекладу. Досить часто мовні образи метафоричних словосполучень мови оригіналу вдається передати метафоричними образами, що є рівними за номінативною функцією та мають еквівалентну семантичну основу. Проте для подолання труднощів передачі метафори рідною мовою особа, яка здійснює переклад, може також удаватися до вербальної заміни елементів метафори, заміни або зміни образу, вилучення переносного значення та перекладу повним еквівалентом [11, с. 56].

Нині прийоми перекладу метафорики з погляду наявності чи відсутності вимушених структурних або семантичних перетворень у перекладі виділяють лінгвісти М. Куніловська та Н. Короводіна [7]: повний переклад, що передбачає збереження в тексті перекладу семантики та структури метафори, а лексичне значення словосполучень викликає однакові асоціації в представників обох мов; заміна на рівні лексичного оформлення; заміна на рівні морфологічного оформлення; заміна на рівні синтаксичного оформлення; додавання або уникання лексичних одиниць, які оформлюють образ.

У дослідженні ми розглянули метафори, що актуалізують фінансову неспроможність, котрі, на нашу думку, є найбільш цікавими й ілюстративними з погляду лінгвістичного аналізу. У більшості випадків метафори та їхній переклад значно відрізняються як за структурою висловлювання, так і за актуалізованим образом. Це зумовлене тим, що мовна картина світу кожної окремої особистості як представника певної групи зокрема та нації в цілому являє собою продукт сприйняття оточуючої дійсності крізь призму певної системи норм і цінностей [2, с. 101].

Пізнаючи навколишню дійсність, людина як суб'єкт мовленнєвої діяльності постійно

«проектує» її в мову через порівняння й ототожнення абстрактного з конкретним. У цьому, власне, і полягає механізм метафори, що за своєю суттю споріднений із механізмом аналогії. Учені дійшли висновку, що метафоризація є природною здатністю людини, метафора – формою мислення, а метафорична модель – знаряддям пізнання та пояснення дійсності.

Однак серед аналізованих нами метафор ми знаходимо випадки, коли прямий переклад можливий завдяки збігові образних конотацій, які надають носії обох мов певній лексиці. У такому разі ми спостерігаємо прийом так званого калькування метафор. Причиною виникнення цього феномена є однакове структурування знань у різних мовах, насамперед тих фрагментів, які є спільними в концептуальних картинах світу [15, с. 165].

Так, наприклад, метафора «опинитись у скрутному фінансовому положенні»:

"I'm sure now he has his back to the wall because he has lost his job" [3]. «Я впевнений, *що* зараз він припертий до стіни через те, що втратив роботу».

Такий приклад свідчить про те, що в носіїв обох мов, англійської й української, фінансові проблеми асоціюються з безвихіддю, незахищеністю, обмеженістю переміщення в просторі.

Ще одна ілюстрація спільності мовних засобів, соматизмів, що використовуються для актуалізації відсутності матеріальних засобів до існування:

"Go to the bank and ask for the loan again. This time try not to come away empty-handed" [2, с. 14]. «Іди до банку та попроси знову позику. Цього разу спробуй не повернутись із порожніми руками».

Подібну негативну конотацію, спільну для обох мов, спостерігаємо в такому прикладі: *"This coat has seen better days. I need a new one" [6]. «Це пальто бачило кращі часи. Мені потрібне нове».*

Ще один приклад, в якому при перекладі зберігається семантика та структура метафори, а лексичне значення слів викликає однакові асоціації в представників обох мов, це метафори, котрі ілюструють економію як наслідок фінансових проблем, коли раціональне використання коштів за аналогією порівнюється зі стрункою фігурою:

"Things are beginning to cost more and more. It looks as though we'll all have to tighten our belts" [7, с. 193]. «Товари починають коштувати все дорожче. Виглядає так, що ми всі будемо змушені затягнути пояси».

Однак у більшості випадків при перекладі метафор перекладач змушений звертатися до різного ступеня варіювання та зміни вихідного тексту. Приклад "*Big four soccer clubs continue to run into debts" [10, с. 172]. «Чотири великі футбольні клуби продовжують влазити в борги» ілюструє метод лексичної заміни. У зв'язку з різницею сприйняття навколишньої дійсності в носіїв англійської й української мови борги як наслідок неплатоспроможності актуалізуються по-різному, однак суміжними категоріями – переміщенням у просторі на значні відстані. Цим ілюструється глобальність проблеми.*

За таким же принципом перекладається наступна метафора: *"Buying a car without test driving it is like buying a pig in a poke" [1]. «Купувати машину без тест драйву – це те саме, що купувати кота в мішку».*

Заміна зумовлена тією обставиною, що лексична семантика відображає «свідомість» етносу, в якій закріплена пам'ять та історія народу, його досвід пізнавальної діяльності, світогляд і психологія.

"The company went broke cause no one did buy its production" [7, с. 350]. «Компанія прогоріла, збанкрутувала тому, що ніхто не купував її продукцію».

Згаданий вище перекладацький прийом тут використовується в з огляду на неможливість буквального перекладу конструкції *went broke* як незрозумілої для україномовного реципієнта, тому в контексті вводиться синонім – «прогоріла».

Наведемо ще приклади, котрі ілюструють вибір лексичного матеріалу, зумовлений різницею «образних аналогово-асоціативних уявлень про світ, що існують у національній свідомості етносу й есплікуються в мові» [6, с. 125].

"We would like a bigger house, but we must cut our coat according to our cloth" [8, с. 27]. «Ми хотіли б більший будинок, однак мусимо по своєму ліжку простягати ніжку».

"I can't buy that car – it costs an arm and a leg" [1]. «Я не можу купити цю машину – вона коштує як космічний корабель».

Інколи перекладач звертається до використання прийому так званої деметафоризації. Суть прийому полягає у відмові від передачі образного значення метафоричного вираження й перекладі тільки його буквального значення. Такий прийом перекладач вико-

ристовує в разі неможливості підібрати адекватний еквівалент:

"No wonder Jack's in Queer Street. He spends more than he earns" [6]. «Не дивно, що Джек переживає великі фінансові труднощі. Він витрачає більше, ніж заробляє».

Queer street перекладається шляхом опису, оскільки цей позамовний феномен є специфічним для англомовної спільноти. *Свого часу на вулиці Карей знаходилися лондонські суди для банкрутів.* Так само в українській мові неможливо віднайти адекватний еквівалент нижченаведеної метафори, оскільки остання містить притаманний виключно англійській мові зворот *leave someone flat:*

"Paying all my bills left me flat" [9, с. 554]. «Коли я оплатив усі рахунки, у мене не залишилося ані центу».

За тим самим принципом перекладені наступні метафори:

"They didn't pinch pennies on the new opera-house" [1]. «На будівництво оперного театру не шкодували грошей».

"Big grey limousine. – Expensive? – Looked as if it had cost the earth" [3]. «Це був великий сірий лімузин. – Дорогий? – Судячи з вигляду, надзвичайно».

*"Don't buy any more of that low-quality material. That's just pouring money down the drain" [10, с. 151]. «*Не купуй більше той матеріал низької якості. Це просто марна трата грошей».

"Jane was sent to jail for cooking the books of her mother's shop" [1, с. 25]. «Джейн відправили до в'язниці за фальсифікацію бухгалтерських книг із магазину її мами».

Підбір перекладацького еквівалента застосовується, коли актуалізовану в оригінальній формі ідею неможливо передати тим же образом. У таких випадках підбирається інший, більш або менш еквівалентний варіант у мові перекладу.

Наприклад: *"In Italy, the peaches are dirt cheap" [2, с. 31]. «В Італії персики дешеві, як дірки від бублика».*

"Usually at the end of the month, I'm short of money" [5, с. 102]. «Зазвичай у кінці місяця в мене в кишені гуде».

"I've been living on a shoestring since my father stopped sending me money" [6]. «Відтоді, *як батько перестав надсилати мені гроші, мені довелося рахувати кожну копійку».*

"Browns had a thin time of it when the children were small and Mr. Brown was poorly paid" [5. с. 71]. «Брауни годували злидні, коли діти були малі, а містеру Брауну мало платили».

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз перекладацьких трансформацій чітко показує різницю в сприйнятті екстралінгвістичних явищ носіями різних мов. Так, в англійській мові раціональне використання грошей із сімейного бюджету асоціюється з елементами одягу, тоді як в український – із меблями. Завищені ціни в мовній свідомості англійців за аналогією порівнюються з кінцівками, а в українців – із вартістю недосяжно дорогого предмета. Історичними джерелами утворення метафор, які ілюструють бідність, в англійській мові є фізичні характеристики об'єкта, в українській – фольклор, міфологія. По-різному актуалізується також невдала покупка. У семантиці лексичних одиниць, за допомогою яких виражається набуття боргів, присутня спільна сема «рухатись у просторі на великі відстані», однак образний складник відрізняється.

Проведений аналіз показав, що 80% метафор, які актуалізують фінансову неспроможність, підпали під перекладацькі трансформації. Прийом лексичної заміни застосований у 15% метафор, деметафоризація має місце в 28% випадків, пошук еквівалента здійснений у 37% інвентаризованих прикладів.

Перспективою дослідження, на нашу думку, є співставлення способів відтворення метафор фінансової неспроможності з принципами перекладу метафор суміжних референційних сфер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гак В. Метафора: универсальное и специфическое / В. Гак // Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – 174 с.
2. Дебердеева Е. Актуальные проблемы когнитивной лингвистики и концептологии (на примере сопоставительного изучения языков) / Е. Дебердеева, О. Шатун, Г. Поленова. – Таганрог : Изд. Центр Таганрог. гос. пед. ин-та, 2009. – 240 с.
3. Ивина Л. Лингвокогнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования) : [учебно-методическое пособие] / Л. Ивина. – М. : Академический проект, 2003. – 304 с.
4. Комиссаров В. Современное переводоведение. Курс лекций / В. Комиссаров. – М. : ЭТС, 1999. – 192 с.
5. Корунець І. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : [підручник] / І. Корунець. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 448 с.
6. Кравцова Ю. Особенности индивидуальной метафорической картины мира / Ю. Кравцова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. – Випуск 6: зб. наук. праць. – К. : 2011. – 246 с.

7. Куниловская М. Авторская метафора как объект перевода / М. Куниловская, Н. Короводина // Научный журнал, № 4 (23). – Челябинск, 2010. – С. 73–82.
8. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 210 с.
9. Маслова В. Лингвокультурология / В. Маслова. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
10. Мишланова С. Метафора в научно-популярном медицинском дискурсе (семиотический, когнитивно-коммуникативный, прагматический аспекты) : [монография] / С. Мишланова, Т. Уткина. – Пермь, 2008. – 210 с.
11. Некряч Т. Через терни до зірок : труднощі перекладу художніх творів : [навч. посіб. для студ. переклад. ф-тів ВНЗ] / Т. Некряч, Ю. Чала. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 195 с.
12. Опарина Е. Исследования метафоры в последней трети XX в. / Е. Опарина // Лингвистические исследования в конце XX в. : сб. обзоров. – М., 2000. – С. 65–77.
13. Романюга Н. Відтворення метафоричної образності при перекладі української прози англійською мовою (на матеріалі оповідання В. Винниченка «Голод») / Н. Романюга // Вісник Житомирськ. держ. ун-ту імені Івана Франка. – Житомир, 2008. – С. 217–220.
14. Телия В. Предисловие / В. Телия // Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – С. 1–3.
15. Чередниченко О. Про мову і переклад / О. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
16. Щикалов С. Способы перевода метафор в концепции Питера Ньюмарка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.thinkaloud.ru/science/shik-newmark.pdf.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

17. The American Heritage Dictionary of Phrasal Verbs. Published by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ahdictionary.com.
18. Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs. – 2nd edition. – London: Harper Collins Publishers, 2006. – 512 p.
19. An English Dialect Dictionary. Ed. By Joseph Wright. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://books.google.com.ua.
20. Idioms and Slang Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://itunes.apple.com.
21. Magnuson W. Canadian English Idioms. Sayings and Expressions. – Prairie House Books Calgary, Alberta, Canada, 1993. – 112 p.
22. McGraw-Hill Dictionary of American Idioms and Phrasal Verbs. © 2002 by The McGraw-Hill Companies, Inc [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://english4success.ru.
23. The Oxford Dictionary of English Proverbs / [ed. by F.P. Wilson]. – Oxford University Press, 1992. – 860 p.
24. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. V1. Phrasal Verbs / [ed. by A. Cowie, R. Mackin]. – Oxford University Press, 1991. – 396p.
25. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. V2. English Idioms / [ed. by A. Cowie & R. Mackin]. – Oxford University Press 1991. – 690 p.
26. Thesaurus of Traditional English Metaphors. Second edition, P.Wilkinson, 2002, London, New York. – 2034 p.

УДК 81.255.4

МІЖДЗИКУЛТУРОВА КОМУНІКАЦІЯ В ПРОБАХ ТЛУМАЧЕНЬОВИХ ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПОЕТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЖЕНІ ВАСИЛЬКІВСЬКОЇ

Karabowicz Tadeusz
kandydat nauk filologicznych,
Kojarzy Institution filologię ukraińską
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

W artykule analizuje historię i problemy przekładu emiuratsiynoyi poeta członkiem Eugene Vasilkovskoy grupy New York, w kontekście komunikacji międzykulturowej w literaturze francuskiej i hiszpańskiej. Przykłady powszechnie nieznanych dzieł poety, który w latach 60-ch XX w., W tłumaczeniu i spopularyzowana w ukraińskich czytników ulubionych artystów i przestrzeń doluchala literatury ukraińskiej w strategii uchodźstwie własnej wizji literatury obcej.
Słowa kluczowe: Gene Vasylkyvskaya, Nowa grupa Yorkskaya przelicza literaturę, emigracia.

У статті проаналізовано історію та проблематику перекладів еміґраційної поетеси Жені Васильківської, члена Нью-Йоркської групи, в контексті міжкультурної комунікації з французькою та іспанською літературами. Наводяться приклади назагал невідомої творчості поетеси, яка у 60-х рр. XX ст., перекладала та популяризувала улюблених в українському читацькому просторі митців та долучала їх до української літератури в еміграції стратегією власного бачення зарубіжних літератур.
Ключові слова: Женя Васильківська, Нью-Йоркська група, переклад, література, еміграція.

Karabowicz T. INTERCULTURAL COMMUNICATION IN TRANSLATION ATTEMPTS MADE BY ÉMIGRÉ POETESS ZHENIA VASYLKIVSKA
The article focuses on the analysis of history and topics of translations made by émigré poetess Zhenia Vasylkivska, a member of the New York Croup, in the light of intercultural communication in the French and Spanish literatures. The article provides some examples from the poetess' works previously unknown to the readership. In the 1960s the poetess translated and disseminated widely her favourite literary works in the Ukrainian readers' environment; she introduced them to the Ukrainian exile literature suggesting her own vision of foreign literatures.
Key words: Zhenia Vasylkivska, the New York Croup, translation, literature, exile.

Postawienie problemu naukowego i jego znaczenie. Artykuł dotyczy międzykulturowej komunikacji w próbach tłumaczeniowych emigracyjnej poetki ukraińskiej Żeni Wasylkiwskiej oraz wpływu twórczości przekładowej poetki na strukturę i znaczenie dzieła literackiego całej „Grupy Nowojorskiej". Wpływ ten rozpatrywany jest jako wartość nominalna, czyli jako łączna wartość narracji literackiej dokonanej poprzez przekłady samej poetki, wobec dzieła translatorskiego „Grupy Nowojorskiej", rozumiana jako promieniowanie upodobań literackich ukraińskiej poetki na innych. Dzieło translatorskie Żeni Wasylkiwskiej nie pozostawało obojętne wobec innych członków „Grupy Nowojorskiej". Jej przekłady inspirowały twórczość przekładową Bohdana Bojczuka, Patrycji Kyłyny, Bohdana Rubczaka, Jurija Tarnawskiego, Wiry Wowk. Poetka pozostawiła więc swoimi tłumaczeniami trwały ślad w twórczości translatorskiej emigrantów ukraińskich.

Analiza badań niniejszego problemu. W świetle badań literaturoznawczych międzykulturowa komunikacja w próbach tłumaczeniowych emigracyjnej poetki ukraińskiej Żeni Wasylkiwskiej oraz jej wpływu na twórczość przekładową całej „Grupy Nowojorskiej" zajmuje ważne miejsce. Jednakże na niniejszy temat istnieje niewielka literatura badawcza. Różne są poglądy literaturoznawców i historyków literatury na temat miejsca dzieła translatorskiego Żeni Wasylkiwskiej pochodzącej z Wołynia, lecz od wczesnych lat młodzieńczych związanej z emigracją i wygnaniem. Uważa się, że „Wielka siódemka": Emma Andijewska, Bohdan Bojczuk, Patrycja Kyłyna, Bohdan Tymisz Rubczak, Jurij Tarnawski, Wira Wowk oraz Żenia Wasylkiwska w sposób nominalny reinterpretowali dla siebie dzieło translatorskie. Mówiąc prościej, intertekstualna reinterpretacja tłumaczeń, odbywała się poprzez smaki literackie i własne upodobania.

Pozycję patrzenia na „Grupę Nowojorską" w kontekście tłumaczeń Żeni Wasylkiwskiej podaje się w niniejszym artykule na podstawie wybranej literatury badawczej. Są to badania naukowe O. Astafjewa [11], M. Żułyńskego [6], M. Rewakowycz [10; 12], T. Karabowicza [16]. D. Markusia [9], W. Prosałowej [14]. Należy zwrócić uwagę na poglądy literackie i przemyślenia samych członków grupy B. Bojczuka [2, s. 7], W. Wowk [4], B. Rubczaka [7], oraz na dawne próby badawcze ukraińskiej emigracji W. Barki

[1], W. Derżawyna [5], I. Kosteckiego [8] a także polskiego poety emigracyjnego J. Łobodowskiego [15]. Warto dodać, że Ołeksandr Astafjew postrzegał perspektywę reinterpretacji dzieła translatorskiego Żeni Wasylkiwskiej poprzez podobieństwa artefaktów literackich z tłumaczeniami dokonanymi przez całą „Grupę Nowojorską". Uczony dał temu wyraz w w swoich opracowaniach naukowych oraz w antologii „Poeci Grupy Nowojorskiej" (Charków 2003, drugie wydanie: 2009) [11, s. 37].

Cel artykułu. Zakreślić naukową wartość międzykulturowej komunikacji w próbach tłumaczeniowych emigracyjnej poetki ukraińskiej Żeni Wasylkiwskiej oraz ukazać wpływ tłumaczeń poetki na strukturę i znaczenie dzieła literackiego „Grupy Nowojorskiej". Wyznaczyć nominalną obecność dzieła translatorskiego wołyńskiej poetki, w życiu kulturalnym emigracji ukraińskiej oraz w samej grupie. Zwrócić uwagę literaturoznawstwa ukraińskiego na tłumaczenia poetki oraz włączenia jej dorobku translatorskiego do wiedzy naukowej i encyklopedycznej, w tym do nośników elektronicznych, takich jak Wikipedia.

Referowanie głównego materiału i uzasadnienie zdobytych wyników badań. Żena Wasylkiwska – Eugenia Osgood, to ukraińska poetka emigracyjna, tłumaczka literatury, członek emigracyjnego ugrupowania literackiego w USA „Grupy Nowojorskiej", wnuczka wybitnego malarza ukraińskiego Serhija Wasylkiwskiego (1854–1917). Poetka urodziła się 6 stycznia 1929 roku w Kowlu na Wołyniu. W 1944 roku wyjechała do Linz w Austrii gdzie ukończyła szkołę średnią. W 1951 roku emigrowała do USA, gdzie w Nowego Jorku ukończyła studia filologiczne na Uniwersytecie Columbia. Obroniła pracę doktorską o twórczości poety francuskiego Saint-John Perse'a. Pracowała jako polityczny konsultant rządu amerykańskiego do spraw Europy Wschodniej. Własne utwory poetyckie publikowała głównie w „Nowych Poezjach" (Nowy Jork, 1959-1962) [3, s. 12–18.]. Pozostaje autorką jedynego tomiku wierszy «Короткі віддалі» („Korotki widdali" Nowy Jork, 1959) oraz tłumaczenia „Antygony" (1962, Monachium) Jeana Anouilh. Zajmowała się także tłumaczeniami poezji francuskiej i hiszpańskiej na język ukraiński. Żenia Wasylkiwska interesowała się twórczością francuskich poetów i pisarzy surrealistów oraz absurdystów XX wieku. Główne tłumaczyła utwory poety Jacquesa Préverta, twórcy dialogów filmowych i scenarzysty, utwory poety hiszpańskiego Federico García Lorci, poety Saint-John Perse'a oraz chilijskiej poetki Gabrieli Mistral. Zajmowała się krytyką literacką, uczestniczyła w wielu projektach poetyckich „Grupy Nowojorskiej" oraz drukowała się we wszystkich jej antologiach.

Przebogaty świat poetycki Żeni Wasyliwskiej zamyka się w skromnym dorobku literackim. Stanowi go jedyny tomik wierszy w którym poetka nawiązuje w treści do przyrody wołyńskiej i przypomina o krajobrazach utraconego dzieciństwa. Utwory tomiku poprzez mityczne opisy przyrody, najczęściej zagłębiają się w przeżycia osobiste. Dyskurs poetycki Żeni Wasylkiwskiej opiera się na metafizycznym opisie zjawisk otaczającego ją świata oraz na osobistych rytmach serca. Przypomina bardziej wspomnienie zapamiętanych motywów z przeszłości i krajobrazów z dzieciństwa, niż rozdarcie wewnętrzne związane emigracją i utratą najważniejszego miejsca na ziemi – ojczyzny, czy miejsca urodzenia [11, s. 5–37].

Z „Grupy Nowojorskiej" w najbliższym kontakcie z Żenią Wasylkiwską pozostawał poeta Bohdan Bojczuk. Jako lider grupy, poeta próbował na każdym etapie jej istnienia wydobyć z archiwum poetki utwory, które nie zostały przez nią włączone do tomiku «Короткі Віддалі» („Korotki widdali") i umieszczać je w roczniku literackim „Nowe Poezje". W swoich wspomnieniach «Спомини в біографії» („Spomyny w biografii", Kijów 2003) Bohdan Bojczuk podkreślał, że obok utworów w których poetka koncentrowała się na opisach przyrody, są w jej dorobku literackim wiersze osobiste z elementami poezji alegorycznej, irrealnej oraz religijnej. Cechuje je zwarty monologi wewnętrzny przypominający muzyczne synkopy i modlitwę serca o tradycyjnej prawosławnej strukturze, gdzie zawierzenie Bogu oraz pokora wewnętrzna pozostają ich główną osią [2, s. 137].

W podobny sposób mówił o twórczości poetki Jurij Tarnawski. Przywoływał z jej osobistej twórczości antonimiczne porównania i symbole. Pisząc o jej poezji i udziale w obrzędzie literackim ukraińskiej emigracji oraz „Grupy Nowojorskiej", Jurij Tarnawski przywołuje bardzo wyraźny w treści wiersz «Північ» („Północ").

„Ryby – to tylko ustami /chłód zamarzłych, polarnych płatków. / W igloo, gdzie grona maliny – zwidy, / rośnie dugą mroźny śpiew zórz".

Tematycznie i formalnie liryka Żeni Wasylkiwskiej, pozostaje bliska do motywów wygania, które uobecniły się twórczości „Grupy Nowojorskiej" w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych. Poetka odwoływała się do znajomego wołyńskiego pejzażu z jej dzieciństwa. Porządkowała świat wewnętrzny oraz nadawała mu przestrzeni

symbolicznej. W jej utworach urealniło się doświadczenia życiowe oraz biografia duchowa. Poetka wypowiadała się prosto i naturalnie, czerpiąc z leksyki przeszłości, tylko jej znane symbole. Są to najczęściej symbole domu, jego zręby, praca, życie codzienne, „sąsieki", „czarne krosna", części zaprzęgu wołyńskiego „duha". Wrażliwość poetki opierała się więc na opisie drobnych detali, bowiem one ukonkretniały jej wspomnienia i były azymutem serca [13, s. 17–40.].

Czytelnym pozostaje także utwór poetki „Bat'kiwszczyna" („Ojczyzna"), składający się z siedmiu części, w którym Żenia Wasylkiwśka zawarła wykładnię swojego widzenia świata i rozterek życiowych. Ziemia rodzinna żyje nieustannym pulsem pamięci i powraca w poetyckich obrazach jako symbol tęsknoty. Poetka opiewa znajome z dzieciństwa ścieżki, swojskie łany zbóż, bliskie sercu lasy i łąki. To tutaj u progu życia autorki, na Wołyniu – rzeka Turja, toczy swoje wody rozświetlona wiosennym słońcem, a nad głową poetki lecą kluczami stada dzikich żurawi. W mitycznym opisie progów dzieciństwa pobrzmiewa wydziedziczenie, bowiem trwałość losów człowieka jest krucha i przypomina podmuchy wiatru. Lęk przed pustką istnienia to szersze zjawisko w twórczości Żeni Wasylkiwskiej. Jawi się na stronicach jej poezji, tak w znaczeniu realnym, jak metafizycznym. Być może dlatego, nie znajdując słów do dalszych opisów „swojego wyimaginowanego świata" po wydaniu tomiku „Korotki widdali" poetka zamilkła. Konsekwentnie odeszła od pisania wierszy, chociaż w kontaktach z przyjaciółmi, członkami „Grupy Nowojorskiej" nadal pozostała poetką. We własnej twórczości upatrując elementy związane z utratą ojczyzny, z wygnaniem – czy z zatraceniem. Jej obraz literacki, jak pisał Bohdan Bojczuk, odznaczał się widzeniem dziecka, które patrzy zdziwionymi oczyma i widzi świat baśniowy, opisując przyrodę, widzi ją w nastrojowej formie, bo inaczej tego zdefiniować nie umie i nie potrafi [13, s. 17–40; 11, s. 5–37].

Opierając się na doświadczeniu „Grupy Nowojorskiej" Żenia Wasylkiwska, potrafiła zachować własną topografię duszy, nawet tam, gdzie wydawałoby się, że jej członkowie mają wspólne zapatrywania. Twórczość poetki na tle niedoli emigracyjnej, w zestawieniu z innymi, jest odmienna także w sensie formalnym. To ważny wyróżnik wśród poetów „Grupy Nowojorskiej", bowiem jej prywatna Arkadia – chociaż utracona, trwa we wspomnieniu na zawsze [11, s. 5–37.].

Żenia Wasylkiwska jako tłumaczka, najwięcej czasu poświęciła twórczości poety francuskiego Saint-John Perse'a. Napisała bowiem o nim pracę doktorską, prowadziła także rozliczne badania naukowo-literackie nad jego twórczością. Saint-John Perse, (prawdziwe nazwisko Marie-René-Alexis Léger), urodził się 31 maja 1887 roku w Pointe-à-Pitre, zmarł 20 września 1975 w Gienes. Był poetą francuskim i dyplomatą. Jako laureat Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za rok 1960, znany jest ze swojej wypowiedzi o poezji wygłoszonej podczas uroczystości wręczenia nagrody Nobla, w Sztokholmie w 1960 roku: „Poezja, związana swym własnym przeznaczeniem, uznaje się za równą życiu, które nie musi się tłumaczyć, ani usprawiedliwiać ze swojego istnienia. Ciemność, którą się jej zarzuca, nie wynika z jej własnej natury – jest nią bowiem niesienie światła – lecz z samej nocy, którą bada i winna badać: z nocy duszy i mroków tajemnicy, w której nurza się człowiek". To przesłanie poety, badaczka jego twórczości – Żenia Wasylkiwska, widziała w jego wczesnych utworach o filozoficznym przesłaniu w „Obrazkach Robinsona Kruzoe" (1909), poematach „Eloges" (1911), oraz w „Anabazie" (1924), „Chwale Królów" (1924) oraz późniejszych w „Wygnaniu" (Wygnanie, Deszcze, Śniegi, Poemat dla Cudzoziemki, 1941), i w powstałych cztery lata później „Wichrach". Wreszcie, już po wojnie w poematach „Amers" i „Kronika". Fascynacje poetki twórczością Saint-John Perse'a, było jednocześnie przyswojeniem wiedzy o twórczości tego francuskiego poety literaturze ukraińskiej. Po udanych próbach przekładowych Żeni Wasylkiwskiej, utwory poety francuskiego tłumaczyli Wołodymyr Briungger – charkowski literaturoznawca, krytyk literacki, eseista i tłumacz, urodzony w Charkowie w 1932 roku. Następnie Anatolij Moskałenko (1934–1999), który przetłumaczył poemat „Anabazę". Tłumaczeniami Saint-John Perse'a parał się także emigracyjny pisarz ukraiński Ostap Tarnawski (1917–1992). W 2006 roku ukazały się tłumaczenia Ostapa Tarnawskiego «Поетичні переклади» w których został zawarty poemat epiczny „Anabaza" („Anabase", tłumaczenie ukraińskie Ostapa Tarnawskiego «Анабазис»). Najwięcej utworów Saint-John Perse'a przetłumaczył Anatolij Moskałenko – w sumie około jedenastu. Należy nadmienić, że Polsce pierwsze obszerniejsze wydanie, zawierające w całości poemat „Anabaza", oraz niewielkie fragmenty poematów „Eloges", „Wygnanie", „Wichry", „Deszcze", oraz „Amers" w przekładzie Zbigniewa Bieńkowskiego ukazało się w wydawnictwie Państwowego Instytutu Wydawniczego w 1980 roku. Z tej spuścizny translatorskiej

wyłania się obraz poety francuskiego o jasnych rysach twórczych – takich, jak je widziała niezłomna badaczka jego spuścizny literackiej i poetka Żenia Wasylkiwska [16, s. 154–168.].

Innym poetą francuskim, któremu Żenia Wasylkiwska poświęciła wiele uwagi translatorskiej był Jean Anouilh – dramatopisarz i reżyser teatralny oraz autor dialogów filmowych. Jean-Marie-Lucien-Pierre Anouilh urodził się 23 czerwca 1910 w Bordeaux, zmarł 3 października 1987 w Lozannie. Swoją twórczością wywarł znaczny wpływ na widzenie teatru i dekoracji sceny teatralnej, europejskiego teatru w XX wieku. W utworach scenicznych Anouilh podejmował problematykę moralną dotyczącą współczesności, choć niejednokrotnie posługiwał się sztafażem mitów antycznych [16, s. 154–168].

W centrum zainteresowań Żeni Wasylkiwskiej pozostawał w latach sześćdziesiątych utwór sceniczny Jeana Anouilh „Antygona", („Antigone", tłumaczenie tytułu dzieła przez Żenę Wasylkiwską jako «Антігона». Do własnego tłumaczenia poetka dodała także wstęp. To dzieło tłumaczeniowe ukazało się w Monachium w 1962 roku i liczyło 64 strony. Jean Anouilh napisał „Antygonę" w 1943 roku w czasie wojny, stąd problemy moralne epoki przesłania sytuacja okupacyjna we Francji. Dlatego zastosowany w „Antygonie" przez pisarza sztafaż, jako swoisty ozdobnik literacki, czy zabieg formalny, nadawał pobocznym wątkom w utworze ważne miejsce i ożywiał kompozycję dzieła artystycznego, nie odciągając jednak uwagi odbiorcy od głównej treści dzieła. Sztafaż nie nawiązywał bezpośrednio do głównego motywu dzieła, a jedynie uatrakcyjniał tło, które mogłoby się wydać puste, monotonne lub zbyt nudne. Sztafaż zastosowany przez Jeana Anouilh w „Antygonie", zastępował tło utworu czymś ciekawszym, spełniając jednak nadal podstawowe funkcje tła, tak więc użycie sztafażu odbywało się u pisarza jedynie w warstwie formalnej, a nie znaczeniowej. Tłumaczenie przez Żenię Wasylkiwską „Antygony" Jeana Anouilh, spotkało się z pozytywną krytyką oraz literackim odzewem tak „Nowojorskiej Grupy", jak starszej ukraińskiej emigracji literackiej. Na tłumaczenie „Antygony" zwrócili uwagę Bohdan Bojczuk, Ostap Tarnawski, Bohdan Rubczak a także środowisko literackie „Suczasnosti". Widzieli oni bowiem w niniejszym tłumaczeniu ważne przesłanie translatorskie, mówiące o tym, że największe dzieła literatury obcej XX wieku, powinny być przetłumaczone na język ukraiński. Tym bardziej, że poetka w wydaniu książkowym umieściła swój literaturoznawczy wstęp. Nakreśliła więc przejrzysty szkic o tłumaczonym dziele oraz o samej sylwetce twórczej Jeana Anouilh [16, s. 154–168].

Zainteresowania Żeni Wasylkiwskiej twórczością Jacquesa Préverta (1900–1977), francuskiego poety, powiązanego z surrealizmem i absurdyzmem było konsekwencją jej zainteresowań literaturą francuską XX wieku. Wiersze Jacquesa Préverta w literaturze ukraińskiej tłumaczyli oprócz Żeni Wasylkiwskiej poeta Wasyl Mysyk, antologia «Захід і Схід», (Kijów 1990), Mykoła Tereszczenko, Hałyna Hordasewycz, Oksana Jewenko, Wasyl Husti oraz Ołeksandr Astafiew. Na twórczość poety zwróciła uwagę również w latach sześćdziesiątych Mychajłyna Kociubyńska, jednakże projekt ten został poddany cenzurze. Dopiero w 1993 roku we współautorstwie Ołeha Żupańskiego ukazał się tomik Jacquesa Préverta, pod nazwą «Видовище: Поезії» (Kijów 1993). Była więc Żenia Wasylkiwska prekursorką popularyzacji twórczości francuskiego poety Jacquesa Préverta w literaturze ukraińskiej [16, s. 154–168.].

Żenia Wasylkiwska tłumaczyła także utwory hiszpańskojęzycznych poetów Federico García Lorci, oraz Gabrieli Mistral (pełne hiszpańskie nazwisko poetki: Lucila de María del Perpetuo Socorro Godoy Alcayaga). Zainteresowanie twórczością Federico García Lorci (1898–1936) wynikało raczej z ogólnej mody i tendencji przybliżenia twórczości wcześnie zmarłego hiszpańskiego poety. W literaturze ukraińskiej, dla „Grupy Nowojorskiej" pozostawał on bowiem przykładem poety natchnionego. Natomiast tłumaczenie wierszy chilijskiej poetki, dyplomatki i działaczki oświatowej Gabrieli Mistral (7 kwietnia 1889 w Vicuña - 10 stycznia 1957 w Hempstead w stanie Nowy Jork), wynikało raczej z głębokiego zainteresowania Żeni Wasylkiwskiej twórczością tej oryginalnej poetki, pierwszej laureatki Nagrody Nobla w 1945 roku z literatury, pochodzącej z Ameryki Łacińskiej. W przypadku Gabrieli Mistral, poetka Żenia Wasylkiwska pozostaje prekursorką popularyzacji twórczości hiszpańskojęzycznej autorki w literaturze ukraińskiej. Tłumaczenia Żenii Wasylkiwskiej, ze względu na emigracyjne losy autorki, nie weszły do kanonu ukraińskiej translatoryki drugiej połowy XX wieku i pozostają na ogół nieznane. W 1984 roku w Kijowie ukazał się w wydawnictwie „Dnipro" tomik tłumaczeniowy Gabrieli Mistral „Poezje" («Поезії») w opracowaniu Mychajła Łytwyncia, jednakże nie znalazły się w nim tłumaczenia poetki, ze względu na ówczesną cenzurę. Inni tłumacze poezji Gabrieli Mistral w tym tomiku to: Wasyl

Moruha, Wołodymyr Charytonow, Hryhorij Łatnyk, Hryćko Czubaj, Dmytro Pawłyczko, Mychajło Łytwyneć, Mychajło Moskałenko, Ołeh Pokalczuk, Ołena Krysztalska, Serhij Borszczewski i Jurij Pokalczuk [16, s. 154–168].

Rozproszona po ukraińskich emigracyjnych czasopismach literackich twórczość przekładowa Żeni Wasylkiwskiej, czeka w przyszłości na rzetelną naukową kwerendę i rozpoznanie. Na obecnym etapie badań nad twórczością poetki, jej dorobek translatorski czeka na wydanie w oddzielnej antologii. Nieznane pozostaje także prywatne archiwum autorki, stąd wartość jej dzieła przekładowego czeka na opracowania naukowe.

Wnioski. Międzykulturowa komunikacja w próbach tłumaczeniowych emigracyjnej poetki ukraińskiej Żeni Wasylkiwskiej wpływała na twórczość przekładową oraz na strukturę i znaczenie dzieła literackiego „Grupy Nowojorskiej". Poprzez pracę translatorską poetki, odbywał się nominalny wzrost wartościowania i oceny wszystkich tłumaczeń podejmowanych przez członków grupy [16, s. 154–168.]. Z narracji translatorskiej Żeni Wasylkiwskiej korzystali bowiem nie tylko ukraińscy poeci skupieni w „Grupie Nowojorskiej", ale także cała twórcza ukraińska emigracja lat sześćdziesiątych, a zwłaszcza pisarze OUP „Słowo". W świetle badań literaturoznawczych dzieło translatorskie Żeni Wasylkiwskiej, pozostaje ważnym fundamentem nowatorskich przekładów wzbogacających literaturę ukraińską, podobnie jak tłumaczenia Bohdana Bojczuka, Wiry Wowk, Patrycji Kyłyny czy Jurija Tarnawskiego. Percepcja translatorska, była wiec w przypadku Żeni Wasylkiwskiej inspirowana wzorcami z najwyższej półki oraz żywą strukturą lektur „Grupy Nowojorskiej". Emigracja ukraińska w szczególny sposób odwoływała się do wzorców literackich w literaturach w których żyła oraz tworzyła, bowiem widziała w nich wartości ponadczasowe. W środowiskach emigracyjnych od samego początku pracy translatorskiej Żeni Wasylkiwskiej zwrócono uwagę na tłumaczenia poetki. Zaproponowano by tłumaczenia poetki miały wszechstronne i oryginalne zakotwiczenie na łamach emigracyjnej prasy literackiej. Publikowano więc tłumaczenia Żeni Wasylkiwskiej w wydawnictwach emigracyjnych, jako przykład dobrego smaku translatorskiego i rozeznania w realizowanym temacie literackim. W dyskursie „Grupy Nowojorskiej", tłumaczenia poetki dobrze przyjmowali Emma Andijewska, Bohdan Bojczuk, Patrycja Kyłyna, Bohdan Rubczak, Jurij Tarnawski oraz Wira Wowk. W twórczości przekładowej „Grupy Nowojorskiej", ze względu na dużą wrażliwość literacką, dodano w sposób nominalny dzieło translatorskie Żeni Wasylkiwskiej, rozszerzając własne tłumaczenia o nowe elementy [13, s. 17–40].

Wydaje się, że temat międzykulturowej komunikacji w próbach tłumaczeniowych emigracyjnej poetki ukraińskiej Żeni Wasylkiwskiej, ze względu na aktualność i ważność, będzie w przyszłości badany i analizowany w literaturoznawstwie oraz w historii translatoryki ukraińskiej. Wiedza o tłumaczeniach Żeni Wasylkiwskiej z języka francuskiego oraz hiszpańskiego powinna znaleźć się opracowaniach naukowych i encyklopedycznych, w tym także wirtualnych. Temat ten podejmą zapewne ośrodki uniwersyteckie oraz osoby zainteresowane niniejszym zagadnieniem.

LITERATURA:

1. Барка В. Уваги про поезію старовинну і сучасну. Женя Васильківська / В. Барка // Свобода. – 1958. – 30 серпня.
2. Бойчук Б. Спомини в біографії / В. Бойчук. – К:. 2003. – 176 с.
3. Васильківська Ж. Вірші / Ж. Васильківська // «Нові Поезії». – 1959. – Nr 1. – С. 12–18.
4. Вовк В. Antologia lirica o Grupo de Nova York "Colméia" / В. Вовк. – Rio de Janeiro. 1993. – С. 7–8.
5. Державин В. Українська молода поезія на сьогодні // Фенікс. –1959. – Т. 7. – № 9; Лесич В. Три збірки поезій // Укр. літ. газета. –1960. –№ 9;
6. Жулинський М. «І в серце врізалося слово» // Бойчук Б. Третя осінь. – К. 1991. – С. 10–11.
7. «Координати». Антологія сучасної української поезії на заході [Текст] / упоряд. Бойчук Б., Рубчак Б. В 2.т – Т. 1. Нью-Йорк-Мюнхен : «Сучасність», 1962. – 372 с.
8. Костецький І. Женя Васильківська. «Короткі віддалі…» // І. Костецький // Україна і світ. – 1963–65. – № 25–27.
9. Маркусь Д. Васильківська-Осґуд Женя (Євгенія) // Енциклопедія української діяспори / Гол. ред. В. Маркусь, спів-ред. Д. Маркусь. – Нью-Йорк – Чикаго, 2009. – Кн. 1. – С. 96.
10. «Півстоліття напівтиші». Антологія поезії Нью-Йоркської групи [Текст] / упоряд. М. Ревакович. – К. : Факт, 2005. – 373 с.
11. Поети «Нью-Йоркської групи» : антологія [Текст] / упоряд. О. Астаф'єв. – Х. : Ранок, 2003. – 288 с.
12. Ревакович М. Дещо про Нью-Йоркську групу / М. Ревакович // «Світо-вид». –1996. – № 2(23). – С. 102–110.
13. Ревакович М. Крізь іншу призму (Про феномен і поезію Нью-Йоркської групи) // Півстоліття напівтиші: Антологія поезії Нью-Йоркської групи / упоряд. М. Ревакович. – К.: Факт, 2005. – С. 17–40.
14. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В. Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.
15. Łobodowski J. Młody las na obczyźnie / J. Łobodowski // Kultura. –1960. –№ 156.
16. Karabowicz T. "Grupa Nowojorska". Drogi i rozdroża ukraińskiej literatury emigracyjnej po 1959 roku. – Lublin: Episteme, 2014. – 302 s.

УДК 81.255.4

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЗБІРКИ Р. КЕНО «ВПРАВИ ЗІ СТИЛЮ»

Князян Д.Х., магістрант відділення французької філології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Млинчик А.В., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри французької філології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті розкриті лексико-стилістичні особливості перекладу збірки Р. Кено «Вправи зі стилю». Перекладачами використано такі перекладацькі трансформації, як заміна, адаптація та компенсація.
Ключові слова: лексико-стилістичні особливості, заміна, адаптація, компенсація.

В статье раскрыты лексико-стилистические особенности перевода сборника Р. Кено «Упражнения в стиле». Переводчиками использованы такие переводческие трансформации, как замена, адаптация и компенсация.
Ключевые слова: лексико-стилистические особенности, замена, адаптація, компенсация.

Kniazian D.H., Mlynchik A.V. THE LEXICAL AND STYLISTIC TRANSLATION PECULIARITIES OF "EXERCICES DE STYLE" BY RAYMOND QUENEAU
The article deals with the lexical and stylistic peculiarities of translation of "Exercices de style" by R. Queneau. The interpreters use the following translation transformations, such as replacing, adapting, and compensating.
Key words: lexical and stylistic peculiarities, replacement, adaptation, compensation.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю висвітлення особливостей та труднощів перекладу збірки "Exercices de style" Р. Кено з французької мови на українську з огляду на специфіку твору, а також теоретичного узагальнення щодо використання засобів забезпечення адекватного сприйняття тексту україномовними читачами. Ця проблема пов'язана з такими важливими науковими завданнями, як виявлення основних закономірностей використання засобів досягнення адекватності під час перекладу, поглиблення знань про особливості перекладу творів, які будуються на основі мовних експериментів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення наукової літератури свідчить про існування таких напрямів дослідження окресленої проблеми:

– теоретичні питання еквівалентного та адекватного перекладу (Дж. Кетфорд, В. Коллер, В. Коміссаров, Ю. Найда, О. Швейцер);

– класифікація перекладацьких трансформацій (Л. Бархударов, В. Гак, В. Коміссаров, Р. Міньяр-Бєлоручев, Я. Рецкер, О. Швейцер);

– специфіка творчості Р. Кено в аспекті перекладу (Т. Бонч-Осмоловська, Н. Гапотченко, Г. Гусєва, У. Еко, Я. Коваль).

Постановка завдання. Враховуючи те, що переклад цієї збірки українською мовою був здійснений лише у 2006 р., та зважаючи на труднощі, які становить цей текст не лише для перекладачів, а й для дослідників, питання висвітлення особливостей перекладу «Вправ зі стилю» українською мовою лишається недостатньо розкритим у вітчизняній науковій думці.

Оскільки тексти-вправи оригінального тексту створюються за допомогою великої кількості стилістичних засобів, ми вирішили дослідити специфіку перекладу цього твору на лексичному рівні.

Мета статті полягає в аналізі лексико-стилістичних особливостей перекладу збірки Р. Кено "Exercices de style" українською мовою.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: виконати порівняльний аналіз текстів оригінального твору та його перекладу українською мовою і виокремити основні труднощі перекладу; описати трансформації, що їх використовує перекладач задля досягнення адекватного перекладу та дати їм лінгвістичну оцінку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як наголошують науковці [1–3], засоби лексичного рівня мови відіграють важливу роль у створенні ідіостилю Р. Кено: у «Вправах зі стилю» знаходимо тропи, засоби синонімії та полісемії. З метою адекватного

сприйняття тексту україномовними читачами перекладачам необхідно було максимально наблизити лексичні системи двох мов за допомогою перекладацьких трансформацій, а також зберегти основний принцип побудови кожної вправи, тобто мету комунікації. Більшість текстів-вправ, які формуються за допомогою засобів синонімії, а саме наукових термінів, є найбільш наближеними до оригіналу. До таких текстів належать *Philosophiquement* («Погляд філософа»), *Ensembliste* («Теоретико-множинний підхід»), *Géométrique* («Геометричний підхід»). Вони відповідають оригіналу і за принципом вправи (описати ситуацію в автобусі з точки зору філософії, фізіології, математики), і за основами, до яких застосовується принцип тексту-вправи, а також за засобами створення цього принципу (терміни відповідних сфер життєдіяльності). У цих текстах перекладач слідує оригіналу та виконує дослівний переклад, що можна пояснити специфікою термінів, які завжди є однозначними та які не можуть мати будь-яких емоційних конотацій. Також значна кількість наукових термінів є інтернаціональними словами, котрі походять із грецької та латинської мов та функціонують у більшості мов: «*Тільки великі міста можуть відкривати перед феноменологічною духовністю темпоральні й малоймовірнісні сутнісні збіги*» [4, с. 172] ("Les grandes villes seules peuvent présenter à la spiritualité phénoménologique les essentialités des coïncidences temporelles et improbabilistes" [5, с. 93]). Натомість, такий високий ступінь наслідування оригіналу іноді призводить до калькування лексем оригіналу: «*Філософ, який би, приміром, занурився у поверхову й позірну не-екзистенціальність автобуса маршруту «С»*» [4, с. 172] "Le philosophe qui monte parfois dans l'inexistentialité futile et outilitaire d'un autobus S" [5, с. 93].

Серед текстів-вправ, написаних завдяки засобам полісемії, знаходимо й такі, які жодною мірою не відповідають оригіналу: текст *Modern style* («Оповідь у сучасній манері»), побудований за допомогою неологізмів, а також тексти *Hellénismes* («Еллінізми»), *Anglicisme* («Англіцизми»), *Macaronique* («Макаронічна мова (латина)», *Italianismes* («Італьянізми»), що будуються завдяки макаронізмам. Жоден із вказаних текстів не збігається з синтаксичною основою оригіналу, проте всі тексти зберігають принцип побудови, вигаданий Р. Кено, а також засоби втілення цього принципу. Варто відзначити, що таке вільне поводження з матеріалом оригіналу зумовлюється намаганням перекладача максимально наблизити українського читача до «Вправ зі стилю» французької мови, що зрештою спричинює створення «вправ зі стилю», котрі засновуються на засобах української мови. Так, текст *Hellénismes* формується завдяки опису пригоди у паризькому автобусі запозиченими лексемами з грецької мови, що використовуються як наукові терміни: «*Лабіринтами метрополії динамізує автокінетична мегамашина* (синонім – автобус), *повна космополітичного демосу*» [4, с. 184] ("Dans un hyperautobus plein de pétrolonautes, je fus martyr de ce microrama en une chronie de métaffluence" [5, с. 117]). Змішуючи лексику англійської, італійської мов із лексикою української мови, Я. Ковалю вдається перекласти й наблизити «вправи» «Англіцизми» та «Італьянізми» до мовлення англійця чи італійця, який намагається говорити українською: «*Саденлі той гай забегінив вайлдово краяти на одного олдового мена, мовляв, фак-перефак, ти мені настепив на фути та ще й елбовом страйконув по рібсах*» [4, с. 187], «*було джарко-джаркіссімо! Я їхати в автобуссо ді маршрутто «С». В квесто автобуссо було мольто-мольто синьйорі і донні, синьйорі грандіссімі і солідіссімі, донні белліссімі і фантастіссімі!*» [4, с. 194]. Водночас оригінал передає мовлення носіїв англійської та італійської мов, які говорять французькою: *"Soudainement ce jeugne manne bi-queumze crézé et acquiouse un respectable seur de lui trider sur les toses" [5, с. 124], "Oune giorne en pleiné merigge, ié saille sulla plataforme d'oune otobousse et là quel ouome ié vidis?"* [5, с. 139].

Як визначає сам Р. Кено у назві, а слід за ним і перекладач, основним засобом побудови «вправи» *Macaronique* («Макаронічна мова (латина)» є макаронізми: лексика латинської мови поєднується з лексикою української мови: «*Омнібусний публікум, варто зауважити, це a priori специфічний конгломерат, в якому домінує плебс (panem et circences!). Того разу серед цього concilium hamorum виділявся один, сказати б, patricius junior*» [4, с. 193]. На відміну від оригінального тексту *("Sol erat in regionem zenithi et calor atmospheri magnissima. Senatus populusque parisiensis sudebant. Autobi passebant completi"* [5, с. 137], у перекладі до основного правила «вправи», винайденого Р. Кено, додається ще й вживання латинських афоризмів ("panem et circences!", "homo homini lupus est") [5, с. 137], що, хоча й віддаляє переклад від оригіналу, збільшує вплив присутності латинських лексем на

українського читача, що свідчить про майстерність перекладача та підтверджує думку Т. Бонч-Осмоловської про суперництво між автором і перекладачем творів, пов'язаних із мовним експериментаторством.

Суттєвим змінам піддається і текст-вправа *Modern style* («Оповідь у сучасній манері»), яка будується за допомогою вживання неологізмів та сучасної розмовної лексики. Зважаючи на те, що ці засоби належать до шару лексики, статус якої постійно змінюється, тому що нові слова поступово стають загальновживаними, а потім – архаїзмами, неологізми, використані Р. Кено під час написання твору у 1947 р., втратили статус нових, або сучасних, лексем у 2006 р., коли було здійснено переклад «Вправ зі стилю». Тому Я. Коваль з метою одночасного збереження авторського задуму й впливу неологізмів на україномовного носія використовує лексику, яка могла б вважатись новою у сучасного йому читача: «*Так ось, несподівано з цим антипатичним персонажем сталася безпричинна істерика, причому вся його параноїдальна агресивність чомусь екстраполювалася на одного винятково інтелігентного добродія*» [4, с. 199]. "Dans un omnibus un jour vers midi il m'arriva d'assister à la petite tragi-comédie suivante. Un godelureau affligé d'un long cou et chose étrange d'un petit cordage autour du melon (mode qui fait florès mais que je réprouve) interpella son voisin avec une arrogance" [5, с. 148]. Варто зазначити, що у перекладі оповідач мовить від імені жінки, яка стала свідком пригоди у паризькому автобусі. Також перекладач вводить значну кількість наукових термінів («біополе», «параноїдальна агресивність»), які в оригіналі відсутні, та вилучає розмовну лексику ("blanc-bec", "gommeux", "gandin"), присутню в оригіналі. Таким чином, змінюються стильові характеристики тексту-вправи у перекладі.

Щодо тексту *Injurieux* («Лайка»), який уособлює стиль мовлення розгніваного оповідача, то його переклад співпадає з оригіналом лише за принципом побудови «вправи» та засобами створення цього принципу (вульгаризми, розмовна лексика). Перекладач значно розширює лексичне наповнення тексту, збільшуючи вдвічі кількість вживаних вульгаризмів, порівняно з оригіналом: «*Він базікав із якимось покидьком із мармизою недоумка, який торочив, що йому треба перешити якийсь замацаний ґудзик на його засмальцьованому пальті. От кретини, та тут перешивай не перешивай, а як були лайдаками, так лайдаками і здохнете*» [4, с. 197], тоді як в оригіналі: *"Ils bavardochaient à propos d'un bouton. Je me dis : qu'il le fasse monter ou descendre son furoncle, il sera toujours aussi moche, ce sale con"* [5, с. 144].

Серед «Вправ зі стилю» знаходимо групу текстів, які описують дійсність за допомогою певного стилістичного засобу (*Métaphoriquement* («Метафорично»), *Animisme* («Оживлення»), *Définitionnel* («Описові визначення»), *Apostrophe* («Апострофа»)). У тексті-вправі «Метафорично» основне правило полягає в описі ситуації в автобусі за допомогою метафор. У перекладі ця «вправа» зберігає і принцип побудови, і засоби формування принципу, і основу оригіналу. Проте змін набувають лексичні одиниці, що призводить до реметафоризації метафор, використаних в оригінальному тексті: "au centre du jour" [5, с. 33] стає «*коли день сягнув екватора свого віку*» [4, с. 149], метафорі *"je le revis le jour même se faisant moucher l'arrogance pour un quelconque bouton"* [5, с. 33] відповідає «*я знову побачив нерозумного когутка, йому саме скубли пір'я з приводу якогось ґудзика*» [4, с. 149]. Знаходимо й випадки метафоризації, коли вислів, позбавлений стилістичного маркування в оригіналі, отримує його у перекладі: *"Au centre du jour, jeté dans le tas des sardines voyageuses<...>un poulet au grand cou"* [5, с. 33] перекладається як «*зла доля закинула задерикуватого півника з довгою обскубаною шиєю, у вир прудких сардин*» [4, с. 149]. Трансформації, до яких вдається перекладач, можна пов'язати з намаганням уникнути буквалізму та відтворити природність висловлювання.

Текст «Описові визначення» зазнає меншої кількості змін, що можна пояснити особливістю засобу перифразу, котрий лише описує предмет, не називаючи його, що робить його близьким до термінів, які є завжди однозначними. Зазвичай такі визначення є однаковими у кожній мові. Проте перекладачу необхідно було звернутись до використання адаптації з метою позначення явищ, що мають інше визначення у свідомості українців. Так, літера «С» у абетці французької мови займає 19-у позицію, тоді як в українській мові – 22-у, тому перекладач адаптує опис ситуації для україномовного читача: "Dans un grand véhicule automobile public de transport urbain désigné par la dix-neuvième lettre de l'alphabet" [5, с. 120] «*У механічному моторизованому засобі громадського транспорту, позначеному 22-ю літерою абетки*» [4, с. 185].

Проте Я. Коваль не завжди перекладає терміни еквівалентною лексикою, це стосується «вправ» *Botanique* («Городня оповідь»), *Médical* («Медична оповідь»), *Gastronomique* («Кухонна оповідь») та *Zoologique* («Зоологічна оповідь»). Особливе місце серед них посідають тексти «Городня оповідь» та «Кухонна оповідь», які будуються за допомогою адаптації термінів та стилістичних засобів до адекватного сприйняття українськими читачами. Терміни зі сфери ботаніки, вжиті у тексті, можуть одночасно вказувати на певні рослини і бути компонентами фразеологічних сполучень. Оскільки найчастіше фразеологізми французької та української мов не збігаються, перекладач вдається до прийомів заміни, додавання та опущення з метою збереження «ефекту» Р. Кено. Так, уникаючи вживання фразеологізму "faire le poireau" (довго очікувати; le poireau – цибуля), який немає фразеологічних відповідників в українській мові *("après avoir fait le poireau sous un tournesol merveilleusement épanoui"* [5, с. 142], «*врятувавшись від всихання у затінку розквітлого соняшника*» [4, с. 196], перекладач за допомогою компенсації вживає інший фразеологізм в іншому місці тексту: *"ce cornichon se met à enguirlander un navet"* [5, с. 142] стає «*раптом цей огірок, мов тертого хрону понюхав, заходився втирати часнику якомусь перцеві*» [4, с. 196]. Перекладач вдається також до використання фразеологічних аналогів, як-от: "un navet", слово, яке може означати й ріпу, й слинька (про людину), перекладається як «перець»; "des dattes" зі значенням «фініки» та «дзуськи» перекладач замінює фразеологізмом «як горох у стіну». У разі відсутності можливості знайти відповідник у мові перекладу, перекладач використовує слова, котрі не є фразеологізмами, але можуть відтворити вихідне значення у контексті. Наприклад, вислів "une récolte de châtaignes et de marrons", що може означати й збір врожаю каштанів, й «отримати стусани», перекладається як «засолювання огірка», що саме у цьому контексті набуває нового значення, котре відповідає оригіналу: «*Огірок же – не капустяна голова, вчасно схаменувся і, щоб уникнути передчасного засолювання, переметнувся у вільний рядок городу*» [4, с. 196].

Варто відзначити й текст «Кухонна оповідь», який також перекладається за допомогою додавань та опущень. Головний персонаж «вправи» отримує такі назви в оригіналі, як "une allumette" (сірник, тістечко) та "un veau" (теля), натомість у перекладі він стає «буряком», що є типовим продуктом харчування українців. Завдяки прийому заміни вислів *"pour se couler dans un moule devenu libre"* [5, с. 145] отримує українське національне забарвлення «*прудко вскочив у казанок із борщем*» [4, с. 198]. Усі зазначені тексти зберігають у перекладі принцип побудови «вправи», засоби його створення, а також основу оригінального тексту, що свідчить про доволі високу еквівалентність оригіналу.

Серед «вправ», котрі представляють авторські експерименти зі словом, знаходимо такі, які перекладач передає дослівно (*Logo-rallye* («Лого-ралі»), *Composition de mots* («Словоскладення»)), або такі, які, завдяки адаптації, уособлюють експерименти із засобами української мови та відображають національні особливості українців. Так, текст *Noms propres* («Імена») формується за допомогою заміни іменників на співзвучні їм власні імена: "Sur la Joséphine arrière d'un Léon complet, j'aperçus un jour Théodule avec Charles le trop long et Gibus entouré par Trissotin et pas par Rubens" [5, с. 133], тоді як у перекладі Я. Коваль вживає лише українські імена, переміщуючи експеримент на український ґрунт: «*Якось на задньому Романчику майже повного Амвросія я помітив одного Свирида з дуже довгою Явдохою і з кумедним Калеником на голові, на якому замість елеґантної Маріанни була кручена Пронька*» [4, с. 191]. Варто зазначити, що за умови збереження імен, вжитих в оригіналі, емоційний ефект втратився б, оскільки співзвуччя загальних назв та власних імен, які їх замінюють, під час перекладу лексичних одиниць не збереглося б.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, серед текстів-вправ, які будуються за допомогою лексичних прийомів, найбільше відповідають оригіналу ті, основні засоби формування яких – це наукові терміни; найменше – «вправи», які будуються на основі макаронізмів та які зберігають лише мету комунікації – принцип побудови «вправи». Завдяки застосуванню таких перекладацьких трансформацій, як додавання, опущення, заміна, адаптація та компенсація, перекладачу вдається здійснити адекватний переклад текстів, котрі полягають в обов'язковому використанні стилістичних засобів (метафор, перифрази) або термінів із певних галузей. Такі «вправи» у перекладі відображають український національний колорит завдяки адаптації. Тексти-вправи, що представляють експерименти з мовою твору, перекладаються

або дослівно, або зазнають змін та зрештою відображають мовні експерименти, здійснені на українському ґрунті.

Перспективи дослідження полягають у висвітленні граматико-стилістичних особливостей перекладу твору Р. Кено «Вправи зі стилю».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Daubercies C. Le jeu de mots chez R. Queneau / C. Daubercies [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aidenligne-francais-universite.auf.org/IMG/pdf
2. Souchier E. L'«effet» de «Exercices de style» / E. Souchier // R. Queneau. Exercices de style. – Paris: Gallimard, 2012. – P. 7–25.
3. Tcherednitchenko A. Théorie et pratique de la traduction. Le français / A. Tcherednitchenko, Y. Koval. – Kiev: Lybid, 1991. – 314 p.

ДЖЕРЕЛА ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

4. Кено Р. Зазі в метро; Вправи зі стилю / Р. Кено; пер. з франц. Я. Коваля, Ю. Лисенка; прим. Я. Коваля. – Харків: Фоліо, 2015. – 219 с. (КВ)
5. Queneau R. Exercices de style / Raymond Queneau. – Paris: Gallimard, 2012. – 239 p. (QE)

УДК 81'255.2:6(811.133.1+811.161.2):341.24

LES PARTICULARITES GRAMMATICALES DE TRADUCTION DES CONVENTIONS FRANÇAISES EN UKRAINIEN: L'ASPECT PRAGMATIQUE

Koulykova V.G., docteur ès lettres, maître de conférences
Université technique nationale de l'Ukraine
"Institut polytechnique de Kiev Igor Sikorsky"

У статті крізь призму прагматичного підходу досліджуються граматичні особливості перекладу одного з документів міжнародного права – конвенції, зокрема, розглядаються шляхи перекладу українською мовою та їх роль задля досягнення комунікативної мети та збереження прагматичного потенціалу оригіналу.
Ключові слова: конвенція, граматичні особливості, прагматика тексту, перекладацькі трансформації, французька мова, українська мова.

В статье сквозь призму прагматического подхода исследуются грамматические особенности перевода одного из документов международного права – конвенции, в частности, рассматриваются способы перевода на украинский язык и их роль для достижения коммуникативной цели и сохранения прагматического потенциала оригинала.
Ключевые слова: конвенция, грамматические особенности, прагматика текста, переводческие трансформации, французский язык, украинский язык.

Kulykova V.G. GRAMMATICAL PECULIARITIES OF FRENCH CONVENTIONS' TRANSLATION INTO UKRAINIAN: THE PRAGMATIC ASPECT
The article, through the prism of a pragmatic approach, deals with the revelation of the grammatical features of the French convention's translation. In particular, the special attention is drawn to the ways of translating into the Ukrainian language and their role for achieving the communicative goal and preserving the pragmatic potential of the original.
Key words: convention, grammatical features, pragmatics, translation transformations, the French language, the Ukrainian language.

Introduction. Compte tenu du développement rapide de l'intégration internationale, on assiste à une augmentation significative de l'importance des contrats, qui sont une source de droit international et des moyens du développement de la coopération pacifique entre les nations.

L'analyse des recherches et des publications récentes. De nombreux scientifiques de recherche ont contribué à l'étude des textes juridiques. Parmi les scientifiques qui ont consacré leurs travaux à ce sujet est intéressant de noter V. Evintov [1], qui a étudié en particulier la création des textes authentiques des traités internationaux dans différentes langues. Tout aussi important est la contribution du chercheur V. Kalujna [2], qui mettait l'accent sur l'étude du vocabulaire des documents juridiques. Des recherches importantes sont de O. Chevtsova [14], qui a d'abord analysé de manière exhaustive l'équivalence en ukrainien des textes anglais et français des conventions internationales. Cependant, il reste un certain nombre de questions qui nécessitent des recherches, en particulier les particalarités grammaticales et pragmatiques de la traduction des conventions françaises en ukrainien, à quoi est consacré notre travail. Donc, l'actualité de ce thème est précisée par l'intensification de l'intégration internationale, dans le cadre de laquelle il est nécessaire d'accomplir la traduction adéquate et correcte des textes des documents internationaux, en particulier les conventions françaises pour parvenir à une coopération politique franco-ukrainienne efficace.

Le but de ce travail de recherche est de trouver les particularités grammaticales et pragmatiques de la traduction des conventions françaises en ukrainien. Pour parvenir à ce but on doit accomplir **les tâches** suivantes: définir la notion du document juridique international, et notamment de la convention ; trouver les particularités linguistiques et pragmatiques des conventions ; identifier les caractéristiques grammaticales de la traduction des textes des conventions ; établir les moyens qui s'utilisent lors de la traduction des conventions et qui servent à la conservation de la pragmatique du texte.

La recherche principale. Il existe des interprétations différentes du terme «traité international», mais elles sont presque les mêmes. Ainsi dans l'encyclopédie de science politique on peut lire la définition suivante: «un traité international est un accord entre deux ou plusieurs États ou organisations internationales égales qui établissent leurs droits et obligations communs dans les domaines politique, économique, culturel et d'autres; la source principale des normes du droit

international» [12, p. 334] . Une autre définition donne I. Loukachouk, selon qui un triaté international est un accord entre les acteurs du droit international, dont la conclusion, l'action et la rupture est bien réglementée [7, p. 77].

Résumant les définitions ci-dessus, on détermine un traité international comme un accord entre deux ou plusieurs États ou organisations internationales dans les domaines différents sous la forme écrite, réglementé par le droit international. Malgré que ces contrats possèdent des noms différents, tels que traité, communiqué, déclaration, convention, pacte, accord ou bien charte, leur validité est la même [10, p. 104].

L'objectif principal des traités internationaux est la réglementation des relations entre des États et des organisations internationales et la formation de leur base juridique. Outre cela ils assurent la stabilité, la sécurité internationale et la paix, promeuvent le développement de coopération entre les pays sur la base de l'égalité. De plus, les traités internationaux sont un moyen important pour assurer les intérêts de l'État et la protection des droits fondamentaux et libertés humaines. [8, p. 11–12].

Quant à la notion de convention, le dictionnaire ukrainien de la terminologie juridique donne la définition suivante: «la convention est un traité international multilatéral sur des questions spécifiques. La plupart des conventions signées accompagnent des accords sur les droits économiques, juridiques et humanitaire. Contrairement à la déclaration ou de l'appel, la convention a le statut de loi, qui doit être effectuée obligatoirement par les Etats qui l'ont signée, ratifiée, et approuvée dans leurs parlements [13]. Les conventions sont des accords entre les sujets du droit international établissant les relations entre eux en créant des droits et obligations réciproques.

Une analyse des particularités grammaticales des conventions françaises sous l'approche pragmatique nous a permis d'établir que l'objectivité de ces documents est assurée par la prédominance du mode de l'Indicatif et l'emploi des verbes au Présent. L'utilisation des verbes modaux *pouvoir* et *devoir* fournit le caractère normatif et l'utilisation des adjectifs et des articles indéfinis avant le nom permet de se concentrer sur le fait que la convention est obligatoire pour ceux qui l'ont ratifiée.

De plus, nous avons déterminé que l'un des traits distinctifs de la syntaxe des documents juridiques est l'utilisation fréquente des phrases simples avec un grand nombre de membres similaires. En outre, les phrases complexes sont utilisées avec le type de connexion subordonnée, en raison du fait que la convention vise à expliquer et à prévoir. Les tournures de participe, de gérondif et d'infinitif, largement utilisées dans les textes des conventions, promeuvent la concision et la plénitude de parole. On peut également souligner la prévalence des formes verbales passives, de l'ordre des mots direct et des phrases impersonnelles ce qui contribue à l'objectivité de l'énoncé.

Compte tenu du fait que la fonction principale des documents du droit international et des conventions en particulier est la représentation de l'information, la stratégie globale de la traduction de ce type de documents est d'assurer l'équivalence complète du contenu à tous les niveaux de langue [1, p. 32]. Cela cause un recours à un certain nombre de transformations. Correctement appliquée la transformation aide transmettre non seulement la signification véritable des documents juridiques, mais aussi un objectif pragmatique, la tâche principale et importante du traducteur des conventions [11, p. 43].

Alors, examinons les particularités grammaticales de la traduction des conventions françaises en ukrainien sous l'aspect pragmatique. Ainsi on a été établi que le Présent de l'Indicatif, le temps principal des conventions, est traduit dans la plupart des cas par le Présent en ukrainien, par exemple:

La commission ***évalue*** *l'évolution technique de la fabrication, du marquage et de la détection des explosifs* [19].

Комісія ***проводить оцінку*** *технічного прогресу в галузі виготовлення, маркування та виявлення вибухових речовин* [5].

Cependant, dans les conventions analysées, on a trouvé des cas où le Présent est traduit par le temps passé en ukrainien :

Le Conseil invite tout Etat partie qui ***formule****des observations ou des objections au sujet de l'amendement proposé à consulter la commission* [15].

Рада пропонує будь-якій Державі-учасниці, яка ***подала*** *зауваження або заперечення щодо запропонованої поправки, провести консультації з Комісією* [9].

Quant au Futur simple, rarement employé dans les textes des conventions, on a constaté qu'il est toujours rendu par le Présent en ukrainien, ce qu'on peut expliquer que les étapes de convention sont indéniables, et leur mise en œuvre est nécessaire:

Le Secrétaire général ***dressera*** *ensuite la liste alphabétique des candidats ainsi désignés, en indiquant les Etats parties qui les ont désignés, et la* ***communiquera*** *aux Etats parties à la présente Convention* [17].

Потім Генеральний секретар ***складає*** *в алфавітному порядку список всіх висунутих таким чином осіб із зазначенням Держав-учасниць, які висунули цих осіб, та* ***представляє*** *цей список Державам-учасницям цієї Конвенції* [6].

En ce qui concerne les temps passés, dont la part dans les textes des conventions est également faible, on peut constater l'emploi du Passé composé, qui est habituellement traduit en ukrainien par le temps passé:

Rappelant en outre la résolution 53/108 de l'Assemblée générale, en date du 8 décembre 1998, par laquelle l'Assemblée ***a décidé*** *que <…>* [15].

Посилаючись далі на резолюцію 53/108 Генеральної Асамблеї від 8 грудня 1998 року, в якій Асамблея ***постановила*** *< …>*[9].

Par rapport aux autres modes français, on a pu définir, que le Conditionnel peut être traduit en ukrainien par la phrase conditionnelle, comme par exemple :

<...>des biens qui ***pourraient être*** *assimilés à ses instruments* [16]

<…>власністю, яку ***можна було б*** *розглядати як знаряддя вчинення злочину* [4],

mais la nuance de supposition, de possibilité, qui est propre au Conditionel français, est habituellement transmis en traduction par le verbe ukrainien *могти*:

La Partie requise considère que la mesure sollicitée ***irait*** *à l'encontre du principe «ne bis in idem»; ou<...>* [16]

Запитувана Сторона вважає, що вжиття заходу, що вимагається, ***може*** *суперечити принципу ne bis in idem; або<…>*[4]

Dans les textes des conventions on a également trouvé une utilisation fréquente des formes grammaticales du Subjonctif, qui ne sont pas propre à la langue ukrainienne, c'est pourquoi au cours de la traduction ces formes sont omises.

La modalité qui est présentée dans les conventions à l'aide des verbes modaux peut être conservée ou non au cours de la traduction :

<...>les Etats parties ***doivent*** *lui accorder une assistance et une protection appropriées* [17] ;

<…>Держави-учасниці ***забезпечують*** *їй необхідну допомогу і захист* [6].

En étudiant la traduction des formes verbales du prarticipe présent, participe passé et gérondif en ukrainien on a révélé que le participe présent est habituellement traduit par le verbe au Présent:

Les membres de la commission sont des experts ***ayant*** *une expérience directeet substantielle* [19] ;

Члени Комісії є експертами, які ***мають*** *безпосередній і значний досвід* [5].

Moins plus souvent il est traduit par un adjectif :

A cette fin, les Etats parties favorisent la conclusion d'accords bilatéraux ou multilatéraux ou l'adhésion aux accords ***existants*** [17].

З цією метою Держави-учасниці сприяють укладанню двосторонніх або багатосторонніх угод чи приєднуються до ***чинних*** *угод* [6].

ou par un pronom :

les mesures ***permettant*** *l'échange de renseignements sur<...>* [19]

заходи ***щодо*** *обміну інформацією* [5].

En ce qui concerne la traduction du participe passé français, l'analyse des conventions nous a permis de réléver des cas suivantes : la traduction par la même forme verbale ukrainienne, par exemple:

Déterminés à faire cesser les souffrances et les pertes en vies humaines ***causées*** *par les mines antipersonnel<...>*[18]

Сповнені рішучості покласти край стражданням і нещастям, ***викликаним*** *протипіхотними мінами<…>*[3];

par le gérondif :

Convaincus *qu'il leur est nécessaire de faire tout<…>*[18] ;

Вважаючи *необхідним зробити все<…>*[3] ;

par la construction gérondif + participe :

Convaincus *de la nécessité de poursuivre<...>*[16] ;

Будучи переконаними *у необхідності проведення<…>*[4];

par la construction participe + Nom :

Déterminés *à faire cesser les souffrances et les pertes en vies humaines causées par les mines antipersonnel<...>*[16];

Сповнені рішучості *покласти край стражданням і нещастям, викликаним протипіхотними мінами<…>*[4];

par le verbe :

Se félicitant de l'adoption du Protocole sur l'interdiction ou la limitation de l'emploi des mines, pièges et autres dispositifs, tel qu'il a été modifié le 3 mai 1996, ***annexé*** *à la Convention<...>* [18] ;

Схвалюючи прийняття виправленого 3 травня 1996 року Протоколу про заборону або обмеження застосування мін, мінпасток та інших пристроїв, який ***додається*** *до Конвенції<…>* [3];

par l'adverbe :

que les personnes affectées par les mesures ***prévues*** *aux articles 2 et 3<...>* [16] ;

щоб зацікавлені сторони, інтереси яких зачіпаються діями ***згідно*** *з положеннями статей 2 і 3<…>* [4].

En ce qui concerne la forme verbale du gérondif, elle peut être rendue en ukrainien par la même forme :

Considérant *que le marquage des explosifs* [19];

Відзначаючи, *що маркування таких вибухових речовин* [5]

ou par d'autres tournures, par exemple deux Noms :

Les Etats parties qui auraient rejeté expressément l'amendement proposé pourront par la suite, ***en déposant*** *un instrument d'acceptation ou d'approbation* [19];

Ті Держави-учасниці, які прямо заявили про заперечення проти запропонованої поправки, можуть згодом ***шляхом здачі*** *на зберігання документа про прийняття або затвердження* [5];

Pronom + Nom:

*<...>****en sachant*** *qu'ils seront utilisés* [15] ;

*<...>****при усвідомленні*** *того, що вони будуть використані* [9].

L'étude des conventions françaises et leur traduction en ukrainien nous a permis d'établir le nombre considérable de transformations. La plus couramment utilisée est celle de transposition, qui peut avoir de nombreuses variantes. Le cas le plus courant est la traduction ukrainienne de l'Infinitif français par le Nom ukrainien, par exemple:

Considérant que le but du Conseil de l'Europe est de ***réaliser*** *une union plus étroite entre ses membres<...>* [16].

Враховуючи, що метою Ради Європи є ***досягнення*** *більшого єднання між її членами<...>*[4].

Un autre cas possible consiste à la traduction de l'Infinitif par deux noms:

Chaque Partie adopte les mesures législatives et autres qui se révèlent nécessaires pour lui ***permettre*** *d'identifier et de rechercher…*[16].

Кожна сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для ***забезпечення*** *її* ***спроможності*** *встановлювати і висліджувати власність<…>*[4];

ou par verbe + Nom :

les Parties peuvent ***convenir*** *que<...>* [16] ;

Сторони можуть ***дійти згоди*** *про те, що<…>*[4].

La transposition la plus répandue est le passage du Nom français à l'adjectif ukrianien :

Mesures de ***confiscation*** [16]

Конфіскаційні *заходи* [4]

Il faut faire particulièrement l'accent sur les verbes pronominaux français, dont la traduction ukrainienne a un certain nombre de caractéristiques. Il est évident que la plupart de ces verbes sont traduits par les verbes pronominaux ukrainiens :

Si une Partie constate que cela pourrait ***se produire****, les Parties concernées procèdent à des consultations pour éviter une telle conséquence* [16].

Якщо, на думку Сторони, це може ***трапитися****, зацікавлені Сторони розпочинають консультації для запобігання цьому* [4].

Mais existe aussi un nombre des autres moyens de traduction en ukrainien du verbe pronominal français qui comprennent la traduction par le verbe non-pronominal:

Chaque État partie ***s'efforce*** *d'identifier toutes les zones sous sa juridiction ou son contrôle<…>* [18]

Кожна держава-учасниця ***докладає*** *всіх зусиль для того, щоб виявити всі райони, що знаходяться під її юрисдикцією або контролем<…>*[3];

– la traduction par le verbe avec la nuance de modalité:

Chaque Partie adopte les mesures législatives et autres qui ***se révèlent*** *nécessaires pour lui permettre de confisquer des instruments et des produits ou des biens dont la valeur correspond à ces produits.* [16]

Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які ***можуть бути*** *необхідними для забезпечення її спроможності конфісковувати засоби і доходи або власність, вартість якої відповідає таким доходам* [4];

– la traduction par le verbe et le pronom réfléchi *себе*, par exemple :

les Parties ***se concertent*** *pour fixer les conditions* [16].

Сторони ***проводять консультації між <u>собою</u>*** *з метою погодження умов* [4];

– la traduction par le Nom, par exemple:

<...>des détails relativement à la ou les personne(s) concernée(s), y compris le nom, la date et le lieu de naissance, la nationalité et l'endroit où elle(s) ***se trouve(nt),*** *et, lorsqu'il s'agit d'une personne morale, son siège; et<...>* [16].

<…>детальні відомості про відповідну особу чи осіб, включаючи прізвище, дату і місце народження, громадянство і місце ***перебування****, а у випадку юридичної особи - її місцезнаходження; і<…>*[4].

Conclusions et recommandations pour d'autres recherches. Donc, l'étude des particularités grammaticales de la traduction des conventions françaises sous aspect pragmatique nous permet d'affirmer que le but principal de

ces documents juridiques, celui de représenter l'information véritable et stricte, exige d'assurer l'équivalence complète de leur contenu à tous les niveaux de langue et conserver leur objectif pragmatique. Au niveau grammatical il est de souligner que les temps français sont traduits par les mêmes temps ukrainiens, mais il arrive de réléver les cas où le Présent est traduit par le temps passé en ukrainien, le Futur simple – par le temps présent. Les formes verbales du prarticipe présent, participe passé et gérondif peuvent être traduites par les mêmes formes verbales ukrainiennes, mais aussi par le verbe au Présent, par un adjectif ou un pronom, par l'adverbe. L'étude des conventions françaises et leur traduction en ukrainien nous a permis d'établir le nombre considérable de transformations. La plus couramment utilisée est celle de transposition, qui peut avoir de nombreuses variantes : V→N, V→N+N, V→V+N, N→A. Les verbes pronominaux français sont traduits par les verbes pronominaux ukrainiens, mais aussi par les verbes non-pronominaux, par le verbe et le pronom réfléchi *себе* et par le Nom.

Une piste de recherche ultérieure consistera à déterminer plus précisément les aspects concernant les particularités stylistiques de traduction en ukrainien des textes juridiques internatinaux français.

RÉFÉRENCES:

1. Евинтов В. Многоязычные договоры в современном международном праве / В. Евинтов. – К: Наукова думка, 1981. – 134 с.
2. Калюжная В. Стиль англоязычных документов международных организаций / В. Калюжная. – К: Наукова думка, 1982. – 124 с.
3. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Ukrainian/141-Ukrainian.pdf
4. Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_379.
5. Конвенція про маркування пластичних вибухових речовин з метою їх виявлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/
6. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/
7. Лукашук И. Современное право международных договоров: В 2-х т./ Институт государства и права РАН / И. Лукашук. – М: Вольтере клувер. – Т. 1. Заключение международных договоров. – М., 2004. – 658 с.
8. Мережко О. Право міжнародних договорів, сучасні проблеми теорії і практики / О. Мережко. – К: Таксон, 2002. – 344 с.
9. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/
10. Опришко В. Міжнародне економічне право / В. Опришко [Підручник]. – Видання друге, перероблене і доповнене. – К: КНЕУ, 2003. – 311 с.
11. Орлова І. Лексико-граматичні трансформації у перекладі міжнародно-правових документів (на матеріалі двосторонніх іспансько-українських міждержавних угод): автореф. дис. … канд. філолог. Наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / І. Орлова. – Київ, 2006. – 17 с.
12. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. Горбатенко; за ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка. – К: Генеза, 2004. – 736 с.
13. Чим відрізняється декларація від конвенції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://moyaosvita.com.ua/
14. Шевцова О. Еквівалентність у перекладі англійських граматичних категорій конвенцій українською мовою / О. Шевцова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46(4). – С. 300–310.
15. Convention internationale pour la répression du financement du terrorisme [en ligne] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/french/millenaire/law/cirft.htm
16. Convention relative au blanchiment, au dépistage, à la saisie et à la confiscation des produits du crime. [en ligne] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://conventions.coe.int/Treaty/fr/Treaties/Word/141.doc
17. Convention relative aux droits de l'enfant // Nations Unies Droits de l'Homme Haut-Commissariat [en ligne] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ohchr.org
18. Convention sur l'interdiction de l'emploi, du stockage, de la production et du transfert des mines antipersonnel et sur leur destruction. [en ligne] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.apminebanconvention.org/fileadmin/pdf/other_languages/french/MBC/MBC_convention_text/Convention_d_Ottawa_Francais.pdf
19. Convention sur le marquage des explosifs plastiques et en feuilles aux fins de détection [en ligne] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv10-french.pdf

УДК 81'25-11(47+57) Ю. Жлуктенко

ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРІЯ ОЛЕКСІЙОВИЧА ЖЛУКТЕНКА З ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

Літвіняк О.В., к. філол. н.,
асистент кафедри перекладознавства й контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура
Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті запропоновано огляд перекладознавчих підходів і поглядів професора Юрія Олексійовича Жлуктенка – видатного українського мовознавця, перекладознавця, лексикографа, методиста, соціолінгвіста й перекладача. Оскільки неможливо розглядати доробок дослідника у відриві від наукового контексту, в якому він працював, у статті запропоновано короткий огляд основних тенденцій, що існували в радянському перекладознавстві 1960–80-х рр. Стаття ґрунтується на детальному аналізі праць проф. Ю.О. Жлуктенка, пов'язаних із перекладознавчою тематикою, що дозволило узагальнити та систематизувати розрізнені думки науковця, опубліковані в окремих розвідках різних років.

Ключові слова: Юрій Олексійович Жлуктенко, перекладознавство, переклад, еквівалентність, адекватність, реалістична теорія перекладу.

В статье представлен обзор переводоведческих подходов и взглядов профессора Юрия Алексеевича Жлуктенко – выдающегося украинского языковеда, переводоведа, лексикографа, методиста, социолингвиста и переводчика. Поскольку работу исследователя невозможно рассматривать в отрыве от научного контекста, в котором он работал, в статье представлен краткий обзор основных тенденций, которые существовали в советском переводоведении 1960–80-х гг. Статья основана на детальном анализе работ проф. Ю.А. Жлуктенко, связанных с переводоведческой тематикой, что позволило систематизировать отдельные взгляды ученого, опубликованные в статьях разных годов.

Ключевые слова: Юрий Алексеевич Жлуктенко, переводоведение, перевод, эквивалентность, адекватность, реалистическая теория перевода.

Litvinyak O.V. TRANSLATION STUDIES RESEARCH BY YURIY O. ZHLUKTENKO
The article constitutes an overview of translation studies approaches and views by professor Y.O. Zhluktenko, a prominent linguist, translation studies scholar, lexicographer, language teaching methodologist, sociolinguist and translator. As soon as the work of a researcher cannot be considered outside the scholarly context he works in, the article offers a short review of the main tendencies in vogue in Soviet translation studies in 1960–80's. The article is based on a thorough analysis of the papers by Y.O. Zhluktenko connected with translation studies, as a result of which the scholar's views published in different articles were systematized.

Key words: Y.O. Zhluktenko, translation studies, translation, equivalence, adequacy, theory of realistic translation.

Постановка проблеми. Сьогодні, в часи глобалізації, коли зникають інформаційні бар'єри між державами та континентами, важливі надбання більшості галузей науки – заслуга науковців з усього світу. Проте ще якихось 20–30 чи 50 років тому ситуація була цілком відмінною. Від моменту свого становлення й до початку 90х рр. XX ст. перекладознавство в Україні зокрема та Радянському Союзі загалом було відділене від так званої західної науки й працювало у власних географічних, філософських і методологічних межах. Поінформованість щодо теоретичних міркувань про переклад видається більшою, аніж щодо перекладів практичних (зокрема художніх) і їхньої критики. В. Россельс у статті «За эти годы», опублікованій у збірнику «Мастерство перевода» за 1959 р., скаржиться на те, що майже немає відомостей про перекладачів художньої літератури на мови народів Радянського Союзу. Ба більше, навіть про кількість і діяльність перекладацьких секцій спілки письменників не відомо майже нічого, а про стан перекладацтва за кордоном – і поготів [12, с. 210]. Такий підхід був на той час характерний не лише для закритих тоталітарних держав. Е. Ґентцлер у книзі-аналізі перекладознавчих теорій двадцятого століття «Contemporary Translation Theories» твердить, що в 1960–1980-х рр. існувало багато різних підходів і теорій, та всі вони було окремими й розрізненими. Здебільшого між науковцями, які їх розробляли, не було зв'язку чи діалогу [17, с. 187].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо уважно простежити розвиток перекладознавства в загальносвітовому контексті, побачимо багато подібних висновків і співвідносних теорій, зроблених науковцями з різних країн і континентів. Наприклад, питання еквівалентності цікавили дослідників як у Радянському Союзі, так і в Сполучених Штатах

Америки, Німеччині, Чехії, Франції та багатьох інших країнах. І хоча розроблені ними класифікації та підходи різняться, знаходимо в них і дещо спільне. Наприклад, Т. Шмігер у монографії «Історія українського перекладознавства ХХ сторіччя» пише, що «у рецензіях на «Антологію сучасних українських поетів» у перекладах С.А. Твердохліба Микола Євшан (Федюшка) розглядає перекладний твір у двох проекціях – формальній, де засадою вірного відтворення є збереження стилю оригіналу, та суспільній, де наголос робиться на взаємодії національної гідності перекладача/читача та перекладу» [16, с. 57], що, на нашу думку, наближається до концепції формальної та динамічної еквівалентності американця Ю. Найди. Думки І. Кулика щодо проблем культурного фону читача та спрямованості перекладу [16, с. 89] перекликаються з ідеями Г. Яусса щодо «горизонту очікувань» читача та думками, які розвивали представники так званої «Школи маніпуляції» (А. Лефевр, Т. Германс та ін.). М. Рильський, порушуючи питання цільового читача та мети перекладу, постулює ту ж проблему, що й розробник теорії «скопосу» Г. Фермеєр і його послідовники. Водночас думки М. Рильського та В. Державіна про те, що слова треба вивчати в їхній історичній перспективі, у зв'язку з етимологією та за потреби використовувати їхні призабуті значення [16, с. 136], нагадує Е. Паунда з його концепцією «енергії мови» [17, с. 15]. Класифікація галузей перекладознавства В. Коптілова [9, с. 202–204] перегукується зі схемою Голмса-Турі [18, с. 10–14]. Такий список можна було б продовжувати ще довго, що свідчить про спільність питань, над якими працювали та працюють теоретики перекладу.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету статті, яка полягає в аналізі досліджень Ю.О. Жлуктенка в теорії перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ю. Жлуктенко, безперечно, виділяв перекладознавство як окрему галузь науки, яка хоч і належить до циклу філологічних дисциплін, відрізняється власними підходами й методами оброблення матеріалу. Зокрема, в листі до Р. Зорівчак від 7 червня 1974 р. він пише про те, що перекладознавчий аналіз передбачає відхід від строго лінгвістичного підходу, адже кладе в основу «більш складні, ніж слово, елементи першотвору, загальне значення яких змушує шукати й складніших еквівалентів» [5, с. 54].

Як перекладознавець він звертався до багатьох теоретичних питань. Серед них адекватність, еквівалентність, оцінка якості перекладу, вибір творів для перекладу, підготовка до перекладу, відтворення засобів образності, відтворення авторського стилю, експресивний синтаксис, архітектоніка тексту, перекладацькі трансформації, жанрові особливості в перекладі, відтворення змісту й форми, критика перекладу, переклад назв і заголовків, переклад неологізмів, переклад прислів'їв і приказок, переклад реалій, редагування перекладу, роль редактора, роль читача, точність перекладу, буквалізм у перекладі, «дух» твору та його передача в перекладі, відтворення художніх конотацій, відповідність перекладу історичній епосі оригіналу, різночасовість оригіналу й перекладу, комплексна теорія перекладу, комунікативна функція тексту та її відтворення в перекладі, інтертекстуальність, соціально-культурні відмінності між мовами та ін. На жаль, детального розгляду жодної із цих проблем у його роботах не знаходимо. Але з огляду на те, що професор через обставини змушений був працювати в рамках реалістичної теорії перекладу, можемо співвіднести його погляди на вищезгадані й інші теоретичні й практичні аспекти перекладу з думками інших дослідників, які працювали в тому ж ключі.

На сучасному етапі розвитку науки право перекладознавства на існування навряд чи хтось заперечуватиме. Та галузь ця доволі молода, як окрема сфера наукового пошуку в Україні, та й у багатьох інших країнах, вона оформилася лише в часи існування Радянського Союзу, а тому в науковій літературі 40–60х рр. (а подекуди навіть до 80-х рр.) ХХ ст. натрапляємо на дискусії й аргументи на захист її наукового статусу.

На думку А. Федорова, теорія перекладу зародилася в Росії в роки радянської влади, а її ініціатором і основоположником був Максим Горький, який багато уваги приділяв справі перекладу [13, с. 351]. Утім, дослідження з історії українського перекладознавства доводять, що в Україні увагу перекладу як об'єктові наукового й критичного опису приділяли й раніше. Варто лише згадати статтю «Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання» І. Франка [14] чи часопис «Книгарь», що видавався в 1917–1920 рр. і вміщував критичні матеріали про переклади в Україні [16, с. 65].

У збірнику 1970 р. «Мастерство перевода» з'явилася стаття І. Лєвого «Состояние теоре-

тической мысли в области перевода», в якій він, окрім усього іншого, дає характеристику радянському перекладознавству та його надбанням. Зокрема, І. Лєвий характеризує радянську науку про переклад як таку, що має єдиний світогляд і систематичний характер напрацювань. У ній доречно виокремити два напрями: лінгвістичний (започаткував А. Федоров книгою «Введение в теорию перевода» (1953 р.)) і літературознавчий (започаткував К. Чуковський у книзі «Высокое искусство» (1941 р.)) [11, с. 410]. Про це ж згадує у своїх «Актуальних питаннях українського художнього перекладу» В. Коптілов, пишучи: «Перекладацькі дискусії 50х років намагалися визначити проблематику теорії перекладу, зокрема, питому вагу в цій дисципліні лінгвістичних і літературознавчих питань. Одні учасники цих дискусій (А. Федоров, О. Реформатський) висували на перший план лінгвістичні завдання, оскільки перекладач працює з матеріалом двох мов – мови першотвору й мови перекладу. Інші (В. Россельс, Г. Гачечиладзе) віддавали першість літературознавчим проблемам, керуючись тим, що перекладач відображає художній твір. На початку 60х років у працях Ю. Еткінда, В. Шора й інших обґрунтовується можливість синтезу цих поглядів на шляху дослідження стилістичної специфіки художнього перекладу» [8, с. 114]. Найсильнішою стороною радянського перекладознавства І. Лєвий вважає детальні критичні аналізи окремих перекладів або дослідження перекладацьких проблем, які публікують у перекладознавчих збірниках («Вопросы художественного перевода», «Тетради переводчика», «Мастерство перевода», «Теория и критика перевода») [11, с. 410].

Характерною рисою розвитку радянського перекладознавства були дискусії, покликані звести до спільного знаменника розбіжності в поглядах різних дослідників і уніфікувати загальну теорію. Чимало обговорень точилося навколо того, чи можливо створити загальну теорію перекладу, чи все ж доведеться обмежитися окремими теоріями, заснованими на особливостях жанру, стилю, способу подачі та сприйняття тексту тощо. Зокрема, В. Комісаров у розвідці «Теория перевода на современном этапе» згадує, що на Всесоюзній науковій конференції 1975 р. чимало дискусій було присвячено питанню, чи варто прагнути до створення загальної теорії перекладу. Вочевидь, наводилося багато аргументів «за» й «проти». Власне автор схиляється до думки, що не варто розглядати варіанти відповіді на це питання як взаємовиключні. Звісно, переклад як багатогранне явище можна вивчати в багатьох різних дисциплінах, причому поділ сфер дослідження не обов'язково збігатиметься (радше відрізнятиметься) від поділу перекладу на види залежно від характеру оригіналу. Отже, наявність різних теорій перекладу (лінгвістичної, літературознавчої, психологічної та ін.) видається природною. Та це не означає, що неможливо створити єдину науку – перекладознавство, – предметом якої був би переклад загалом [7, с. 5–6].

Із дещо іншого ракурсу розглядає проблему наявності багатьох теорій перекладу В. Бібіхін, для якого їхнє існування спричинене не їхніми принциповими відмінностями, а тим, що дослідники часто зосереджуються на різних предметах дослідження. Якщо науковці працюють здебільшого з технічними, насиченими термінами текстами, то узагальнюючи свої результати аналізу в теорії, вони отримують результати, які закономірно відрізнятимуться від тих, що отримають дослідники суспільнополітичних, а тим паче художніх текстів [2, с. 5].

Радянська наука про переклад розглядала загальнотеоретичні проблеми й проблеми практики (що виявлялося здебільшого в аналізі конкретних перекладів або окремих лінгвістичних питань). У Ю. Жлуктенка не виникало сумнівів щодо доречності перекладознавства як пошукової галузі. Навіть навпаки, саме він, за словами Р. Зорівчак, «посприяв тому, що в 80-х роках теорія перекладу як лінгвістична дисципліна ввійшла до числа спеціальностей, затверджених ВАК СРСР як предмет дисертаційних досліджень» [6, с. 164]. На його думку, радянським теорії й практиці перекладу вдалося досягти певних успіхів у формуванні теоретичного підґрунтя й вимог до рівня та якості художнього перекладу. Йому імпонував той факт, що в них особливої ваги набув принцип «уважного ставлення до обох головних компонентів художнього твору – форми й змісту» [4, с. 86]. Завдячує цим радянська школа (реалістичного) перекладу високому фаховому та літературному рівню майстрів художнього перекладу. Як вимоги, так і практичні результати перекладацької діяльності були спрямовані на досягнення «максимальної ефективності, відображаючи в перекладі ці основні аспекти» [4, с. 86].

Подібно до багатьох своїх сучасників Ю. Жлуктенко дотримувався принципу, за

яким найкращим джерелом теоретичних припущень і постулатів є аналіз уже наявних перекладів літератури (здебільшого художньої). При цьому він вважав, що аналізу відомих творів із поширених європейських мов недостатньо. Чим більше мов і текстів задіяно в процесі аналізу, тим достовірнішими та точнішими будуть результати. Замість розробляти певну теорію на матеріалі однієї мови, а потім екстраполювати результати на всі інші, можна скористатися індуктивним підходом і дійти певних висновків на основі більшої кількості проаналізованого матеріалу. Особливо важливим Ю. Жлуктенко вважав приділити увагу менш розповсюдженим і популярним, а також античним мовам не лише тому, що їх часто незаслужено уникають, але й через те, що перекладів із них робиться менше, а тому прослужити вони б мали довше, відповідно, вимоги до їхньої якості аж ніяк не можуть бути нижчі, ніж до якості творів із інших мов [4, с. 91]. Загалом тенденції в мовознавстві та перекладознавстві радянського періоду свідчать про те, що в Радянському Союзі великої ваги надавали дослідженню саме менш розвинутих і поширених мов, передусім у їх зіставленні з російською.

Вочевидь, Ю. Жлуктенко поділяв погляди прихильників «доскіпливого» реалістичного перекладу, таких, як І. Кашкін, якому, за словами Г. Гачечиладзе, «належить пріоритет у постановці проблеми реалістичного перекладу у творчому плані» [3, с. 153]. Г. Гачечиладзе розвинув теорію І. Кашкіна та дещо трансформував її; «з методичного поняття, яке підказувало, як потрібно перекладати, реалістичний переклад перетворювався в Гачечиладзе на оцінне поняття, у відображення дійсності (тобто оригінального художнього твору) найкращим способом у найадекватніший з усіх адекватних перекладів» [1, с. 149]. В. Коптілов, який у монографії «Першотвір і переклад» (1972 р.) охарактеризував радянську теорію перекладу як таку, що стверджує перекладність будь-якого твору з будь-якої мови, «можливість і потребу перекладу художнього твору в єдності його форми й змісту» [9, с. 7], «відкидає свавільне тлумачення першотвору» [9, с. 7], але в деяких випадках допускає «осмислену втрату деталі або компенсацію її в іншій формі з метою збереження більш істотних особливостей художнього перекладу» [9, с. 8]. О. Кундзіч вважав, що «реалізм у перекладі – це правдива передача реальної дійсності, відображеної в оригіналі. Реалістично перекладати означає передати засобами своєї мови все відчуте й усвідомлене автором оригіналу» [10, с. 108].

Ю. Жлуктенко також вважав, що теорія перекладу мала б бути комплексною та практично орієнтованою, тобто допомагати вирішувати потенційні проблеми, на які можуть натрапити перекладачі-практики, а також розробити певні критерії та вимоги, які б дозволяли утримувати якість перекладу на певному рівні [4, с. 91]. Вважаємо такий його підхід особливо важливим, оскільки він доводить, що професор прагнув до того, щоб наука не була відірваною від інших сфер життя, а гармонійно в них вписувалася та сприяла їхньому розвитку й функціонуванню. Своїми працями Ю. Жлуктенко створив власну систему перекладознавчих поглядів, яка відображає його ставлення до низки перекладознавчих проблем. Цю систему його поглядів можна узагальнити.

У перекладознавчому аналізі оперуємо такими категоріями, як адекватність, еквівалентність і точність. Ці терміни використовують на позначення ступеня відповідності текстів. Іноді ці категорії тотожні, але частіше – ні. Так, адекватність радше стосується відтворення опису ситуації (що включає експресивність, основні характеристики авторського стилю, відповідність описуваній ситуації). Еквівалентність – категорія змінна, може визначатися на різних рівнях. Точність – один зі складників адекватності й еквівалентності. Точність – це якнайповніше відтворення інформації за максимальної реалізації комунікативної функції. Усі три поняття (адекватність, еквівалентність, точність) – відносні.

Перекладознавчий аналіз, який залучає перелічені вище категорії, – це інструмент оцінки якості перекладу. Якість перекладу оцінюють з огляду на тип, жанр тексту, його автора, суспільне значення тощо. Перекладознавчий аналіз, який виливається в критичні праці, може (і повинен) слугувати засобом цілеспрямованого підвищення якості перекладів. Важливу роль тут також відіграє цільовий читач.

За умови множинності перекладів їх перекладознавчий аналіз може зосереджуватися на двох основних аспектах: 1) дослідженні всієї сукупності перекладів із метою прослідкувати послідовність осмислення оригіналу; 2) пошуку найоптимальніших перекладацьких рішень, оскільки передача тексту в перекладі залежить від стратегії перекладача,

яка не завжди забезпечує об'єктивний підхід до тексту, який перекладається.

Перекладознавчий аналіз віршових творів повинен ураховувати чимало чинників. Зокрема, той факт, що поетичний переклад може ускладнюватися відмінностями між двома мовами. Правильне відтворення форми й розміру вірша та їх співвідношення зі змістом дозволяє передати стиль, настрій оповіді, авторський задум. Створювані образи повинні відповідати загальному контексту, розміру й римі. Просодія – засіб підтримки змістово-образних складових частин твору. У відтворенні співвідношення змісту й форми набуває ваги перенесення (збереження) функції форми.

Перекладознавчий аналіз художніх і публіцистичних творів включає уважний розгляд таких питань: відтворення образу оповідача в перекладі; відтворення засобів творення образності; передача реалій, безеквівалентної лексики, прислів'їв і приказок; транслітерація топонімів і антропонімів; відтворення ситуативних характеристик висловлювання; збереження підтексту, конотацій, образної системи. Не варто обходити увагою і структуру тексту, оскільки його архітектоніка загалом і побудова речень як окремих його складників надає тексту характерного тону й настрою. Сукупність усіх цих елементів об'єднується у вимогу відтворення естетичної цінності оригіналу.

Поруч зі своєю моделлю перекладознавчого аналізу Ю. Жлуктенко представив також низку перекладацьких настанов, які можна узагальнити так:

– найкращі умови для перекладу – коли добре знаєш автора та відчуваєш із ним певну спорідненість;

– перекладач художньої літератури повинен вправно володіти всіма ресурсами мови, на яку перекладає, зокрема стилістичними;

– перш ніж братися за переклад, варто дослідити автора, твір, особливості авторського стилю тощо;

– перекладач – посередник, покликаний знайти консенсус між різночитаннями твору.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши теоретичний доробок проф. Ю. Жлуктенка в царині перекладознавства, доходимо висновку, що дослідник мав власну, доволі цілісну систему перекладознавчих поглядів, на основі якої й проводив власні дослідження та скеровував своїх аспірантів. Водночас обмежений обсяг публікацій на перекладознавчі теми не дав науковцеві змоги повною мірою розкрити свою концепцію, унаслідок чого залишається простір для подальших досліджень піднятих Ю. Жлуктенком питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Азов А. К истории теории перевода в Советском Союзе. Проблема реалистического перевода / А. Азов // Логос. – 2012. – № 3 (87). – С. 131–152.
2. Бибихин В. К проблеме определения сущности перевода / В. Бибихин // Тетради переводчика / под. ред. Л. Бархударова. – Москва : Междунар. отношения, 1973. – Вып. 10. – С. 3–14.
3. Гачечиладзе Г. Введение в теорию художественного перевода / Г. Гачечиладзе ; авторизованный пер. с грузин. – Тбилиси : Изд-во Тбилис. ун-та, 1970. – 285 с.
4. Жлуктенко Ю. Проблеми адекватності перекладу / Ю. Жлуктенко, О. Двухжилов // Теорія і практика перекладу. – Київ : Вища шк., 1981. – Вип. 6. – С. 85–91.
5. Зорівчак Р. Мовознавчі роздуми в листах професора Юрія Олексійовича Жлуктенка : (до сторіччя від дня народження) / Р. Зорівчак // Мовознавство. – 2015. – № 4. – С. 38–67.
6. Зорівчак Р. Україністика в інтелектуальному життєписі професора Юрія Олексійовича Жлуктенка / Р. Зорівчак // Філологічні трактати. – 2014. – Т. 6, № 1. – С. 160–168.
7. Комиссаров В. Теория перевода на современном этапе / В. Комиссаров // Тетради переводчика. – 1976. – Вып. 13. – С. 3–12.
8. Коптілов В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. Коптілов. – Київ : Дніпро, 1971. – 132 с
9. Коптілов В. Першотвір і переклад: роздуми і спостереження / В. Коптілов. – Київ : Дніпро, 1972. – 215 с.
10. Кундзіч О. Стан художнього перекладу на Україні / О. Кундзіч // Творчі проблеми перекладу. – Київ : Дніпро, 1973. – С.103–154.
11. Левый И. Состояние теоретической мысли в области перевода / И. Левый // Мастерство перевода : сб. 7, 1970. – Москва : Сов. писатель, 1970. – С. 406–431.
12. Россельс В. За эти годы (Обзор) / В. Россельс // Мастерство перевода : сб. ст. – Москва : Сов. писатель, 1959. – С. 208–242.
13. Федоров А. Введение в теорию перевода (Лингвистические проблемы) / А. Федоров. – Москва : Изд-во литературы на иностр. языках, 1958. – 375 с.
14. Франко І. Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання / І. Франко // Зібрання творів : у 50 т. – Київ : Наук. думка, 1983. – Т. 39 : Літературно-критичні праці (1911–1914). – С. 7–20.
15. Шерстнева Е. Переводная множественность как категория переводоведения: история, статус, тенденции / Е. Шерстнева // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2008. – Вып. 73, Ч. 1. – С. 526–532.
16. Шмігер Т. Історія українського перекладознавства XX сторіччя / Т. Шмігер. – Київ : Смолоскип, 2009. – 342 с.
17. Gentzler E. Contemporary Translation Theories / E. Gentzler. – Clevendon – Buffalo – Toronto – Sydney : Multilingual Matters LTD., 2001. – 232 p.
18. Munday J. Introducing Translation Studies. Theories and Applications / J. Munday. – London ; New York : Routledge, 2001. – 222 p.

УДК 811.111'25

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ КРІЗЬ ПРИЗМУ КОМЕДІЙНИХ ДІАЛОГІВ У КОМЕДІЙНОМУ ФІЛЬМІ «ОСВІДЧЕННЯ»

Макаренко Ю.Г., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики
Черкаський державний технологічний університет

У статті проаналізовано особливості відтворення лінгвокультурних реалій побуту американців крізь призму комічних діалогів. Наводяться результати перекладацьких рішень та основні засоби передачі комічного під час перекладу аутентичного англомовного тексту.
Ключові слова: кінопереклад, реалія, іронія, сарказм, каламбур.

В статье рассмотрены особенности передачи лингвокультурных реалий быта американцев посредством комических диалогов. Предлагаются результаты переводческих решений и основные средства передачи комического при переводе аутентичного англоязычного текста.
Ключевые слова: кинoперевод, реалия, ирония, сарказм, каламбур.

Makarenko I.G. TRANSLATION PARTICULARITIES OF LINGO-CULTURAL REALIA BY MEANS OF COMIC DIALOGUES IN THE COMEDY "THE PROPOSAL"
The article deals with the specific features of social realia translation of the American lifestyle on the basis of the comic dialogues. The paper presents the results of the translation techniques used to convey humor in the authentic English texts.
Key words: film translation, realia, irony, sarcasm, pun.

Постановка проблеми. Нині кінопереклад перебуває у центрі уваги українського суспільства, оскільки з розвитком кіно, зростанням його популярності та поширенням зарубіжних фільмів виникла потреба в якісному українському перекладі такої кінопродукції.

Кінопереклад – це специфічний вид перекладацької діяльності, який донедавна практично не існував, адже абсолютна більшість фільмів озвучувалася російською мовою, і робилося це не в Україні. Окрім цього, переклад кінофільмів потребує особливої підготовки від фахівця та певного підходу [3, с. 54].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади кінoперекладу досліджувалися російською школою кінoперекладу, яка представлена такими іменами: Г. Денисова, Д. Єрмолович, М. Загот, Г. Заргар'ян, Р. Іванський, П. Іванова, Р. Матасов, І. Наговіцина, Т. Нєкрасова, П. Палажченко, М. Снєткова, І. Федорова, О. Якіменко та ін. Питання перекладу гумору в кіно досліджували такі українські дослідники, як М. Юрковська, Я. Кривонос, В. Демецька, Л. Кравець, Н. Таценко.

Переклад комедійних кінофільмів є актуальною темою досліджень, оскільки поєднує в собі не тільки питання адекватного перекладу та передачі гумору, але й збереження певних лінгвістичних, соціальних та культурних особливостей фільму-оригіналу, вміння перекладача творчо підійти до перекладу окремих жартів та ситуацій.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає у дослідженні особливостей відтворення лінгвокультурних реалій на основі наведених прикладів крізь призму комедійних діалогів в американському комедійному фільмі «Освідчення».

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінофільми поділяють на кілька жанрів: мелодрама, комедія, мюзикл, детектив, бойовик, вестерн, трилер, історичні, анімаційні фільми тощо. Тому переклад фільму напряму пов'язаний із його жанром. Матеріалом цього дослідження є вибірка з американського комедійного фільму «Освідчення».

Одразу після виходу в американський прокат комедія «Освідчення» здивувала як кіновиробників, так і кінокритиків. Стандартна любовна комедія із не надто відомим Р. Рейнальдсом та зіркою 90-х С. Баллок швидко зібрала понад 90 млн доларів, хоча навіть за найкращими прогнозами мала б отримати утричі менше. Адже фабула цієї комедії вже давно знайома кіноглядачам: сувора начальниця, затурканий підлеглий, низка комічних ситуацій і, як результат, палке кохання між колишніми антагоністами. В «Освідченні» задіяний добре відомий сюжет про споконвічність родинних цінностей.

Холодна та незворушна Маргарет, головна героїня, керівник відділу великого книжкового видавництва, забуває подовжити свою аме-

риканську візу й еміграційна служба висилає її на батьківщину до Канади. Найкращим виходом із цієї ситуації для неї стає фіктивний шлюб із власним помічником Ендрю. Перед ним стоїть нелегкий вибір – в'язниця у разі викриття оборудки або ж безробіття. Втрата роботи видається юнакові більшим лихом, і він погоджується підіграти своєму босу. Аби довести еміграційній службі істинність своїх почуттів, «закохані» приїздять до батьків Ендрю, які живуть на Алясці, на 90-річчя його бабусі.

Чудові краєвиди і дика природа, а найголовніше, любов та тепло родинного вогнища, примушують Маргарет по-новому поглянути на свого помічника. Сирота з 16 років, вона давно забула, як це добре мати родину. Маргарет розуміє, що фіктивний шлюб засмутить цих милих та щирих людей, але на кону її кар'єра, яку вона не бажає втрачати.

Маргарет настільки стервозна та прискіплива, що навіть добре відома редакторка модного журналу з картини «Диявол носить Прада», порівняно з нею нагадує наївну школярку. Звісно, що за кар'єру потрібно платити особистим життям, і тому Маргарет страшенно самотня: у момент відчаю вона зізнається Ендрю, що потайки плаче в туалеті, а також не має сексу ось вже півтора року.

Затурканий тюхтій Ендрю виявляється улюбленим сином багатія з Аляски, і, потрапивши додому, одразу стає мужнім та впевненим у собі. Його родичі (як і решта жителів містечка) зображені настільки добросердними, милими та приємними, що глядачеві важко втриматися від сліз замилування.

Окрім ніжних родинних обіймів, «Освідчення» демонструє низку типових кіношних жартів про реалії американського життя, а саме офісний планктон та його керівництво, дотепи над феміністками, марні намагання Маргарет порозумітися з улюбленим маминим песиком, а також витівки екстравагантної бабусі та ексцентричних сусідів.

Зокрема, на початку фільму головний герой Ендрю запізнюється до офісу, де з одним зі співробітників перекидується репліками: «Ледь устиг! – Я і сам помітив! І тобі доброго ранку, Джо» [7] ("Cutting it close! – One of those mornings. Thank you, Captain Obvious! " [8, 2:34 – >2:40]). Перекладач замінив власну назву Капітан Очевидність на ім'я співробітника. Як відомо, Капітан Очевидність – це всім відомий супергерой, який завжди готовий прийти на допомогу Анонімусу. Цей вислів використовується у тому разі, коли автор висловлювання бажає підкреслити непотрібність умовиводів, які й так добре зрозумілі з обставин. Таким чином, перекладач передав іронію за допомогою їдкої репліки Ендрю.

В іншому епізоді Ендрю, намагаючись дістатися до свого робочого місця, наштовхується на прибиральника, і кава, яку він купив зранку, аби поснідати, переливається на його сорочку. Він чудово розуміє, що йому буде непереливки від головного редактора, тобто Маргарет, тому відразу вирішує ситуацію у такий спосіб. Він підходить до одного зі співробітників і просить помінятися з ним сорочками: «Знімай сорочку! – Ти жартуєш, так? – Янкі з Бостон через тиждень, у тебе 5 секунд!» [7] ("I need the shirt right off your back. Literally. – You're kidding, right? – Yankees, Boston, this Tuesday. – You are kidding, right? – Yankees, Boston, this Tuesday, two company seats for your shirt. You have 5 seconds to decide" [8, 2:57 - >3:11])). У цьому діалозі головний герой двічі повторює свою пропозицію своєму зніяковілому колезі. Під час перекладу було вилучено репліки, що повторюються. Янкі з Бостону під назвою «Ред сокс» – це одна з найуспішніших і популярних бейсбольних команд Америки, яка брала участь у 12 Світових серіях, у 8 з яких отримала перемогу. Комічність цього діалогу досягається за допомогою іронії над вподобаннями пересічних американців. Адже відразу стає зрозумілим, що колега Ендрю не зможе утриматися від такої угоди. Тож у наступному кадрі невдаха-помічник крокує до свого кабінету у чистенькій сорочці.

Варто відзначити, що у фільмі більшість комічних діалогів побудована на іронії, сарказмі та каламбурах. Зокрема, звернемо увагу на так званий «офісний планктон», який часто спілкується між собою за допомогою миттєвих повідомлень. Тож поява Маргарет у редакції змушує співробітників негайно мобілізуватися і взятися до роботи. Як тільки вона заходить до приміщення, секретарка миттєво надсилає повідомлення із текстом: «Воно тут!» [7] ("It's Here! " [8, 3:14 – >3:20]). У перекладі текст оригіналу не зазнав змін, оскільки саме такий стиль повідомлення передає ставлення співробітників до свого шефа і, до того ж, він буде достатньо зрозумілим для глядача.

У ситуації, коли Ендрю переживає з приводу їх фіктивного шлюбу з Маргарет, каламбур створює доволі комічну, навіть гротескну ситуацію. Маргарет заспокоює Ендрю: «Ти розслабся. Все буде добре…Ми ж…не на все життя одружуємося. Ми розлучимося. І будемо жити довго і щасливо» [7] ("Andrew, they are not gonna find out, Ok? Just relax. It's

gonna be ok. It's not like we'are gonna be married forever. We'll be happily divorced before you know it. It will be fine. It will be fine" [8, 1:02:45 – >1:24:02]). Перекладач вдався до прийому одомашнення, використавши фразу «будемо жити довго і щасливо» з метою додати експресивності та комічності. Така фраза додає абсурдності, оскільки її, як правило, застосовують за цілковито протилежних обставин.

В іншому епізоді, коли Маргарет разом із помічником Ендрю заходить у кабінет головного редактора, останній не соромиться у своїх саркастичних висловлюваннях: «А… королева і її вірний пес! Заходьте! Не соромтесь!» [7] ("Ah! Our fearless leader and her liege. Please, do come in" [8, 5:32 – > 6:39]). У перекладі *liege,* що означає «васал», замінили на «пес», оскільки у контексті цієї конкретної ситуації воно доречніше і набагато влучніше передає не тільки те, як головний редактор ставиться до Ендрю, але й нікчемність його роботи у цьому видавництві.

Комедійна мелодрама «Освідчення» розрахована головним чином на молодіжну аудиторію, тому у фільмі дійові особи спілкуються не лише літературною англійською, але й використовують лайливі висловлювання, які надають колоритності комічним діалогам. У наступному прикладі, коли Маргарет звільняє одного з підлеглих, він не витримує і починає з нею сваритися: «Ти, паскудна відьма! Ти не можеш звільнити мене!» [7] ("You poisonous bitch! You can't fire me!" [8, 6:01 – >8:04]). У цій емоційній перепалці герої спілкуються суто українськими лайками, які будуть краще сприйматися глядачем. Прийом одомашнення, тобто адаптації під глядацьку аудиторію, допомагає досягти бажаного комічного ефекту.

Зразком чорного гумору є сюжет співбесіди «закоханих» з представником імміграційної служби: «Ви хоч батькам сказали про цю таємну любов? – Я не можу, бо мої померли. Ні братів, ні сестер…А Ваші теж померли? – О… ні. Його рідня жива! Ще яка жива!» [7] ("Have the two of you told your parents about your secret love? – Oh! I…Impossible. My parents are dead. No sisters, no brothers. – Are your parents dead? – Oh, no, his are very much alive. No, very much alive.Very much" [8, 17:37 – >23:05]). Комічний ефект будується на протиставленні, передражнюванні та повторюванні однієї і тієї самої фрази, яка в українському перекладі була вилучена, натомість, її переклали за допомогою експресивно-підсилювальної частки.

Комедія «Освідчення» гостро висміює американські реалії, тобто демонструє національний гумор. Маргарет – це типова амбітна американка-кар'єристка, яка, як можна зрозуміти із фільму, належить до так званих феміністок. Режисер протиставляє цю самозакохану амбітну жінку родині Ендрю з міцними сімейними принципами. Тож, коли пара нарешті прибула до Аляски, Ендрю не поводить себе як чесний та ввічливий чоловік, оскільки звик, що Маргарет самотужки вирішує свої проблеми. В епізоді прибуття до будинку родини хлопець відмовляється допомогти Маргарет донести її валізи: «Ендрю, допоможи дівчині! – Я б залюбки, але вона мені не дозволяє. Все хоче робити сама. Вона у мене феміністка» [7] ("Help her with those! – I'd love to, but she won't let me do anything. She insists on doing it all herself. She's one of those…she's feminist" [8, 25:36 – >33:36]). У перекладі репліка "she *won't let me do anything"* отримала нейтральний переклад, оскільки, на нашу думку, Ендрю саркастично хотів підкреслити абсолютно протилежну ситуацію. Він натякав на те, що він виконує забагато доручень для цієї жінки і не має особистого життя та вільного часу.

В епізоді, коли Маргарет прибуває в рідне місто Ендрю, вона дізнається, що юнак із досить заможної родини, яка має низку крамниць, сервісів, готелів. Маргарет іронічно звертається до Ендрю: «Ти не казав, що ти із сім'ї таких собі Кеннеді з Аляски. – Коли? Адже ми говорили три роки виключно про тебе!» [7] ("Why didn't you tell me you were some kind of Alaskan Kennedy? – How could I? We were in the middle of talking abou you for the last three years" [8, 28:35 – >37:50]). Перекладач використав підсилювальну частку *таких собі,* аби підкреслити сарказм головної героїні. У свою чергу, Ендрю відповідає Маргарет їдким перебільшенням про те, що в центрі уваги завжди перебувала виключно вона.

У наступному епізоді через діалог батька із сином про обов'язки головного редактора іронічно висміюється так званий богемний спосіб життя американців творчих професій: «А от цікаво, чим треба займатися редактору? – Чудове запитання, Луїз. Я і сам завжди хотів це знати…То, поясніть, в чому полягає робота редактора, крім безкінечних обідів з письменниками і пияцтва?» [7] ("So I always wanted to know, what does a book editor do? – That's a great question, Luise. Besides taking writers out to lanch and getting bombed" [8, 29:27 – >39:02]).

Інша, не менш кумедна ситуація з великою кількістю саркастичних діалогів відбувається,

коли Маргарет та Ендрю мають провести ніч в одній кімнаті. Бабуся та мама приходять побажати їм доброї ночі. Бабуся, із притаманною їй прямотою та добродушністю, намагається зробити перебування Маргарет в їхньому домі комфортним. Тож вона зауважує, що якщо вони разом змерзнуть, вони можуть взяти додаткову ковдру, яку вона називає *діторобчиком*: «А якщо вночі змерзнете, ось візьміть. Цей плед особливий. – А що в ньому особливого? – Це пледик-діторобчик. – Тоді нам треба бути з ним обережними» [7] ("If you get chilly tonight, use this. It has special powers. – Oh! What kind of special powers? – I call it the Baby Maker. Ok, well. Then I guess we…gonna super careful with that one" [8, 36:59 – >49:17]). За допомогою прийому генералізації та оказіонального виразу «діторобчик» перекладач майстерно передав іронічність ситуації, адже бабуся не здогадується про фіктивний шлюб свого онука. До того ж, зменшувальний суфікс у назві пледу робить переклад більш кумедним та експресивним для українського глядача.

Під час підготовки до весілля Маргарет приміряє весільну сукню бабусі Ендрю. У епізоді, коли Маргарет виходить із примірочної, то стає зрозумілим, що сукня не тільки задовга, але й завелика в грудях дівчини. В оригіналі діалог між бабусею та нареченою має нейтральне звучання. Однак у перекладі їхня розмова більш експресивна та комічна: «Неймовірно. Може в деяких місцях обвисає…– О… вибач. Я ж жіночка пишногруда. До того ж, виходила заміж вагітна. Ану пошукаємо, де в тебе бюст. Ну маєш він десь бути! – Десь там. – Треба ж так заховати» [7] ("Wow, incredible! Maybe a tad loose in certain areas, but otherwise…Oh! Sorry. I am a bit chesty to begin with and I happened to be knocked up when I wore this. Oh! Let's see where we can find your boobs. They're in there somewhere. – Yes, yes. They are" [8, 1:03:22 – >1:36:49]).

Впродовж фільму герої вживають лайливі слова та сленг у різних ситуаціях, які в українському перекладі звучать дещо м'якше, а то й зовсім не виглядають як лайка. Перекладач вдається до адаптації-одомашнення, оскільки дослівний переклад таких фраз звучав би грубо і вульгарно в українському перекладі. Зокрема, коли Ендрю обурений поведінкою Маргарет, він гнівливо вигукує «*Що за фокуси!»,* яка в оригіналі звучить як "*what a hell!",* або *зірве дах*, що в оригіналі звучить як "*get crashed"*.

В українському кіноперекладі фільму простежується тяжіння до варіативності перекладу одного і того самого виразу мови оригіналу. Так, наприклад, загальновідомий вигук *"shit!"*, який часто повторюється у фільмі, в українському варіанті передавався як *«чорт!», «дідько!» «зараза!»*. Такий перекладацький прийом робить стрічку більш експресивною та менш монотонною.

Український переклад тяжіє до більшої експресивності. У сцені, де молодята розповідають свою історію освідчення, Ендрю дає таку характеристику Маргарет: «Ця жінка прямолінійна, як дошка!» [7] ("This woman's about as subtle as a gun" [8, 33:05 – >43:57]). В англійській мові вираз "as subtle as a gun" має цілковито протилежне значення, тобто, навпаки, не делікатний, а прямолінійний. Однак із метою збереження експресивності та колоритності ситуації, перекладач вдався до більш зрозумілого повсякденного розмовного варіанту, використавши прийом одомашнення.

Комічність діалогів у фільмі «Освідчення» доповнюється кумедною поведінкою героїні, мімікою та жестами, постійним передражнюванням, поєднанням непоєднуваного, перебільшенням ситуації.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, комічні діалоги кінокомедії «Освідчення» допомагають українському глядачеві скласти певне уявлення про повсякденне життя та побут пересічних американців та відтворюються за допомогою іронії, сарказму, каламбуру, вживання лайливих слів, чорного гумору, які перекладач адаптує під українську аудиторію та часто додає їм експресивності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 340 с.
2. Лукьянова Т. Основи англо-українського кіноперекладу : навчальний посібник для студентів 4 курсу освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» денної форми навчання факультету іноземних мов / Т. Лукьянова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 104 с.
3. Саприкін С., Чужакін А. Світ усного перекладу [навчальний посібник] / С. Саприкін, А. Чужакін. – Вінниця : Нова Книга, 2011. – 224 с.
4. Соловей О. Відтворення гумору в перекладі: до стратегії Ірини Стешенко / О. Соловей // Іноземна філологія. – 2013. – Вип. 125. –С. 168–175
5. Тепляшина А. Творческая природа комического: жанровая парадигма современной журналистики : дис. х… докт. филол. наук : спец. 10.01.10 // А. Тепляшина ; С.-Петерб. гос. ун-т.-Санкт-Петербург, 2007. – 373 с.
6. Шукало І. Специфіка перекладу у кіно дискурсі / І. Шукало // Філологічні науки. – 2013. – Книга 3. – С. 171–173.
7. Предложение [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://video.koma.tv/#content/view/10261.
8. The Proposal [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=sXiVzN6edWY&t=5797s

УДК 81'255=112.2Франко:398.9(=161.2)

УКРАЇНСЬКІ ПРИПОВІДКИ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ ІВАНА ФРАНКА

Мольдерф О.Є., аспірант,
асистент кафедри міжкультурної комунікації та перекладу
Львівський національний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено німецькомовному перекладові українських приповідок, який Іван Франко опублікував у журналі «Aus fremden Zungen». Висвітлено історію підготовки перекладу, представлено українські оригінали, з яких було зроблено переклад. Проведено перекладознавчий аналіз Франкового перекладу на основі функціонального підходу (Г.Й. Фермеєр, К. Райс), дано критичну оцінку Франкової стратегії, методів та прийомів перекладу.
Ключові слова: переклад, приповідка, Іван Франко, «Aus fremden Zungen», очуження.

Статья посвящена немецкоязычному переводу украинских присказок, подготовленному Иваном Франко для журнала «Aus fremden Zungen». Описана история подготовки перевода, представлены украинские оригиналы, с которых готовился перевод. Проведен переводоведческий анализ перевода Ивана Франко на основании функционального подхода (Г.Й. Фермеер, К. Райс). Дана критическая оценка стратегии, методов и приёмов перевода Ивана Франко.
Ключевые слова: перевод, присказка, Иван Франко, «Aus fremden Zungen», отчуждение.

Molderf O.Ye. UKRAINIAN PROVERBS IN GERMAN TRANSLATION OF IVAN FRANKO
The article investigates German translation of a selection of Ukrainian proverbs prepared by Ivan Franko for the German magazine «Aus fremden Zungen». It is dedicated to describe the origin of the translation. This article presents for the first time Ukrainian originals of the proverbs. Franko's decisions as a translator are presented on the grounds of the Functionalist Approach (H.J. Vermeer, K. Reiss). The article provides an evaluation of the translation strategy and translation methods of Ivan Franko.
Key words: translation, proverbs, Ivan Franko, «Aus fremden Zungen», foreignization.

Постановка проблеми. Іван Франко цікавився та займався фольклористикою протягом усього свого свідомого життя: від перших гімназіальних записів усної народної творчості до ґрунтовних праць «Жіноча неволя в руських піснях народних» (1883 р.) та «Студії над українськими народними піснями» (1907 р.; 1913 р.). Він не тільки сам нотував фольклорний матеріал, але й активно залучав до збору народної мудрості своїх друзів, знайомих, колег, постійно цікавився новими виданнями у царині фольклористики, неодноразово брав участь в етнографічних експедиціях. Саме за його ініціативою було створено «Етнографічно-статистичний кружок» для дослідження народної творчості, традицій та звичаїв. Крім того, Іван Франко є автором чималої кількості відгуків та рецензій на фольклористичні праці українських та закордонних учених. У 1898 р. вже знаного на той час фольклориста обрано керівником Етнографічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка та редактором головного друкованого органу цієї комісії – «Етнографічного збірника». Це видання, за оцінкою вчених-фольклористів, відзначалося високим науковим рівнем опрацювання та упорядкування матеріалу, а його поява «викликал[а] широкий резонанс у наукових колах» [5, с. 895].

Загалом у сорока випусках «Етнографічного збірника» представлено широкий спектр фольклорних жанрів: від анекдотів та байок до приповідок та тостів [6, с. 206–207]. «Галицько-руським народним приповідкам» присвячено 10-ий (1901 р.), 16-ий (1901–1905 рр.), 23-ий (1907 р.), 24-ий (1908 р.), 27-ий (1909 р.) та 28-ий (1910 р.) томи. Ця збірка – результат багаторічної кропіткої праці І. Франка, який був не лише редактором перелічених томів, але й збирачем та укладачем матеріалу. До тритомного видання у шести книгах увійшли його записи від матері, вітчима, сусідів, односельців, арештантів, з якими ділив одну камеру, випадкових знайомих тощо. Чимало матеріалу І. Франко зібрав під час етнографічних експедицій, поїздок краєм із метою політичної агітації: «На вічах і зборах виступали деякі бесідники-селяни, що так і сипали приповідками, мов добрим намистом, і я іноді не вспівав записувати всього, що обивалося о мої вуха» [3, т. 16, с. VI]. Крім того, він послуговувався також виданими збірками народної мудрості та рукописними записами інших збирачів. Загальна кількість фольклорних одиниць, вміщених у трьох томах, – це 31 091 приповідка, які, згідно із твердженням І. Франка, було записано у 178 населених пунктах Галичини.

Великий за обсягом, ретельно дібраний корпус, випрацювана наукова методологія, порівняння зібраного матеріалу зі збірками народної мудрості інших народів світу, строга паспортизація кожної одиниці – саме ці риси забезпечили Франковій праці гідне місце в українській та світовій фольклористиці. Крім того, наявність пояснень значення кожної приповідки дозволяє, на думку Л. Скрипник, вважати Франкове видання «першим тлумачним фразеологічним словником української мови» [7, с. 38].

Маловідомим є той факт (принагідну згадку з наведенням кількох прикладів знаходимо лише у статті франкознавця Б. Бендзара [1, с. 78]), що І. Франко анонсував вихід у світ своєї багатотомної праці і в закордонному виданні, опублікувавши на його сторінках переклад декількох десятків приповідок. Ідеться про публікацію у 21-ому номері німецького журналу «Aus fremden Zungen» за 1901 р. Тут поміщено переклад 42-ох (до слова, тут Б. Бендзар помиляється у кількості, зазначаючи 41 одиницю) українських приповідок під заголовком «Ukrainische (ruthenische) Sprichwörter». У примітці до добірки зазначено: «Aus einem demnächst erscheinenden Buch «Sprichwörter galizischer Ruthenen», gesammelt und wissenschaftlich bearbeitet von Ivan Franko» [13, с. 1006] («Із книги «Галицько-руські народні приповідки» (зібрав і науково опрацював Іван Франко), яка скоро вийде друком») (*переклад авт. – О. М.*). Важко сказати достеменно, чи цю примітку запропонував сам І. Франко, чи її додали редактори, проте її мета очевидна: вона мала стати свого роду рекламою Франкової збірки приповідок, привернути увагу цінувальників та дослідників фольклору до нового видання у царині фольклористики.

Б. Бендзар вказує і на ті події, які передували публікації цієї невеличкої добірки та розкривають деякі важливі її моменти. Так, у листі видавця журналу «Aus fremden Zungen» Карла Болговенера від 1 квітня 1904 р. до І. Франка читаємо: «Eine Auswahl der interessantesten ruthenischen Sprichwörter wäre uns für «Aus fremden Zungen» willkommen, doch dürfte dieselbe den Umfang von 2 Spalten nicht überschreiten (ca. 25 pro Spalte)» [12, с. 482] («Ми охоче приймемо добірку найцікавіших рутенських приповідок, проте її обсяг не повинен перевищувати 2 шпальти (приблизно 25 в одній шпальті)») (*переклад авт. – О. М.*). З листа випливає, що І. Франко, імовірно, раніше звертався до німецького видавця із пропозицією опублікувати переклад приповідок, на що тепер отримав згоду. Він, як видається, також попередньо обіцяв К. Болговенеру вибрати для перекладу найкращі та найцікавіші приповідки. Цей фрагмент епістолярію пояснює і те, чому в журналі з'явилося саме 42 приповідки, – таку кількість диктували видавничі потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні немає праць, де було б співставлено опубліковані німецькі переклади приповідок з українськими оригіналами та проведено перекладознавчий аналіз, який би дозволив відповісти на низку важливих питань: яким критерієм послуговувався перекладач у виборі приповідок для перекладу та чи має ця добірка репрезентативний характер; яку стратегію перекладу він обрав та втілив; які перекладацькі рішення він прийняв та наскільки вони доцільні тощо. Отримані результати можуть суттєво доповнити комплекс знань про І. Франка як перекладача та популяризатора українського фольклору, адже ця багатоаспектна тема, попри ряд напрацювань (переважно праці Б. Бендзара), ще не була всебічно досліджена та висвітлена.

Постановка завдання. Мета дослідження – провести перекладознавчий аналіз німецькомовного перекладу українських приповідок на основі співставлення їх з оригіналами. Об'єкт дослідження – німецькомовний переклад українських приповідок, що його виконав І. Франко. Предмет дослідження – перекладацькі рішення І. Франка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування в аналізі перекладу пропонованої добірки української народної мудрості засадничих принципів функціонального підходу (Г.Й. Фермеєр, К. Райс) дозволить глибше зрозуміти мету перекладу, критерії добору матеріалу, а також визначити рівень відповідності стратегії та методів перекладу його функції. Як відомо, ключовою теорією функціонального підходу, який розвинувся у перекладознавстві у 80-х рр., була теорія скопосу, яку запропонували К. Райс та Г.Й. Фермеєр. Головним постулатом цієї теорії стало переконання в тому, що мета перекладу («скопос»), яку ставить замовник (ним може бути як автор чи перекладач, так і третя особа), визначає інструментарій перекладу, або, інакше кажучи, стратегію, методи та прийоми перекладу. У рамках пропонованого дослідження спробуємо проаналізувати, яку стратегію обирає за домінанту І. Франко, які методи та прийоми він використовує і чи за

допомогою використаного інструментарію йому вдалося створити переклад, який би відповідав заданій функції.

Щодо методів та прийомів перекладу приповідок, то цю тему (принаймні щодо прислів'їв та приказок) було достатньо ґрунтовно розроблено в рамках лінгвістичного підходу, зокрема у праці С. Влахова та С. Флоріна [2] на базі фразеологічної одиниці. Звісно, питання приналежності прислів'їв та приказок до фразеологізмів і досі викликає чимало дискусій серед мовознавців, проте для перекладознавства воно не є принциповим, адже методи та прийоми, що їх застосовують для перекладу фразеологізмів, переважно можна застосувати також і для передачі цільовою мовою прислів'їв та приказок.

С. Влахов та С. Флорін поділяють прийоми перекладу на фразеологічні та нефразеологічні. До перших вони відносять: еквівалент (заміна фразеологічної одиниці вихідної мови фразеологічною одиницею цільової мови з таким самим денотативним та конотативним значенням, компонентним складом та лексико-граматичними показниками [2, с. 184]), частковий еквівалент (заміна фразеологічної одиниці вихідної мови повним еквівалентом, який у цільовій мові є багатозначним [2, с. 185]), відносний еквівалент/аналог (між фразеологічними одиницями є незначні відмінності у формі, синтаксисі, морфології тощо [2, с. 185]) та «індивідуальний еквівалент» (творення разового, невідтворюваного фразеологізму за допомогою засобів цільової мови [2, с. 188]). До другої групи належать: строго лексичний переклад (передача фразеологізму за допомогою лексичного еквівалента [2, с. 193]; прийнятний для ідіом, але щодо прислів'їв цей прийом застосувати практично неможливо, адже вони не мають лексичного еквівалента), калькування/дослівний переклад (прийом, який застосовують у тих випадках, коли треба донести до цільового читача образну основу фразеологізму; необхідною передумовою є висока вмотивованість значень окремих компонентів [2, с. 194]) та описовий переклад (пояснення значення фразеологізму [2, с. 196]). На переконання перекладознавців, вибір прийомів перекладу значною мірою залежить «від наявності чи відсутності у фразеологічних одиницях національного забарвлення» (*переклад авт. – О. М.*) [2, с. 203] та необхідності його передачі у цільовій мові. Надалі прослідкуємо, якими з названих методів та прийомів послуговувався І. Франко, прагнучи досягти поставленої мети.

Зважаючи на недоступність німецького перекладу широким колам читачів (журнал «Aus fremden Zungen» сьогодні є бібліографічною рідкістю), подаємо тут усі 42 перекладені приповідки повністю поряд з українськими оригіналами, що їх було ідентифіковано шляхом співставлення перекладів із тритомним корпусом приповідок. У деяких випадках наводимо кілька українських варіантів однієї приповідки, які різняться переважно лексичним наповненням без змін на рівні змісту. Окремо варто зазначити, що оригіналу приповідки (6) у Франковому тритомнику виявити не вдалося. Проте його знаходимо у збірці Матвія Номиса (перевидання – [10]), з якою І. Франко однозначно був знайомий, адже неодноразово згадує її у своїй праці [3, т. 16, с. VII]. Причина, через яку ця приповідка не увійшла до корпусу тритомника, нам невідома:

(1) *Gott ist hoch; wem er will, dem kann er etwas aufs Haupt herabschleudern. / Пан Біг високо, кому схоче, тому на голову наср…є* [3, т. 10, с. 84].

(2) *Gott ist gut und gnädig: er verschafft auch der Waise ein Kind. / Бог добрий тай ласкавий, і сироті дитину зробить* [3, т. 10, с. 68].

(3) *Rufe Gott um Hilfe an und leg die Hand ans Werk. / Бога взивай, а руки прикладай* [3, т. 10, с. 65].

(4) *Halt, Gott, ich hab' mich geirrt. / Стій, Боже, я ся помилив!* [3, т. 10, с. 86]

(5) *Fürchte Gott und geh nicht in die Kirche. / Бійтеся Бога та не йдіт до церкви* [3, т. 10, с. 65].

(6) *Vom Herzen zum Gott ist ein grader Weg. / Від серця до Бога навпростець дорога* [10, с. 42].

(7) *Gott ist ein alter Hauswirt, er weiß, wem er was geben soll. / Знає Біг з неба, що кому треба* [3, т. 10, с. 78].

(8) *Was Teufel, habe schon zweimal abgeschnitten, und es ist noch zu kurz. / Вжем два рази врізував, тай ще коротке* [3, т. 16, с. 273].

(9) *Von Alters wegen schlage den Vater zuerst aufs Haupt. / По старшині батька в лоб (в чоло)* [3, т. 10, с. 24].

(10) *Zwei Herren und eine Hose – wer zuerst aufstand, der zog sie an. / Були два пани, мали одні штани; котрий раньше встав, той вбирав, а котрий пізніше, то той хорував* [3, т. 24, с. 492]. *Два пани, одні штани, хто борше встав, той борше сі вбрав* [3, т. 24, с. 492].

(11) *Drei Herren, drei Ausseher und ein Unterthan. / Три пани, два атамани, а оден підданий* [3, т. 24, с. 499].

(12) *Wenn alle Herren sein wollen, wer wird die Schweine hüten? / Всі пани, а хто буде свині пасти?* [3, т. 24, с. 492].

(13) *Der Herr war gut wie ein Vater: er nahm die Kuh und den Milchtopf: die Herrin wie eine Mutter, hieß auch das Kalb nehmen. / Пан добрий так як отец, взяв корову і скопець; а пані як мати, казала теля взяти* [3, т. 24, с. 495].

(14) *Lach den Herrn an, Käthchen, er giebt dir einen Kreuzer. / Сьмій сі, Касуню, до пана, дасть пан ґрейцар* [3, т. 27, с. 132].

(15) *Die Zunge hat keine Knochen, darum kann auch ein Bischof lügen. / Нема кісток у язиці, мож брехати і владиці* [3, т. 28, с. 361].

(16) *Wenn der Dienst was Gutes wäre, so würden ihn die Juden in Pacht nehmen. / Якби служба була роскіш, то би і жиди в аренду брали* [3, т. 27, с. 122].

(17) *– Moschko, deine Scheune brennt! – Und die Mäuse? – Die brennen auch. – Geschieht ihnen schon recht. / – Мошку, стодола горит. – А миши? – Також горят. – Ото-то!* [3, т. 24, с. 413].

(18) *– Moschko, es hat hier jemand gestunken! – Es war ein Hund, gnädiger Herr. – Und wo ist er? – Er kommt gleich, gnädiger Herr. / – Жиде, хтось тут набздів. – Пес, прошу пана. – А де ж той пес? – Зараз прийде, прошу пана* [3, т. 23, с. 108].

(19) *– Großmütterchen, streiten wir uns ein wenig! – Worüber sollen wir uns denn streiten, mein Söhnchen? – So streiten wir uns doch, du altes Luder! – Ach, Hurensohn, du suchst Streit mit mir? – Danke, Großmütterchen, wir haben uns schon gestritten. / – Сварім ся, бабуню! – Та за що, синочку? – Та сварім ся, стара трупице! – А ти собачий сину, чого хочеш? – Дякую, бабуню, вже-смо ся посварили* [3, т. 27, с. 59].

(20) *Möge mir nun der Mond leuchten, die Sterne schlage ich mit dem Prügel entzwei. / Аби на мене місяць світив, а я звізди кругом поб'ю (звізди прутом поб'ю)* [3, т. 24, с. 401].

(21) *Was macht Gott im Himmel? Eine Leiter: die einen zieht er empor, die anderen stößt er hinunter. / Що Бог у небі робит? Драбину: одних підсаджує в гору, а других в долину* [3, т. 10, с. 89].

(22) *Ein guter Mensch ist eines narren Bruder. / Добрий дурному брат (Добрий усе дурневи брат)* [3, т. 23, с. 11].

(23) *Ein Kreuzer ist kein Geld, ein Gefreiter ist keine Charge, ein Huzule ist kein Mensch. / Ґрейцар – не гроші, фрайтер не шаржі* [3, т. 24, с. 307]. *Ґрейцар не гроші, коза не худоба, дівка не людина* [3, т. 16, с. 299].

(24) *Ein Pole und ein Jude sind neu gebraten gut. / Ляха бий і ще другому подавай, бо він лише печений добрий* [3, т. 24, с. 369].

(25) *Mit einem Polen gehe freundlich um, halt aber einen Stein im Busen. / З ляхом говори, а камінь за пазухою держи* [3, т. 24, с. 369].

(26) *Wäre der Jude auch vom Himmel, so ist ihm nicht zu trauen. / Аби Жид був з неба, вірити му не треба (Жеби ...)* [3, т. 23, с. 105]. *Жид най буде з неба, а вірити му не треба* [3, т. 23, с. 109].

(27) *Mein Vater ist zwischen zwei Broten Hungers gestorben: das alte was ausgegangen, und neues gab's nicht. / Мій татуньо меже двома хлібами вмер: старого не було, а нового не дочекав* [3, т. 27, с. 200].

(28) *Wegen einer Kleinigkeit hat die Mutter keine Mehlspeise gekocht: das Wasser war da, nur Mehl und Käse gab's nicht. / Наші мамуні проз дурницю пирогів не варили: вода була, лиш муки й сира не було* [3, т. 24, с. 375].

(29) *Der heilige Entlauf ist nicht schön, aber nützlich. / Сьвітий Втік не славний, але пожиточний* [3, т. 16, с. 287].

(30) *– Was für einen Festtag haben wir heute? – Den Heiligen Arbeitenicht. / – Яке нині сьвйито? – Сьвйитого Неробітника (Нероби)* [3, т. 27, с. 82].

(31) *– Moschko, warum gießt du Wasser in den Schnaps? – Na, was schadet mir das? / – Чому, Мошку, до горівки воду ллєш? – А що ж то міні шкодит?* [3, т. 24, с. 413].

(32) *– Dank Euch, Gevatterin, daß Ihr mir geholfen habt, den Teig zu kneten. – Und ich danke Euch, Gevatterin, daß ich in Eurem Teig meine Hände gewaschen habe. / – Дякую вам, кумо, що-сте ми хліб замісили! – А я вам дякую, що ся мої руки в вашім хлібі обмили* [3, т. 24, с. 321].

(33) *– Möchtest du heiraten, Mädel? – Möchte schon. – Hast du eine Mitgift? – Hätte schon. – Und kannst du auch arbeiten? – Ach, Ihr plauscht mir zu viel. / – Пішла би ти замуж? –Та би ся пішло. – А маєш ти що? – Та би ся знайшло. – А робила би ти? – От, розговорилисьте ся* [3, т. 23, с. 153].

(34) *– Was das für ein gutes Essen ist: Semmel und Butter! – Und hast du's gegessen? – Nein, aber der Zimbelschlager hörte es vom Baßgeiger, und der hat gesehen, wie ein Jud aß. / Казав цимбаліста, що бачив басіста, як кухар коштував тай хвалив, що добре* [3, т. 27, с. 294].

(35) *Vertrackte Leute das: die Kirche brennt, und sie wärmen sich Hände. / Церква горить, а люде руки гріють* [3, т. 27, с. 290].

(36) *Gäste und Fische stinken am dritten Tag. / Гість і риба до трьох день засмердит ся* [3, т. 16, с. 333].

(37) *Ist doch ein Wunder: So oft ich in die Kirche komm', werden Osterbrote gesegnet. / Що за диво: коли прийду до церви, все паски сьвитьит* [3, т. 16, с. 558].

(38) *Der Narr wird auch in die Kirche geschlagen. / Дурня і в церкві бют* [3, т. 23, с. 60].

(39) – *Geschlagen hat er mich, aber ich hab' ihn auch geflucht! – Und hat er's auch gehört? – Gott behüte! / – Набив він сі мене, набив, але бо й я сі йому накльив! – А він чув? – Е, та де чув!* [3, т. 10, с. 32].

(40) *Gestiefelt geht er, und barfüßige Spuren hinterläßt er. / В чоботьох ходить, а босі сліди робить* [3, т. 28, с. 310].

(41) *Der Alte kaufte seiner Alten Schuhe, und da sie so kurz waren, so schnitte er die Zehen ab. / Дід бабці купив капці, за короткі – то втьив палці* [3, т. 16, с. 579].

(42) *Möge es niemand erleben, Dorfschulze zu werden, nur ich und meine Kinder. / Бодай ніхто війтом не бідував, хиба я тай мої діти* [3, т. 16, с. 213].

Як уже було зазначено, функціональний підхід у перекладознавстві проголошує мету перекладу його ключовою детермінантою. Спробуймо визначити мету, яку ставив замовник перекладу (ним міг бути як сам І. Франко, так і видавці). Судячи з листування з видавцем журналу «Aus fremden Zungen», І. Франко готував переклад добірки приповідок, аби познайомити німецькомовного читача з українським фольклором загалом та українською приповідкою як малою фольклорною формою зокрема. Друга мета, яку міг мати як І. Франко, так і видавці журналу (адже сьогодні достеменно невідомо, кому належала заключна примітка про вихід «Галицько-руських народних приповідок»), подаючи цю добірку до друку, – це анонсувати вихід у світ та популяризувати Франкове багатотомне видання збірки приповідок із Галичини.

Щодо добору приповідок для перекладу, то тут можна стверджувати, що перед І. Франком як перекладачем стояло непросте завдання: серед усього масиву зібраної та упорядкованої народної мудрості йому довелося обрати лише кілька десятків зразків, які б змогли уміститися на двох шпальтах часопису. Можна припустити, що насправді підготовлена добірка могла бути більшою за розміром, і рішення щодо остаточного її вигляду на шпальтах видання могли приймати редактори; за браком фактів ця теза залишається на рівні припущення.

Очевидно, що І. Франко прагнув запропонувати німецькомовному читачеві найкращі зразки української приповідки як малого фольклорного жанру, які могли б дати якомога повне уявлення про життя, характер, звичаї та традиції українців. Саме це і зумовило широке різноманіття тем та побутових ситуацій, що їх представлено у Франковій добірці: віра в Бога та релігійне життя, стосунки панів і селян, міжнаціональні та міжетнічні суперечки, родинні взаємини, погляди на працю тощо. Різняться і місцевості, у яких записано приповідки: окрім народної мудрості з Нагуєвичів, у добірці представлено також приповідки зі Львова, Рогатина, Коломиї, Косова та інших населених пунктів Галичини.

У передмові до одного з томів «Галицько-руських народних приповідок» І. Франко звертає увагу на важливу проблематику, яка є об'єктом дослідження не лише фольклористики чи пареміології, але також і перекладознавства (коли йдеться саме про переклад приповідок), – це співвідношення національного та інтернаціонального начала у приповідках. «Та обік того par excellence національного елемента приповідок, що вводить нас у духа язика, у психольоґію народа, показує in fragranti процес творення місцевої та історичної традиції, вірувань, поведінок, жартів та ущипливих вигадок, не треба забувати про те, що самі форми життя, вірування і традиції народа – результат довговікового історичного розвою, і що в тім розвою велику ролю грали посторонні, чужонародні культурні та політичні впливи. Отсей інтернаціональний елемент грає визначну роль також і в формуваню та всьому контінґенті приповідок», – писав І. Франко [3, т. 16, с. XIX]. Отже, національний елемент, на думку І. Франка, втілюється швидше у формулюванні приповідки, натомість її зміст є за своїм характером переважно інтернаціональним, тобто таким, що зрозумілий і близький багатьом націям. Перекладознавець Р. Зорівчак формулює цю тезу у проекції на перекладознавство так: «Метафори, метонімії, персоніфікації, прислів'я <…> – об'єкти не стільки національно-специфічні самі по собі, скільки описані національно-специфічним способом» [4, с. 52]. Проілюструємо наведені тези прикладом: так, приповідку (3) *Бога взивай, а руки прикладай*, зміст якої у тому, щоб не сподіватися лише на Божу милість, а самому докладати зусиль для досягнення цілей, в іншому формулюванні, але з тим самим змістом, зустрічаємо також у німецькій (*Man muss Gott helfen Korn machen.*

Man muss auch das Seine tun. Man muss mit Gott die Hand anschlagen), чеській (*Boha vzývej a ruky přikládej. Kdo se potí na poli, a modlí se v komoře, ten hladem neumře*), польській (*Boga wzywaj, ręku przykładaj*), голландській (*Met Gods bijstand: spouw in de hand. Stroop uwe armen op, en zog: God wouds*), іспанській (*Dios y vida componen villa. Despues de Dios, la olla*) та інших фольклорних традиціях [11].

Утім є великий пласт приповідок, які мають глибоке національне укорінення, ґрунтуються на певних політичних, соціальних та культурних фактах та явищах, притаманних чи відомих лише певній нації, і не можуть мати змістових відповідників у інших культурах. Наприклад, приповідка *(24) Ляха бий і ще другому подавай, бо він лише печений добрий* виражає тодішню неприязнь українців до поляків, зумовлену рядом історичних та політичних обставин. Для представників інших народностей така приповідка навряд чи буде зрозумілою без пояснення тих обставин, які зумовили її виникнення та побутування. Як резюмують С. Влахов та С. Флорін, «колорит перетворює фразеологічну одиницю у своєрідну реалію, яку, проте, на відміну від «лексичної реалії», передають у перекладі не за допомогою транскрипції, а, на думку більшості авторів, за допомогою кальки» (*переклад авт. – О. М.*) [2, с. 203].

У Франковій добірці чимало приповідок мали усталені змістові відповідники у німецькомовному світі (фразеологічні еквіваленти та аналоги за С. Влаховим та С Флоріним). Їх існування декларував у збірнику «Галицько-руських народних приповідок» і сам І. Франко, щоразу подаючи у такому разі посилання на збірки, у яких їх зафіксовано. Порівн. укр. (7) *Знає Біг з неба, що кому треба* та нім. *Gott weiß am besten, wo einen der Schuh drückt / Gott weiss besser, was uns gut ist, als denn wir selber* (тут і далі німецькі приповідки подано за [11]), укр. (12) *Всі пани, а хто буде свині пасти?* та нім. *Alle sind Herren, wer ist Sklave?* чи укр. (36) *Гість і риба до трьох день засмердит ся* та нім. *Der Gast ist wie ein Fisch, er bleibt nicht lange frisch*.

Утім у жодному з перекладів І. Франко не послуговується вже наявним у цільовій культурі відповідником, що могло би стати прикладом стратегії одомашнення, а натомість обирає керівною стратегію очуження, яку втілює переважно за допомогою нефразеологічного дослівного перекладу (С. Флорін та С. Влахов вживають також синонімічно термін «калька»). Вибір такої стратегії стає зрозумілим, якщо звернути увагу на визначену попередньо мету перекладу та Франкове тлумачення співвідношення національного та інтернаціонального у приповідці, процитоване вище. Очевидно, що, прагнучи познайомити німецькомовного читача з українською приповідковою традицією, а з тим хоча б частково ввести його у «духа язика, в психольоґію народа, <…> процес твореня місцевої та історичної традиції, вірувань, поведінок, жартів та ущипливих вигадок», І. Франко не міг скористатися наявними відповідниками, адже це б нівелювало національне начало, яке пов'язане з формою, образним наповненням, та не дало б відчуття іншості вихідної культури, її колориту під час читання перекладу. Тому Франкову стратегію, обрану з урахуванням матеріалу та мети перекладу, вважаємо доцільною та виправданою.

Зупинимось конкретніше на окремих перекладацьких рішеннях І. Франка. Як бачимо на прикладі приповідки (1), він відмовляється від передачі вульгаризму *наср…ти* вихідної мови за допомогою вульгаризму цільової мови, а натомість пропонує стилістично нейтральний варіант *herabschleudern.* Імовірно, таке рішення зумовлене тим, що до перекладу приповідок, на відміну від видання «Галицько-руських народних приповідок», де І. Франко зазначив: «Жартливий вислов Божої всемогучости та при тім той злостивости людської долі, що нераз несподівано мов скидає чоловікови на голову всяке лихо» [3, т. 10, с. 84], не подано тлумачень, і вживання вульгаризму щодо Бога без пояснення змісту та комунікативної ситуації, у якій ця приповідка вживається, викликало б у цільового читача різко негативне враження.

Оскільки основою для Франкової добірки послугували приповідки саме Галичини, оригінали рясніють діалектизмами (до речі, у тритомнику І. Франко одним із засадничих принципів видання фольклорного матеріалу вважав його збереження «в тім диялєктї і в тій формі, яка живе в устах народа» [3, т. 10, с. I]). Утім передача їх за допомогою загальновживаної лексики в перекладі, зважаючи на його мету, видається єдино правильною, адже, скажімо, використання діалектизмів цільової мови сприяло б одомашненню тексту, що у цій ситуації не бажано, а додавання будь-яких приміток чи інших паратекстуальних елементів через строгі едиційні рамки, у які було поставлено перекладача, неможливе. Таке ж перекладацьке рішення виправдано прийнято у випадку з етнонімами *лях* та *жид* (див. (16), (24), (25), (26)).

Цікавим і дещо складним із позиції оцінки перекладацьким рішенням вважаємо передачу діалектного *пироги* за допомогою лексеми *Mehlspeise* у приповідці (28). Відомо, що лексему *пиріг* в українській мові можна вживати як на позначення одного з видів солодкої випічки з начинкою, так і традиційної страви української кухні – вареників, причому у другому своєму значенні лексема є діалектизмом. Контекст дає розуміння, що в нашому випадку все-таки йдеться про вареники, адже традиційною формою приготування для випічки є не варіння, яке згадано у приповідці, а випікання. Лексема *Mehlspeise* у німецькій мові теж багатозначна: з одного боку, її вживають на позначення будь-якого виробу з борошна, а з іншого боку, в австрійському варіанті ця лексема може набувати також значення «десерт» чи «пиріг». Відомо, що І. Франко переважно послуговувався саме австрійським варіантом німецької мови, тому можна було б припустити, що в німецькому перекладі актуалізується саме це значення. Утім, зважаючи на те, що вареники із сирною начинкою не є десертом, про що перекладач, звісно, знав, це припущення, очевидно, варто відкинути, а натомість розглядати Франків переклад лексеми *пироги* за допомогою *Mehlspeise* як прийом генералізації, яка полягає у заміні видового поняття (вареники) родовим (страва з борошна).

Дослівний, точний переклад приповідок не завжди сприяє розумінню їх змісту в цільовій культурі. Саме тому до окремих перекладів І. Франко вносить доповнення (описовий переклад за С. Влаховим та С. Флоріним): скажімо, у приповідці (8) він додає вигук *was Teufel*, що виражає розпач того, кому ніяк не вдається досягти успішного результату у своєму ремеслі за браком чи то знань, чи то зосередженості. До оцінки перекладач вдається у приповідці (35): *vertrackte Leute das.* Таким чином перекладач експлікує зміст цієї приповідки – засудження людської підлості та недалекоглядності.

Деякі застереження викликає переклад приповідки (15) через зміну об'єктно-суб'єктної перспективи: якщо в оригінальній приповідці людина може брехати навіть духовенству через відсутність кісток у язиці, то в перекладі тим, хто може брехати, є сам владика. Вважаємо, що така зміна перспективи може викликати у німецькомовного реципієнта оманливе враження, що українець, мовляв, з недовірою ставиться до слів представників церкви, хоча в оригінальній приповідці об'єктом осуду через брехню стає саме світська людина, а не духовенство.

Домінування стратегії очуження, зосередження на якомога точній, почасти дослівній передачі українських приповідок засобами цільової мови призвело до втрати у перекладі певних ритмо-інтонаційних особливостей оригіналів, зокрема рими, яка характерна для зразків (3), (6), (7), (10), (13), (15), (21), (25). (26), (32), (33), (40), (41). Через такі зміни у перекладі відсутня та компактність, легкість, ритмічність, яка типова для приповідки як малого фольклорного жанру. Порівн. (7) укр. *Знає Біг з неба, що кому треба* та нім. *Gott ist ein alter Hauswirt, er weiß, wem er was geben soll.* Як бачимо, окрім того, що для перекладу характерне доповнення у вигляді порівняння Бога зі старим господарем (*ein alter Hauswirt),* яке лише невиправдано подовжило приповідку і до того ж не відзначається особливою образністю, відсутність рими остаточно знівелювала її лаконічність і стислість. Тож про те, що переклад зроблено із приповідки, нагадує лише повчальний характер, який зберігся.

Висновки із проведеного дослідження. Отже, перекладознавчий аналіз Франкового перекладу добірки українських народних приповідок для німецького журналу «Aus fremden Zungen», в основу якого покладено функціональний підхід і який, крім того, базувався на Франковому розумінні співвідношення національного та інтернаціонального у малих фольклорних жанрах, показав, що, прагнучи познайомити німецькомовну читацьку публіку з українським фольклором, І. Франко обрав керівною стратегію очуження, втілюючи її за допомогою нефразеологічного, переважно дослівного перекладу, що цілком виправдано, зважаючи на визначену мету перекладу. Оскільки такий переклад у деяких місцях шкодив би розумінню змісту приповідки, перекладач вдавався до прийомів генералізації чи заміни стилістично маркованих лексем стилістично нейтральними, а також до експлікації значення деяких приповідок за допомогою описового перекладу. Концентрація у перекладі переважно на лексичному наповненні приповідок зумовила втрату рими як ритмо-інтонаційної складової частини чималої кількості приповідок у добірці. Попри це, переклад загалом можна оцінити як такий, що відповідає функції, яку було задано, а завдяки репрезентативності добірка однозначно могла дати тодішньому цільовому читачеві уявлення про культурні особливості, ментальність та фольклорну традицію українців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бендзар Б. Українська усна народна творчість у німецьких перекладах І. Франка / Б. Бендзар // Слов'янське літературознавство і фольклористика. – 1973. – Вип. 9. – С. 69–78.
2. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 341 с.
3. Галицько-руські народні приповідки : у 3 т., 6 кн. / зібр., упоряд., поясн. І. Франко // Етнографічний збірник. – Л. : Друкарня Наукового товариства імені Шевченка, 1901–1910. – Т. 10, 16, 23, 24, 27, 28.
4. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. Зорівчак. – Л. : Вид-во при Львівському університеті, 1989. – 216 с.
5. Кирчів Р. Фольклористика в науковій діяльності Івана Франка / Р. Кирчів // Іван Франко: дух, наука, думка, воля : матеріали Міжн. наук. конгресу, присвяч. 150-річчю від дня народж. Івана Франка (м. Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). – Л., 2008. – Т. 1. – 2008. – С. 881–899.
6. Коваль-Фучило І. Фольклористичні видання НТШ: Етнографічний збірник / І. Коваль-Фучило // Матеріали до української етнології. – 2016. – Вип. 6 (Х). – С. 205–210.
7. Пилипчук С. «Галицько-руські народні приповідки» Івана Франка: пареміографічний аспект / С. Пилипчук // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2006. – Вип. 37. – С. 31–44.
8. Пилипчук С. Пареміологічна концепція Івана Франка / С. Пилипчук // Іван Франко : дух, наука, думка, воля : матер. Міжнар. наук. конгресу, присв. 150-річчю від дня народж. Івана Франка (м. Львів, 27 вересня – 1 жовтня 2006 р.). – Л., 2008. – Т. 1. – 2008. – С. 929–936.
9. Сокіл Г. Етнографічні комісії НТШ і ВУАН: паралелі досвіду / Г. Сокіл // Матеріали до української етнології. – 2016. – Вип. 6 (Х). – С. 128–132.
10. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад. М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 765 с.
11. Deutsches Sprichwörter-Lexicon / K.F. Wilhelm Wander [Elektronische Ressource]. – Zugang : https://goo.gl/jxPJ3c.
12. Franko I. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Ukraine / I. Franko ; herausgeg. und eingeleit. von E. Winter und P. Kirchner. – Berlin : Akademie Verlag, 1963. – 577 s.
13. Ukrainische (ruthenische) Sprichwörter / Übertrag. von Ivan Franko // Aus fremden Zungen. – 1901. – Heft 21. – S. 1005–1006.

УДК 811.11(038):33

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ДИСКУРСУ РИЗИКУ

Муц Л.Ф., к. соц. н.,
доцент кафедри іноземних мов та лінгвістичних комунікацій
Запорізька державна інженерна академія

Демихова О.Г., викладач кафедри іноземних мов та лінгвістичних комунікацій
Запорізька державна інженерна академія

Карпенко І.Ю., викладач кафедри іноземних мов та лінгвістичних комунікацій
Запорізька державна інженерна академія

У статті розглянуто концептуальні параметри дискурсу ризику, проаналізовано особливості розгортання типових фреймів, що задають співвідношення між учасниками та обставинами комунікативних ситуацій у дискурсі ризику.
Ключові слова: дискурс, когнітивна лінгвістика, когнітивно-інформаційний профіль дискурсу, концепт, фрейм.

В статье представлен обзор концептуальных параметров дискурса риска, проанализированы особенности развертывания типичных фреймов, которые определяют характер взаимоотношений между участниками и обстоятельствами коммуникативных ситуаций в дискурсе риска.
Ключевые слова: дискурс, когнитивная лингвистика, когнитивно-информационный профиль дискурса, концепт, фрейм.

Muts L.F., Demihova O.H., Karpenko I.Yu. THE CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE DISCOURSE OF RISK
The paper discusses the description of the conceptual framework of the discourse of risk in the field of cognitive linguistics. The article focuses upon the dilemma of actualization of typical frame structures which set forth the relationship between the participants of the discourse of risk and communicative situations which find themselves in the given discourse.
Key words: discourse, cognitive linguistics, cognitive information profile of the discourse, concept, frame.

Постановка проблеми. Становлення когнітивної парадигми в царині сучасної гуманітаристики та перекладознавства призвело до того, що лінгвістичні дослідження сягнули меж тексту та вийшли на ширший простір дискурсивних практик, розглядаючи комунікацію як складне поєднання середовища, модусу та режиму спілкування. У динамічному просторі дискурсу звучить поліфонія голосів: адресантів та адресатів повідомлення, а також текстів, що є продуктом мовленнєвої діяльності учасників діалогу в межах будь-якого різновиду дискурсу.

Системотвірним параметром дискурсу стають мовні знаки у їх комунікативній функції, організовані певним чином у висловлювання для реалізації комунікативних стратегій і тактик. Водночас, оскільки текст є продуктом когнітивної діяльності учасників дискурсу, наразі йдеться про вивчення останнього як когнітивно-комунікативного феномена, а тому постає питання про існування взаємозв'язку та взаємовпливу між певним типом дискурсу та концептами – ментальними утвореннями, які перебувають у ієрархічному взаємозв'язку в межах окремо взятого дискурсу. Логіка наукового аналізу стимулює до встановлення параметрів функціонування концептів у дискурсі, особливостей їх впорядкування у концептивному просторі останнього. Репрезентативною у цьому плані є діалектика кореляції концептів і дискурсу ризику.

Дискурс як своєрідна точка перетину когнітивно-комунікативної діяльності мовних особистостей є одним із тих термінів, множинність тлумачення яких визначається багатогранністю досліджуваного явища. У когнітивно-комунікативній площині вивчення феномена дискурсу релевантною для нашого подальшого дослідження видається запропонована А. Приходько модель системної організації концептів у ракурсі когнітивно-дискурсивної парадигми знання, у якій особливий акцент зроблено на дискурсивній формації концептів [4]. Таке висвітлення системної організації концептів здійснюється з урахуванням когнітивної активності та комунікативної взаємодії учасників дискурсу, тобто актуалізує його розуміння як «мовлення, зануреного в життя». У цьому зв'язку вивчення впливу дискурсу на

системну організацію концептів, що у ньому функціонують, глибше розкриває концептуальну сутність такого типу дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У царині дискурсології суперсистемність дискурсу відображено у діалогічній моделі О. Селіванової [6], фреймову організацію дискурсу розглядає вітчизняна дослідниця Т. Бехта [1]. Особливостям вербалізації концептів у художньому дискурсі присвячено наукові розвідки І. Гоштанар, А. Скорохода [2]. Серед найновіших досліджень – лінгвокогнітивна модель концепту з урахуванням когнітивно-дискурсивної парадигми, представлена А. Приходько [4]. Полівимірне та поліаспектне вивчення вторинного дискурсу англомовних текстів сучасної масової культури здійснено М. Кузнєцовою [3]. Зарубіжні традиційні дискурсознавчі практики вичерпно представлено у працях Дж. Брауна [12], Т.А. ван Дейка [7], П. Серіо [9].

У цьому дослідженні пропонується розглянути концептуальні параметри дискурсу ризику, що найяскравіше проявляються у дискурсивній конфігурації концептів.

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати концептуальні параметри дискурсу ризику та виявити особливості конфігурації концептів, що є системоутворювальними елементами концептуального простору дискурсу ризику, які вербалізують учасники дискурсу у процесі комунікативної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній лінгвістиці дослідники не мають одностайності щодо визначення поняття концепту. Загальні характеристики цього ментального утворення включають багатовимірність концепту, його раціональний та емотивний, універсальний і конкретний, національний та властивий тільки певній лінгвокультурі компоненти.

Моделюючи концепт (за В. Масловою), уявляють ядро концепту, тобто основне поняття, навколо якого розташована периферія, – традиції, особистісний та національний досвід [8].

Розглядаючи концепт, варто розмежовувати структуру концепту і його зміст, підкреслює І. Стернін [10]. Саме зміст концепту, тобто когнітивні ознаки предмета, що концептуалізується, співвідноситься зі структурою концепту (ядром та периферією). До семантичної структури концепту належать усі ознаки поняття, а також основні ознаки змісту концепту, зокрема асоціації, уявлення, аксіологія, емотивні переживання тощо.

А. Приходько пропонує лінгвокогнітивну модель концепту, у якій понятійний субстрат відбиває денотативну основу концепту, перцептивно-образний адстрат фіксує його асоціативний і метафоричний фон, ціннісний епістрат вказує на місце, яке концепт посідає в лінгвокультурі етносу [4, с. 293].

Дослідники пропонують численні способи концептуального аналізу: від когнітивних прототипів Е. Рош [14], концептуальної метафори Д. Лакоффа [13] і до залучення напрацювань у царині фреймової семантики Ч. Філлмора [11]. Оскільки значення мовних знаків пов'язане зі своєю понятійною основою, видається можливим реконструювати концепти, аналізуючи семантику їх мовних репрезентацій.

За концепцією А. Приходько, системна організація концептокорпусу означає практично існування концептів у вигляді певним чином упорядкованих груп – концептосистем. Одиницею нижчого системного рівня є об'єкти-системи третьої інстанції – дискурсивні конфігурації концептів, коли певна множина концептів є ситуативно впорядкованою на підставі когнітивно-комунікативної доцільності [4, с. 298–299]. Принцип доцільності, на думку А. Приходько, означає надання переваги певному набору концептів у відповідній комунікативній ситуації з урахуванням трьох основних дискурсивних факторів: середовища, режиму і стилю спілкування [4, с. 299]. А. Приходько підкреслює, що перегрупування концептів у дискурсі з утворенням концептоконфігурацій перебуває у прямій залежності від соціокомунікативних факторів і утворює карту дискурсу, визначаючи його когнітивно-інформаційний профіль [4, с. 299].

Для визначення когнітивно-інформаційного профілю сучасного англомовного дискурсу ризику встановимо, що являє собою поняття такого різновиду дискурсу.

Феномен дискурсу ризику розглядає В. Ущина [5]. На думку дослідниці, це є середовище формування і маніфестації позиції суб'єкта дискурсивної діяльності, яке стає важливим компонентом геополітичних процесів, формує ядро соціокультурної організації сучасного суспільства, яке промовисто-метафорично називається «суспільством ризику» [5, с. 104].

Когнітивно-інформаційний профіль дискурсу ризику утворюють концептоконфігурації, що перебувають у залежності від соціокомунікативних факторів, зокрема фактора ризику, який, на думку В. Ущиної, можна розглядати у гносеологічному аспекті як

єднальну ланку між різними видами ризику у природі, суспільстві, культурі та дискурсом ризику. Також В. Ущина зосереджується на факторі ризику в онтологічному плані, коли ризик є частиною існування людини, атрибутом сучасного суспільства, комунікативної і виробничої сфер [5, с. 104].

Таким чином, на думку В. Ущиної, особливої ваги набуває позивання суб'єкта в дискурсі ризику. Останній при цьому постає як ситуативно зумовлена розумово-когнітивна взаємодія суб'єктів [5, с. 105], а отже, може бути представлений через вербалізацію концептів, що формують когнітивно-інформаційний профіль цього дискурсу.

Намагаючись створити карту дискурсу ризику, вважаємо необхідним пунктирно окреслити різновиди концептів. Традиційно в царині когнітивістики пропонується вирізняти мегаконцепт, мезоконцепти, макроконцепти, катаконцепти, складники концептів, ієрархічно розташовані в порядку називання [4, с. 41]. Вершинний концепт має найбільший ступінь абстракції.

А. Приходько пропонує вирізняти метахтонні, автохтонні та аллохтонні концепти. Перші маркують ім'я дискурсу і є термінологічними фіксаторами основних понять відповідної галузі знання. Щодо дискурсу ризику, то такими концептами вважаємо концепт РИЗИК і концепт НЕБЕЗПЕКА. Автохтонні концепти є константами, що формують систему дискурсу. У дискурсі ризику такими константами є концепт СТРАХ і концепт ГРОШІ. Натомість аллохтонні концепти є своєрідними перемінними, оскільки є ситуативно перенесеними в дискурс із царини іншого дискурсу для виконання певних когнітивно-комунікативних функцій [4, с. 300]. До аллохтонних концептів у дискурсі ризику належать ВІЙНА, СМЕРТЬ, ЖИТТЯ.

Не зосереджуючись виключно на ієрархії концептів, А. Приходько підкреслює, що загалом вони можуть перебувати у субординативних, координативних та імплікативних відношеннях. Стосовно дискурсу ризику, виходячи із циклічної моделі представлення позиціювання суб'єкта в дискурсі ризику (за В. Ущиною), вважаємо, що перераховані концепти перебувають переважно у координативних відносинах.

У дискурсі ризику концепти РИЗИК і НЕБЕЗПЕКА демонструють певну когнітивно-семантичну вибірковість щодо можливостей своєї актуалізації, коли виявляють здатність/нездатність сполучуватися з іншими подібними концептами у процесі комунікативної та лексичної реалізації.

Відношення концептів РИЗИК і НЕБЕЗПЕКА з їх лексичною реалізацією відтворюється у фреймі. До базових типів фреймових структур відносимо предметноцентричний, таксономічний, акціональний, посесійний та компаративний фрейми.

Предметноцентричний фрейм можна окреслити як систему пропозицій, у якій до суб'єкта ХТОСЬ/ЩОСЬ додається декілька предикатів, щоб надати характеристику суб'єкта за певними параметрами, найчастотнішими з яких є якісний, оцінний, кількісний тощо. Натомість таксономічний фрейм представлено предметними сутностями ХТОСЬ/ЩОСЬ, котрі перебувають у родо-видових відношеннях.

Характеризуючи акціональний фрейм, зазначимо, що предметні сутності ХТОСЬ/ЩОСЬ наділено певними ролями (наприклад, агенс, пацієнс, адресат, інструмент, причина, наслідок, результат тощо). Тоді як посесивний фрейм відбиває відношення володіння: власник/власність, контейнер/вміст контейнеру, компаративний фрейм розкриває відношення подібності між предметними сутностями ХТОСЬ/ЩОСЬ.

Зазначені фрейми задають співвідношення між учасниками та обставинами комунікативних ситуацій у дискурсі ризику.

Предметноцентричний фрейм вибудовується як система пропозицій, у якій до суб'єкта НЕБЕЗПЕКА (ЩОСЬ) додаються предикати, щоб надати характеристику суб'єкта за певними параметрами, найчастотнішим із яких є оцінний: НЕБЕЗПЕКА є venture/jeopardy/peril/:

The future of the school and the fifty jobs are in jeopardy.

Growing levels of pollution represent a serious health hazard to the local population.

It was a disastrous business venture he refused to undertake.

Акціональний фрейм у дискурсі ризику реалізовано через відношення ЩОСЬ є ПРИЧИНОЮ РИЗИКУ, ЩОСЬ є НАСЛІДКОМ РИЗИКУ. Наприклад, ГРОШІ є ПРИЧИНОЮ РИЗИКУ, ГРОШІ є НАСЛІДКОМ РИЗИКУ: funny money є водночас причиною ризику, бо це гроші, чия собівартість може швидко змінюватися, і наслідком ризикованих операцій, адже лексема позначає гроші, отримані від незаконних оборудок.

Посесивний фрейм у дискурсі ризику відбиває відношення володіння: власник/власність, контейнер/вміст контейнеру: ХТОСЬ/ЩОСЬ ВОЛОДІЄ ЧИМОСЬ/КИМОСЬ,

ХТОСЬ/ЩОСЬ є ВМІСТИЛИЩЕМ. Наведемо приклад. СУБ'ЄКТ, ЩО РИЗИКУЄ/ВОЛОДІЄ ВИГРАШЕМ:

Her last book was a real money-spinner.

A couple scooped ten million pound in a lottery.

Компаративний фрейм розкриває відношення подібності між предметними сутностями ХТОСЬ/ЩОСЬ: РИЗИК є ПОДІБНИМ ДО ЧОГОСЬ/КОГОСЬ. Наведемо приклади:

The risk premium on corporate bonds is a big jump.

The whole life is risky but it paids off.

Висновки із проведеного дослідження. Концептуальна параметризація є продуктивною стратегією змалювання когнітивно-інформаційного профілю дискурсу ризику.

Взаємодія концептів у дискурсі ризику здійснюється циклічно і супроводжує суб'єктне позиціювання. Таким чином реалізуються координативні відношення концептів у дискурсі ризику. Для опису та інтерпретації стереотипних концептуальних параметрів дискурсу ризику пропонується залучати фрейми. До базових типів фреймових структур у дискурсі ризику відносимо предметноцентричний, акціональний, посесійний та компаративний фрейми. Такі фрейми є способом організації та структурування знання у процесі когнітивної активності учасників дискурсу ризику. Інтегративний когнітивно-дискурсивний підхід до вивчення концептуальних параметрів дискурсу ризику уможливив часткове структурування сучасного так званого «суспільства ризику». Циклічність концептуальної організації дискурсу ризику наштовхує на висновок про синергетичний характер такого типу дискурсу, зважаючи на характер відносин, у яких перебувають концепти в цьому дискурсі. Отримані результати дослідження можуть слугувати підґрунтям подальшого дослідження засобів і моделей структурування дискурсу ризику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бехта Т. Фреймове вираження концептів детективного дискурсу / Т. Бехта // Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки». – 2005. – № 5 (77). – С. 28–35.
2. Гоштанар І. Вербалізація концепту KRIEG в оповіданнях Е.М. Ремарка (на матеріалі збірки Der Fiend) / І. Гоштанар, А. Скороход // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – 2015. – № 18. – С. 31–35.
3. Кузнєцова М. Вторинний дискурс англомовних текстів сучасної масової культури / М. Кузнєцова. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2015. – 202 с.
4. Приходько А. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
5. Ущина В. Позиціювання суб'єкта в сучасному англомовному дискурсі ризику : дис. ... докт. філол. наук / В. Ущина. – К., 2016. – 502 с.
6. Селиванова Е. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. Селиванова. – К. : Брама, 2004. – 336 с.
7. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
8. Маслова В. Когнитивная лингвистика / В. Маслова. – Минск : ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
9. Серио П. Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса / сост. П. Серио. – пер. с фр. и порт. – М. : Прогресс, 1999. – 413 с.
10. Стернин И. Слово и концепт / И. Стернин // Единство системного и функционального анализа языковых единиц : матер. Междунар. науч. конф. (11–13 апреля 2006 г.). – Белгород : БГУ, 2006. – С. 189–190.
11. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1988. – С. 53–92.
12. Brown G. Discourse Analysis / G. Brown, G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983 [Electronic recourse]. – Access mode : http://www.scribd.com/doc/38859235/Discourse-Analysis-by-Gillian-Brown-George-Yule.
13. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff // Metaphor and Thought. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202–251.
14. Rosch E. Cognitive Representation of Semantic Categories / E. Rosch // Journal of Experimental Psychology. – 1975. – Vol. 104. – P. 192–233.

УДК 801.8:82-343:81'253:811.111-26

ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ КАЗКОВОЇ ПОВІСТІ РОАЛЬДА ДАЛА «ЧАРЛІ І ШОКОЛАДНА ФАБРИКА»

Рубан В.С., студентка гуманітарного факультету
Запорізький національний технічний університет

У статті проаналізовано прагматичні стратегії, реалізовані в повісті Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика», а також прагматичну адаптацію під час перекладу зазначеного твору. Наведено результати перекладознавчого аналізу експесивної, фрустраційної, сугестивної, фатичної стратегій і чотирьох видів адаптацій на прикладі проаналізованої казкової повісті.

Ключові слова: англомовна проза, прагматичні стратегії, прагматична адаптація, експесивна, фрустраційна, сугестивна і фатична стратегії.

В статье проанализированы прагматические стратегии, реализованные в повести Р. Даля «Чарли и шоколадная фабрика», а также прагматическая адаптация при переводе указанного произведения. Предлагаются результаты переводоведческого анализа экспрессивной, фрустрационной, суггестивной, фатической стратегий и четырех видов адаптаций на примере проанализированной сказочной повести.

Ключевые слова: англоязычная проза, прагматичные стратегии, прагматическая адаптация, экспрессивная, фрустрационная, суггестивная и фатическая стратегии.

Ruban V.S. TRANSLATIONAL PRAGMATIC ASPECTS OF ROALD DAHL'S FAIRY STORY «CHARLIE AND THE CHOCOLATE FACTORY»

Pragmatic strategies, used in Roald Dahl's story «Charlie and the Chocolate Factory» and pragmatic adaptation in translation of this fiction are under analysis. The article presents the results of translational analysis for expressive, frustration, suggestive, phatic strategies and analysis of four types of adaptations with examples from the analyzed fairy story.

Key words: English-language prose, pragmatic strategies, pragmatic adaptation, expressive, frustration, suggestive and phatic strategies.

Постановка проблеми. Прагматичний фактор відіграє важливу роль у процесі розуміння і перекладу будь-якого тексту. Виявлення глибинних значень, цілей, намірів і способів впливу письменника на емоції, думки та переконання читача нині є актуальним питанням сучасного літературознавства і перекладознавства. Проблеми прагматичної адаптації тексту оригіналу як способу відтворення прагматичного потенціалу твору під час перекладу гостро постають перед сучасними дослідниками.

Роальд Дал, як письменник дитячих творів, створив унікальний світ у своїх роботах саме завдяки вдалому використанню різноманітних прагматичних засобів, вивчення яких сприятиме збагаченню знань про способи і прийоми прагматичного впливу загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. *Останнім часом з'являється все більше робіт, присвячених вивченню прагматичних аспектів перекладу. Основи дослідження прагматичної адаптації були наведені в роботах А. Нойберта [5] і В. Комісарова [4]. Поняття прагматичної стратегії було визначено В. Кінчем і Т.А. ван Дейком [8]. Дослідниця Т. Єфименко [3] звернула увагу на* особливості функціонування експесивної, фрустраційної, сугестивної, фатичної стратегій на прикладі художніх текстів*, але, на нашу думку, перекладознавчий аспект прагматичної адаптації, а також аналіз і вияв впливу прагматичних стратегій на читача у дитячій художній літературі залишаються ще недостатньо вивченим питанням*.

Цим зумовлюється актуальність нашої статті, у якій робимо спробу виявити зв'язок прагматичних засобів зі специфікою комунікативної події та успішністю мовної комунікації.

Постановка завдання. *Отже, метою дослідження є* вияв специфіки прагматичної адаптації під час перекладу казкової повісті Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика». Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

– встановити текстові одиниці, на рівні яких породжуються приховані смисли у прозі Роальда Дала;

– виявити лінгвістичні засоби, за допомогою яких автор маніпулює сприйняттям читача;

– визначити прагматичні стратегії, що реалізуються у казці Р. Дала, і способи прагматичної адаптації, застосовані під час перекладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Казку «Чарлі і шоколадна фабрика»

можна вважати літературою не тільки для дітей, а й для дорослих завдяки вишуканості відтворення образів і поведінки героїв, нетривіальність яких було виражено за допомогою прагматичних стратегій.

Поняття прагматичної стратегії визначає Т. ван Дейк: «Стратегії – це частина нашого спільного знання: вони являють собою знання про процеси розуміння» [8, с. 18]. Таким чином, виявлення стратегій дає змогу визначити ті спільні знання, які сприяють досягненню автором прагматичної мети. Вивчаючи повість Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика» і розбираючи її з погляду прагматики, було виявлено чотири типи прагматичних стратегій за класифікацією Т. Єфименко: експресивна, фрустраційна, сугестивна, фатична [3, с. 13–16].

Експресивна стратегія полягає у висловленні ставлення до предмета, співвіднесенні оцінки із загальноприйнятною в суспільстві, впливі на оцінку читача, а також повідомленні останньому про емоційний стан [3, с. 13]. Дотримання цієї стратегії допомагає читачеві скласти враження про героя на основі його опису і реплік. Р. Дал не є нейтральним оповідачем, а розставляє всі акценти і не дає читачу свободи думки.

Кожен із дітлахів, які прибули на фабрику, потрапляє не на екскурсію, а проходить випробування, викриваючи погані якості свого розбещеного покоління. Наголошено, що причина поганої поведінки дітей криється в їхніх батьках. На особливу увагу заслуговує головний герой, який викликає в читача і жалість, і повагу. Експресивне зображення злиднів цього особливого хлопчика та його родини відбивається за допомогою таких емфатичних прийомів: інтонація, повтор, емоційна лексика і словосполучення з негативним конотативним значенням. У житті хлопчика немає нічого незвичайного: монотонна буденність і нудні дешеві страви. На тлі сірості існування яскраво постає образ шоколаду, виражений графонами (наприклад, *CHOCOLATE, ENORMOUS CHOCOLATE FACTORY)*, які підкреслюють значущість цієї мрії для Чарлі.

Автор оцінює також інших дітей, яких описує лексикою з негативним денотативним значенням, але зображує просто як досить звичайних розбещених підлітків, не приписує категорично страшних рис, адже потрібно лише підкреслити для маленьких читачів, як вони виглядають, коли коять ту чи іншу дурість. Рідні Чарлі завжди висловлюють свою думку про кожного із суперників, допомагаючи читачеві сформувати потрібне враження («*'She needs a really good spanking,' said Grandma Georgina*» [7, с. 18]). Двоє інших дітлахів використовують сленгову лексику, проте її застосування щодо своїх батьків та публіки не додає їм поваги з боку читачів і тільки ще більше звертає увагу на їх залежності. Наприклад, Майк Тіві використовує сленг, спілкуючись із репортерами зовсім неввічливо: «*Didn't I tell you not to interrupt! This show's an absolute whiz-banger!*» [7, с. 36]. А ось Віолета Борегард настільки любить жуйку, що навіть не чує своєї матері і просто продовжує хвалитися своїми рекордами: «*All right, Mother, keep your hair on!*» [7, с. 34]. З наступного прикладу видно, що гумка для Віолети є богом, тому що вона видозмінює вигук «by God» (укр. «їй-богу») на «by gum»: *«By gum, it's gum!»* [7, с. 97].

Однак ці діти виглядають дорослими поряд із Віллі Вонкою, найінфантильнішим із героїв. Його дитячість проявляється завдяки стилю мовлення, яке насичене оказіоналізмами. Згідно із класифікацією Е. Ханпіри [6, с. 245], у мовленні Вонки можна виділити три типи оказіоналізмів: фонетичний, лексичний, оказіональні поєднання. До фонетичного типу відносимо оказіоналізм *nincompoop*, оскільки цей звуковий комплекс має семантику на позначення зовнішності Августуса Глупа. До лексичних оказіоналізмів відносимо такі лексичні одиниці: *Fudgemallow, swudge, Oompa-Loompas, Loompaland, Oompa-Loompish, hornswogglers, snozzwangers, whangdoodles*. Цікавим прикладом оказіонального поєднання слугує таке словосполучення: *Augustus-flavoured chocolate-coated Gloop*. Інвертований порядок слів (наприклад: «*In we go, then!*» [7, с. 66]) та неправильне утворення ступенів порівняння (наприклад: «*The very finest quality*» [7, с. 67]) також наявні в мовленні Віллі Вонки і підкреслюють його інфантильність і експресивність.

Наступна ознака дитячого стилю мовлення – редуплікація частин слова (наприклад: «*The never-ending suck-suck-sucking sound*» [7, с. 67]) і цілих слів (наприклад: «*A small shiny affair that kept going phut-phut-phut-phut-phut*» [7, с. 92], *«Mr Wonka turned around and clicked his fingers sharply, click, click, click, three times»* [7, с. 79]). Ця характеристика трапляється не в мовленні Вонки, проте в його діях або описі роботи шоколадної фабрики. Повтор ономатопії змушує читача яскравіше уявляти ситуацію, немов він сам чує ці самі звуки, що чують герої.

Наступним видом стратегії, що була використана в казці, є *фрустраційна,* в основі якої лежить створення психологічної напруги, спрямованої на дезорієнтацію адресата комунікації, виведення його зі стану емоційної рівноваги шляхом залякування негативним прогнозом, детальним промальовуванням страшних наслідків [3, с. 14]. У повісті «Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дал, використовуючи таку стратегію, застерігає від поганих звичок і поведінки. Твір має чітку функцію – попередити слухачів про небезпеку.

Фрустраційну прагматику відрізняють три основні елементи. По-перше, спочатку про щось, що може бути небезпечним, попереджають або забороняють. У казці «Чарлі і шоколадна фабрика» прикладом такого попередження може слугувати початок будь-якого вірша умпа-лумп: «*So please, oh please, / we beg, we pray, / Go throw your TV set away,/ And in its place you can install / A lovely bookshelf on the wall. / Then fill the shelves with lots of books*» [7, с. 149]. Як можна побачити із прикладу, функція попередження виконана за допомогою наказового способу дієслова. По-друге, трапляються випадки, коли хтось проігнорував попередження або заборони («*Did any of you ever know / A person called Miss Bigelow? / This dreadful woman saw no wrong / In chewing, chewing all day long*» [7, с. 104]). По-третє, докладно описуються неприємні наслідки, які чекають на порушника. Наприклад, письменник відкрито залякує дітей, які проводять забагато часу перед екраном телевізора: «*They loll and slop and lounge about, / And stare until their eyes pop out. / (Last week in someone's place we saw / A dozen eyeballs on the floor)*» [7, с. 145].

Під терміном *«сугестивна стратегія»* розуміється процес впливу на психіку адресата, на його почуття, волю, розум шляхом зниження свідомості, аналітичності та критичності під час сприйняття інформації [3, с. 14]. Р. Дал змушує читачів сприймати світ Віллі Вонки фантастичним за допомогою різних прийомів. По-перше, у рамках зазначеної стратегії неможливо не розглядати імена персонажів, те, із чим вони асоціюються, чому Р. Дал приділив чимало уваги. Проаналізуємо кожного з дітлахів із погляду сугестивної прагматики їхніх імен. У створенні жадібного Августуса Глупа (англ. *Augustus Gloop*) було використано асонанс звуку [u:], який нагадує такі слова на позначення великого й округлого, як pool (басейн) та spoon (ложка). Ім'я розбещеної Веруки Солт (англ. *Veruca Salt*) має найточніше денотативне значення і позначає її основну рису характеру – погана і набридлива, як бородавка на стопі, а прізвище відображає рід діяльності її родини – керівництво підприємством із підсолення горішків.

Дізнатися, що станеться із жуйколюбкою Віолетою Борегард (англ. Violet Beauregarde) можна із самого початку – вона прийме такий самий колір і форму, який має чорниця. Представляючи телевізійного фаната Майка Тіві (англ. Mike Teavee), Р. Дал пограв ся з каламбуром на основі омофонів TV – Teavee, а прізвище хлопчика з надзвичайно бідної родини Чарлі Бакета (англ. *Charlie Bucket*) має негативне конотативне значення.

Однак ім'я Віллі Вонки (англ. *Willy Wonka*) не має ніякого денотативного значення. Його несхожість і оригінальність звучання (завдяки незвичному для англомовної літератури закінченню прізвища і такій стилістичній фігурі, як алітерація) створює відчуття, що цей герой і його фабрика прибули з іншого виміру.

Найфантастичнішим у казці є наявність казкового народу умпа-лумпів, появу яких не можна раціонально пояснити. Фабрика має не тільки незвичайних працівників, а й незвичайні приміщення. Досягнення сугестивної стратегії відбувається за допомогою таких стилістичних фігур, як оксюморон («*COWS THAT GIVE CHOCOLATE MILK*» [7, с. 110], «*SQUARE SWEETS THAT LOOK ROUND*» [7, с. 111]) і антитеза («*MAGIC HAND-FUDGE – WHEN YOU HOLD IT IN YOUR HAND, YOU TASTE IT IN YOUR MOUTH*» [7, с. 117], «*HOT ICE CREAMS FOR COLD DAYS*» [7, с. 110]).

Роальд Дал, як і Льюїс Керрол, вдавався до гри з розмірами як героїв, так і об'єктів. Розміри та форма майже кожної дитини змінилися під час покарання за невихованість. Августус Глуп майже перетворився на полуничну помадку та значно схуднув; Віолета Борегард на фабриці перетворилася на велетенську чорницю, а от Майка Тіві взагалі зменшили і пропонували розтягнути на декілька кілометрів. Окрім цього, автор на підсвідомому рівні порівнює розміри дітей і шоколадної фабрики, використовуючи такий вид графону, як капіталізація. Усі назви цехів фабрики написані великими літерами, що підкреслює її величезні розміри. Наведемо декілька прикладів: «*THE NUT ROOM*» [7, с. 115], «*THE CHOCOLATE ROOM INVENTING ROOM – PRIVATE – KEEP OUT*» [7, с. 91].

Фатична стратегія знаходить своє втілення насамперед у адресності тексту

[3, с. 16]. Наприклад, Р. Дал адресує слова Чарлі читачам, немов вони також є елементом твору («*This is Charlie. How d'you do? And how d'you do? And how d'you do again? He is pleased to meet you*» [7, с. 5]), або ж пропонує читачеві пересвідчитися у сказаних фактах («*The whole of this family – the six grown-ups (count them) and little Charlie Bucket – live together in a small wooden house on the edge of a great town*» [7, с. 5]). Адресність художнього тексту проявляється також у питаннях, що стосуються авторської мови. Аналіз питальних фраз в авторській мові дозволяє виділити, крім риторичних запитань, питання до самого себе і питання до читача, що підвищує емоційну насиченість: «*Quickly he looked around him. Had somebody just dropped it? No – that was impossible because of the way part of it was buried. <…> Then was it his, this fifty pence? Could he have it?*» [7, с. 44].

Важливо пам'ятати, що під час перекладу всі стратегії повинні бути правильно відтворені. Ми дослідили, як саме було відтворено прагматичні чинники на прикладі повісті «Чарлі і шоколадна фабрика», яку було перекладено українською мовою В. Морозовим у 2005 р. Варто зауважити, що співвідношення між прагматикою оригіналу та перекладу може бути різним, і прагматична адекватність перекладу необов'язково полягає у збереженні прагматики вихідного тексту.

Німецький перекладознавець А. Нойберт запропонував розрізняти чотири типи прагматичних відносин під час перекладу від найвищого ступеня перекладу у прагматичному сенсі до фактичної неможливості відтворити прагматику оригіналу в перекладі [5, с. 32]. З них у проаналізованому перекладі повісті було виявлено другий, третій і четвертий (підтип: модернізація) типи.

Використовуючи перший вид прагматичної адаптації, перекладач враховує, що зрозуміле читачам оригіналу повідомлення може бути незрозумілим читачам перекладу через відсутність у них необхідних базових знань. Цей вид адаптації, який полягає в додаванні необхідної інформації, зазвичай використовують під час перекладу населених пунктів, географічних об'єктів, товарів, періодичних видань тощо. Із цього переліку в тексті оригіналу було наведено лише одну назву населеного пункту, однак перекладач не звернувся до цього виду прагматичної адаптації, вважаючи таке уточнення зайвим: *«Imported direct from Loompaland»* [7, с. 70] – *«Імпортовані прямо з Лумпаландії»* [1, с. 105].

Необхідність другого виду прагматичної адаптації виникає тому, що в кожній мові існують назви певних об'єктів і ситуацій, з якими у представників цього мовного колективу пов'язані особливі асоціації. Якщо такі асоціації не передаються або спотворюються під час перекладу, то прагматичні потенціали текстів перекладу й оригіналу не збігаються навіть за еквівалентного відтворення змісту [4, с. 217].

Яскравий приклад адаптації з погляду культурології простежуємо в такому уривку: «*THE ROCK-CANDY MINE*» [7, с. 126] – *«ШАХТА З ВИДОБУВАННЯ ДРАЖЕ «МОРСЬКІ КАМІНЧИКИ»* [1, с. 186]. Справа полягає в тому, що «*rock-candy*» і «*морські камінчики*» є різними видами солодощів. «*Rock-candy*» – це звичайний кристалізований цукор, часто на паличці, підфарбований усіма кольорами райдуги, тоді як драже «*морські камінчики*» є круглими цукерками з відшліфованою поверхнею. Перекладач підмінив одну страву іншою, маючи на меті пробудити в дорослого реципієнта приємні спогади, пов'язані з дитинством, а малому адресатові зробити текст зрозумілішим. Український читач знайомий із драже краще, ніж із різнокольоровим кристалізованим цукром на паличці.

Наступний випадок адаптації, пов'язаний із відстанню між об'єктами, вживається доволі часто як в усіх видах художніх творів, так подекуди і в технічній літературі: «*'How far d'you think he'll stretch?' asked Mr Teavee. / 'Maybe miles,' said Mr Wonka»* [7, с. 143] – *«А дуже він розтягнеться, як ви гадаєте? – поцікавився пан Тіві. / Може, кілометрів на два, – знизав плечима містер Вонка»* [1, с. 212]. В. Морозов замінює лексичну одиницю на позначення американської і британської міри довжини на одиницю, якою користуються в Україні. Підставою для цього перетворення є розуміння перекладачем, що в основного реципієнта тексту – дитини – не буде бажання зіставляти ці дані і вона, найімовірніше, просто не зрозуміє такі уривки.

Ще одним цікавим прикладом є такий уривок: «*Just as a poached egg isn't a poached egg unless it's been stolen from the woods in the dead of night!*» [7, с. 90] – *«Так само, як круті яйця не стануть крутими, доки їх добряче не покрутити*!» [1, с. 133]. Словосполучення «*poached egg*» перекладено своїм словниковим-відповідником, однак дослівно воно передається як «*яйця пашот*». Слово *stolen* є синонімом до слова *poached*, через що автор і зміг передати оригінальний каламбур репліки.

За третього типу прагматичної адаптації перекладач орієнтується не на пересічного, а на конкретного рецептора і на конкретну ситуацію спілкування, прагнучи забезпечити бажаний вплив. Тому така адаптація, звичайно, пов'язана зі значним відхиленням від початкового повідомлення [2, с. 23].

У проаналізованому тексті було виявлено один випадок прагматичної адаптації третього типу: «*They passed a yellow door on which it said: STOREROOM NUMBER 77 – ALL THE BEANS, CACAO BEANS, COFFEE BEANS, JELLY BEANS, AND HAS BEANS. / 'Has beans?' cried Violet Beauregarde. / 'You're one yourself!' said Mr Wonka»* [7, с. 90] – *«Вони проминули жовті двері з написом: «СКЛАД НОМЕР 77 – УСІ СОРТИ БОБІВ: КАКАО-БОБИ, КАВОВІ БОБИ, БОБИ-ВИСОКІ-МОВ-ТОПОЛЯ Й БОБИ-ДУРНІ-НЕМОВ-КВАСОЛЯ». / «Дурні-немов-квасоля?», – вигукнула Віолета Бореґард. / «Такі, як ти!», – відповів містер Вонка»* [1, с. 133]. Словосполучення «*has bean*» є омофоном стосовно виразу «has been». Вираз «has been» позначає людину, котра колись у минулому була важливою, бажаною, популярною, але згодом стала нікому не потрібною. Однак перекладач вирішив зосередити увагу на інтелекті Віолети Бореґард і яскраво висміяти його перед читачами за рахунок словосполучення «*JELLY BEANS»,* яке одночасно позначає «желейні цукерки» і дає натяк на те, що інтелект героїні такий же нерухомий, як і «холодець» (англ. «jelly»). Таким чином, буде доречним сказати, що перекладач якоюсь мірою нав'язує свою думку, адже він переніс смисл одної лексичної одиниці на іншу.

Четвертий тип прагматичної адаптації можна охарактеризувати як вирішення «екстраперекладацького надзавдання». Перекладач може використовувати переклад для досягнення якоїсь мети, вирішити якесь своє завдання, безпосередньо не пов'язане з точним відтворенням оригіналу [2, с. 25]. Найчастіше у перекладацькій практиці застосовуються чотири види прагматичної адаптації цього типу: філологічний переклад, спрощений або приблизний переклад, модернізація. З перелічених видів В. Морозов вдався тільки до останнього, тим самим наближуючи текст перекладу до сучасного читача.

Переклад оригіналу методом модернізації не можна назвати адекватним перекладом, оскільки перекладач нерідко виконує екстраперекладацьке завдання. У перекладі казкової повісті «Чарлі і шоколадна фабрика» було використано один елемент модернізації. Таким елементом є репліка Майка Тіві: «*I watch all of them every day, even the rotten ones, where there's no shooting»* [7, с. 36] – *«Я всі серіали дивлюся щодня, навіть лажові – ті, де не стріляють»* [1, с. 55]. У цьому разі перекладач умисно звернувся до сленгової лексики і використав слово, яке було і залишається популярним серед молоді ще з початку XX ст. Він одночасно намагається наблизитися до сучасної молоді, висміяти її та зобразити Майка Тіві ще дурнішим.

Висновки із проведеного дослідження. Проведене дослідження вказує на те, що саме взаємодія зазначених прагматичних стратегій дозволяє досягти бажаного прагматичного ефекту – змусити читача поринути у фантастичну, абсурдну, деколи комедійну атмосферу та попередити про наслідки невихованості. Проаналізувавши оригінал та переклад повісті «Чарлі і шоколадна фабрика», можна стверджувати, що експресивний прагматичний вплив для позначення свого ставлення до подій і героїв, який зобразив Р. Дал, було ідеально передано українською мовою В. Морозовим.

Перспективним є виокремлення та детальне вивчення засобів вираження прагматики в інших жанрах художньої літератури, а також дослідження механізмів взаємодії прихованих смислів, спрямованих на маніпулювання свідомості на прикладі різних типів дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дал Р. Чарлі і шоколадна фабрика / Р. Дал ; пер. з англ. В. Морозова. – К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. – 240 с.
2. Есаянц М. Коммуникативно-прагматическая интенция переводчика в плане проблемы понимания художественного текста / М. Есаянц. – М. : Научный вестник, 2007. – 27 с.
3. Єфименко Т. Рефлексія образності англомовного готичного роману: лінгвокогнітивний, семіотичний та комунікативно-прагматичний аспекти : автореф. дис. … канд. філол. наук / Т. Єфименко. – Херсон, 2016. – 22 с.
4. Комиссаров В. Теория перевода (лингвистические аспекты) : [учеб. пособ. для ин-тов и фак. иностр. яз.] / В. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
5. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода / А. Нойберт. – М. : Международные отношения, 1978. – 147 с.
6. Ханпира Э. Окказиональные элементы в современной речи: стилистические исследования / Э. Ханпира. – М. : Наука, 1972. – 317 с.
7. Dahl R. Charlie and the Chocolate Factory / R. Dahl. – N. Y. : Alfred A. Knopf, 1964. – 162 p.
8. Kintsch W. Toward a model of text comprehension and production / W. Kintsch, T.A. van Dijk. – N. Y. : Academic Press, 1983. – 164 p.

УДК 821.161.2+111(14)“19/16” Рильський, Лавлейс

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВИБРАНОЇ ЛІРИКИ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО Й ВІРША РИЧАРДА ЛАВЛЕЙСА «ДО АЛТЕЇ, З В’ЯЗНИЦІ»: ПІДҐРУНТЯ ГЕДОНІЗМУ

Смольницька О.О., канд. філос. н.,
провідний науковий співробітник
Київський літературно-меморіальний музей Максима Рильського

У статті порівняно аристократичний ідеал і містеріальність на прикладі зіставлення ранньої лірики М. Рильського й вірша поета-кавалера Ричарда Лавлейса «До Алтеї, з В’язниці». Досліджено античний контекст описаного гедонізму, проаналізовано спільну символіку в елітарній поезії.
Ключові слова: поезія, переклад, неокласики, кавалери, сакральне, міф.

В статье сравниваются аристократический идеал и мистериальность на примере ранней лирики М. Рыльского и стихотворения поэта-кавалера Ричарда Лавлейса «К Алтее, из Тюрьмы». Исследован античный контекст описанного гедонизма, проанализирована общая символика в элитарной поэзии.
Ключевые слова: поэзия, перевод, неоклассики, кавалеры, сакральное, миф.

Smolnytska O.O. COMPARATIVE ANALYSIS OF THE SELECTED LYRICS BY MAKSYM RYLSKYI AND THE POEM BY RYCHARD LAVLEIS “TO ALTHEA, FROM PRISON”: THE BASE OF HEDONISM
Aristocratic ideal and mysterial aspect in early lyrics by M. Rylskyi and the poem by the poet-cavalier Richard Lavleis “To Althea, from Prison” are under analysis. Antique context of described hedonism is researched, the common symbolic in this elitist poetry are analyzed.
Key words: poetry, translation, neoclassics, cavaliers, sacral, myth.

Постановка проблеми. Сучасні компаративні студії пропонують зіставлення поетичних текстів різних епох, об’єднані одним стилем, своєрідним «вектором», тобто або ґрунтовані на спільних образах, символах, мотивах тощо (позначені спільною базою), або створені як інтуїтивно подібні. Зокрема, такі складні, але цікаві паралелі виникають під час аналізу текстів українського неокласицизму і творів поетів попередніх діб. У цьому аспекті вимагає контекстуального прочитання лірика М. Рильського як неокласика, енциклопедично освіченого митця, перекладача, науковця, критика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість М. Рильського як елітарна плідно досліджується в українській гуманітаристиці, окремо чи комплексно (В. Агеєва, Г. Білик, О. Бросаліна, Н. Гаврилюк, В. Громова, М. Зубрицька, І. Констанкевич, С. Молочко, М. Наєнко, М. Найдан, С. Павличко, В. Панченко, М. Рильський – онук поета; Е. Соловей, М. Стріха, Л. Сулімова, Ф. Неуважний, В. Халін, А. Ящук та ін.), і відкриватиметься надалі, зокрема із залученням інтермедіального аналізу (В. Просалова). Проте поезія цього автора вимагає подальшої інтеграції у світовий контекст. Отже, перспективно здійснити компаративний аналіз лірики М. Рильського з творами поетів попередніх епох, знайшовши інтуїтивну спорідненість (одразу зазначивши, що про взаємовпливи не йдеться).

Постановка завдання. Мета – порівняти вибрані вірші М. Рильського зі збірок «Під осінніми зорями» (1918 р., перероблена 1926 р.) і «Синя далечінь» (1922 р.) і вірш поета-кавалера (епохи Карла I Стюарта) Ричарда Лавлейса (Richard Lovelace, прибл. 1618 р. – до чи після 1658 р.) «До Алтеї, з В’язниці» («To Althea from Prison», між 1642 і 1649 рр.). **Матеріал аналізу** – вірші М. Рильського «Викочуйте бочки вина», «Під сірий шум дощу пронизливо-смутного…», «Надворі дощ, холодний вітер віє…» і вірш Р. Лавлейса «До Алтеї, з В’язниці». Останній текст подано в оригіналі (додаток 1) та в поетичному перекладі (додаток 2). Для підкреслення культурно-історичної тяглості залучаються тексти Лесі Українки, а також приклади образотворчого мистецтва – передусім твори художників. Пропоновані поети об’єднані елітарним напрямом творчості, ерудицією, освіченістю, використовуваною в ліриці складною символікою, навіть біографічними моментами: аристократичним походженням (але тут доречніше казати про духовний аристократизм), конфліктами з одноосібною владою (як наслідок – ув’язнення Р. Лавлейса, арешт М. Рильського). Спільна освітня база – обізнаність з античною спадщиною (і свідоме культивування її символів), ширше – романський вплив, який оригінально трансформувався в реалізацію текстів рідною мовою (українською, англійською).

Поставлена мета передбачає такі **завдання**: 1) дослідити феномен неокласиків як умовної групи в зіставленні з іншими мистецькими осередками; 2) проаналізувати вплив класичної освіти на формування творчого методу поетів початку XX ст., задіявши світовий контекст; 3) проаналізувати особливості творчих об'єднань і угрупувань як духовної взаємодопомоги (залучивши приклад опису гетерій у Лесі Українки в драматичній поемі «Оргія»); 4) порівняти провідні концепти й символіку вибраних поезій М. Рильського й вірша Р. Лавлейса.

Виклад основного матеріалу дослідження. З одного боку, поет – виразна індивідуальність. Але наявність інтелектуалізму та прагнення його поглибити сприяли й пошуку однодумців. Цим зумовлюється виникнення протягом історії мистецтва течій, напрямів, шкіл, гуртків тощо. Певна взаємовідповідальність, у хорошому розумінні «клановість» і водночас увага до окремої постаті, а також бажання вижити в переломні моменти – ось причини інтуїтивного (тобто часто незадекларованого) формування творчих об'єднань.

Неокласики були освіченими (що підкреслював їхній сучасник В. Домонтович, він же Бер, він же В. Петров), часто – науковцями, викладачами й перекладачами (причому справжніми знавцями мов – насамперед мертвих, класичних). Отже, у цьому разі є підстава казати не лише про академічний рівень, але й про гармонійно розвинуту особистість, яка нагадувала добу Відродження. Таким чином, стиль неокласиків – це література й літературність, але без літературщини, ерудиція як само собою зрозуміле. Говорячи про більш раннє покоління модерністів (наприклад, Миколу Вороного) 90-х рр. XIX ст. – початку XX ст., В. Домонтович писав, що ця генерація не виявляла «жадного нахилу до вченої поезії, до поезії як науки, до творчої дисциплінованості поетів, до творчої дисциплінованості вчених. У своїй творчості вони покладалися на надхнення» [3, с. 220]. Отже, тут є виразний ірраціоналізм. У спогадах письменник пояснює, що XIX ст. знало чіткий розподіл на сфери діяльності: «Поети творили, учені досліджували їхню творчість. Професорові так само не годилося бути поетом і вченому писати романи, як єпископові грати у футбол» [3, с. 220]. Натомість XX ст. принесло зміщення рамок, умовностей і певний синтез галузей: окреме існування для себе спричинило певний застій думки. Поет ставав ученим [3, с. 222]. Така тенденція спостерігалася не тільки в українському, але й узагалі у світовому (європейському й американському) мистецтві. Недовіра до принципу натхнення [3, с. 223], про що стверджує В. Домонтович, на нашу думку, питання досить спірне, адже попри теоретичну недовіру, поети творили за натхненням (як і творять зараз), просто їхня освітня база, загальна культура, велика начитаність були підґрунтям творіння. (Про натхнення, університетську освіту неокласиків і особливості неокласичного мислення – [19]). Іншими словами, античні, французькі та ін. образи неокласичних віршів насправді не були масками чи заслонами почуттів, а ілюстрували натхнення. Певна ситуація стимулювала натхнення – і саме з натхнення поет-неокласик сублімував власну проблему, причому робив це відсторонено, без надмірної чуттєвості, але саме завдяки прихованому змісту в реципієнта досягалося найсильніше враження. Можна згадати Горація як один зі зразків для неокласиків: цей письменник, сам освічений, вважав, що поету необхідна філософська освіта. Також одна з умов творення справжньої поезії – життєвий досвід (який не вимірюється роками, тобто є не кількісним, а якісним), душевна зрілість. Так само від римлян у неокласиків – наполягання на володінні точною формою.

Що собою являло неокласичне угрупування? На цю тему сказано вже багато, тому треба просто підбити підсумок. Так, В. Домонтович писав, підсумовуючи твердження самих неокласиків (як-от Юрія Клена): «…ніколи ніяких «сходин» неоклясиків не було. Не було «неоклясичної організації». Не було статуту, зборів, засідань, протоколів, президіюму й секретаріяту. <…> жадного *складу* не було. Була *дружба*, і поза цим не було нічого іншого» [4, с. 252]. Головне в неокласиків – «духова єдність» [4, с. 252], як в англійських поетів єлизаветинської доби (аналогічно – покровительство старших молодшим), як і в сучасних українських поетичних генерацій тощо. Те ж саме можна сказати про нью-йоркську групу, яка виникла в 50-х рр. XX ст. у Нью-Йорку: за спогадами одного з її членів, Богдана Бойчука (помер 2017 р.), «існувала тільки група приятелів (близьких і далеких), – не було ніякої організації, не було ні статутів, ні зборів, ні управ, ні навіть маніфестів «Нью-Йоркської групи» [1, с. 4]. Це твердження майже дослівно повторює наголошення В. Домонтовича. Отже, важливими були спільні засади, спільне розуміння мистецтва, тобто несвідоме творення в подібному русі. Також в обох умовних групах можна виокремити й те, що їх члени мали європейську культуру, були поліг-

лотами та взагалі зразком справжнього європейського інтелектуала та культуртрегера, поєднуючи власну творчість, викладання, науку, переклад і видавничу діяльність.

Близькі слова М. Рильського – у статті «Микола Зеров – поет і перекладач» (опубл. посмертно, 1965 р.): «Треба прямо сказати, що досить невиразний термін «неокласики» прикладено було *випадково й дуже умовно* [виділення авторське. – *О. С.*] до невеличкої групи поетів і літературознавців, які гуртувалися спершу навколо журналу «Книгар» (1918–1920), а пізніше – навколо видавництва «Слово» [8, с. 475]; об'єднували цих митців «любов до слова, до строгої форми, до великої спадщини світової літератури. Український неокласицизм був у значній мірі виявом боротьби проти панфутуристів, деструкторів та інших представників того мистецтва, яке безпідставно декларувало себе як «ліве»…» [8, с. 475]. (Безперечно, авангардизм та інші форми також потрібні в мистецтві, але найкращі зразки таких стилів, течій тощо створені як відштовхування від класичної бази, про яку митці такого руху мали чітке уявлення). Далі автор розвиває цю тему, і підсумком можна вважати те, що в умовах деформації, деструкції неокласицизм боровся за *нормальність*, гармонію, вважаючи, що мета мистецтва – передовсім творити, а не розщеплювати. Звідси протест проти змалювання надмірного фізіологізму й інших «неестетичних» явищ. Комунікабельність, прихильне ставлення до однодумців – але водночас і закритість для ворожих груп, протест проти богемності (притаманної, за спогадами В. Домонтовича, іншим українським поетам [3, с. 220]). Звичайно, тут не йдеться про постаті типу О. Вайлда, в яких зовнішня богемність не суперечила глибокому внутрішньому змісту, освіченості, культурі, а отже, оригінальному мисленню. Щодо неокласичних попередників можна згадати слова К. Паустовського (українця за походженням, який до того ж провів дитячі й молоді роки в Києві) стосовно Ореста Кіпренського – безперечно, надзвичайно талановитого художника, але позбавленого «багатьох необхідних знань» [7, с. 511] (як і бароковий митець Сальватор Роза та ін.): «Він не знав, що талант, не віділлятий у строгі форми культури, після миттєвого світла залишає тільки чад» [7, с. 511–512] (переклад із російської мій. – *О. С.*). Слова, сказані про художника доби романтизму, стосуються й інших митців. У Дж. Д. Селінджера в оповіданні (яке можна назвати новелою) «Блакитний період де Дом'є-Сміта» («De Daumier-Smith's Blue Period») головний герой, художник і викладач, пише талановитій черниці, сестрі Ірмі: якщо вона не опанує азів мистецького фаху, то залишиться «дуже, дуже цікавим художником – але не видатним» [11, с. 181] (переклад А. Івахненко) – в оригіналі: "If you do not learn a few more rudiments of the profession, you will only be a very, very interesting artist the rest of your life instead of a great one» [28, p. 66]. Звичайно, зумовити зростання таланту, якщо він відсутній, неможливо, але його можна розвинути за грамотного підходу (або сугестувати, «підштовхнути» в потрібному напрямку, якщо здібності чи талант яскраві). М. Стріха нагадує про класичні принципи як необхідний чинник формування стилю: «Чомусь ні в кого не викликає подиву й заперечень те, що художник вільний творити в будь-якій манері, але повинен-таки вміти намалювати добру академічну копію з Рафаеля. І водночас майже нікого не дивує, коли автор модних (і часом незлих!) верлібрів не ладен бодай якось заримувати кілька катренів…» [20, с. 6]. Тут питання стоїть навіть не про володіння канонічною формою (зрештою, це можна опанувати), а про загальну культуру, про готовність розповісти певну проблему. Отже, у цьому разі форма й зміст нерозривні. Щодо неокласиків можна сказати, що розбите (хоча, безперечно, цікаве, зокрема теоретично) мислення авангарду протиставлялося ними гармонії, але за «мирною» формою читався бурхливий зміст. В історичному контексті можна згадати слова юної Лесі Українки, яка переклала з французької сонет Марії І Шотландської під назвою «Остання пісня Марії Стюарт» і зазначала дивну річ: саме в ув'язненні відома трагічною долею королева звернулася до строгої форми. Але наше пояснення – психологічне: класичні форми якраз дозволяють системніше змалювати проблему, особливо в пограничній ситуації. (Докладніше на цю тему – [15]).

Звичайно, щодо статті М. Рильського треба зважати на тодішні ідеологічні вимоги (зокрема, про «спірне й невірне» у поглядах неокласиків), тому цілком можливо, що процитоване вище твердження написане і з урахуванням цензури. Але відомо, що себе ті поети як «неокласики» не називали та не ідентифікували. Одна з причин – небажання обмежитись одним напрямом, адже попри спільні риси у творчому методі, творення фактично в одному векторі, ідентичними ці письменники, безумовно, не були. Також головне

в наведеній цитаті – це воля й інтуїтивність неокласиків: вони виникли, тому що інакше не могло бути. Ці ідеї фактично витали в повітрі, а здобутки французького парнасизму й інших течій, напрямів тощо, прищеплені на український ґрунт, явили собою гармонійну й оригінальну систему.

Попри відсутність у неокласиків декларацій, маніфестів, виписаної як документ естетичної платформи, зборів, засідань тощо (до речі, цим «група» відрізнялася від, скажімо, футуристів, «ВАПЛІТЕ» та ін.), варто зазначити, що це коло все ж таки мало дух салонності, певні спільні риси з англійськими, французькими, польськими, латиноамериканськими та ін. салонами XVIII – XX ст., хоча, можливо, і несвідомо, нікого не копіюючи. Тут ідеться скоріше про здорову європейську тенденцію кооперування – рису, притаманну, зокрема, М. Рильському. У зв'язку із цим слід розглянути проблему індивідуальності в раптово зміненій реальності.

Які можна виокремити варіанти виживання творчої та мислячої постаті (М. Рильського й Р. Лавлейса) у вузькому малокультурному колі? В. Домонтович, кажучи про М. Зерова, пропонував три шляхи: «Шлях компромісу, примирення, покірливого узгіднення з дійсністю. Зігнутись під вагою тягаря й спробувати його нести» [3, с. 231], утечі (паралелі з Полем Ґоґеном) – «особистого бунту, розриву з оточенням, подорожі на Таїті» [3, с. 231–232] – тобто еміграція, занурення в екзотику (еміграція може бути й внутрішньою), як у романтизмі; третій шлях – «коли людина повстає проти себе всередині самої себе, пориває з дійсністю, рве цілковито дійсність назовні, щоб ствердити єдину й виключну абсолютну дійсність свого ізольованого «я» [3, с. 232]. Цілком можливо, що в спогадах автор натякав і на тоталітарність, яка вже впливала на культуру (незважаючи на ідеологічно зумовлене оспівування автором революції, яка нібито принесла звільнення духу). Якщо підсумувати три пропоновані В. Домонтовичем шляхи, то стосовно неокласиків можна казати про останні два, причому результатом стає гармонія. Результатом третього шляху автор спогадів називав нервову хворобу, проте саме творчість дозволила неокласикам уникнути деградації, і можна стверджувати про здоровий струмінь їхньої поезії. Еміграція ж (або можна казати про «внутрішню еміграцію», назвавши її модним терміном «ескапізм») не завжди була виходом. Так, Деґа іронізував із Ґоґена: «Чи не можна писати так само чудово в Батіньйолі, як на Таїті?» [5, с. 37]. (Цікаво, що навіть біографічно можна порівняти неокласиків і художників Монпарнасу: голод і жахливі умови, описані В. Домонтовичем, – і Баришівка, «болотяна Люкроза» як нові умови для творчості; голод і жахливі побутові умови у французів – і водночас Монпарнас як особливе місце для творення; мистецтво як прорив, протест).

Текстуальний аналіз вірша М. Рильського й поезії Р. Лавлейса «До Алтеї, з В'язниці» виявляє спільне – мотив таємного, забороненого сакрального товариства однодумців, у чиєму колі велись особливі бесіди – можливо, творчого характеру. Те ж саме простежується у творах Лесі Українки – від ліричних до драматичних. Дуже виразно, з дотриманням давньогрецького колориту й водночас алюзіями на сучасність, це показано в драматичній поемі «Оргія», де Антей розповідає Нерісі про колишні мистецькі зібрання: на оргії в Коринфі він був «ще підлітком. Ще як була в Коринфі / гетерія співців, таємна, звісно, / бо всяке ж товариство є злочин, / на римську думку» [23, с. 177]. Гетерія – у Стародавній Греції збори обраних, отже, Антей потрапив туди не просто так: нащадок славетного роду й майбутній співець – можливо, його спеціально готували як творчого діяча, і звичайна для Стародавньої Греції освіта мала на меті не тільки формування в юного громадянина загальної бази. Антей пройшов посвячення. Метою зібрань була взаємодопомога. Якщо історичні факти стверджують, що за грецької демократії це були збори родовитих для оборони себе від народних зазіхань (тобто фактично захист від черні), то в Лесі Українки наведено духовну інтерпретацію: сакральне (митці) боронить себе від профанного й відвертих ворогів (римлян, завойовників). Аристократія, як і чернь, може бути й духовною, а не по крові. Так само, як і в історії, у цьому творі натякається на взаємодопомогу (аналогічно – у колі неокласиків), тобто протистояння римському принципу *divide et impera*. За трактуванням авторки, поет – це не просто співець, але й жрець, носій національної свідомості. Бідність (збори в убогих господах; у кратерах «вода все панувала над вином» [23, с. 178], квіток було замало тощо) протиставляється духовному багатству, причому матеріальне Антей сприймає як профанне. Цікаво, що тут простежується навіть натяк на ритуальну вбогість, тобто нагадування про християнство – особливо перших християн, пустельників, відомих святих.

Гедонізм у М. Рильського (слід зважати на молодий вік автора конкретних віршів і вплив французького мистецтва) нагадує загальноєвропейський: спільні риси можна знайти в англійській (зокрема в Р. Лавлейса), французькій та іншій літературі. Так, вірш «Викочуйте бочки вина…» із першого видання збірки виразно гедоністичний: «Викочуйте бочки вина, / Дзвоніть криштальними чарками! / Нехай, як грім, гуде луна / І грають очі блискавками!» [9, с. 21]. Це епікурейство, також і діонісійство, але використана в тексті гіперболізація водночас апелює до мистецтва, бо вино – символ мудрості, причастя (аналогічно в Р. Лавлейса, докладніший аналіз нижче). Вірш пропонує радість від життя, причому опис веселощів нагадує античну містерію: «Фіялками засипте стіл, / Цвітіте, квітами повиті – / І золото величних стріл Вам сонце кине із блакиті» [9, с. 21]. Фіалка – часто вживаний квітковий символ у М. Рильського (як і в римських поетів). Ця квітка означає кохання, красу, скромність. Також це атрибут Афродіти («фіалкоувінчана») й Афін (Атен). У Стародавній Греції та Римі фіалка означала смерть і сум (жалобу), бо посвячувалася Персефоні (Флорі). Водночас це й цнота, невинність, воскресіння. Також у Римі це безсмертя [10, с. 103]. У християнстві – смирення, квітка Мадонни й Немовляти-Христа [24, с. 584]. Опис учти в цитованому вірші нагадує гетерії в Лесі Українки. Відсилання до античності нагадують і рядки про золоті стріли сонця, які викликають асоціації з Аполлоном (на якого натякається і в інших віршах М. Рильського), причому в одному з міфів це божество переслідувало дочку Атласа, яка перетворилася на фіалку. Заклик до кохання (можливо, і містичного) нагадує про Венеру (її функції описані вище).

Образно перегукується з вищенаведеним віршем твір «Під сірий шум дощу пронизливо-смутного…», де уособлюється довкілля («монотонний спів заплаканого шкла» [9, с. 26]) і заявлено депресивну тему: «Коли загублено усі шляхи й дороги, / Коли і небеса, і душу вкрила мла…» [9, с. 26]. Тут (як у Р. Лавлейса) постає символ води, що означає й народження, і водночас викликає асоціації зі всесвітнім потопом. Вірш М. Рильського являє собою антитезу, бо одразу заявляється гедонізм як перемога над трагізмом: «Так хочеться підняти іскристий келих вгору, / У дружньому гурті розлити сяйво вин» [9, с. 26], згадується весна, яка настане після «смутної пори» [9, с. 26] (усталений образ весни подібний і до міфу про Персефону). Вода й вино тут протиставлені. Сірій кольоровій гамі протиставляється «золота гра у келихах дзвінких» [9, с. 26]. Із попереднім віршем цей текст об'єднує й згадка про дружнє товариство. Також ідейно (протестом і вмінням радіти життю) ці вірші суголосні «Contra spem spero» Лесі Українки.

Здійснений контекстуальний аналіз дозволяє повніше розглянути особливості вірша Р. Лавлейса в зіставленні з лірикою М. Рильського. Для розуміння специфіки стилю британського автора слід окреслити його світогляд і певні біографічні моменти. Зокрема, обстоювання цим поетом релігійних принципів (протестантизму) призвело до того, що за наказом Карла І Стюарта та його оточення Лавлейса ув'язнили в тюрмі Ґейтхауз у Вестмінстері. Дата написання вірша приблизна – між 1642 і 1649 рр., тобто в період між двома ув'язненнями. Отже, поет пережив свого короля, страченого в 1649 р. [14]. Слід підкреслити й релігійні нюанси. Монарх, сам англіканського віросповідання (і син його, Карл ІІ Стюарт, прийняв католицизм лише на смертному ложі, за материнським наполяганням), намагався запровадити принципи католицизму в англіканську доктрину (наприклад, догмат про чистилище), а також певну обрядовість, целібат духовенства тощо. Він втручався не лише у форму (обряд), але й у зміст учення. У цьому плані злим генієм Карла І вважали його дружину (француженку, католичку) Генрієтту Марію Французьку. Принципові питання, порушені королем, призвели до незадоволення серед протестантів (зокрема пуритан, переслідуваних монархом). Ці пояснення важливі для усвідомлення імпліцитної символіки тексту «До Алтеї…», оскільки сам вірш нагадує езотеричний, а любовне звертання до умовного образу Алтеї тут скоріше тло чи данина традиції.

У політичному аспекті тут показовий ідеальний образ монарха, якому досі вірний поет («…sweetness, Mercy, Majesty, / And glories of my King» [1, p. 298]). Принаймні, автор сподівався на прощення й милість короля – звідси концепти Милосердя, Пощада, Помилування; Щастя (*Mercy*) і Велич, Маєстат (*Majesty*). Останнє англійське слово – також і титул («величність»). *Glories* тут у множині як королівські чесноти: *glory* – слава – неодмінний атрибут оспівуваного державця. Також це слово перекладається як «осяяння», «пишнота», «тріумф», «ореол», «німб» (слід зазначити, що Карл І Стюарт вважав себе обраним і поводився як абсолютний монарх, незважаючи на наявність парламенту).

Ключова символіка твору – коло, замкнений простір (тюрма – *Prison*; *Cage* – клітка), троянда (вінець, корона, вінок), чаша – точніше, чаші (*Cups*): підкреслюється множина, бо герой («я») сильний у «ми». Три світи: низинний (Темза, увесь світ за мурами в'язниці; символ – Риби, можливо, християнський), середній (тюрма, де ув'язнений герой, символ – Брама, *Gates*, і Ґрати – *Grates*), верхній (вихорі; янголи в небесах). Об'єднання кола М. Рильського й Лавлейса – дружба, згода, суголосся, вірність (*Loyal Flames* – «віддане, вірне полум'я» в серцях англійського зібрання).

Кольорова символіка – переважно темна (Темза, тюрма), натякається на червоний колір: вино = кров Христова; чаша може означати причастя і, можливо, троянди. Але кольору троянд не зазначено, тому можна припустити, що вони й білі (детальніший аналіз символіки – особливо що означає троянда в цьому вірші Р. Лавлейса – [14], [17–18], [22]). На червоний колір натякає й полум'я сердець. У процитованих віршах М. Рильського помітний сірий колір, натяк на темряву, увага до потоку (дощ; аналогічно в Лавлейса – потік, *(the Flood)* брудної, каламутної річки; символ Темзи в цього автора [17]), пітьма замкненого простору хати. У Лавлейса й Темза, і тюрма сприймаються як потойбічний, загробний, світ, можливо, це християнське пекло, давньогрецький Тартар чи царство Аїда, римське царство Плутона чи Орк. Упадає у вічі антитеза: замкнений простір, який подавляє волю, – і свобода (внутрішня воля; вітер за межами). Уособлює свободу палання сердець у дружньому колі. Зібрання – можливо, змовники проти Карла I, якого сприймали як тирана – сакральне, і тут слід зупинитися на символі трояндових вінків (*Roses bound*) учасників бенкету.

Троянда – спільний символ у ліриці М. Рильського, Р. Лавлейса та багатьох інших поетів. Як надзвичайно популярний і багатогранний символ на Заході та Сході (і квітка, і парфум) має безліч інтерпретацій: воскресіння – і смерть, краса, кохання містичне й плотське, мудрість, пізнання Бога й самопізнання, таємниця (сповідь – у конфесіоналах; sub rosa [2, с. 224] або sub rosa (dictum) – «під трояндою (сказано)», геральдична емблема різних родів, алхімічний символ; жалоба, предківський культ (звідси фунеральна емблема), троянди на могилах доби античності [25, с. 823], Війна Троянд (Червоної й Білої Троянд, War(s) of the Roses – оригінально інтерпретована М. Рильським у вірші «Війна Червоної й Білої троянди») тощо. Це квітка Афродіти й інших античних божеств як атрибут містерій (ось чому герої вірша Лавлейса носять трояндові вінки); квітка муз, тобто означає поезію й натхнення; також зачаття [25, с. 420]; квітка Мадонни, Прекрасної Дами, але й Христа – пролита Ним кров [25, с. 419], Розп'яття, Святе (Христове) Серце – Sacré-Cœur [26, p. 822–823] – і символ янголів, а також різних католицьких святих; у католицьких богослужіннях жертвують троянди святим, після вінчання молодим сиплють троянди тощо. Це квітка Беатріче; символ служіння, лицарства. Троянда – поширений декоративний елемент як кам'яна (розета), паперова, скляна (вітраж); як предмет культу – золота троянда (Rose d'or [27]), яку посилав Папа Римський королям, тощо. Проте які саме тлумачення доречні в цьому випадку? Підсумком можуть бути: «…цілковита досконалість, бездоганне виконання, чаша життя, душа, серце, любов, містичне відродження» [26, p. 822]. Троянда – священна судина, вінець. Це й символ серця. Вона самодостатня й загадкова, «королева квітів». Це й вакхічність (діонісійство), і мудрість (в обох трактуваннях троянда поєднана з вином). Учасники діонісійських учт носили трояндові вінки; вважалося, що ця квітка охолоджує сп'янілий мозок (і ось, гіпотетично, одна з причин згадування Лавлейсом вінків). У Стародавньому Римі це божественні квіти, ось чому їх розсипали на учтах [10, с. 103]. У Греції троянди – символ Персефони, Еос, Гіменея (ці квітки давали тим, хто брав шлюб). Останнє чітко простежується у вірші М. Рильського 1921 р. «Нашу шлюбну постелю вквітчали троянди пахучі…» (збірка «Синя далечінь»): твір побудовано як античний гімн Кіпріді («Киприді»), тобто Афродіті (Венері) з острова Кіпр. Цікаво, що Венера (на відміну від грецької Афродіти) спочатку уособлювала весну, сади, квіти, цвітіння, але під грецьким впливом римляни надали їй функцій родючості [10, с. 12]. Молитва до Венери промовляє: «Любіть завтра, якщо вмієте любити, любіть завтра, якщо нічого не вмієте»[10, с. 15]. Мета описаного у вірші таїнства – «мудрого сина зачать» [9, с. 125] (можливо, героя певного міфу). «Мудрий син» може бути й поезією, новим твором; також це й пряме розуміння – бажання мати нащадка, який для люблячих батьків завжди міфічно-унікальний. Цей вірш самостійний, але є й прекрасною стилізацією (ритмом, описом пожертви Кіпріді, побуту), ідейно й образно також нагадує твори Лесі Українки.

Продовжуючи розгляд символіки троянди, слід сказати, що в Стародавньому Римі ця квітка – символ перемоги [25, с. 419]. І в язичницькому (античному), і в християнському аспектах можна стверджувати про сакральність цього символу. Троянда була замінником єгипетського лотоса й давньогрецького нарциса, причому, якщо в римського поета Катулла троянди описувалися «фривольно» [26, p. 824], тобто як плотський символ, то в куртуазних творах це любовний сад (і сад Богоматері, також згаданий у вірші М. Рильського «Меди та пахощі живиці» – «Божий сад Марії», «прозорий вертоград» – збірка «Синя далечінь» [9, с. 166]), санктуарій, сакрум. Отже, гедонізм і мудрість для Р. Лавлейса тут нерозривні. Троянда для нього – цілісність (утрачена персонажем), мудрість, таємниця посвячених. Ліричний герой ностальгує за втраченим колом спілкування.

Висловлені М. Рильським бажання насолоди, хоча й виявляють гедонізм, але насправді свідчать про прагнення ліричним героєм свободи, тобто тут немає такого радикального рішення, як у барокового метафізика Джона Донна (Данна) або в останнього англійського барокового метафізика й першого англійського класициста Ендрю Марвелла, чиє дотримування принципу *carpe diem* помітне у вірші «To His Coy Mistress» (проаналізовано – [12–13], [16], [21]).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, компаративний аналіз вибраних ранніх поезій М. Рильського й вірша Р. Лавлейса «До Алтеї, з В'язниці» демонструє спільні концепти: мистецтво, гармонія, любов (кохання) як конкретне й містичне почуття; виживання, відчуття вічності, прагнення зберегти не лише власну індивідуальність та ідентичність, але й культуру. У випадку М. Рильського це пошуки себе й у подальшому примноження здобутків неокласиків. У випадку Р. Лавлейса – збереження спільних тенденцій поезії поетів-кавалерів. Можна виокремити й самотність у пограничній ситуації, ностальгійність за втраченою гармонією, і водночас філігранну реалізацію власної душевної гармонії. Але в ліричних героїв обох поетів самотність не трагічна, бо вони відчувають власну ідентичність і розвиваються творчо. Спільні бінарні опозиції – свій/чужий, «наш»/«не наш», сакральне/профанне, верх/низ, зовнішнє (наносне, насильне, тиск)/внутрішнє (духовне). В обох випадках слід виокремити концепт свободи (*Liberty* в Лавлейса). Лірика, акт творіння – збереження власної гармонії, протест проти чужої реальності. Поет не розчиняється в колі однодумців, а навпаки, підтриманий ними й виявляє себе як індивідуальність. Поезія стає синонімом сакрального. У Лавлейса гедонізм постає як спогад і як синонім таємної мудрості. У М. Рильського цей гедонізм і сфантазований, і реальний (або його можливо реалізувати). Також твори обох поетів об'єднує медитативність. Віртуозне володіння формою, глибокий філософський зміст, апелювання до античної, французької та іншої культурної спадщини, а також виразна духовна незалежність ліричного героя (і автора) дають підставу стверджувати про перспективність подальших порівнянь лірики М. Рильського з поетами епох бароко, Реставрації та ін.

Додаток 1. ***Richard Lovelace. "To Althea from Prison"*** *(1642/1649).* When Love with unconfinèd wings / Hovers within my Gates, / And my divine Althea brings / To whisper at the Grates; / When I lie tangled in her hair, / And fettered to her eye, / The Gods that wanton in the Air, / Know no such Liberty. // When flowing Cups run swiftly round / With no allaying Thames, / Our careless heads with Roses bound, / Our hearts with Loyal Flames; / When thirsty grief in Wine we steep, / When Healths and draughts go free, / Fishes that tipple in the Deep / Know no such Liberty. // When (like committed linnets) I / With shriller throat shall sing / The sweetness, Mercy, Majesty, / And glories of my King; / When I shall voice aloud how good / He is, how Great should be, / Enlargèd Winds, that curl the Flood, / Know no such Liberty. // Stone Walls do not a Prison make, / Nor Iron bars a Cage; / Minds innocent and quiet take / That for an Hermitage. / If I have freedom in my Love, / And in my soul am free, / Angels alone that soar above, / Enjoy such Liberty [1, p. 298].

Додаток 2. ***Ричард Лавлейс, «До Алтеї, з В'язниці»*** *(поетичний переклад Ольги Смольницької, 2016 р.).* Коли розкутий Серця літ / Витає знов до Врат, / І знов божественний Привіт / Алтея шле до Ґрат, / І пасом сіті чарівні, / І погляди ясні – / Боги не знають неземні / Такої волі, ні. // Як в милім колі – дзенькіт Чаш, / Далеко Темзи прах, / В Трояндах кожен вінчик наш, / І Полум'я в серцях, / І горе, й пристрасті смутні / Долаєм у Вині, – / Не знають Риби в Глибині / Такої Волі, ні. // Коли, як маковійки спів, / Вірш лине голосний, / Величний в милості дарів, / Монарх у Славі мій; / Про Щедрість я складу пісні, / Про милостиві дні, – / Не знають й Вихрі Буремні / Такої Волі, ні. // Ще не Тюрма мур

кам'яний, / Ґрат Плетиво тверде; / Смиренний Розум навіть в ній / Обитель віднайде: / Любові воля окриля, / Сил додає мені, – / Вільніш, ніж я, лиш Янголя / У вишньому знанні [6, с. 1–2].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Астаф'єв О. Міражний простір модернізму / О. Астаф'єв // Поети «Нью-Йоркської групи». Антологія. – Харків : Веста : Вид-во «Ранок», 2009. – С. 4.
2. Бидерманн Г. Энциклопедия символов / Г. Бидерманн / Пер. с нем. – М. : Республика, 1996. – 336 с.
3. Домонтович В. Болотяна Лукроза, I / В. Домонтович. Том третій. – США : Сучасність, 1988. – С. 220, 222–223, 231–232.
4. Домонтович В. Болотяна Лукроза, II / В. Домонтович. Том третій. – США : Сучасність, 1988. – С. 252.
5. Креспель Ж.-П. Повседневная жизнь Монпарнаса. 1905–1930 / Ж.-П. Креспель / Пер. с фр. О. Карпенко. – М. : Мол. гвардия, 2000. – 201 с.
6. Лавлейс Р. До Алтеї, з В'язниці ("To Althea, from Prison") / Р. Лавлейс / Переклад і коментарі О. Смольницької. – Автор. комп. набір. – 2016. – 5 с. (На правах рукопису).
7. Паустовский К. Орест Кипренский / К. Паустовский // Паустовский К. Собрание сочинений : В 9-ти тт. / К. Паустовский. – Т. 3. Повести. – М. : Худ. лит., 1982. – С. 511–512.
8. Рильський М. Микола Зеров – поет і перекладач / М. Рильський // Рильський М. Зібрання творів: у 20-ти тт. Т. 13. Літературно-критичні статті. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 475.
9. Рильський М. На білу гречку впали роси… Лірика. Вибране. 1918–1929 рр. / М. Рильський. – Житомир : Котвицький В.Б., 2015. – 238 с.
10. Робер Ж.-Н. Повседневная жизнь Древнего Рима через призму наслаждений / Ж.-Н. Робер / Пер. с фр. Т. Левиной. – М. : Молодая гвардия, 2006. – 245 с.
11. Селінджер Дж. Блакитний період де Дом'є-Сміта / пер. з англ. Ю. Григоренко, А. Івахненко. – Харків : Фоліо, 2012. – С. 181.
12. Смольницька О. Віддзеркалення Еросу і Танатосу в поезії англійських метафізиків: компаративний аналіз вибраної лірики Джона Данна (1572–1631) і Ендрю Марвелла (1621–1678) / О. Смольницька // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія». – Вип. 76. – Харків, 2017. – С. 35–40.
13. Смольницька О. Індія як екзотика в англійській поезії XVII ст.: Джон Мілтон і Ендрю Марвелл / О. Смольницька // Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 21–22 квітня 2017 року. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2017. – С. 97–100.
14. Смольницька О. Мікроконтекст і макроконтекст у сучасному українському перекладознавстві: спільна символіка у вибраній ліриці сера Філіпа Сідні (1551/1554–1586/87) та Ричарда Лавлейса (1617/18–1656/58) / О. Смольницька // Філологічні трактати. – № 2. – 2017. [У друці].
15. Смольницька О. Переклад концептів світської лірики вибраних державних діячок Європи (X – XVI ст.) (на матеріалі англо- і ґельськомовної поезії) / О. Смольницька // Актуальні питання іноземної філології: наук. журн. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 4. – С. 162–172.
16. Смольницька О. Полісемантичність фемінного титулу «Mistress» в Ендрю Марвелла (1621–1678) / О. Смольницька // Перспективи розвитку філологічних наук. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 24–25 березня 2017 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 96–99.
17. Смольницька О. Спільна водяна символіка у вибраній ліриці Ричарда Лавлейса і Ендрю Марвелла: Темза і естуарій / О. Смольницька // Наука і вища освіта : тези доповідей XXV Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 7 квітня 2017 р. / Класичний приватний університет. – Запоріжжя : КПУ, 2017. – С. 342–343.
18. Смольницька О. Трансформація аристократичного жіночого образу в любовній ліриці англійських поетів доби пізнього Ренесансу і бароко: практичний аспект / О. Смольницька // Сучасні дослідження з іноземної філології : Зб. наук. праць. – 2017. – Вип. 15. – [У друці].
19. Смольницька О. Філософсько-методологічні засади літературознавчих досліджень в Київському університеті кінця XIX – початку XX ст. : [монографія] / О. Смольницька. – К., 2013. – 208 с.
20. Стріха М. Неокласична проща Олени О'Лір / М. Стріха // О'Лір О. Прочанські пісні: Поезії і переклади. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 6.
21. Трош С. Лирика Эндрю Марвелла (1621–1678): религиозно-философский и гендерный аспекты / С. Трош // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – 2015. – Вип. 54. – С. 225–227.
22. Трош С. Специфика гендерных мотивов в поликультурном пространстве: методологический аспект (на материале стихотворения Р. Лавлейса «К Алтее, из тюрьмы» (1642/1649?) / С. Трош // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Серія «Філологічна». – Вип. 49. – 2014. – С. 342–344.
23. Українка Л. Оргія / Л. Українка // Леся Українка. Зібрання творів: у 12-ти тт. – Т. 6. Драматичні твори (1911–1913). Переклади драматичних творів. – К. : Наук. думка, 1977. – С. 177–178.
24. Холл Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Дж. Холл / Пер. с англ. А. Майкапара. – М. : КРОН-ПРЕСС, 1996. – 656 с.
25. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / Авт.-сост. В. Андреева и др. – М. : ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. – 556 с.
26. Chevalier J. Dictionnaire des Symboles : Mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres / J. Chevalier, A. Gheerbrant. – Paris : Robert Laffont, 1982. – 1060 pp.
27. Rose: Définition de ROSE [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cnrtl.fr/lexicographie/rose.
28. Salinger J. D. De Daumier-Smith's Blue Period // Nine Stories by J. D. Salinger. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://materlakes.enschool.org/ourpages/auto/2013/2/25/50973306/Nine_Stories_by_J_D__Salinger.pdf.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

29. Lovelace R. To Althea from Prison / R. Lovelace // The Penguin Book of English Verse. / Edited by Paul Keegan. – 2004. – P. 298. Переклад Ольги Смольницької. 2016.

УДК 821.111(133)«15/16»

ДІАЛОГ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ЯК ПРИНЦИП ДЗЕРКАЛА (НА ПРИКЛАДІ ВИБРАНИХ ВІРШІВ КРІСТОФЕРА МАРЛО ТА СЕРА ВОЛТЕРА РЕЛІ): ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Смольницька О.О., к. філос. н.,
старший науковий співробітник відділу української філології
Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України

У статті здійснено спробу аналізу вірша Крістофера Марло «The Passionate Shepherd to His Love» та поезії-відповіді сера Волтера Релі «The Nymph's Reply to the Shepherd». Розглядаються експліцитна й імпліцитна рослинна символіка, а також символіка коштовного каміння. Використано компаративний, тезаурусний, інтермедіальний і перекладознавчий аналіз.

Ключові слова: поезія, діалог, переклад, єлизаветинська доба, архетип, символіка, міф, маскулінний/фемінінний.

В статье предпринята попытка анализа стихотворения Кристофера Марло «The Passionate Shepherd to His Love» и ответного стихотворения сэра Уолтера Рэли «The Nymph's Reply to the Shepherd». Рассматриваются эксплицитная и имплицитная растительная символика, а также символика драгоценных камней. Привлекаются компаративный, тезаурусный, интермедиальный и переводоведческий анализ.

Ключевые слова: поэзия, диалог, перевод, елизаветинская эпоха, архетип, символика, миф, маскулинный/фемининный.

Smolnytska O.O. DIALOGUE OF POETIC TEXTS AS A PRINCIPLE OF A MIRROR (ON AN EXAMPLE OF THE SELECTED POEMS OF CHRISTOPHER MARLOWE AND SIR WALTER RALEIGH): REFLECTION IN THE UKRAINIAN POETIC TRANSLATION

The article deals with studying the poem by Christopher Marlowe "The Passionate Shepherd to His Love" and the poem as reply by Sir Walter Raleigh "The Nymph's Reply to the Shepherd". The explicit and implicit symbolisc of plants as well as the symbolics of gems are lighted up. Comparative, thesaurus, intermedial, translate studies methods of analysis are made.

Key words: poetry, dialogue, translation, Elizabeth I epoch, archetype, symbolics, myth, masculine/feminine.

Постановка проблеми. Сучасне літературознавство (а саме компаративістика) плідно розробляє питання літературного діалогу, причому інтерес становлять тексти, які не просто перегукуються окремими мотивами, алюзіями, тематикою тощо, а й створені спеціально як відповідь на певний твір. Це твори, у яких наявна модель «Я» – «Ти», пізнання Себе в Іншому. Зокрема, це поетичний діалог епохи Пізнього Ренесансу єлизаветинської доби – вірш Крістофера Марло (Марлоу, Мерлоу, через невизначену на той час орфографію за життя його прізвище вимовлялося навіть «Морлі», Christopher Marlowe, 1564–1593 рр.) «The Passionate Shepherd to His Love» (опублікований у 1599 р., тобто після поетового вбивства) та відповідь сера Волтера Релі (Sir Walter Ralegh, своє прізвище вимовляв, вочевидь, «Ролі», 1552/1554–1618 рр.) «The Nymph's Reply to the Shepherd» (1600 р.). Відповіді на цей вірш К. Марло писали також інші поети (наприклад, Дж. Донн). У виданнях англійської поезії обидва вірші – К. Марло та В. Релі – друкуються поряд, разом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. К. Марло відкривається в українському дискурсі завдяки перекладам і їх коментуванню самими перекладачами («Трагічна історія доктора Фавста» в перекладі М. Стріхи [11, с. 84–134], фрагменти з трагедії «Едвард II» та їх аналіз О. Смольницькою [10, с. 108–109]), переклади окремих віршів В. Релі О. О'Лір, О. Смольницькою). В українській гуманітаристиці діалог текстів К. Марло та В. Релі вже аналізувався в різних аспектах С. Сластьон [7]; названі твори популярні в англомовному дискурсі (R. Forsythe, L. Hopkins та інші автори), проте з огляду на складний міфологізм цих текстів є окремі питання, які заслуговують на висвітлення, вимагають знання історико-культурного, релігійного та інших контекстів. Ілюстративний матеріал – поезії в оригіналах, додаються власні поетичні переклади українською мовою (див. додатки 1–2).

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати діалог поезій К. Марло та В. Релі в різних аспектах (архетип, символ, асоціації, міф, відповідність перекладу оригіналу тощо).

Відповідно до мети ставляться такі завдання: 1) дослідити ці твори як перспективні для архетипного, символогічного, тезаурусного, перекладознавчого, компаративного, юнґіанського аналізу; 2) проаналізувати символіку бурштину, коралу й рослин; 3) для глибшого осягнення смислів віршів залучити приклади народних балад, британські забобони, вірування (оскільки і балади, і забобони використовувались навіть вищими колами Англії до XX ст. включно), легендарний фольклор, міфи, Біблію, а також твори інших письменників (Дж. Чосера, В. Шекспіра, Е. Бронте, Лесі Українки); 4) з'ясувати плідні для дослідження бінарні опозиції Еросу й Танатосу, сакрального та профанного, маскулінного й фемінінного, наявні у віршах К. Марло та В. Релі. Вірш останнього цікавий тим, що створений від імені жінки – Німфи, хоча написаний чоловіком. Таким чином, В. Релі змалював свою Аніму, яка, на відміну від описаної Вівчарем (аналіз нижче), більш рельєфна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обидва тексти складаються із шести строф по чотири рядки кожна, рима парна (a-a, b-b), наявні рефрени, відтворені В. Релі. Ці твори перегукуються, оскільки побудовані як діалог. Вірш-відповідь В. Релі – фактично «дзеркало», де з математичною точністю відтворено лексеми й ідіоми К. Марло в тій же послідовності, не кажучи вже про римування (fields – yields та інші численні приклади). Це текст-симетрія, який в інтермедіальному аспекті нагадує танець у парі або інші наслідувальні рухи. Названі нюанси створюють додаткові труднощі для перекладу, як і алітерації (надзвичайно поширений прийом в англомовній поезії ще від англосаксонської традиції): ***live*** – ***love*** [22, с. 174], *the **f**locks **f**rom **f**ield to **f**old; the **f**lowers to **f**ade* [23, с. 175].

Жанр вірша К. Марло – ідилія, поширений за єлизаветинської доби (поема Ф. Сідні «Аркадія»), проте пізніше вироджений, висміяний у поезії Дж. Свіфтом. Варто зауважити, що К. Марло недарма належить переклад «Мистецтва кохання» Овідія (приблизно 1582 р.), а також твір «Геро і Леандр». Пара закоханих вівчаря та пастушки (архетип Syzygie) популярна з античності. Ж.-Б. Мольєр у «Міщанині-шляхтичі» висміює цю набридлу тематику вустами Журдена, який заявляє на пропозицію подивитись балет про пастуше кохання, що йому набридли пастухи (таку реакцію можна розуміти також як пряме/переносне значення, тобто нерозуміння героєм алегорії, проте інша інтерпретація – виродження самого жанру пасторалі). Вірш В. Релі – антиідилія, руйнація пасторалі.

Центральним образом у монолозі Вівчаря постає його кохана, тобто Аніма. Іменник love ("be my love" [22, p. 174]) означає не лише кохання або кохану, а й Любов загалом, тобто почуття універсальне, не тільки конкретне чи тілесне. Так само прикметник *passionate* – це не лише «пристрасний» чи «палкий», а й «буйний», «нестримний», «неприборкуваний». Якщо прийняти останній варіант, то вірш набуває вакхічності, це діонісійське, а не аполлонічне начало. У цій полісемантичності полягають труднощі поетичного перекладу. Для адекватного відтворення цих текстів українською мовою необхідно проаналізувати архетипи, символи та концепти пропонованих віршів. Спочатку у вічі впадають два концепти – pleasure, love. До них додається шлях [7, с. 97] (тобто ініціація обох персонажів: вони мандрують разом, проте й пізнають одне одного, тобто ще перебувають на шляху одне до одного, хоча Вівчарю й здається, ніби він усе знає про кохану).

Пейзаж вірша («That Valleys, groves, hills, and fields, / Woods, or steepy mountain yields» [22, p. 174], у власному поетичному перекладі: «Де ниви, гай, і вруна, й Діл, / Ліси й далекий крутосхил»), на нашу думку, уявний. Він символізує всеохопне почуття героя до коханої, символізуючи весь світ (усю Англію), який Вівчар покладе милій до ніг. За гіпотезою С. Сластьон, якщо врахувати всі ландшафти Високої та Низької Британії, увесь рельєф, то «заманлива прогулянка насправді стає випробуванням на витривалість для коханої» [7, с. 97]. Важливе слово *yield(s)* – «далекий(-і), віддалений(-і)», який підкреслює і випробовування, і те, що герої малі у великому Всесвіті.

У маскулінному/фемінінному аспектах цікаво дослідити лексему *Swain*. У поезії XVI – XVIII ст. це слово часто вживається зі значенням «кавалер», «залицяльник», «(сільський) пастушок». Отже, це ідилічний адорант. Однак у тексті К. Марло воно може бути і фемінітивом: «The Shepherds' Swains shall dance and sing / For thy delight each May-morning» [22, p. 174]. Отже, це кохані пастушків (якщо врахувати, що мова у вірші йде саме про чоловічого персонажа, Вівчаря, а не про коханих чоловіків пастушок).

Цікаво, що ліричний герой не називає кохану на ймення. Це може бути як узагальнений образ коханої (данина жанру ідилії),

так і те, що її ім'я таке дороге безіменно-алегоричному Вівчареві, що він не вимовляє його на широкий загал. Однак, можливо, героїня-пастушка (уявна) до пари герою, тому що Вівчар говорить, що вовни на одяг їй обоє нащипають «з наших милих (гарненьких) Ягнят», "our pretty Lambs" [22, p. 174]. Займенник *our* при цьому важливий. Змалювання пейзажу як райського саду і античне, і християнське, оскільки викликає асоціації з Едемом, це «повернення «втраченого раю» [7, с. 96]. Отже, герої – Адам і Єва до гріхопадіння. Lamb – це також Агнець, тобто Христос, Який – Пастир. Вівці (Ягнята) у множині – Божі стада; заради однієї втраченої (грішника) Пастир лишає решту, 99 (праведників), і шукає одну, доки не знайде (не наверне відступника). Господь споглядає Своїх дітей у саду. Це сакральний аспект. У профанному ж аспекті пастуший побут і мрії про дітей – це буденна праця; як повідомляє С. Сластьон, «сонце в Англії сходить у травні о 4:30, тож активний ранок для пастухів починається о 5:00, діти ж співають, бо проводжають батьків на пасовища – до праці» [7, с. 97].

Герой пропонує оздобити свою кохану квітами (їх аналіз далі) і прикрасами, причому зазначає, що зробить усі ці речі сам. До прикрас у тексті належать щире золото (*buckles of the purest gold* [22, p. 174] – «щирозолоті пряжки», у поетичному перекладі: «Сап'янців дам до ніг твоїх, / І пряжок щирозолотих»), корал (*Coral clasps* [22, p. 174], тобто коралові застібки – «Аграф Кораловий») і бурштин (*Amber studs* [22, p. 174] – запонки). В українському перекладі, якщо застосовувати рідковживані лексеми чи архаїзми, «аграф» означає також «запонку», а для застібки синонім – «фермуар». Проте для простоти в перекладі вжито варіант «запонка». «Найчистіше», тобто щире, золото – часто згадуваний символ справжніх, непідроблених чеснот, почуттів тощо. Варто глибше дослідити корал і бурштин (янтар).

Вони відомі як найдавніші талісмани та прикраси в різних народів. Варто проаналізувати мотивацію згадування саме цих матеріалів у поезії К. Марло. Спершу зазначимо, що вони штучні як прикраси, проте й природні за походженням: бурштин – застигла смола, корали видобувають із моря (атоли тощо). Використання саме цих аксесуарів вкладається в колорит природності.

Лінгвістичний аналіз показує, що як прикметник *amber* зафіксований в англійській мові з XV ст. У Старому Завіті (який надзвичайно вплинув на релігійні пошуки, мислення та мистецтво Британії, а пізніше й США) бурштин називається старогебрейською *shachmal*, тобто «осяйний метал» [16]. *Coral*, як і в українській мові, є синонімом до слова «червоний» (звідси – прикметник *coral*, українською «кораловий», «коралевий» [9, с. 146]), оскільки в Середземному морі спочатку знайшли саме червоні корали. Цей іменник відомий в англійській мові з XIII ст. [17].

Що означають бурштин і корал як символи в контексті наведених віршів? У різних народів (у тому числі українського) це були популярні амулети (наприклад, від зурочення). У Європі коралові прикраси часто вішали дітям для здоров'я, і цю деталь можна спостерегти на фламандських, італійських та інших портретах. Корали носили проти хвороб, пристріту, а також для лікування ран і виразок (у тому числі внутрішніх), вірили, що корал зміцнює серце та пам'ять; у Європі він означав скромність, а в стародавніх греків – безсмертя й щастя [1, с. 248]. В англійському мисленні представника досліджуваної доби корал асоціюється не з британською прикрасою, а з Індією, Африкою, Середземноморськими країнами, тобто іншими землями, екзотикою, і повитий магічним флером. Отже, ліричний герой К. Марло пропонує коханій корал для міцного кохання, безсмертя (в античному ключі) та не бажає їй сердечних ран. Візуально корал – це серце, кохання. З огляду на те, що В. Релі у відповідь вивів як адресата німфу – безсмертну, на противагу смертним, – такий чинник, як безсмертя, міг імпліцитно розумітись К. Марло. Німфа не знає фізичної смерті, а може перетворюватись на рослини – метемпсихоз (відомі міфи про Дафну (яка стала лавром), Сірінґу (очерет) тощо). Прикметно, що німфи благали богів-покровителів перетворити їх на рослини, коли цноті міфічних істот загрожувала небезпека від Аполлона, Пана та інших чоловіків. Тому, можливо, В. Релі образом німфи підкреслює даремність Вівчаревих пропозицій та висуває як контраргумент не плотську, а духовну любов зрілого мужа («But could youth last, and love still breed, / Had joys no date, nor age no need, / Then these delights my mind might move / To live with thee, and be thy love» [23, p. 175]). Німфа не відкидає пропозицію Вівчаря навіки, проте герой має пройти ініціацію, щоб бути гідним божества. Отже, фінал вірша певною мірою відкритий.

Яка символіка бурштину? Йому, як писав Фалес Мілетський, «притаманна певна

подоба душі» [1, с. 422–423]. Ця застигла смола буває різних кольорів: від білого до зеленавого, від чорного, жовтого, червоного до сірого [1, с. 590–591]. Асоціація з бурштином – насамперед жовтий, жовтогарячий колір (звідси прикметник «бурштиновий»), а також прозорість. Бурштин радять носити схильним до депресії й самогубства, цей талісман приносить щастя, здоров'я, любов; він дуже цінувався, оскільки ще в дохристиянську епоху вважалося, що в заглибленнях бурштину живуть духи [1, с. 594]. У стародавніх греків подарувати бурштин означало побажати щастя, а в Стародавньому Римі цей камінь символізував родючість [1, с. 595]. Таким чином, якщо врахувати античний контекст, часто змальовуваний у британській поезії зазначеного періоду, то в К. Марло бурштин може символізувати щасливу любов, захист від злих духів і взагалі бід, а також родючість (з огляду на образ Пристрасного Вівчаря). Також бурштин був каменем творчості, а для магії (яку ототожнювали з наукою й творчістю) особливо цінувався червоний бурштин, причому тільки той, де застигли комахи [1, с. 597]. Можна продовжити асоціативний ряд: образ комахи, застиглої навічно в смолі, означає вірні почуття.

Чи має бурштин як символ суто британський контекст? Це залежало від регіону та конкретного роду (клану). Наприклад, у Твідсайді одна родина мала талісман, який зцілював очні хвороби та називався "lammerhead", а lammer – це шотландська назва бурштину (від французького l'ambre) [15, с. 92]. Згідно з британськими забобонами бурштин зцілював очі. За Єлизавети бурштиновий колір набув популярності: золоті сукні королеви (у тон її рудому волоссю та бурштиновим очам), руді перуки в придворних дам тощо. Кольорово бурштин асоціювався із золотом. Таким чином, контекст вірша може бути навіть історичним.

Рослинна символіка у вірші також багатозначна. Так, дуже насичена символами строфа: «And I will make thee beds of Roses / And a thousand fragrant posies, / A cap of flowers, and a kirtle / Embroidered all with leaves of Myrtle» [22 p. 174]. Варто звернути увагу на те, що в Британії рослинні забобони, обряди тощо надзвичайно різноманітні, причому вірування про конкретні квітку, дерево тощо варіюються відповідно до графства чи навіть окремого села. Проте спільні мотиви можна простежити, наприклад те, що певні рослини пов'язувались із нечистою силою, були або атрибутами фей, відьом тощо, або, навпаки, мали властивість відганяти злих духів. Звичайно, велику роль відігравала любовна магія. Мова квітів була дуже поширена і за В. Шекспіра, і пізніше – у вікторіанській Англії. Квіткова символіка відома в різних країнах Європи (наприклад, у Франції) та Сходу (в Оттоманській імперії), її розуміли без словника. Під час перекладу необхідно враховувати, що вжиті поетами квіткові символи не вимагали розшифрування в сучасників: В. Релі відразу вловив значення троянд, плюща тощо та створив поетичну відповідь як еквівалент, використавши ті ж символи з відповідним значенням, проте наголосивши не на їхній зовнішності, а на сутності – нестійкості, нетривалості, адже квіти скоро в'януть («Thy gowns, thy shoes, thy beds of Roses, / Thy cap, thy kirtle, and thy posies / Soon break, soon wither, soon forgotten: / In folly ripe, in reason rotten» [23, p. 175]); за розмаєм прийде зима, «Мед на устах, а в серці – жовч» («A honey tongue, a heart of gall» [23, p. 175]). Німфа бачить марноту, її не приваблюють як нетривкі «розкоші» у вигляді букетів і квіткового одягу, так і матеріальні оздоби (золото, корал, бурштин), оскільки вони задрібні на тлі вічності, універсального.

Що означає шапочка (*cap*) з квіток, яку Вівчар змайструє коханій? Цей образ асоціюється з уявленням про зовнішність ельфів та фей (загального клану потойбічних істот фейрі, fairy) – звідси численні ілюстрації до казок: ельфи в шапочках із квіток чи листя. Конкретні рослини прямо пов'язувалися з фейрі. Так, наперстянка (*foxgloves*) у народній етимології була *folk's gloves* – «рукавички ельфів» [4, с. 179]; *folk* – один з евфемізмів на позначення цих духів, «малого народцю». Шапочка може означати також егрет, або плюмаж, з огляду на примхливість моди за доби Єлизавети I.

В ідилічному плані цікава середньоанглійська анонімна балада XIV ст. «Діва спить на вересовому пустищі» («Maiden in the morë lay…», у власному поетичному перекладі «Там, де верес, діва спить»). У тексті сакральне число 7 (діва спить довгих сім ночей у вересі), верес – це англійський та шотландський символ, сакральний і профанний (як частий пейзаж), на вересових пустищах зустрічаються духи тощо. У баладі прикметний діалог про неземне, ідеальне життя «сплячої красуні»: «А чи добрим був обід, / Що у неї на обід? / А це квітка-первоцвіт – / А це квітка-первоцвіт – / А чи добрим

був обід, / Що у неї на обід? / Це фіалка й первоцвіт. // А чи добрим був напій, / Що у неї за напій? – / Це струмочок крижаний – / Це струмочок крижаний – / А чи добрим був напій – / Що у неї за напій? / Плин студений весняний. // Чи покої добрі в неї, / Що це за покої в неї? / Це червоний ружі квіт – / Це червоний ружі квіт – / Чи покої добрі в неї, / Що це за покої в неї? – / Червен-ружі та лілеї». Первоцвіт (примула, сер.-англ. *primerole*) і фіалка (*violet*) [20, с. 3] – типові англійські символи. Первоцвіт – перше кохання (проте й нетривала юність). Фіалка означає вірність, відданість, чисте кохання (можна згадати сцену божевілля Офелії з «Гамлета») [5, с. 162]. З огляду на зображений у баладі ідеальний побут, проілюстрований квітковою символікою (причому червона троянда (*redë rose*) і лілея (*the lilie flour*) [20, с. 4] – це також христо- й маріологічні символи), можна зрозуміти вибір К. Марло саме таких атрибутів коханій. Ліричний герой фактично творить свою ідеальну милу, як Пігмаліон – Галатею.

Важливо з'ясувати роль травневих ранків (*For thy delight each May-morning* [22, p. 174]), описаних у заключному катрені вірша К. Марло. Травень як свято родючості (пов'язане з кельтським Бельтайном, античними вакханаліями тощо) відіграє велику роль у британській (і не лише – наприклад, у куртуазній провансальській) культурі. У Дж. Чосера («Кентерберійські оповідки», розділ «Оповідь Лицаря») сказано про те, як Паламон та Арсіта безнадійно закохались в Емілію, яка дала обітницю Діані (подібно до Іпполіта, відданого Артеміді). Прикметна деталь (рядки 1462–1464): «На сьомий рік, у травні, в третю ніч / (Чому се статись мало саме в травні, / Книжки вам можуть розказати давні)» [14, с. 42] (тут і далі Дж. Чосер у перекладі М. Стріхи). Як пише перекладач: «Цей вибір дати коментатори досі не розуміють» [14, с. 83]. Числа 7 і 3 як сакральні зрозумілі. Далі в «Оповіді» сказано про свято в Атенах, де функцію Травня пояснено прозоро (рядки 2485–2487): «Хоч понеділок, та щасливі всі, / Панує Травень бо у всій красі / Й Венері поклонитись навертає» [14, с. 66]. Якщо врахувати мотивацію героїв – навернути Емілію до шлюбу, то вибір саме травня (=кохання, родючості, містерій) ясний. Для розуміння вибору травня в Дж. Чосера та двох аналізованих поетів необхідно дослідити обрядність, а саме вибір The May Queen.

Образ «Цариці мая» (або «Травневої королеви») дуже цікавий і незвичний, оскільки це святкування відбувалось в Англії після прийняття християнства. Атрибут свята – танець навколо оздобленої травневої жердини (як язичницький звичай заборонений пуританами, проте практикований у сільській місцевості). Загалом коріння цього свята на 1 травня – ушанування богині Флори [2, с. 252]. Ніч на 1 травня – це також Вальпуржина ніч (нім. Walpurgisnacht, або відьомська, відома французам, чехам, лужичанам, скандинавам та іншим європейцям) як вироджене язичництво: шабаш постав наслідком деградованих містерій, чиїм культом була родючість. Як писав М. Золотницький, поширеності обряд обрання найгарнішої дівчини «на королеву травня» набув за Генріха VIII. І далі автор книги про квіти проводить паралель із віршем А. Теннісона «Травнева королева» («The May Queen», 1833 р.). У тексті поезії змальовані переживання селянської дівчини, яку обрали травневою королевою, і після цього, попри всі негоди в її житті, героїня береже цей світлий спогад. Однак, як писали дослідники, звичай обирання травневої королеви почав зникати в XIX ст. [2, с. 253]. Цікаво, що бразильські українці ототожнили Матір Божу та Травневу королеву, тобто маємо приклад народного католицизму (загалом контамінація образів Богоматері й різноманітних материнських божеств, уособлення родючості – невичерпна тема, презентована в різних культурах). М. Гримич зауважує: «За календарем української католицької церкви в Бразилії, наприклад, чи не кожен місяць року присвячений певній духовній акції. Так, травень – це так званий «Марійський місяць», коли вшановується Матір Божа, серпень – «місяць покликань», вересень – «місяць Біблії», жовтень вважається «місяцем вервиці» [12, с. 196]. Відомо, що «травневе набожество» на честь Діви Марії в Україні запровадили, як зазначав учений, «монахи-кармеліти 150 років тому. Відтак у цілому краю в греко-католицькій церкві понад півтора сторіччя відправляється урочистість, присвячена Цариці мая» [12, с. 213]. Цей культ у Бразилії приніс орден василіан, що досі має там великий вплив. До того ж травень збігається з Днем матерів. У цьому знову можна бачити синтез народних вірувань та офіційної церковної доктрини, сакрального й профанного.

Ерос і Танатос як відгомін язичницьких містерій досі пов'язані з травнем у британських забобонах. Так, глодові квітки, згідно з віруваннями, означають запах смерті (певно, тому що в глоді жили фейрі). Їх, як і інші

травневі квіти, заборонялось вносити до хати, оскільки це означало накликати смерть когось із членів родини. Глід і бузина асоціювались із сатаною (Ворікшир) [4, с. 179] (в українських повір'ях бузина або цілюща, або це чортовий дім, як і верба).

Варто з'ясувати значення кожної рослини у вірші К. Марло. ***Rose(s)*** – кохання (хоча троянда – надзвичайно багатозначний символ), цю квітку брали під час містерій. Що означає мирт ***(Myrtle)***? Ця назва походить із давньогрецького «Myron» та означає бальзам, мирру; сьогодні це квіти нареченої на весіллі [3]. В англійських забобонах він протиставлявся жимолості: якщо першу (Кембриджшир) не можна було тримати в дівочій спальні, тому що ця рослина навіює еротичні сни, і тоді «дівчата запросяться до вінця» [4, с. 179], то миртова гілочка під подушкою означала «приємні та спокійні сновидіння» [4, с. 179]. Усталена символіка мирту (антична міфологія) – любов. Це атрибут Венери (вічнозелений, як кохання) [13, с. 122] і трьох грацій; за доби Ренесансу мирт став означати вічне кохання, особливо подружню вірність [13, с. 396]. Згідно з міфом саме в миртовій тіні (у миртовому гаю) Афродіта обіцяла Адонісу вічне життя [18, с. 212], і тому мирт вважається ланкою між обома світами – життям і смертю [3]. У Сомерсеті вірили: мирт, який росте на вікні, приносить щастя, проте ростиме тільки тоді, якщо його посадить жінка. У Велсі вірили: якщо вирвати мирт, то в домі зникнуть мир і любов [15, с. 265]. Отже, розуміння мирту в багатьох регіонах і навіть країнах Європи збігається, оскільки ґрунтоване на античній міфології.

Інший символ – плющ (***Ivy***, неодноразово згадуваний у В. Шекспіра – «Сон літньої ночі», акт IV, сцена I, де Титанія порівнює себе з плющем, надаючи цій рослині жіночу конотацію – «the female ivy» [19, с. 235]) – означає вірність (недарма в екранізації «Айвенго» 1997 р. Седрік одягає на заручинах леді Ровені вінок із лілей і плюща, бажаючи нареченій, щоб вона обвилась навколо Ательстана, як плющ, тобто зичить молодим щасливого шлюбу). У графстві Лейтрім вірили: якщо юнак на День Усіх Святих (ніч на 1 листопада, сучасний Гелловін, кельтський Самайн – *О. С.*) мовчки зірве десять листків плюща, один викине геть, а решту дев'ять покладе під подушку, йому насняться кохання й весілля [13, с. 330]. У Лесі Українки бачимо: «Хотіла б я тебе, мов плющ, обняти…» Мовою квітів ця рослина означає також дружбу. Плющ виглядає романтично, викликаючи асоціації з обплетеними будинками й замками, проте водночас і похмуро (=руїни). Це могильна квітка, пам'ять про вмерле [6]. Плющ і підтримує камінь, і руйнує його (так само висмоктуючи соки з дерева, як омела, повитиця тощо). Проте він вічнозелений і в християнстві означає вічне життя [13, с. 387]. У вірші К. Марло він саме зелений, юний, оскільки має бруньки (*buds*). Це може означати також юність, молоде кохання, однак для В. Релі інтерпретація – незріле почуття, яке адресант вважає зрілим з огляду на свій малий досвід. Якщо Вівчар у К. Марло мріє про шлюб, яким увінчаються стосунки, то подружнє життя може стати випробовуванням для кохання та не виправдати романтичних сподівань героїв. Персонажі знають, що таке праця, «труди і дні», однак можуть не знати, яким чином підтримувати стосунки. Отже, у К. Марло, В. Релі, В. Шекспіра плющ – жіночий символ, доречний для жінки (Німфи), проте недоречний для чоловіка. В. Релі вустами Німфи бажає Вівчарю змужніти.

Однак плющ як Ерос є також фалічним символом: його листя позначає чоловічу трійцю [6]. Візуально він нагадує трилисник (=Трійцю), проте навряд чи в конкретних віршах поети мали на увазі саме цей християнський символ: Отця, Сина і Святого Духа. Згідно з англійськими повір'ями плющ має цілющі властивості, за ірландськими – береже смертних від злостивих фейрі. Продовжуючи розвиток значення образу німфи, можна навести міф про юнака Крокуса та німфу Плющ (традиційно ці образи змальовуються схиленими на один бік). За своє нетерпіння Крокус перетворився на однойменну квітку (за іншою версією – на тисове дерево) [13, с. 588]. Таким чином, В. Релі, згадуючи у відповіді плющ, може натякати адресату-опоненту, нагадуючи цей міф про німфу Плющ (натомість К. Марло, вочевидь, не мав на меті розповіді історії саме про Крокуса та Плющ).

Продовжуючи античний контекст, зазначимо: плющ – символ Діоніса (Вакса, Бахуса), Персефони, а також інших богів, які вмирають і воскресають (наприклад, Озіріса; проте єгипетська міфологія не була відома й використовувана англійцями за досліджуваної доби). Плющем повивали тирси, ця рослина була атрибутом вакханок, вакхантів і менад (тому що на вакханаліях плющовий сік додавали до вина, зміцнюючи п'янкість напою – як наркотик; водночас вважали, що плющ витверезує [6]), у Стародавньому Римі це також

рослина Сатурна (вінок на Сатурналіях [6]). Плющовий вінок – символ музи Талії (комедії й ліричної поезії). Можливо, К. Марло зашифрував у плющі й таке значення, як емблему поета. Цікаво, що в Стародавній Греції плющову гілочку дарували молодим на весілля для вірного подружнього життя; сьогодні подарунок у Греції на весілля – миртове деревце. Тобто в К. Марло, імовірно, плющ тотожний мирту. Підсумовуючи, можна сказати, що символ плюща амбівалентний: він і християнський, і демонічний [6], це як вірність, плодючість, родючість, безсмертя, воскресіння з мертвих, так і невпевненість, залежність, жіночність, смертельні обійми, паразитизм, руйнація [6; 18, с. 172]. Це слабка людина, яка виснажує сильну (і проти цього, певно, В. Релі застерігає адресата), проте в інших ситуаціях – підтримка. Таким чином, плющ – це Ерос і Танатос. В. Релі сприймає плющ також як інфантильність, що загрожує молодим Вівчарю та його коханій. Можна врахувати й біографічний аспект: поет був старшим, ніж К. Марло, на 10–12 років і мав більше досвіду. Зрілий вік (який на той час вважався похилим) змушував автора замислитись над вічним. Німфа припускає, що прийняла б умови Вівчаря, якби час був вічно юним, як і кохання, а сам Вівчар був би постійним в обіцянках («If all the world and love were young, / And truth in every Shepherd's tongue» [23, p. 175]). Зовні Німфа юна, проет вона безсмертна та знається на глибині речей: «Та час зганяє з піль стада, / Від Бур холоне Скель Гряда, / І Філомела мовчазна, / Розплата після втіх сумна». В образі замовклого солов'я (Philomel) В. Релі фактично розвінчує античну емблематику. Вівчар статичний, Німфа бачить еволюцію світового ладу.

Оскільки плющ – атрибут вакханок, то стає більш зрозумілим вибір В. Релі саме німфи на роль адресата ліричного героя К. Марло. Німфи прекрасні, але й сексуальні (аналогічно: мавки-нявки, лісові панни, дикі панни в українській міфології). Ім'я Німфи і умовне, і пряме міфологічне. Якщо звернути увагу на те, що тексти побудовані як діалог, а вірш В. Релі – відповідь Вівчарю, то згадується аналогія з німфою Ехо, яка не могла говорити сама, а повторювала останні слова тих, хто до неї звертався. Відповідь В. Релі – це текст-відлуння, луна (Ехо), тобто «дзеркало» звуку. Однак Німфа у В. Релі – самостійна, активна, з власним мисленням. Вона відповідає на поклик Вівчаря, проте своїми словами, надаючи власну життєву програму. Отже, тут міф про Нарциса та безнадійно закохану в нього Ехо не може бути відповідною паралеллю. Німфа В. Релі певною мірою карає героя: він викликав язичницьку Аніму, однак не здатний запропонувати їй адекватне винагородження (заключна формула вірша «If these delights thy mind may move, / Then live with me, and be my love» [22, p. 174] побудована як заклинання). Цікаво те, що за традицією античної поезії німфи, як правило, непостійні, мінливі (певно, як сама природа), проте у В. Релі Німфа якраз обстоює стійкі почуття. С. Сластьон порівнює «божественну діву» з Мавкою в «Лісовій пісні» Лесі Українки, аналізуючи шлюб із пристрасті та міркуючи про те, що героїні драми-феєрії не вистачило мудрості [7, с. 98]. Аналогії – численні англійські, шотландські, ірландські, валлійські, скандинавські та інші історії про русалок та інших потойбічних істот, чиї стосунки зі смертними чоловіками, як правило, мали трагічний кінець [8]. Однак, як і неземні героїні кельтського й германо-скандинавського фольклору, пробуджена Лукашевою музикою Мавка виступає як активне начало, фактично беручи на себе ініціативу; коли ж Аніма підкорюється, «асимілюється» в чоловіковій хаті, то втрачає свої сакральні риси. Лукаш боїться її активності, проте водночас Мавка цим його й приваблює (та, зрештою, рятує з вовкулачої подоби, тобто від деградації). Так само Німфа приваблює/відштовхує Вівчаря. Відповідь Німфи нагадує також традицію англійських народних балад, побудованих на шлюбному випробовуванні молодого (наприклад, «Ярмарок у Скарборо» (український переклад власний): виконавши нереальні речі, юнак здобуває прихильність обраниці). Отже, відповідь В. Релі багатогранна.

У цьому плані цікаво зіставити маскулінний погляд на зашифроване в квітковій символіці кохання та фемінінний – у вірші романтика Е. Бронте (1818–1848 рр.) «Кохання і дружба» («Love and Friendship», див. додаток 3), де протиставлені шипшина як кохання (причому оскільки троянда дика (*the wild rose-briar*) [21], то й почуття може бути нестримним) і гостролист (*holly-tree*) як дружба. В. Релі наполягає на перевіреному, зрілому, вічному коханні. В Е. Бронте роль антитези нестійкому почуттю відіграє дружба, причому символ гостролиста вимагає розшифрування в обрядовому контексті. Гостролист – неодмінна прикраса англійських осель на Різдво (звідси назва *holly-tree*, «священне дерево»). Цю рослину, як і плющ, вносили додому тільки напередодні

Різдва, а виносили напередодні Водохреща (6 січня) чи Стрітення (2 лютого) [4, с. 221]. Проте символіка гостролиста – терновий вінець, а яскраво-червоні ягоди цієї рослини означають пролиту Ісусову кров [4, с. 221]. Отже, як Христос воскрес, так і гостролист нагадує про те, що життя перемагає смерть, проте варто пам'ятати про муки Спасителя. Так само плющ, який увінчує череп, означає перемогу Воскресіння над смертю [13, с. 387].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проаналізований поетичний діалог містить ознаки пасторалі, проте якщо К. Марло як автор самого тексту (адресант) оспівує таку ідилію, то В. Релі від імені адресата-Німфи розвінчує аркадійський рай, нагадуючи про мінливість світового ладу. Згідно з античною традицією почуття вподібнюються природі та, відповідно, змінам пори року (весна – літо – безжальна зима). Дослідження архетипів і символів (зокрема й рослинних) у контексті відомих поетам забобонів, вірувань, народних балад, легенд дає змогу з'ясувати багатозначність ужитих маркерів для сучасного реципієнта, проте цілковиту зрозумілість для єлизаветинського читача. Виявлено шлюбне значення мирту, жіночу конотацію плюща, а також (під час порівняння з віршем Е. Бронте) взаємозв'язок символіки плюща й гостролиста. Твори К. Марло та В. Релі за умови правильного розшифрування кодів є ключем для розуміння символіки В. Шекспіра й англійської літератури пізніших часів (наприклад, вікторіанської Англії). Тексти проаналізованих єлизаветинських поетів перспективні для версифікаційного, лінгвістичного, перекладознавчого, архетипного, компаративного та інших видів аналізу, тому роботу може бути продовжено в річищі глибшого дослідження «тексту-дзеркала».

Додаток 1. ***Крістофер Марло, «Пристрасно закоханий вівчар своїй милій» («The Passionate Shepherd to His Love»)*** *(поетичний переклад О. Смольницької, 2017 р.)*: Прийди, моїм коханням будь, / Утіхи ми пізнаєм путь, / Де ниви, гай, і вруна, й Діл, / Ліси й далекий крутосхил. // Ми сядем там, де Скель Гряда, / І де Вівчар пасе стада, / Де над Річками – птиць хорал, / Солодкозвучний Мадригал. // Встелю трояндовий букет, / Сплету заквітчаний берет, / А юпку в тебе серед скирт / Оздобить густолистий Мирт; // Руна дам пишного до шат, – / Ми з наших візьмемо Ягнят, / Сап'янців дам до ніг твоїх, / І пряжок щиро-золотих; // Сплету Плюща до поясин, / Піде на запонки Бурштин; / Аграф Кораловий на грудь, / Прийди, моїм коханням будь. // Вівчарські Любі у танках / Щоранку в Травні, у піснях, / Якщо тебе ці втіхи звуть, – / Прийдеш, моїм коханням будь.

Додаток 2. ***Сер Волтер Релі, «Відповідь Німфи Вівчареві» («The Nymph's Reply to the Shepherd»)*** *(поетичний переклад О. Смольницької, 2017 р.)*: Якби ж був юним серця чар, / Був кожний праведним Вівчар, / Я втішних слухалась розмов, / І я була б твоя любов. // Та час зганяє з піль стада, / Від Бур холоне Скель Гряда, / І Філомела мовчазна, / Розплата після втіх сумна. // Зів'януть квіти, і розмай, / Од зимних зим настане край, / Мед на устах, а в серці – жовч, / Гряде скорбота, хоч-не-хоч. // Убір, трояндовий букет, / Сап'янці, юпка, і берет / Зів'януть, щезнуть плином хвиль: / Достигли – зміняться на гниль. // Твій пояс із Плюща і трав, / Бурштин, Кораловий аграф – / Усе не варте, аби я / Прийшла немов любов твоя. // Мине юнь, дасть кохання плід, / Без віку втіхи, як і світ, / Тоді пора утіх буя – / Тоді прийду, любов твоя.

Додаток 3. Емілі Джейн Бронте, ***«Кохання і Дружба»*** *(поетичний переклад О. Смольницької, 2007 р., 2014 р.)*: Кохання – неначе шипшини квітки, / А дружба – немов гостролист, – / І падуб зів'яне, як ружа буя, / Але: чий надійніший цвіт? // Солодкі шипшини квітки навесні, / І пахощі влітку – чуда; / Але знов настане морозна зима – / І хто пишну ружу згада? // Шипшину зневаж недоречну тепер, / Бо падуб – оздоба твоя: / Ось грудень настав – кожен паросток вмер, / Та зелень гірлянди буя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Все о камнях и амулетах от А до Я / авт.-сост. Н. Белов. – Минск : Современный литератор, 2003. – 608 с.
2. Золотницкий Н. Цветы в легендах и преданиях / Н. Золотницкий. – М., 1913. – 272 с.
3. Коути Е. Суеверия викторианской Англии / Е. Коути, Н. Харса. – М. : Центрполиграф, 2011. – 480 с.
4. Миртовое дерево: мифология, выращивание и уход [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ogorodsadovod.com/entry/2094-mirtovoe-derevo-mifologiya-vyrashchivanie-i-ukhod.
5. Некряч Т. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі : [монографія] / Т. Некряч, Ю. Чала. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 194 с.
6. Плющ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.symbolarium.ru/index.php/%D0%9F%D0%BB%D1%8E%D1%89.
7. Сластьон С. Про один приклад гендерного діалогу в британській поезії кінця XVI – 20-х років XVII ст. / С. Сластьон // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія». – Вип. 76. – Х., 2017. – С. 96–98.

8. Смольницька О. Іван Франко як перекладач старонорвезьких балад / О. Смольницька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://spadok.org.ua/ivan-franko/i-franko-yak-perekladach-staronorvezkych-balad.
9. Смольницька О. Прототипи шекспірівської Dark Lady у фольклорі: компаративний аналіз / О. Смольницька // Актуальні питання іноземної філології : наук. журнал / редкол. : І. Біскуб (гол. ред.) та ін. – Луцьк : Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 5. – С. 146.
10. Смольницька О. Розвиток компаративного дискурсу Шекспіра, Лесі Українки й американської «сповідальної поезії» в «Коді української літератури» Ніли Зборовської / О. Смольницька // Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». – 2016. – № 1. – Т. 2. – С. 108–109.
11. Стріха М. Улюблені переклади : [поезії] / М. Стріха. – К. : Український письменник, 2015. – 724 с.
12. Українці Бразилії = Os ucranianos do Brasil = Ukrainians in Brazil: історико-етнологічне дослідження / наук. ред. : М. Гримич (гол.) та ін. – К. : Дуліби, 2011. – 262 с.
13. Холл Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве / Дж. Холл ; пер. с англ. А. Майкапара. – М. : КРОН-ПРЕСС, 1996. – 656 с.
14. Чосер Дж. Кентерберійські оповідки (Фрагмент І) / Дж. Чосер ; пер. М. Стріхи. – Автор. комп. набір, 2015–2017. – 125 с. – (З неопублікованого архіву М. Стріхи).
15. Энциклопедия суеверий. – М. : Миф ; Локид, 1995. – 560 с.
16. Amber // Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.etymonline.com/index.php?term=amber.
17. Coral // Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=coral.
18. Shakespeare's Sexual Language: a Glossary / ed. by G. Williams. – 1st ed. – London : Continuum, 2006. – 352 p.
19. The Complete Works of William Shakespeare / The Alexander Text introduced by P. Ackroyd. – London : Harper Collins Publishers, 2006. – 1436 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

20. Anonymous. Maiden in the morë lay // The Penguin Book of English Verse / ed. by P. Keegan. – London : Penguin Classics, 2004. – P. 3–4.
21. Brontë E. Love and Friendship / E. Brontë [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.poetryfoundation.org/poems-and-poets/poems/detail/50537.
22. Marlowe C. The Passionate Shepherd to His Love / C. Marlowe // The Penguin Book of English Verse / ed. by P. Keegan. – London : Penguin Classics, 2004. – P. 174.
23. Ralegh W. The Nymph's Reply to the Shepherd / SirW. Ralegh // The Penguin Book of English Verse / ed. by P. Keegan. – London : Penguin Classics, 2004. – P. 175.

УДК 81'373.237:355.343.18

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Хорунжа Л.А., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов № 1
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

У статті розкрито суть і специфіку сучасної перекладацької діяльності. Висвітлено особливості професійної компетенції перекладача.
Ключові слова: переклад, перекладацька діяльність, мовленнєва компетентність, професійна компетентність, комунікативний, навчання.

В статье раскрыта суть и специфика современной переводческой деятельности. Освещены особенности профессиональной компетенции переводчика.
Ключевые слова: перевод, переводческая деятельность, языковая компетенция, профессиональная компетентность, коммуникативный, обучение.

Khorunzha L.A. SPECIFIC FEATURES OF PROFESSIONAL TRANSLATION PRACTICE
This article deals with the essence and specificity of translation practice. Special features of a translator's professional competence are highlighted by the author.
Key words: translation, translation practice, language competence, professional competence, communicative, teaching.

Постановка проблеми. Швидкий ріст комп'ютеризації та найновіших технологічних засобів змінили зміст сучасної професійної перекладацької діяльності. В умовах сьогодення необхідними стають такі професійні якості перекладача, як здатність працювати у стресових умовах, аналізувати, переформульовувати, компресувати, редагувати текст, дотримуючись обмеженості часу, відчувати мову, характерну для засобів відеоінформації, швидко приймати рішення і брати на себе відповідальність за якість перекладів перед замовниками, телевізійними компаніями, розповсюджувачами відеофільмів, здатність працювати в команді, співпрацювати зі спеціалістами інших галузей і різним рівнем авторитарності, юридична грамотність.

Збільшення обсягу вимог до перекладу як професійної діяльності привело до зміни ринку перекладацьких послуг. Модифікуються традиційні уявлення про перекладацьку діяльність, ускладнюється професійна модель перекладача, з'являються нові перекладацькі спеціальності: переклад-супровід (гід-перекладач), переклад фільмів, відеоконференцій, перекладач-укладач технічної документації, субтитрів, перекладач реклами тощо.

Сучасне перекладознавство − результат міждисциплінарних досліджень, що використовують методи цілого ряду наук (літературознавства, когнітивної й експериментальної психології, нейрофізіології та етнографії). Воно сформувалось як самостійна наукова дисципліна переважно у другій половині XX ст. Післявоєнне розширення міжнародних контактів у всіх сферах людського спілкування, що викликало різке збільшення потреби в перекладах і перекладачах, стало потужним стимулом для росту теоретичних досліджень перекладацької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених, які зробили значний внесок у розвиток сучасного перекладознавства, не вважають себе лінгвістами, а деякі з них особливо підкреслюють обмеженість і неправомірність лінгвістичного підходу до дослідження перекладацької діяльності. Зазначене пояснюється тим, що перекладознавство − це особлива наукова дисципліна, що має багато інтердисциплінарних аспектів. Сама по собі одна лінгвістика не може розкрити всю багатогранність цього складного виду діяльності.

Початок серйозному вивченню лінгвістичних аспектів перекладу поклали радянські мовознавці. У 1950 р. Я. Рецкер опублікував статтю, у якій висловив переконання, що вибір перекладачем того чи іншого варіанта перекладу часто аж ніяк не довільний, а закономірний, і визначається співвідношенням одиниць двох мов, що беруть участь у процесі перекладу. У наступні десятиліття до проблеми перекладацьких відповідностей зверталися багато авторів стосовно різних комбінацій мов. Багатий фактичний матеріал про типи і способи застосування відповідностей для англійської і російської мов міститься

у книзі Л. Бархударова «Мова і переклад». У 1953 р. вийшла книга А. Федорова «Введення в теорію перекладу», у якій уперше була проголошена необхідність і можливість створення лінгвістичної теорії перекладу.

За кордоном перша книга, цілком присвячена лінгвістичним аспектам перекладу, з'явилася в 1958 р. Її автори – Ж. Провині і Ж. Дарбельне – назвали свою роботу «Порівняльна лінгвістика французької й англійської мов». У книзі проводиться порівняльний аналіз цих мов з метою виявити одиниці, що могли б заміняти одна одну під час перекладу, хоча при цьому не завжди вказується, чи перевірялися виділені відповідності шляхом зіставлення в реальних перекладах чи вони були обрані лише тому, що мають однакові значення в системах двох мов. Багатий фактичний матеріал, зібраний у книзі, показує великі перспективи розроблення приватних теорій перекладу, і за її зразком були написані аналогічні роботи з інших пар мов.

Сьогодні науково доведено, що переклад – це один із видів мовленнєвої діяльності людини і він, як будь-яка інша діяльність, має складну структуру (І. Зимня, Л. Латишев). Переклад характеризується цілеспрямованістю (мета, мотив), структурованістю (те, що у психології означено як операції та дії, у лінгводидактиці одержало назви «мовленнєві навички» та «мовленнєві вміння» відповідно), плановістю, умовами перебігу.

За останні роки з'явилося багато робіт, різноманітних теоретичних концепцій і методів дослідження перекладацької діяльності. Велике значення надається особливостям підготовки майбутніх фахівців, які здатні вирішувати сучасні проблеми комунікації, що досліджується такими вченими, як С. Архангельський, Н. Боритко, Н. Волкова, В. Кан-Калік, В. Комісаров, Л. Латишев, Н. Морзе, А. Семенов, І. Халєєва та ін.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити суть та визначити специфічні особливості професійної перекладацької діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За Л. Виготським і О. Леонтьєвим, будь-яка діяльність випливає з потреби, проте сама по собі потреба не спроможна керувати діяльністю суб'єкта, поки не буде визначено предмет, оволодіння яким здатне її задовольнити. У класичній психології, як відомо, цей предмет визначають як предмет діяльності. Потреба, спрямована на певний предмет (опредмечена потреба), є мотивом, тобто інстинктивною (неусвідомленою) спонукою до дії. Спонукання ж до усвідомленої дії полягає у прагненні досягнути певної мети. Отже, мотив міститься у сфері бажань і потреб людини, мета надає змістовності діям. Мотив передує меті так само, як причина наслідкові. Саме це надає перекладацькій діяльності визначеності, спрямованості, визначає її специфіку.

Проблематика перекладацької діяльності може бути розглянута в історико-культурологічному, власне лінгвістичному, психолінгвістичному аспектах, оскільки «під час перекладу відбувається зіткнення не лише лексичних, граматичних систем, а й комунікативно-прагматичних, лінгвопоетичних, соціокультурних уявлень, менталітету мовців» [4, с. 61]. Діяльнісну природу перекладу підтверджує процес перемикання мислення з однієї мовної бази на іншу безвідносно до того, взаємодіють генетично споріднені чи неспоріднені мови.

Перекладацька діяльність у сучасному світі набуває дедалі більших масштабів і все більшої соціальної значимості. Професія перекладачів стала масовою, і в багатьох країнах створені спеціальні навчальні заклади, що готують професійних перекладачів. У цих навчальних закладах вміння професійно здійснювати перекладацьку діяльність є кінцевою метою навчання. Для того, щоб добре перекладати, необхідно знати закони перекладу, зумовлені його складною й суперечливою природою, чітко представляти вимоги, що пред'являються суспільством до перекладу та перекладача. Професія сучасного перекладача є багатогранною, вимагає високої освіченості та глибоких знань певної галузі, а також широкої ерудиції.

Як будь-яка діяльність, переклад вимагає для своєї реалізації певних знань, умінь (свідомого виконання певних дій) та навичок (напівавтоматичного та автоматичного виконання певних дій), які необхідно набути у процесі навчання.

Зміст будь-якої навчальної дисципліни визначається особливостями досліджуваного предмета і кінцевою метою навчання. Сутність перекладацької діяльності вивчає, оцінює й описує теорія перекладу, положення якої лежать в основі програми підготовки майбутніх перекладачів. Однак основне завдання курсу перекладу полягає не в повідомленні студентам деякої сукупності знань, а в підготовці їх як висококваліфікованих фахівців, здатних виконувати переклади на професійному рівні. Тому значна частина курсу присвячується розвитку професійних

перекладацьких умінь і навичок, оволодінню елементами перекладацької стратегії і техніки, накопиченню досвіду перекладу текстів різного ступеня складності. Зміст навчання перекладу визначається тими знаннями, вміннями та навичками, які необхідні для створення у студентів професійної компетенції перекладача. Між ними існує тісний зв'язок, і багато умінь можуть формуватися лише на основі відповідних знань.

Організація і методи навчання перекладу зумовлюються прийняттям низки вихідних постулатів. Переклад розглядається як складний і багатогранний вид розумової діяльності, яка може переслідувати різні цілі, здійснюватися у різних умовах, різними способами і під впливом багатьох факторів.

Навчання перекладу має не тільки суто прикладне значення – створення у студентів необхідної перекладацької компетенції, – воно виконує також важливі загальнолінгвістичні та загальноосвітні функції. Заняття перекладом спонукають студентів звертати увагу на найтонші нюанси семантики та конотативні аспекти мовних одиниць, розкривають своєрідність системної організації та функціонування мов, особливості «картини світу», створені кожною мовою, загальне та особливе в культурі й мисленні представників різних мовних колективів.

У процесі навчання перекладу повинні вивчатися не способи перекладу використовуваного навчального матеріалу (тексту, вислови, слова), а методи вирішення типових перекладацьких завдань і стратегія пошуку індивідуальних творчих рішень. У цьому сенсі навчання перекладу передбачає вміння виділяти в навчальному матеріалі типові перекладацькі завдання і формулювати загальні принципи та конкретні прийоми їх вирішення. У різних видах перекладу можуть застосовуватися як загальні принципи та прийоми, так і специфічні методи для кожного виду. Характер міжмовної комунікації зумовлює принципову множинність варіантів перекладу одних і тих самих відрізків оригіналу. У зв'язку із цим у процесі навчання перед студентами не ставиться завдання створити єдино правильний (оптимальний) переклад передбачуваного тексту. Разом із тим процес навчання включає критичну оцінку навчальних перекладів і відхилення неприйнятних варіантів.

Завдання навчання перекладу полягає не в засвоєнні якихось норм, правил або рецептів, які перекладач міг би автоматично застосовувати у всіх випадках, а в оволодінні принципами, методами і прийомами перекладу і вмінням їх вибирати і застосовувати по-різному в конкретних умовах, до різних текстів і для різних цілей. Конкретні завдання, які вирішуються перекладачем у процесі перекладу, можуть бути типовими, що дозволяють застосовувати відомий прийом або спосіб рішення, та індивідуальними, які вимагають нового рішення на основі загальних принципів перекладацької стратегії і врахування особливостей контексту й ситуації. Пошук рішення включає і висновки про можливість використання відомого прийому або способу, про необхідність його модифікації або відмови від типового на користь унікального, оказіонального.

Своєю діяльністю перекладач задовольняє суспільну потребу. Переклад – це процес перетворення тексту однією мовою в текст іншою мовою зі збереженням більш-менш незмінним змісту. Перекладу треба навчати як особливій дисципліні, але оволодіння умінням перекладати не є прерогативою особливо обдарованих людей. Це положення сьогодні є загальновизнаним, і в усіх навчальних закладах, які готують перекладачів, студентам пропонуються заняття з теорії та практики перекладу. В основі методики навчання перекладу лежить переконання в тому, що здатністю перекладати людина володіє генетично, як і здатністю опановувати мови. Хоча кожна окрема людина володіє цією здатністю не однаковою мірою, вона може бути розвинена й доведена до професійного рівня.

Перекладацька діяльність може здійснюватися перекладачем свідомо (у результаті аналізу та обґрунтованих висновків) або інтуїтивно. Співвідношення свідомого та інтуїтивного різне в різних перекладачів, під час перекладу різних текстів і в різних умовах. Здатність здійснювати свідомі та інтуїтивні перекладацькі дії (перекладацька компетенція) може розвиватися у процесі навчання і практичної роботи.

Створення перекладацької компетенції сприяє всебічному розвитку особистості майбутніх перекладачів: формує в них уважність і почуття відповідальності, уміння користуватися довідниками та додатковими джерелами інформації, робити вибір, швидко приймати правильні рішення, виявляти й зіставляти численні лінгвістичні та екстралінгвістичні дані.

У процесі лінгвістичної підготовки перекладача професійно значимими стають такі компетенції:

1. Семантична – здатність мобілізувати ресурси (системні знання, вміння, особистісні якості), необхідні для вилучення і передачі змісту.

2. Інтерпретаційна – здатність мобілізувати ресурси, необхідні для визначення контекстуального значення мовленнєвих засобів та їх трансформації.

3. Текстова – здатність мобілізувати ресурси, необхідні для текстової діяльності: відтворювати текст, а також розрізняти тип, жанр і стиль тексту.

Мовна компетенція перекладача включає всі аспекти володіння мовою, характерні для будь-якого носія мови, та має ряд специфічних особливостей. Успішний обмін мовними творами у процесі комунікації передбачає наявність у комунікантів текстотвірної компетенції, вміння створювати тексти різного типу згідно із прийнятими у певному мовному колективі правилами й стереотипами. Комунікативна компетенція перекладача включає вміння проектувати на висловлювання в тексті оригіналу інференційні можливості рецепторів перекладу.

Професійна компетенція перекладача включає й деякі особистісні характеристики, без яких він не зможе успішно виконувати свої професійні функції. Професійна компетенція перекладача включає технічну компетенцію – специфічні знання, вміння та навички, необхідні для виконання цього виду діяльності.

Професійна перекладацька діяльність передбачає високу культуру, широку енциклопедичну ерудицію, комунікабельність, такт, постійне поповнення знань, розмаїття інтересів. Усі ці якості проявляються у двох мовах і двох культурах.

Загальновідомо, що переклад може здійснюватися в усній або письмовій формі. На відміну від письмового посередництва, де зазвичай є достатньо часу, аби користуватися довідковими матеріалами для вирішення перекладацьких проблем, у разі здійснення усного перекладу така можливість відсутня. Тлумач має прийняти рішення самостійно і миттєво, а якість усного перекладу залежить від обсягу словникового запасу перекладача та його фонових знань, рівня сформованості навичок і вмінь усного перекладу, зокрема володіння широким спектром перекладацьких прийомів на різних рівнях мовної системи, задовільної дикції, високого темпу мовлення та психологічної стійкості. Таким чином, усний переклад є надзвичайно складною діяльністю, яка потребує координації низки механізмів в умовах суттєвих обмежень у часі.

Різнобічність перекладацької діяльності пов'язана не тільки з багатьма видами перекладу. Переклад може виконуватися в різних непередбачених умовах, для різних цілей, у більш-менш жорстких часових рамках, для різних замовників. Текст перекладу може призначатися для загального ознайомлення з оригіналом, для отримання будь-якої інформації чи для публікації як повноцінна заміна оригіналу. В усіх цих випадках до перекладу ставляться різні вимоги, і перекладач має бути підготовлений для роботи в різноманітних умовах. Також треба зазначити, що перекладачеві можуть бути доручені різні види «навколоперекладацької» діяльності: ведення переговорів, ділове листування, прийом і супроводження делегацій, складання оглядів, протоколів бесід та іншої документації, мовні та країнознавчі консультації та ін.

Висновки із проведеного дослідження. Отже, професійна перекладацька діяльність передбачає наявність у спеціаліста цієї сфери всебічних когнітивних і лінгвістичних знань, широкої загальнокультурної ерудиції, необхідних психологічних якостей і літературних здібностей. Усі ці риси повинні розвиватися і заохочуватися під час навчання перекладу. Своєю діяльністю перекладач задовольняє суспільну потребу. Переклад − це процес перетворення тексту однією мовою в текст іншою мовою зі збереженням більш-менш незмінним змісту. Перекладу треба навчати як особливій дисципліні, але оволодіння умінням перекладати не є прерогативою обдарованих людей. В основі методики навчання перекладу лежить переконання в тому, що здатністю перекладати людина володіє генетично, як і здатністю опановувати мови. Хоча кожна окрема людина володіє цією здатністю не однаковою мірою, вона може бути розвинена й доведена до професійного рівня. Перспективи подальших наукових пошуків мають бути спрямовані на розроблення й обґрунтування етапів формування професійної компетенції майбутніх перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горіна Ж. Спокуса «гіпнотичної» близькості споріднених мов / Ж. Горіна // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 8 «Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)». – 2009. – Вип. 3. – С. 44–50.
2. Зимняя И. Лингвопсихология речевой деятельности / И. Зимняя. – М. ; Воронеж : МОДЭК, 2001. – 432 с.
3. Леонтьев А. Общее понятие о деятельности / А. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности. – М. : Политиздат, 1974. – С. 5–21.
4. Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики / О. Селіванова. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 148 с.

УДК [811.111+811.161.2] : 81'25

КАТЕГОРИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДЕРЖАВНА ЗРАДА» ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Ясногурська Л.М., викладач кафедри іноземних мов
Рівненський державний гуманітарний університет

Стаття розглядає питання вивчення концепту «державна зрада» в сучасній лінгвістиці, використання терміна «зрада» та його категоризацію на прикладах перекладу фразеологічних одиниць з англійської на українську мову. Вказується на об'єктивну проблематичність їх перекладу та підкреслюється, що поняття «державна зрада» належить до ключових понять української й англійської культур.
Ключові слова: фразеологічна одиниця, лінгвістика, державна зрада, переклад, дослідження.

Статья рассматривает вопрос изучения концепта «государственная измена» в современной лингвистике, использование термина «измена» и его категоризацию на примерах перевода фразеологических единиц с английского на украинский язык. Указывается на объективную проблематичность их перевода и подчеркивается, что понятие «государственная измена» принадлежит к ключевым понятиям украинской и английской культур.
Ключевые слова: фразеологическая единица, лингвистика, государственная измена, перевод, исследование.

Yasnohurska L.M. THE CATEGORIZATION OF "HIGH TREASON" CONCEPT WITH PHRASEOLOGICAL MEANS (BASING ON THE ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES)
The article deals with the study of "high treason" concept in modern linguistics, the use of the term "treason" and its categorization basing on the examples of phraseological units' translation from English into Ukrainian. It indicates the objective problem of their translation and emphasizes that the concept of "high treason" belongs to one of the key concepts in Ukrainian and English culture.
Key words: phraseological unit, linguistics, high treason, translation, research.

Постановка проблеми. Державна зрада є одним зі злочинів, який ставить під загрозу територіальну цілісність і недоторканність держави. Можливість учинення такого злочину виникає з утворенням держави, тому державна зрада як злочин має довгу історію. На сучасному етапі розвитку суспільства державна зрада вважається одним з основних злочинів, про що свідчать законодавчі акти різних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До поняття «державна зрада» і суміжних ціннісних концептів зверталися дослідники в межах лінгвоконцептології, мови традиційного народного фольклору, пареміології та фраземіки. Так, у праці В. Карасик «Языковой круг: личность, концепты» виявлено різні типи мовних одиниць. Культурологічний підхід до мови, як зазначає автор, передбачає те, що, з одного боку, виокремлюються слова й вирази, які в концентрованому вигляді передають специфічний досвід народу, що користується мовою (власні назви, культурно-історичні реалії, поширені алюзії, слова з емоційно-оцінним фоном, який усвідомлюється саме цим етносом) [4, с. 90]. Саме такі одиниці об'єктивують уявлення англійського народу про державну зраду. З іншого боку, існує велика група слів і зворотів, що має універсальний характер для людства в цілому [4, с. 90]; за допомогою мовних одиниць такого типу об'єктивується поняття про зраду Батьківщині в українській мові. На думку В. Телії, поняття про Батьківщину є категорією абстрактною, тому захист Батьківщини уподібнюється до захисту того, що людина вважає найціннішим для себе.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд категоризації концепту «державна зрада» засобами фразеології (на матеріалі англійської та української мов), звертається увага на стійкі порівняння, розглянуті номінативні сполучення з огляду на наявну дистрибуцію імені стрижневого концепту, його синонімічні, епідигматичні та фразеологічні зв'язки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зрада – це єдиний злочин, визначення якого міститься в Конституції США. Вона «полягає лише у веденні війни проти Сполучених Штатів, приєднанні до їхніх ворогів, наданні їм допомоги й послуг» (ч. 3 ст. III) [14]. Конгрес передбачив покарання за зраду – смертну кару або позбавлення волі на строк не менше п'яти років і штраф у розмірі не менше 10 тисяч доларів, а також позбавлення права займати будь-яку посаду на службі Сполучених Штатів Америки (ст. 2381 Федерального Кримінального кодексу). Однак, запропонувавши конститу-

ційне визначення зради, Конгрес уніс у нього важливе уточнення: винною в зраді може бути визнана особа, яка вчиняє зазначені дії, будучи зобов'язаною зберігати вірність Сполученим Штатам. Це конституційне положення, безсумнівно, зазнало значного впливу поняття зради, закріпленого в англійському Законі про зраду 1352 р. Включення його в Основний закон країни пояснюється тим значенням, яке надавалося боротьбі з найбільш небезпечною антидержавною діяльністю, а також прагненням не допустити можливого використання статуту про зраду, який буде прийнятий Конгресом, у боротьбі з політичною опозицією. Як зазначає О. Богданова, батьки-засновники, маючи гіркий досвід боротьби за незалежність, майбутніх зловживань законом про зраду боялися чи не більше, ніж самої зради Сполученим Штатам [1, с. 5].

Отже, Статут про зраду 1352 р. є основним в англійському праві законом із питання державної зради. Визначення зради, що міститься в Статуті 1352 р., було досить консервативним. Головним у ньому є захист особи короля, його найближчих родичів, королівських чиновників. Він не містив положень, які б карали за зраду державі. Однак у середньовічному кримінальному праві поняття про державну зраду як про особливо тяжкий злочин вважалося дуже важливим, оскільки такі дії спрямовувалися не лише проти короля, але й проти всього королівства, армії, суспільства. Більшість людей вважала, що під загрозою було щось набагато більше, ніж просто королівський титул. І все ж таки в Статуті 1352 р. поняття зради мало вузьке тлумачення [2, с. 11] й отримало номінацію *high treason*. У тому самому Статуті давалося визначення поняттю *petty treason* або *petit treason* (букв. «дрібна зрада») – це зрада (включаючи вбивство) начальника підлеглим. Таке визначення зради передбачало випадки, коли дружина вбиває чоловіка, священик – свого прелата, слуга – свого господаря або господиню. Причиною того, що такий злочин вважався гіршим, ніж просто вбивство, і визначався як зрада, було те, що середньовічне й постсередньовічне суспільство спиралося на рамки, в яких кожна людина мала своє визначене місце. Такі вбивства сприймалися як загроза всій системі.

Ця інформація пояснює виникнення в англійському фразеологічному фонді таких номінацій на позначення державної зради: *wear Hector's cloak* (букв. «носити накидку Гектора»), *take Hector's cloak* (букв. «взяти накидку Гектора»), *sell the pass* (букв. «продати прохід»). Фактично всі вони ґрунтуються на реальних історичних подіях, де головним сценарієм є зрада підлеглими свого керівника.

Фразеологічні одиниці *wear Hector's cloak* – "the reward of treason" і *take Hector's cloak* – "deceive someone who has trusted you" виникли в XVI ст. і пов'язані з подіями Північного повстання 1569 р. Томас Персі, сьомий граф Нортумберлендський, був ключовою фігурою цього повстання. Гектор Армстронг зрадив його за певну винагороду, але зрадницькі гроші не принесли йому щастя – він помер у злиднях. Англійська свідомість трактує такий сценарій як справедливу кару за зраду, і в англійському фразеологічному фонді з'являються відповідні одиниці [11, с. 63].

Sell the pass – "betray your own cause, countrymen" [11, с. 63], фразеологічна одиниця (далі – ФО) ірландського походження. Слово *pass* тут уживається у значенні вузького проходу в горах, який під час війни є важливим стратегічним об'єктом. *To sell the pass* (букв. «продати прохід») означало надати ворогу інформацію, яка б допомогла йому обійти чи якимось іншим чином подолати цю перешкоду. Згідно з ірландським традиційним епосом Crotha, «king of Atha», відправив своїх солдатів стерегти гірський прохід, щоб запобігти вторгненню армії Trathal, «King of Cael». Але солдати продали важливу стратегічну інформацію, ворожа армія увійшла на територію фірболгів, перемогла, а Trathal отримав титул короля Ірландії. Згодом цей вираз вживався в Ірландії у значенні «дати свідчення проти короля або королеви», «давати свідчення, звинувачувати своїх товаришів за гроші» [11, с. 63]. У XIX ст. політична ситуація в Ірландії відбилася в іншому значенні цієї ФО: "betray your fellow countrymen by selling information to the authorities" [12, с. 214] – «зрадити співвітчизників, продаючи інформацію владі». Непрості стосунки між Ірландією й Англією уможливили виникнення ірландської ФО *treacherous as an Englishman* [11, с. 54] – «зрадливий, підступний, як англієць».

Із поняттям про зраду пов'язане виникнення порівняння *false as Fortager* (Vortigern) – букв. «нещирий як Вортигерн». Вортигерн – це британський король, якому довірили захист королівства після відступу римлян і який у 449 р. зрадив цю довіру, запросивши на допомогу англосаксів Хенгеста й Хорса. У результаті англосакси повністю розгромили піктів і скоттів і захопили їхні території [11, с. 54].

Із подіями того самого історичного періоду пов'язується виникнення фразеологізму *night*

of the long knives (ніч довгих ножів) зі значенням "a treacherous betrayal or ruthless action" [12, с. 200] – «підступна зрада або безжальна дія». Традиційно ця фраза означала легендарну бійцівську розправу Хенгіста над британцями в 472 р., хоча із самого початку співпраця британців і англосаксів передбачала стратегічний альянс. [12, с. 200]. У сучасній історії «Ніч довгих ножів» особливо пов'язується з низкою чисток, проведених у нацистській Німеччині в 1934 р. Основна частина страчених належала до організації СА (парамілітарної організації НСДАП). Гітлер вдався до чисток у СА та стратив її лідера, Ернста Рема, оскільки в незалежності організації вбачав загрозу особистій владі. Він скористався ситуацією, щоб позбутися супротивників свого режиму та звести рахунки зі старими ворогами. За час проведення операції стратили 85 чоловік, понад тисячу було заарештовано.

Лексема *quisling* (квіслінг) уживається на позначення зрадника Батьківщини [11, с. 55]. Відкун Квіслінг був засновником і головою норвезької націоналістичної партії. Під час Другої світової війни обіймав пост міністра-президента окупованої німцями Норвегії. Коли в 1940 р. у цю країну прийшли фашисти, Квіслінг запропонував місцевим жителям підкоритися їм і не чинити опору. Після війни був розстріляний за звинуваченням у державній зраді. У більшості країн Європи слово квіслінг стало синонімом слова зрадник.

Міжнародною вважається й ФО *fifth coloumn* (п'ята колона) – "a group of secret sympathizers or supporters of an enemy that are engaged in espionage or sabotage within defense lines or national borders" [13]. Фразеологізм належить генералу іспанської армії Е. Молу. Восени 1936 р. під час наступу франкістів на Мадрид він звернувся по радіо до населення столиці, заявивши, що крім чотирьох іспанських армійських колон, ще є п'ята колона, яка здійснює в місті підривну шпигунську роботу. Відтоді п'ятою колоною називають шпигунів, диверсантів, людей, які займаються підривною, антидержавною діяльністю в країні.

Число два осмислюється як символ роздвоєння, нещирості, лицемірства, які часто є складовими частинами ситуації зради. Цей смисл закладений у фразеологічних одиницях *double agent* – "a spy pretending to serve one government while actually serving another": *"He was secretly working as a double agent for the Americans during the war"* [13]; *two-faced* – "insincere; disloyal; deceitful": *"Don't confide too much in him as he has the reputation of being two-faced"* [11, с. 313]. Зазначимо, що номінації подвійний агент («Подвійний агент: між «Правим сектором і ФСБ») і дволичний – «лицемірний» [10, с. 223] існують і в українській мові.

В обох лінгвокультурах державна зрада асоціюється з актом купівлі-продажу, про що свідчать англійські номінації *sellout* – "a betrayal or act of treason" (*"The spy's behavior during the Cold War was a classical sellout"*; "to be unfaithful to your country for money or other reward; to betray one's cause or associates especially for personal gain": *"In the Revolutionary War, Benedict Arnold sold out to the British"* [13]) і українська номінація продати Батьківщину: «Депутати можуть стріляти в людей, збити машиною, продати Батьківщину і не сісти,– вважає волонтер» [16].

Як зазначає В. Карасик, культурологічний підхід до мови передбачає виявлення різних типів мовних одиниць: з одного боку, виокремлюються слова й вирази, які в концентрованому вигляді передають специфічний досвід народу, що користується мовою (власні назви, культурно-історичні реалії, поширені алюзії, слова з емоційно-оцінним фоном, який усвідомлюється саме цим етносом) [4, с. 90]. Саме такі одиниці об'єктивують уявлення англійського народу про державну зраду. З іншого боку, існує велика група слів і зворотів, що має універсальний характер для людства в цілому [4, с. 90], за допомогою мовних одиниць такого типу об'єктивується поняття про зраду Батьківщині в українській мові. У паремійних текстах цієї групи яскраво виражені норми поведінки, тобто ціннісні значущі стереотипи соціальної взаємодії людей у певних ситуаціях. Норми поведінки мають прототиповий характер, тобто в пам'яті етносу зберігаються знання про типові дії, очікування відповідних дій і оцінні реакції стосовно тих чи інших ситуацій [4, с. 25]. Паремійні вислови покликані насамперед упливати на поведінку (через аргументування, апелювання до прецеденту, авторитету тощо). Проаналізувавши паремії тематичної групи «Зрада Батьківщини», доходимо висновку, що вона фактично не містить прислів'їв і приказок, в яких ішлося б безпосередньо про зраду, отже, не дається пряма оцінка такому явищу. Відповідно, застосовується інша стратегія впливу на слухача. Як відомо, норми поведінки актуалізуються тоді, коли виникає вибір між певними поведінковими стратегіями. Протиставлення таких стратегій виявляє контраст між моральними й утилітарними нормами поведінки. У першому випадку акцентуються інтереси інших людей, у другому – інтереси індивіда [4, с. 189], а в межах

аналізованої тематичної групи такий контраст особливо загострюється, оскільки протиставляються загальні інтереси Батьківщини й особисті інтереси людини. Батьківщина – це рідна країна, в якій народилася й проживає людина; у сучасних умовах Батьківщина пов'язується з поняттям «держава». У такому разі вона охоплює соціальний і державний устрій, систему політичних відносин, культуру, духовні цінності, особливості мови, побуту, звичаїв: «Наша слава – Українська держава». Слід зазначити, що для українців ставлення до своєї країни, землі, Батьківщини – близько-інтимне, в українській мові існує чимало символічних, метафоричних номінацій: Мати-земля, рідна ненька Батьківщина, матінка-земля, Вкраїна-мати. Фактично зрада Батьківщини прирівнюється до зради рідної матері. Як правило, норми поведінки в паремійних одиницях виражені не прямо, а опосередковано; прийом перефразування дає можливість скласти список норм, що виводяться з корпусу паремій. Характерною особливістю прислів'їв і приказок аналізованої групи є те, що єдина можлива норма поведінки в ситуації вибору між інтересами Батьківщини та власними інтересами висловлюється абсолютно прямо. Основна логема, що виводиться в межах групи «Зрада Батьківщини», – краще вмерти, ніж зрадити Батьківщину. Така норма поведінки, за класифікацією В. Карасика, належить до норм взаємодії, які вважаються найважливішими для суспільства, їх порушення підриває засади суспільного устрою, саме тому до зрадників скрізь ставляться з презирством. Такі норми не лише закріплюються в неписаних моральних правилах поведінки, але й фіксуються в юридичних кодексах [4, с. 29]. Так, державна зрада згідно зі ст. 111 Кримінального кодексу України – це діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років. У паремійному фонді української мови фіксуються такі норми: за рідний край життя віддай; за рідний край – хоч помирай!; радше впадь, але не зрадь; у бою за Вітчизну й смерть красна; краще на своїй стороні кістьми лягти, ніж на чужині слави натягти; не той чоловік, хто для себе живе, а хто за батьківщину в бій іде; жити – Батьківщині служити; для своєї Батьківщини ні сил, ні життя не шкодуй [15]. Нарешті, дається пряма оцінка таким діям: «Хвалено тих, що твердо стоять за свою батьківщину». Отже, захищати Батьківщину, а за потреби й віддати своє життя за неї – це один із основних принципів поведінки людини, що закріплені в догматах віри і юридичних кодексах. Такі норми не пояснюються, вони визнаються найвищими цінностями й тому розглядаються як суперморальні норми поведінки [4, с. 29].

«Батьківщина – найдорожче, що є *в* людини». Поняття про Батьківщину є категорією абстрактною, а людина, за висловом К. Жоля, «завжди намагається інтерпретувати абстрактне в термінах чуттєвого досвіду» [8, с. 137–138], знайти аналогію між абстрактним поняттям і конкретним об'єктом реального світу, який міг би цю абстракцію зробити наочною, будучи порівняним із нею. Паремійні одиниці цієї групи містять назви об'єктів, які є життєво важливими або найдорожчими для людини (зір, мати, життя). Тому захист Батьківщини аналогізується із захистом того, що людина вважає найціннішим для себе.

Інформація про світ надходить за допомогою органів чуття. Серед інформаційних каналів найважливішим є зір, оскільки через нього людина отримує приблизно 80% відомостей про навколишнє середовище. Зір – це безцінний дар, яким людина наділена від народження. Саме він дозволяє сприймати навколишній світ у всьому його розмаїтті, жити повноцінним життям. Водночас очі є дуже вразливим, майже незахищеним органом людини, який треба берегти. Аналогізація захисту життєво важливого органу людини (очей і Батьківщини) уможливила виникнення таких паремійних одиниць: Бережи Вітчизну, як око, і вона тебе завжди берегтиме; бережи Батьківщину як зіницю ока; бережи кордон, як зіницю ока [15].

Культ матері, який в українців пов'язувався з обожнюванням землі, став основою етнічної домінанти українського національного характеру. Від матері вимагалася повна самовіддача, готовність до самопожертви заради дітей. Їхня невдячність, учинена матері кривда трактувалися народною традицією не тільки як порушення Божої заповіді «шануй отця і матір свою». Це було відступництво від засад людського співжиття, злочин, покарання за який є неминучим: «хто матір забуває, того Бог карає»; «шануй батька й неньку, то буде тобі скрізь гладенько». Відповідно до моральних норм поведінки діти повинні шанувати, захищати й берегти свою

матір. Асоціювання рідної матері з рідною землею стало підґрунтям паремії «Бережи рідну землю, як мати кохану».

Соматизм голова пов'язаний безпосередньо зі сферою життя людини, її існуванням, а відсутність голови сприймається як смерть [7, с. 91]. Уживання лексеми голова в такому смислі надає метафоричного значення паремії «Вкраїна – мати, за неї треба головою стояти» [15].

Життя людини як явище космічного масштабу унікальне за своїм змістом. У ньому поряд із драматичними присутні яскраві позитивні моменти, які вміщують у собі могутні стимули для творчої діяльності, саморозвитку, зміцнення й розширення самосвідомості особистості. Життя – це найбільша цінність. Люди можуть зробити неймовірну кількість найрізноманітніших дій, щоб зберегти своє життя й життя своїх близьких. Вважається, що немає нічого, що могло би бути для людини важливішим, ніж власне життя або життя близьких. Але згідно з українською народною традицією «за народ і волю віддамо життя і долю», оскільки «без Батьківщини немає людини» [15].

Хто зраджує Батьківщину, того очікує неминуча кара. Для українського народу становлення української державності проходило досить важко й довго, паралельно відбувалось і створення законодавчої бази України. Витоки кримінальної відповідальності за державну зраду прослідковуються в Судебнику 1550 р. Однак у названому нормативно-правовому акті не вказувалося на способи вчинення аналізованого посягання. Уперше спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення державної зради містилися в «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., документі, який вважається проектом першого відомого в історії кодексу українського права, хоча цей документ не був офіційно затверджений. Законодавчі норми, які передбачають кримінальну відповідальність за державну зраду, у сформованому вигляді з'явилися в Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. [5, с. 32]. Але українська народна традиція завжди трактувала зраду Батьківщини як один із найтяжчих злочинів, як подвійну зраду, оскільки зовнішній ворог діє в інтересах своєї Батьківщини, а зрадник Вітчизни зраджує свій народ, свій рід, а значить, і самого себе. За такі діяння кара неминуча: хто торгує батьківщиною, того кара не мине; хто зраджує батьківщину, той нечистій силі свою душу продає [15]; зраду приймають, а зрадника вішають.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, фразеологічні одиниці англійської мови, що репрезентують смисл державної зради, утворені на прикладах ситуацій зради історичного характеру, розуміються як стереотипи віроломної поведінки, яка отримує негативну оцінку. Негативне ставлення до зради Батьківщини визначається в українських паремійних одиницях дидактичного характеру відносно ситуації збереження вірності своєму народові, необхідності любити й захищати Вітчизну як найголовнішу цінність у житті людини. Фактично в центрі уваги англійської лінгвокультури – інституціональний аспект зради; це пояснюється більшою орієнтованістю англійців на дотримання юридичних норм порівняно з українською лінгвокультурою, що має історичне пояснення, оскільки шляхи становлення державності були різними в обох країнах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богданова Е. Ответственность за преступления против государства в американском криминальном праве // Е. Богданова. – М. : Наука, 2002. – С. 5.
2. Гулямов Р. Государственная измена в средневековой Англии до и после статута 1352 года : автореф. дис. ... кандидата юридич. наук // Р. Гулямов. – Северо-кавказский гуманитарный ин-т. – Ставрополь, 2004. – 21 с.
3. Кримінальний кодекс України станом на 11 лютого 2013 р. / упоряд. В. Тютюгін. – Х. : Право, 2013. – 232 с.
4. Карасик В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс // В. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. –390 с.
5. Кончук Н. Кримінальна відповідальність за державну зраду в історії вітчизняного кримінального законодавства // Н. Кончук. – Часопис Академії адвокатури України. –2015. – Том 8. – № 1 (26). – С. 27–33.
6. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / Упоряд. : М. Пазяк. – К. : Наук.думка, 1991. – 440 с.
7. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) // О. Селіванова. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
8. Телия В. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира. Роль человеческого фактора в языке // В. Телия. – М., 1988. – С. 173–204.
9. Українські приказки, прислів'я і таке інше / Укл. : М. Номис. – К. : Либідь, 2004. – 352 с.
10. СУМ 2: Словник української мови: В 11 т. / Укл. : І. Білодід та ін. – К. : Наукова думка, 1971. – Т. 2. – 550 с.
11. [TETM] A Thesaurus of English Traditional Metaphors / Ed. by P. Wilkinson. – L. & N.Y. : Routlege, 1993. – 777 p.
12. [ODI] Oxford Dictionary of Idioms / Ed. by J.Stevenson. – New York : Oxford University Press Inc., New York, 2004. – 340 p.
13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.merriam-webster.com/dictionary.
14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.usconstitution.net.
15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://za-mir.in.ua/pro-ukrainu/252-prysliv-ia-pro-ukrainu.
16. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://m.znaj.ua/politics/znysheni-cinnosti-majdanu-ukrayincyam-pokazaly-zvorotnyj-bik-deputativ.

СЕКЦІЯ 2
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 821.581/ - 21

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ДИСКУРС ІСТОРИЧНИХ АСПЕКТІВ КИТАЙСЬКОЇ ДРАМИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НОВІТНЬОЇ ДРАМАТУРГІЇ

Акімова А.О., аспірант кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті автором висвітлено літературознавчий дискурс історичних аспектів китайської драми через призму новітньої драматургії, проаналізовано співвідношення нових форм вербального і візуального у драмі Тянь Ханя «Жінка-інспектор Се Яохуань» (谢瑶环) (1961), розкрито її особливості, а також новаторство драматургів у зображенні почуттів, емоцій та трагедії героїв. Крім того, автором проаналізовано традиційну китайську драму, яка представляє конфлікт, що був дуже актуальним на той час.

Ключові слова: нові форми вербального, драма, китайська драматургія, п'єса, розмовна драма, почуття, нові форми візуального, обов'язок.

В статье автором освещен литературоведческий дискурс исторических аспектов китайской драмы через призму новейшей драматургии, проанализировано соотношение новых форм вербального и визуального в драме Тянь Ханя «Женщина-инспектор Это Яохуань» (谢瑶环) (1961). Раскрыты ее особенности, а также новаторство драматургов в изображении чувств, эмоций и трагедии героев. Кроме того, автором проанализирована традиционная китайская драма, которая представляет конфликт, была очень актуальной в то время.

Ключевые слова: новые формы вербального, драма, китайская драматургия, пьеса, разговорная драма, чувства, новые формы визуального, долг.

Akimova A.O. LITERATURE DIAGNOSTIC DISCOURSE OF THE HISTORICAL ASPECTS OF THE CHINESE DRAMA THROUGH THE PRISM OF THE NEWEST DRAWN

In the article, the author highlights the literary discourse of the historical aspects of Chinese drama through the prism of modern dramaturgy, the correlation of the new forms of verbal and visual in the Tian Han drama "Woman-Inspector It Yaohuan" (谢瑶环) (1961) is revealed. Its features are revealed, as well as the novelists' The image of feelings, emotions and tragedy of heroes. In addition, the author analyzed the traditional Chinese drama, which represents the conflict was very relevant at the time.

Key words: new forms of verbal, drama, Chinese drama, play, conversation drama, feelings, new forms of visual, duty.

Постановка проблеми. Проблема дослідження та вивчення новітньої китайської драматургії визначається значним впливом соціальних та історичних важелів як на форму, так і на зміст п'єс. Варто зазначити закритість та заангажованість китайської драматургії, написання текстів виключно на китайську тематику, актуальними стають засоби візуального та вербального, що поглиблюють розуміння тексту, моделюють художню дійсність та перебіг життєвих колізій. Відсутність системного вивчення впливу зорового та слухового у китайській драматургії XX ст. дає підставу для актуального та ґрунтовного розроблення теми громадянського обов'язку на прикладі п'єси відомого китайського митця Тянь Ханя «Жінка-інспектор Се Яохуань».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження новітньої китайської драматургії представлене як частина праць О. Воробей, Н. Ісаєва, В. Кіктенко, Г. Семенюк, науковців та літераторів на території материкової України. У контексті літературного процесу в Китаї були видані праці Ван Говея, Мен Яо, Лі Сушена, Чжуан І-фу, Чжоу І-бая, Хун Шена.

Новітня китайська драматургія стала об'єктом дослідження таких науковців, як В. Аджимамудова, І. Гайда, Л. Меншиков, Л. Нікольська, А. Родіонов, В. Сорокін, Я. Щербаков, Є. Шалунова та інших.

Постановка завдання. Мета статті – поглибити знання про китайську драматургію, розкрити специфіку розуміння Тянь Ханем теми громадянського обов'язку, підкреслити способи авторського розкриття подачі історичного матеріалу та дослідити співвідношення нових форм вербального і візуаль-

ного в драмі Тянь Ханя «Жінка-інспектор Се Яохуань» (谢瑶环) (1961).

Виклад основного матеріалу дослідження. Прикметною особливістю новітньої китайської драматургії стає її тяжіння до загальносвітового театрального процесу. Зміни, що почали відбуватися у жанрі світової драматургії, позначились на змістоформі п'єс. Розширення меж драми, що упродовж свого існування орієнтувалася виключно на внутрішню аудиторію, передбачало ознайомлення з нею світової спільноти.

Поступово у минуле відходять традиційні амплуа, задіяні у китайській драмі, розширюється тематичне поле, новими стають засоби візуального та вербального. 1961 р. Тянь Хань пише п'єсу «Жінка-інспектор Се Яохуань». До переосмислення історичного минулого драматурга підштовхнуло бажання не просто по-новому подати історичні події VII – VIII ст., пов'язати їх із сьогоденням. Власне твір, за Л. Нікольською, викликав у роки «культурної революції», а саме 1966 р., жорстоку реакцію і був названий «отруйною травою» [1, с. 189]. В. Аджимамудова та М. Спєшнєв, аналізуючи драму, вказуючи на неоригінальність твору, написаного на вторинному матеріалі, тим не менш, підкреслюють його актуальність, новаторство та злободенність [2, с. 429]. «Жінка-інспектор Се Яохуань» стала не просто переробкою відомого сюжету, а самостійною новітньою драмою, покликаною ще раз підкреслити важливість взаєморозуміння між правителем та народом.

Про те, що суперечлива постать імператриці неодноразово привертала увагу митців, свідчить і поява 1963 р. на кіностудії Shaw Brothers костюмовано-історичної драми про окреслений період, режисер стрічки Лі Ханьсян потому був співзасновником першої кіностудії «голлівудського зразка» у Китаї та творцем багатьох китайських стрічок на історичну тематику, зокрема й на п'єсу «Сон у Червоному Теремі».

У передмові до п'єси Тянь Хань подає коротку історію її написання, вказуючи, що задум виник після відвідування у січні 1961 р. вистав традиційного театру у Сіані, провінціях Шеньсі та Шаньсі. Під час маньчжурського володарювання при владі була імператриця У Цзетянь (武則天, при народженні отримала ім'я У Мей, далі називала себе У Чжао, У-хоу, тобто імператриця, Тянь-хоу, небесна імператриця, 624–705 рр.), перша та єдина правителька у Китаї. Надалі У Цзетянь взяла собі чоловічий титул, оточення зверталося до неї як «імператор», про що Тянь Хань теж наголошує у п'єсі: «У Саньси (вручаючи донесення). Прошу Імператора, мою тітку, пробігти це очима» [2, с. 12].

Час її правління і ліг в основу п'єси «Жінка-інспектор Се Яохуань». Роки правління У Цзетянь оцінені неоднозначно як китайськими дослідниками, так і європейськими. Упродовж 40 років перебування на троні, імператорка оголосила про створення нової династії Чжоу, керувала військовими вторгненнями до Центральної Азії та Кореї, зверненням до даосизму та буддизму, спорудженням буддійських печер Лунмень та мавзолею Цяньлін [3, с. 388]. Колишня наложниця по смерті першого чоловіка, імператора Тай-цзуна, вийшла заміж за його сина, майбутнього правителя Гао-цзуна. З 655 р. У Цзетянь стає правителькою, а з 660 р., позбувшись усіх конкурентів на престол, – одноосібною імператрицею.

Сильна та неоднозначна особистість надихнула Тянь Ханя не лише та текстову переробку, а й на сценічне втілення разом із постановником Хуанем Цзюньяно [1, с. 190]. Л. Нікольська, досліджуючи творчість митця, підкреслювала, що саме ця обробка була найбільш важкою для драматурга, бо, зазвичай, йому вистачало лише 2–3 тижнів для обробки теми. Робота над п'єсою зайняла більше двох місяців, упродовж яких «Тянь Хань своєрідно синтезував форму сучасної драматургії з традиційною» [1, с. 190]. На жаль, політична заангажованість позбавила дослідницю змоги здійснити об'єктивний аналіз драми, уникаючи наголосу на штучності викладу, коли нові методи, на думку вченої, не можуть передати глибину подій [4].

У Китаї, що і нині є країною театру, саме через проблематику та тематику п'єс, втілених у засоби виразності, митцям вдається донести важливість та необхідність проведення ряду реформ, кардинальних змін та новацій. Тож, попри неординарну особистість У Цзетянь, головним персонажем п'єси Тянь Ханя стає жінка-чиновник, діловод при дворі Се Яохуань. Враховуючи екзальтованість імператриці, Се Яохуань при дворі отримує теж чоловіче ім'я – Се Чжунцзюй.

Події у п'єсі поступово розгортаються у різних локаціях Китаю часів правління У Цзетянь. Конфлікт розпочинається у палаці Лояну, коли під час зустрічі з імператрицею У Саньси, начальник астрологічного відомства, повідомляє про заколот у провінції Цзяннані. Ситуація загострюється ще й тому,

що підбуренням населення займається один із представників танського правлячого дому, а тому наслідки можуть бути непередбачені, не обмежитися простим повстанням, а перекинутися на всю територію тодішнього Китаю.

Се Яохуань чи не єдина, хто наважується стати на бік заколотників і пояснити їх поведінку, адже «таким, як Лі Децай, довелося втратити землю, селяни втікають на озеро Тайху…Їх необхідно заспокоїти і тим самим навести лад та припинити розбрат у країні на самому початку» [2, с. 13]. Розуміння ситуації жінкою-інспектором пов'язане із життям не одного покоління її родини у Цзяннані. Тож, після недовгих міркувань, імператриця наказує дівчині збиратися в дорогу, даючи їй титул Правого Цензорату, чоловіче ім'я та особливий знак поваги – імператорський дорогоцінний меч, власник якого має право не лише виносити, а й здійснювати смертний вирок.

Дія у п'єсі сприймається одночасно у двох напрямах: спершу Тянь Хань подає картини, що зумовлюють доцільність інспекції. Паралельно аудиторія знайомиться з мешканцями Сучжоу, одного із міст, де відбуваються заколоти. Зав'язкою конфлікту є зустріч Юань Синцзяна із Цай Шаобіном та Ван Цзяо, коли Юань не боїться зробити зауваження посадовцям: «Якщо ви діти знатних вельмож, то маєте знати, як себе поводити,маєте пам'ятати закони» [2, с. 31]. Для патріархального китайського соціуму такі слова вже прирівнюються до бунту, чим одразу й скористався У Хун, віддаючи наказ охоронцям присмирити нахабу.

За тодішніми законами Китаю, суд має вирішити, як покарати Юань Синцзяня. Перебіг суду повністю віддзеркалив порядки давньої імперії, коли діти родичів ставали привелійованим класом і нікого не боялися. Промова, вимовлена Юанем після звинувачень У Хуна, на слушну думку Л. Нікольської, розкриває стан речей вже у Китаї часів життя Тянь Ханя кінця 50-х – початку 60-х рр., коли після «великого стрибка» панував голод, населення, зморене непосильною працею, не витримуючи тяжких умов, шалено скорочувалося. Хаотичне будівництво доменних печей для потреб «малої металургії», вирубування садів для «сталі» загрожували екологічною катастрофою. Звичайно ж, не всі могли мочати, стає очевидним перебільшення влади прибічників Мао [1, с. 191].

У п'єсі виразником авторської позиції та її проекції з минулого на сучасне стає Юань Синцзянь, який не побоявся відверто сказати: «Задля благоустрою в Сучжоу, як він говорить, «прославленого доброчинством Небесного управління» не вистачає міді та заліза і саме тому він і відбирає у народу залізну зброю та мідне начиння. Дійшло до того, що селянам нічим стало обробляти землю» [2, с. 37]. Саме тому, як і в VII – VIII ст., так і в XXI ст., селяни мусили тікати зі своїх домівок у пошуках кращого життя. Звичайно ж, сановники не погоджуються зі звинуваченнями Юань Синцзяня і починають виправдовуватися, що діяли згідно зі встановленими імператором законами. Окрім того, У Хун, виправдовуючись перед Се Яохуань, твердив, що зброя може бути небезпечною у руках селян, оскільки у будь-який момент може розпочатися заколот.

Попри це, слова ніяк не справляють враження на жінку-інспектора. Адже в історії Китаю за часів династії Цинь (246–210 рр. до н. е.) вже були випадки, коли сановники силоміць забирали у селян знаряддя праці з єдиною метою: задля того, щоб імператор Цинь Шихуан побудував собі металеву статую. Тоді це закінчилося стихійним селянським повстанням. Незадоволення викликало і наступне, не менш тяжке звинувачення у викраденні синами сановників задля втіхи служниць. Вирок Се Яохуань був неочікуваним для Ван Цзяо, У Суньхоу та Цай Шаобіна: вони мали повернути захоплені поля та будівлі, і, найголовніше, залишитися на деякий час наодинці вдома, задля виховання «себе читанням достойних книг» [2, с. 44].

Такий вирок був досить необачним, на думку У Хуня, який, переконаний у власній безкарності, зміг заявити: «Я бачу, що ти, шановний інспекторе, так і не зрозумів, наскільки високо над нами Небо і яка міцна під нами Земля» [2, с. 44]. На нашу думку, невипадкові історичні алюзії проектуються Тянь Ханем таким чином, що повністю віддзеркалюють нещодавнє трагічне минуле Китаю, коли чиновники, впевнені у власній безкарності, чинили все, що їм заманеться. Саме безглузді, а часто й протизаконні вчинки, призвели до трагічних наслідків «культурної революції», не лише промислового, а й інтелектуального занепаду.

Нахабство, переконання у всесильності та вседозволеності позбавили як тодішніх сановників, так і тих, хто приймали постанови за життя митця, об'єктивності, відчуття часу та потреб нижчих прошарків китайського соціуму [4]. У Хун просто в очі дозволяє собі і надалі нахабні висловлювання,

принизливо-зверхнє ставлення, прикриваючись високими родичами: «Се Чжунцзюй, ти є лише інспекторишко, яку бурю ти зможеш здійняти? Невже у Третього сина вищого сановника із-за тебе встане дибки хоч одна волосина? Ха-ха-ха!» [2, с. 45].

Подробиці, деталізація дрібниць, через які автор показує перебіг суду, передають напругу, дотримання законів та ставлення до них чиновників [4]. Упродовж слухання справи репліки дійових осіб подані без ремарок, театральних прийомів із грою світла чи додатковими звуковими ефектами. Тянь Хань лише візуально акцентує увагу на тому, що Се Яохуань не є стороннім слухачем, а шукає підтвердження звинувачень у документах, до того ж, ознайомившись із ними, не може стримати гніву. Надалі зверхність, безчинство, глибока впевненість у безкарності супроводжуються не лише висловлюваннями, а діями, підтвердженими сценічним перебігом: у запалі У Хун перевертає стіл та грубо виганяє інспектора.

Свідоме поєднання автором прозової та поетичної мови поглиблює та увиразнює зіткнення протилежних інтересів та поглядів. Сценічне їх втілення мають передати кардинально протилежні емоції дійових осіб. Так, якщо для У Хуна все це викликає іронічний сміх, для Се Яохуань така поведінка лише змінює настрій стриманого спостерігача на гнівного суддю, вирок якого досить суворий як для жінки. Власне страту Тянь Хань не відтворює текстуально. Про те, що сталося за межами сцени, аудиторія дізнається із візуальних ремарок митця, з метою нагнітання посилених боєм барабанів: акт демонструє скривавлений меч, яким відтяв голову Цай Шаобіну.

Виконання наступного вироку зображено автором знову ж таки через ремарки. Се Яохуань лише віддає наказ дати сорок посилених ударів У Хуну, а наслідки його виконання відтворюють вербальний супровід актора, якого згодом охоронці знову вводять на сцену. Зміна психологічно-емоційного стану У Хуна передана його мовою. У словах вже немає зухвальства, а тон позбавлений зверхності. Синтаксично це відтворено неокличними реченнями, а візуально – позою прохання. Картина закінчується перемогою Се Яохуаня.

Початок наступної дії супроводжує діалог жінки-інспектора та Юань Сінцзяня, під час якого аудиторія знайомиться із минулим дійових осіб. Влучне поєднання прози та поезії, дотепні порівняння, на кшталт «навіки ми будемо разом, як ніби жовч та печінка» [2, с. 53], зрозумілі китайському глядачеві та зовсім неочікувані для зарубіжної аудиторії, підкреслюють самобутність та виразність новітньої китайської драми. Проведена паралель Су Луаньсянь під час співу Се Яохуань із Сюй Шу, а Юань Синцзиня із Цинь Цзя, персонажами китайських творів, лише поглиблює дане сприйняття. Поступово соціальний конфлікт п'єси змінюється ліричною настроєністю.

Подальші події знову повертають аудиторію до державних проблем. Зі слів служниці Се Яохуань дізнається, що імператор не задоволена перебігом відрядження, адже селяни на озері Тайху замислюють заколот. Проти наказу Яохуань повернути селянам відібрану землю стали поміщики. Наступне зауваження Су Луаньсянь не втратить актуальності у будь-якому розшарованому суспільстві: «Звичайно, коло ти покарала У Хуна та позбавила голови Цай Шаобіна, люди раділи. Попри це, У Саньси – один із найсильніших людей, які слідкують за виконанням законів. Чи випустять вони владу із своїх рук? Бо всі багатії та знатні особи заражені однією і тією самою хворобою» [2, с. 57]. Бажання багатіїв помститися переросло у написання скарги на Се Яохуань.

Заради боротьби зі злом та встановлення справедливості, прислухаючись до слів вірної Луаньсянь, Яохуань вирішує скористатися допомогою Юань Синцзяня, ім'я якого «Непохитний у вчинках» повністю відповідає характерові юнака. Окрім того, не менш героїчним є і його друге ім'я, отримане під час навчання у лікаря Лі, – Хуайцзин, що означає «Той, хто мріє про таємниці». Молодість персонажів бере гору над вирішенням державних проблем. І знову, як і у попередній картині, Тянь Хянь через співи розкриває аудиторії теплі та щирі почуття, що виникли між Яохуань та Луаньсянь. Емоційне заповнення вистави супроводжується співом обох дійових осіб, коли вони, як герої давньої китайської легенди про земного юнака Пастуха та доньки небесного Володаря Ткалі, вирішили поєднати долі.

Подальший перебіг конфлікту відбувається у паралельному розгортанні дії п'єси, коли з авторських ремарок аудиторія дізнається про таємний візит до імператорського палацу Лая Цзюньченя та У Саньси. Інтригу посилюють вербальне наповнення ремарок, адже зустріч із У Цзетянем має вигляд радше не таємної доповіді, а безпідставного наклепу із викривленням фактів, що посилюють небезпеку навколо Яохуань. Тож імператор

вирішує особисто відвідати Сучжоу. Поведінка У Саньси, її ставлення до державних проблем створювали для аудиторії образ керівника, який живе проблемами народу. А для часу Тянь Ханя, на думку Л. Нікольської, відкидаючи політичну заангажованість монографії, критика правлячих кіл зводилася виключно до традиційних проблем, «у повітрі почала з'являтися ідея про керівника та народ. Наслідки бід походили від дурних думок керівника» [1, с. 192]. Авторка переконана, що дійсність, в якій жив і творив митець, змушувала шукати відповіді на багато питань, одним з яких і була спроба віднайти належне суспільство з мудрим керівником. Враховуючи, що дійсність за часів правління Мао можна було віддзеркалювати виключно через історичні паралелі, виникають дискусії стосовно виходу із ситуації непорозуміння між очільником держави та простим народом.

За Л. Нікольською, дві зовсім протилежні думки стосовно соціального устрою висловлювали Тянь Хань та Го Можо. Так, Тянь Хань не боявся критикувати культ особистості та весь той безлад, що він породжує. Відповідь Го Можо, у свою чергу, була дана спершу у драмі «Цай Веньцзі» (1959), потім – «У Цзетянь» (1960). У п'єсах митець «загострював увагу на тому, який має бути керівник країни у його розумінні» [1, с. 193], коли за основу відносин «керівник–народ» ставиться виключно похвала. Ідеологічним протиставленням думкам Го Можо і стала драма Тянь Ханя, в якій та сама проблема вирішувалась не через керівника імперії, а його оточення. Драматург, перш за все, «показав тяжке становище народу, в якому той опинився через «мудре» керівництво деспота. На особистості власне імператора Тянь Хань свідомо не зосереджувався, він судив про нього за результатами його діяльності» [1, с. 197].

У мудрості імператора переконана і Се Яохуань, яка відправила у палац таємний лист з описом справ, бо «Його Величність не захоче дослухатися до слів лише одного У Саньси» [2, с. 73]. Підлеглі переконані, що імператорові не належить сумніватися у вірності підлеглих. Нове наростання конфлікту сценічно передано через сумне прощання зі сльозами на очах Яохуань із вірною служницею та авторським зауваженням наприкінці одинадцятої картини про згасле світло.

Дванадцята картина починається детальним описом приміщення, в якому перебуває імператор та його довірені особи. Ремарки зосереджують увагу аудиторії на емоціях начальника астрологічного відомства, який і розпочинає суд над Се Чжунцзюєм (ім'я Се Яохуань, отримане під час розслідування). Суд має вершитися від ім'я імператора і над його чиновником, що надає справі особливої серйозності.

Звернення Тянь Ханя до історичної теми вимагало дотримання правил реалістичного опису перебігу судів, коли задля оголошення вироку не просто заслуховували обвинуваченого, а піддавали його нелюдським катуванням. З огляду на те, що катувати будуть 22-річну Се Яохуань, дослівні назви начальника цензорату Лай Цзюньченя про засоби катування надають драмі ознак хоррору, скерованих на почуття як сценічного, так і текстуального сприйняття твору: «Безсмертний, який дарує плід», «Яшмова діва, яка піднімається сходами», «Фенікс, який розпластав крила», «Мавпа, що надягає капелюх» [2, с. 76]. Тобто вказують ті пози, які вимушений буде приймати обвинувачений.

Підтвердженням слів дійової особи є подальші ремарки, що вказують на приготування знарядь катування і відбуваються за межами візуального сприйняття: «За сценою голос «Є», потім гуркіт та дзвін знарядь катувань, що встановлюються» [2, с. 76]. Подальше нагнітання сцени пов'язане з появою Се Яохуань, але вже у ролі засудженої. За тодішніми вимогами, дівчина входить до суду з накинутою на неї «мотузкою закону», що накидалася на плечі підсудного, звинуваченого в особливо тяжких злочинах.

Зберегти спокій Се Яохуань допомагає віра в її правоту та співпереживання за простий люд у Цзяннані. Яохуань не так налякана судом, як тим, що не змогла довести справу до кінця, отже, позбавити народ від страждань, а імперію – від роз'єднаності, що спричинить надалі криваву війну. Усвідомлюючи, що не виживе після суду, скриваючи мимовільні сльози, дівчина крадькома звертається і до Юаня, з вірою, що вони будуть щасливі у наступному житті: «Зустрінемося з тобою знову, там, де сили та думки об'єднаємо далеко від усіх переживань» [2, с. 77].

Якщо у раніше аналізованих нами п'єсах гострота конфлікту досягалася через прозову мову дійових осіб, у драмі Тянь Ханя, що залишила елементи традиційного поєднання співу та прози, частина реплік дійових персонажів, особливо тих, що передають емоційний стан, передані співом. У свою чергу, ремарки, подані після співу, віддзеркалюють характер Яохуань та впевненість у вірності

своїх вчинків. До зали суду Се увійшла, але на коліна не стала: «Зібравши усю мужність, обличчям звернусь до суду, На кожне слово суддів відповідь знайду» [2, с. 77].

Звинувачення, оголошені інспекторові Лай Цзюньченєм, торкалися не стільки перевірки, скільки покарання палицями сина сановника У та знесення голови Цай Шаобіну. Усі намагання Яохуань довести правомірність вчинків, слідування словам імператора про те, якщо кимось будуть захоплені чужі поля та буде виявлятися жорстокість до простого народу, то, попри соціальний стан, таких людей пробачати не можна. Натомість, Лянський ван переконаний, що Яохуань скористалася службовим становищем задля допомоги розбійникам та вбивцям.

Не зволікаючись, Лай Цзюньчень наказує починати допит Яохуань. Те, що відбувається за межами візуального сприйняття дії, пояснюють ремарки, в яких служителі не просто відводять, а тягнуть дівчину. Після першого допиту вона втрачає свідомість. Цинічно надаючи наказ облити її холодною водою, Цзюньчень вимагає продовження катувань. Попри тортури, інспектор не зламалася, навпаки, у Яохуань ще вистачило сил не просто вказати начальнику Цензората на те, що він злочинець, а й надалі відстоювати правоту своїх вчинків, подаючи вагомі аргументи, але говорячи про себе у чоловічому роді, що, з огляду на історизм, підкреслювало наближеність до імператора: «Я відряджений інспектувати Цзяннань, минуло менше місяця, а я вже виконав усі справи, згідно до задумок Наймудрішого і ні в чому не помилився. Ви ж бажаєте перетворивши мої дії у злочин. Лише одне непокоїть ваш розум: «Пошукай гарно – чого лише не знайдеш!» Швидше ріка Цанзян потече в іншому напрямі, чим я визнаю за собою провину» [2, с. 80].

Під час допиту незламна Се Яохуань називає Лай Цзюньченя правдивим словами, не приховуючи правди. Розлючений, начальник Цензорату наказує застосувати до неї найтяжчі тортури: «Мавпа, що надягає капелюх». Трагічний фінал п'єси: наглядач повідомляє суду, що інспектор не витримала тортур. Замість очікуваної радості, що позбулися небезпечного супротивника, сановники починають розуміти, кого вбили.

У фіналі п'єси лише кількох хвилин не вистачає імператорові, щоб своїм візитом довести: справедливість завжди буде доведена. Важливості візиту додає розгорнута ремарка про його оточення зі вказівкою на службові ранги: «Її супроводжують охоронці, придворні дами, начальник канцелярії Цензорату Сюй Югун та Лун Сянцянь в одязі чиновника п'ятого ступеня» [2, с. 83]. Розв'язка п'єси засвідчує про непереборну віру та велике бажання у мудрого та правдивого імператора, коли безглузді рішення не будуть даватися взнаки на долі народу. Тож, через історичне тло драми митець ще раз переосмислив роль правителя та народу, зробивши проекцію на своє сьогодення. Конфлікт у п'єсі, за Л. Нікольською, показав різницю між «тим, що є та сутністю, пишною фразеологією та дійсністю, дистанцію між офіційно проголошеним та наявним у країні» [1, с. 197]. Тянь Хань, на думку дослідниці, навмисне не зупинився на розкритті особистості імператора, зосереджуючи увагу на образі Се Яохуань.

Наприкінці п'єси Лай Цзюньчень, остерігаючись гніву імператора, не наважується сказати, що закатував інспектора, видаючи її смерть за самогубство, щоб уникнути покарання. Саме кат і визнав, що остання тортура стала смертельною. Вербально правдивість дій Яохуань підтверджують і репліки охоронця, який говорить про натовп, що прийшов на підтримку інспектора. І вже під час суду над У Хуном останній визнає усі свої провини. Віра в доброго імператора перемогла – злодії покарані, У Хуну та Лай Цзюньченю відтяли голову. А Се Яохуань посмертно нагородили 6 з 9 рангів у титулатурі спадкової аристократії.

П'єса завершується тринадцятою картиною, позбавленою політичних та державних суперечок. Натомість, аудиторія має можливість ще раз споглядати головних персонажів п'єси, зустріч яких відбувається уві сні. Се Яохуань під час співу нагадує Юань Синцзяню, що їхнє побачення – це «південна гілка під час сну». Слова, узяті з новели танського письменника IX ст. Лі Гунцзо. У творі невідома особа стає правителем країни Південна Гілка, коли ж прокидається, бачить, що країни – мурашник у дуплі дерева під гілкою, що тягнеться на південь [2, с. 93].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, новітня драматургія, реформи, театрально-мистецькі дискусії, що відбулися у другій половині XX ст., безпосереднім учасником яких був і Тянь Хань, стали поштовхом для написання історичної п'єси «Жінка-інспектор Се Яохуань». Життєві реалії вже самого митця знайшли тлумачення через образи дійових осіб, коли вчинки відпові-

дали настроєності не історичного минулого, а другої половини XX ст.

Теоретичні концепти Тянь Ханя на розвиток драми нового часу знайшли своє віддзеркалення у п'єсах митця. Переробки автором вже відомих п'єс довели спроможність творити навіть в умовах тотального політичного тиску. Попри схематичність у змалюванні образів високопосадовців, головні, другорядні та епізодичні дійові особи є цілісними, сформованими особистостями, які діють та здатні нести відповідальність за свої вчинки. Художній світ драм Тянь Ханя постає у діях, вчинках персонажів, що візуалізуються у теперішньому часі, автор вправно проектує події минулого на сучасний йому китайський соціум. Дійові особи драм митця не лише переживають, співчувають, а й діють. Вимоги сценічності зумовлюють і появу авторських ремарок. Спрощені до мінімуму, вони лише посилюють зорово-слуховий ряд п'єс. У свою чергу, глибоке дослідження митцем історії допомогло виявити вади сучасності, в якій довелося жити і писати Тянь Ханю.

Культ особистості, загравання, інтриги, одвічний острах правителя бути скинутим уможливили розгортання теми появи героя, здатного протистояти нападкам ворогів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Усвідомлюючи, який вплив на митця мали п'єси Цзацзюй, ми провели паралелі між героями давніх китайських драм та персонажами Тянь Ханя. Безумовно, привертає увагу обов'язковий елемент покарання. Злочин розкривається мудрим суддею, яким здебільшого і виступає правитель, усі винні покарані. Основним мотивом розвитку сценічної дії у Тянь Ханя є обігравання теми служіння народові. Групування персонажів на два табори – позитивних і негативних – посилювало формозміст п'єс.

Співвідношення нових форм візуального та вербального посилювало як основну думку, так і контекст творів. Міміка, жести, емоції, розширення сценічного простору, міські локуси моделювали сценічну дійсність п'єс митця. Вербальне апелює у драмах митця до аудиторії, посилює ефект дії, її динаміку, умотивовує авторські ремарки та репліки. Візуальне у драмах Тянь Ханя відтворювало рухи персонажів, їх костюми, особливо переконливими вони були у сценах із переодяганням в «Жінці-інспекторі Се Яохуань». Інформація мала зчитуватись аудиторією за допомогою безсловесних повідомлень, коли енергія зовнішньої мови доповнювала внутрішню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Никольская Л. Тянь Хань и драматургия Китая XX века / Л. Никольская. – М.: Изд-во Московского университета, 1980. – 215 с.
2. Современная китайская драма: Сборник / Пер. с кит.; составл. и послесл. В. Аджимамудовой и Н. Спешнева. – М.: Радуга, 1990. – 445 с.
3. Jonathan W. A history of China / W. Jonathan. – University of California Press, 1997. – 388 p.
4. 中国话剧运动五十年史料集，第一辑/田汉、欧阳予陈、洪深等。–北京 ：中国 戏剧出版社， 1958 年 02 月第 1 版 。– 317 页。(Рух за розмовну драму : Збірка статей та матеріалів за п'ятдесятирічний період. Т. 1 / Тянь Хань, Оуян Юйчен, Хун Шен та ін. – Пекін : Театральне вид-во Китаю, 1958. – 317 с.).

УДК 811.111:81.42

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЛІРИЧНОГО *Я* НА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОМУ РІВНІ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ІДІОДИСКУРСІВ Р. ФРОСТА Й К. СЕНДБЕРГА)

Бабич В.І., к. філол. н.,
викладач кафедри туризму
Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика

У статті проаналізовано мовностилістичні засоби вираження ліричного я в ідіодискурсах видатних представників епохи американського модернізму Р. Фроста і К. Сендберга на лексико-граматичному рівні поетичного тексту. Проведений аналіз мовностилістичних засобів вираження ліричного я на лексико-граматичному рівні поетичного тексту довів, що досліджуване явище в ідіодискурсах американських поетів реалізується за допомогою різноманітних мовно-мовленнєвих одиниць.

Ключові слова: поетичний дискурс, ліричне я, мовностилістичні засоби вираження, лексико-граматичний аналіз, ідіодискурси Р. Фроста і К. Сендберга.

В статье проанализированы лингвостилистические средства выражения лирического я в идиодискурсах выдающихся представителей эпохи американского модернизма Р. Фроста и К. Сэндберга на лексико-грамматическом уровне поэтического текста. Проведенный анализ лингвостилистических средств выражения лирического я на лексико-грамматическом уровне поэтического текста доказал, что исследуемое явление в идиодискурсах американских поэтов реализуется с помощью разнообразных языковых и речевых единиц.

Ключевые слова: поэтический дискурс, лирическое я, лингвостилистические средства выражения, лексико-грамматический анализ, идиодискурсы Р. Фроста и К. Сэндберга.

Babych V.I. LINGUO-STYLISTIC MEANS OF EXPRESSION OF LYRICAL *I* AT LEXICAL AND GRAMMATICAL LEVEL OF A POETIC TEXT (BASED ON IDIODISCOURSES OF R. FROST AND C. SANDBURG)

The article deals with the analysis of the linguo-stylistic means of expression of lyrical *I* in the idiodiscourses of the outstanding representatives of the epoch of American modernism R. Frost and C. Sandburg. It has been proved that the analyzed phenomenon in the idiodiscourses of the American poets is realized with the help of use of different linguistic means.

Key words: poetic discourse, lyrical self, linguistic methods of expression, lexico-grammatical analysis, idiomatic discourses by R. Frost and K. Sandberg.

Постановка проблеми. Протягом багатьох десятиліть у вітчизняних і зарубіжних лінгвістичних студіях увага дослідників прикута до вивчення мови в її співвідношенні з мисленням (когнітивна лінгвістика), історією та культурою того чи іншого етносу (лінгвокультурологія), успішністю організації комунікації (лінгвопрагматика), мовленнєвою взаємодією між носіями різних мов (міжкультурна комунікація).

У цьому контексті інтерес у сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників викликають проблеми вивчення лінгвокогнітивних особливостей і комунікативно-прагматичних характеристик організації художнього дискурсу, зокрема поетичного, адже саме в ньому відбувається когнітивно-комунікативна взаємодія між адресантом і адресатом поетичного тексту, у процесі якої засобами художньої образності реалізується взаємозумовлений естетичний зв'язок між поетом і читачем [1, с. 24; 7, с. 100–101].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Треба відзначити, що аналізу відбиття в художньому дискурсі багатовимірної творчої особистості автора, мовного втілення індивідуальної ментальності та свідомості письменника присвячена чимала кількість наукових робіт як українських, так і зарубіжних лінгвістів (Л. Бєлєхова [2], Н. Болотнова [3], О. Воробйова [4], Л. Димитренко [5], О. Заболотська [6], О. Маріна [7], Н. Петренко [8], М. Тернер [9] та ін.).

Незважаючи на неабиякий інтерес сучасних лінгвістів до проблем організації поетичного дискурсу в контексті вивчення питань міжкультурної комунікації, додаткової уваги, на наш погляд, потребує дослідження особливостей вираження ліричного я в поетичних ідіодискурсах, зокрема встановлення мовностилістичних засобів вираження цього явища на лексико-граматичному рівні поетичного тексту.

Постановка завдання. Отже, мета нашої статті – проаналізувати мовностилістичні засоби вираження ліричного я на лексико-граматичному рівні поетичного тексту на матеріалі ідіодискурсів Р. Фроста і К. Сендберга.

Матеріалом дослідження слугували тексти віршів із творчої спадщини видатних представників епохи американського модернізму Р. Фроста та К. Сендберга, отримані методом суцільної вибірки загальною кількістю 1267 віршованих текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому дослідженні ми розуміємо ідіодискурс як складну, інтегративну й системну комунікативну індивідуально-авторську діяльність мовної особистості, в основі якої лежить сукупність поетичних творів у єдності лінгвістичних, когнітивних і прагматичних чинників їх породження й сприйняття, головним складником якої є мовна картина світу автора як суб'єкта соціальних відносин з унікальним набором його особистих якостей, філософських поглядів, історичним досвідом, системою знань.

Ліричне я розглядаємо як художній образ, у якому синкретично поєднується образ ліричного героя й образ автора і який являє собою триєдиний лінгвокогнітивний конструкт, що інкорпорує концептуальну, прагматичну й вербальну іпостасі, де концептуальна іпостась виражає узагальнений зміст ліричного я, структурований концептуальними схемами, що висвітлюють його художню свідомість, прагматична іпостась – цілеспрямований вплив адресанта поетичного тексту на читача, відбитий в авторських комунікативно-прагматичних стратегіях і тактиках, які реалізуються за допомогою різноманітних мовностилістичних засобів, а вербальна іпостась відбивається в словесному лінгвостилістичному вираженні ліричного я на лексико-граматичному, синтаксичному й морфологічному рівнях поетичного тексту.

Виходячи з власного розуміння ліричного я, у змісті якого віддзеркалена мовна особистість поета як суб'єкта соціальних відносин з урахуванням його особистих якостей, філософських поглядів, історичного досвіду, системи знань, було цілком очікуваним установлення того факту, що одними з основних мовностилістичних засобів вираження досліджуваного явища в аналізованих ідіодискурсах є особові та присвійні займенники першої та третьої особи однини. Проте в процесі аналізу віршів Р. Фроста та К. Сендберга в нашому дослідженні ми дійшли висновку, що засобами вираження ліричного я в досліджуваних ідіодискурсах на лексико-граматичному рівні є майже всі розряди займенників: мовностилістичними засобами експліцитного вираження досліджуваного явища є особові та присвійні займенники першої та третьої особи однини, а імпліцитні значення ліричного я передаються за рахунок використання особових і присвійних займенників першої особи множини, другої особи, а також зворотних, вказівних, неозначених і заперечних займенників [1, с. 80–88].

До мовностилістичних засобів вираження ліричного я на лексико-граматичному рівні поетичного тексту в ідіодискурсах Р. Фроста й К. Сендберга також належить використання мовних і контекстуальних синонімів і антонімів.

*"When I was **young** my teachers were **the old**.*
*I **gave up fire** for form till I was **cold**.*
I suffered like a metal being cast.
*I went to school to **age** to learn **the past**.*
*Now I am **old** my teachers are **the young**.*
*What can't be **molded** must be **cracked** and **sprung**.*
*I strain at lessons fit to **start** a suture.*
*I go to school to **youth** to learn **the future**".*
(*R. Frost, "What Fifty Said"*)

У цьому вірші автор, від імені якого йде розповідь, наголошує на тому, як змінюється життя та його сприйняття. У молодості юнак вважає своїх учителів старими та думає, що йому доводиться вивчати те, що було в минулому. Натомість п'ятдесят років потому життя продовжує змушувати людину розвиватися, але тепер учителями вже є молодь, у якої треба навчатися не минулого, а майбутнього. Ця діалектика життя в ліричному плані представлена кількома антонімічними опозиціями: мовними (*young – old, fire – cold, past – future* (ці лексичні одиниці є антонімічними відповідно до своїх семантичних значень)) і контекстуальними (*age – youth, gave up – start, molded – cracked and sprung* (порівняно з попередніми наведені лексичні пари не є антонімами, проте їх антонімія проявляється лише в загальному контексті поетичного тексту)).

Іншими засобами вираження ліричного я на лексико-граматичному рівні аналізованих поетичних текстів із різним ступенем експлікації виступають архаїзми, діалектизми, жаргонізми, авторські оказіоналізми та прозаїзми, які здебільшого притаманні ідіодискурсу К. Сендберга. Ми звертаємо увагу на те, що в основу віршів Сендберга покладене живе мовлення й народні пісні, які він збирав протягом усього життя, тому іноді здається, що вільний вірш, написаний ним, максимально наближений до прози.

*"It's **a lean car** ... **a long-legged dog of a car** ... **a gray-ghost eagle car**.*

The feet of it eat the dirt of a road ... the wings of it eat the hills.

Danny the driver dreams of it when he sees women in red skirts and red sox in his sleep.

It is in Danny's life and runs in the blood of him ... ***a lean gray-ghost car****".*

(*C. Sandburg, "Portrait of a Motor Car"*)

Малюючи портрет автомобіля як новітній атрибут, який з'явився в новому столітті, автор порівнює його з довгоногим собакою, орлом із сірими крилами, худим привидом, використовуючи такі оказіоналізми, як *a lean car, a long-legged dog of a car, a gray-ghost eagle car, a lean gray-ghost car*.

В іншому вірші, "Portrait", фрагмент з якого представлено далі, К. Сендберг, розмірковуючи про долю сільського мешканця, якому доводиться жити у великому місті, використовує такі діалектизми, жаргонізми та прозаїзми: *bootleggers, broken-down, harnessmaker, a corn town, cottonwood trees*.

"...Yet there is more - he sleeps under bridges
with lonely crazy men; he sits in country
jails with ***bootleggers****; he adopts the children*
of ***broken-down*** *burlesque actresses; he has*
cried a heart of tears for Windy MacPherson's
father; he pencils wrists of lonely women.

Can a man sit at a desk in a skyscraper in Chicago
and be a ***harnessmaker*** *in* ***a corn town*** *in Iowa*
and feel the tall grass coming up in June
and the ache of the ***cottonwood trees***
singing with the prairie wind?"

(*C. Sandburg, "Portrait"*)

Серед лексико-граматичних засобів вираження ліричного я, побудованих на використанні тропів, найчисленнішу групу в ідіодискурсах Р. Фроста й К. Сендберга становлять метафоричні й метонімічні загальномовні й індивідуально-авторські епітети, за допомогою яких поети посилюють виразність або підкреслюють характерні ознаки образу автора чи ліричного героя поетичного твору. Ураховуючи те, що однією з характерних ознак поетичного дискурсу є більш широке використання різноманітних стилістичних засобів виразності та фігур мовлення порівняно з іншими типами дискурсів, цілком очікуваним є те, що епітети як експліцитні засоби вираження ліричного я та його імпліцитних значень присутні майже в кожному вірші авторів, ідіодискурси яких ми аналізуємо в нашій роботі. Тож ми обмежимося наданням лише двох прикладів (по одному з творчості кожного поета), у яких метафоричні й метонімічні епітети виступають засобами вираження ліричного я.

"I have been treading on leaves all day until I am ***autumn tired****.*

God knows all the color and form of leaves I have trodden on
and mired.

Perhaps I have put forth too much strength and been too ***fierce***
from fear*.*

I have ***safely trodden*** *underfoot the leaves of another year.*

All summer long they were ***overhead****,* ***more lifted up*** *than I.*

To come to their ***final place*** *in earth they had to pass me by.*

All summer long I thought I heard them ***threatening under***
their breath*.*

And when they came it seemed with a will to carry me with
them to death.

They spoke to ***the fugitive in my heart*** *as if it were leaf to leaf.*

They tapped at my eyelids and touched my lips with ***an invitation to grief****.*

But it was no reason I had to go because they had to go.

Now up my knee to keep on top of another ***year of snow****".*

(*R. Frost, "A Leaf Treader"*)

У самій назві вірша, який можна перекласти українською як «той, хто йде по листю», Р. Фрост використовує оказіоналізм *treader* від дієслова *to tread* – «іти, ступати, крокувати». Проте це дієслово також уживають у фразеологізмі *to tread the earth* зі значенням «жити, бути живим». У цьому контексті, зважаючи на глибинний смисл твору, можна сказати, що іменник *leaf*, використаний у назві вірша у функції означення, теж є метафоричним епітетом, ужитим автором як експліцитний засіб вираження образу ліричного я, адже листя тут символізує смерть, яку людина не боїться і яку вона переборює. Ідеться про те, що будь-яка жива істота на землі, чи то людина, чи то рослина (листя на дереві), має свій час для розквіту й для зів'янення. У період свого бурного цвітіння влітку листя поводило себе зухвало й пихато (автор використовує метафоричні епітети *overhead, more lifted up*), а часом своїм подихом розточувало загрозив бік людини (метафоричний епітет *threatening under their breath*). У тому частково була провина героя, адже він спочатку поводився з листям дуже жорстко (метафоричний епітет *fierce from*

fear), але потім намагався бути дуже обережним (метафоричний епітет *safely trodden*). Коли ж листю прийшов час помирати (*final place*), воно кличе героя за собою (*invitation to grief*), вважаючи, що якщо час листя минає, то й він повинен стати вигнанцем (*the fugitive in my heart*). Кульмінацію вірша знаходимо в його останніх рядках, де Р. Фрост підсумовує, що в листя є свій строк життя, обмежений одним роком, а в людини свій: за осінню прийде зима, і її треба пережити, щоб знову насолоджуватися життям навесні (ще один метафоричний епітет – *year of snow*).

Своєрідним є індивідуально-авторський метафоричний епітет, який Р. Фрост використовує в першому рядку вірша як експліцитний засіб вираження ліричного я – *autumn tired* (зморений, як осінь): свою втому він порівнює зі станом природи восени, коли вона готується до зимового відпочинку, щоб навесні знову переродитися й розквітнути.

А ось у наступному уривку з вірша К. Сендберга метафоричні епітети слугують засобами творення додаткових, прихованих імпліцитних смислів ліричного я:

"Lips half-willing *in a doorway.*
Lips half-singing *at a window.*
Eyes half-dreaming *in the walls.*
Feet half-dancing *in a kitchen.*
Even the ***clocks half-yawn*** *the hours*
And the ***farmers make half-answers"****.*
(*C. Sandburg, "Village in Late Summer*)

У шістьох рядках вірша автор описує тяжке життя сільських мешканців, коли наприкінці літа після важкої праці в полі вони вже ледве можуть співати чи цілувати своїх коханих, у їхніх очах майже немає бажання, а ноги ледве можна примусити танцювати. І навіть годинник на стіні відраховує час, позіхаючи. Авторські неологізми *half-willing, half-singing, half-dreaming, half-dancing, half-yawn, half-answers* слугують засобами вираження імпліцитних смислів ліричного я.

Треба відзначити, що в ідіодискурсах Р. Фроста й К Сендберга поряд із використанням загальномовних та індивідуально-авторських метафоричних і метонімічних епітетів і порівнянь поширеними експліцитними засобами вираження ліричного я та його імпліцитних смислів на лексико-граматичному рівні виступають також метафори, метонімії та синекдохи:

"Some say the ***world will end in fire****,*
Some say ***in ice****.*
From what ***I've tasted of desire***
I hold with those who favor fire.
But if it had to perish twice,
I think I know enough of hate
To say that for destruction ice
Is also great
And would suffice".
(*R. Frost, "Fire and Ice"*)

У цьому вірші Р. Фроста ліричне я автора, крім експліцитних засобів (*I've tasted, I hold, I think, I know*), передається також імпліцитно через метафоричність вогню й льоду як можливої загибелі світу, яку автор бачить у спроможності людини безмежно, нестримно жадати (*some say the world will end in fire*) або ненавидіти (*some say [the world will end] in ice*). Р. Фрост асоціює лід із ненавистю й доходить висновку, що це почуття є не менш руйнівним, ніж сліпе бажання або пристрасть – вогонь. Пояснюючи свою прихильність до «прибічників вогню» тим, що герой на власній шкірі відчув паління жадання, неприборканої пристрасті, Р. Фрост уживає ще одну метафору "*From what I've tasted of desire*". Крім метафоричного вживання лексичних одиниць, ліричне я в цьому творі також імпліцитно виражене двома антитезами: *fire – ice, desire – hate*, які свідчать про наявність двох протилежних точок зору, кожна з яких має право на існування. Ось чому поет так і не доходить остаточного висновку про причину загибелі світобудови.

До речі, схожу комбінацію засобів вираження ліричного я – експліцитне вираження за допомогою особових і присвійних займенників та імпліцитне вираження через використання метафор і антитез – знаходимо також у вірші Р. Фроста "Come in", у якому автор протиставляє поняття "light" і "dark", "inside" і "outside" як споконвічну боротьбу добра зі злом, внутрішнього спокою людини із жорстокими проявами навколишньої реальності.

"As I came to the edge of the woods,
Thrush music – hark!
Now if it was ***dusk outside****,*
Inside it was dark*.*
Too dark *in the woods for a bird*
By ***sleight of wing***
To better its perch for the night,
Though it still could sing.
The last of the ***light of the sun***
That had ***died in the west***
Still lived for one song more
In a thrush's breast.
Far in ***the pillared dark***
Thrush ***music went*** *–*
Almost like a call to come in
To ***the dark and lament****.*

But no, ***I was out for stars****;*
I would not come in.
I meant not even if asked;
And I hadn't been".

(*R. Frost, "Come In"*)

Окрім вищезазначених антитез, Р. Фрост використовує низку метафор як засоби вираження ліричного я у вірші: пісню дрозда автор порівнює з музикою, яка постійно ллється, іде з темного лісу (*Thrush music went*), останні промені сонця, яке заходить за обрій на заході, за словами Фроста, помирають (*The last of the light of the sun had died in the west*), майстерність польоту птаха в лісі автор описує як вправність крила (*sleight of wing*) за аналогією із відомою ідіомою *sleight of hand* – спритність рук, суцільна темрява в лісі почиває на стовпах-деревах (*pillared dark*), останній промінь сонця живе задля ще однієї пісні дрозда (*Still lived for one song more*), проте автор не бажає залишатися в темному лісі й прямує до зірок, до іншого джерела світла (*I was out for stars*).

У вірші "Clinton South of Polk" ліричний герой висловлює свої враження від того, як звучить італійська мова для людини, яка її не розуміє.

"I wander down on Clinton street south of Polk
And listen to the voices of Italian children quarreling.
It is ***a cataract of coloratura***
And I could sleep to their ***musical threats and accusations****".*

(*C. Sandburg, "Clinton South of Polk"*)

Мовлення італійських дітлахів, які сперечаються на вулиці, автор порівнює з приємною серцю мелодією, із потоком, фонтаном, водоспадом колоратури (технічно важкими пасажами у співі), під яку він готовий засинати, розуміючи при цьому, що це мовлення може містити погрози та взаємні обвинувачення.

Вірш К. Сендберга "Threes" побудований на використанні низки метафор, метонімій і синекдох, які є основними засобами вираження художнього образу ліричного я:

"I was a boy when I heard three red words
a thousand Frenchmen died *in the streets*
for: ***Liberty, Equality, Fraternity*** *– I asked why men die for words.*
I was older; ***men with mustaches, sideburns, lilacs****, told me the* ***high golden words*** *are:*
Mother, Home, and Heaven *– other older men with*
face decorations said: ***God, Duty, Immortality*** *– they sang these threes slow from deep lungs.*
Years ticked off *their say-so on the* ***great clocks***
of ***doom and damnation, soup, and nuts****:* ***meteors flashed***
their say-so*: and out of great Russia came three*
dusky syllables *workmen took guns and went out to die*
for: ***Bread, Peace, Land****.*
And I met a marine of the U.S.A., ***a leatherneck*** *with a girl on his knee for a memory in ports* ***circling the earth*** *and he said:*
Tell me how to say three things and I always get by – gimme a plate of ***ham and eggs*** *–* ***how much*** *– and –* ***do you love me****, kid?"*

(*C. Sandburg, "Threes"*)

Ліричний герой розповідає, що з дитинства він цікавився питанням, задля чого живуть люди, заради чого вони готові йти на смерть. Ще малим він почув три слова – свобода, рівність і братерство – національний девіз Французької Республіки, який з'явився в часи Великої французької революції. Зрозуміло, що в цьому контексті слова *Liberty, Equality, Fraternity* використано в метонімічному значенні, адже під свободою мається на увазі низка політичних і громадянських прав, рівність передбачає однакову відповідальність усіх громадян республіки, а братерство – доброзичливі стосунки між громадянами, в основі яких лежить християнське уявлення про любов, милосердя та взаєморозуміння. Заради цих слів загинули тисячі французів (*a thousand Frenchmen died*); це є ще одним прикладом метонімічного використання, оскільки, по-перше, люди гинули не задля цих слів, а заради принципів, які ці слова позначали, а по-друге, за різними оцінками в роки цієї революції у Франції загинуло від 600 до 800 тисяч осіб, а отже, слово *thousand* виступає в ролі синекдохи та гіперболи.

Із часом інші мудрі люди (*men with mustaches, sideburns, lilacs* – у значенні «чоловіки із багатим життєвим досвідом, не юнаки») називали інші поняття, заради яких вони жили й готові були померти: матір, дім, рай або Бог, обов'язок і безсмертя (*Mother, Home, and Heaven; God, Duty, Immortality*). Нарешті з початком Жовтневої революції в Росії з'явилися інші ідеали, заради яких люди готові були покласти свої життя (*Bread, Peace, Land*). Немає необхідності доводити, що такі лексичні одиниці в цьому вірші автор використовує в метонімічному, точніше синекдохічному, значенні.

Ще один приклад метонімії пов'язаний з уживанням слова *leatherneck* (шкіряний загривок), яким у вірші позначено морського піхотинця. Цей жаргонізм виступає синонімом слова *marine* за ознакою, яка відбиває елемент форми морських піхотинців 1775–1875 рр., – шкіряними комірцями.

Окрім низки метонімій і синекдох, К. Сендберг у вірші використовує декілька метафор: три головних слова в житті людини автор називає високими золотими словами (*high golden words*) і сумними складами (*dusky syllables*), роки, що минають, у вірші цокають на великому годиннику життя (*Years ticked off their say-so on the great clocks*), переміщення морського піхотинця з порту до порту автор порівнює з навколосвітньою подорожжю (*circling the earth*).

Глибинний смисл цього вірша полягає в тому, що автор почувається дуже розчарованим від того, що він спостерігає «еволюцію», а точніше сказати, деградацію життєвих принципів, за якими живуть його більш молоді сучасники: якщо протягом століть люди жили й готові були битися й помирати заради своєї свободи, своїх сімей, своєї віри, заради миру в усьому світі, то зараз їхні принципи стали приземленими та меркантильними, пов'язаними з необхідністю постійно смачно поїсти (*ham and eggs*), мати матеріальний достаток (*how much*) і отримувати задоволення від випадкових сексуальних стосунків – на колінах у морського піхотинця, який зайшов до бару, сидить дівчинка, з якою він щойно познайомився (*do you love me, kid*).

Безумовно, завдяки метафорам, метоніміям і синекдохам у цьому вірші імпліцитно виражені особливості авторської художньої свідомості, які розкриваються через реконструкцію концептуальних метафор, які лежать у підґрунті цих образних засобів. Ще одним лексико-семантичним стилістичним засобом вираження ліричного я в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга виступають алегорії, наприклад, у вірші "What Fifty Said".

У другому й третьому рядках першої строфи буквально йдеться про те, що герой вийшов із вогню, щоб охолонути та прийняти «певну форму» (*I gave up fire for form*), страждаючи, немов метал, який відливається (*I suffered like a metal being cast*). Образний (алегоричний, не буквальний) смисл рядків випливає з них самих, поданий прямо, безпосередньо: герой залишає домашнє вогнище і йде у світ формувати свій характер, учитися, «відливати» себе (не без мук) як особистість.

Не менш уживаним, аніж попередньо розглянуті, мовностилістичним засобом вираження ліричного я в ідіодискурсах Р. Фроста й К. Сендберга є лексичні повтори. Так, у вірші К. Сендберга "The Liars", який складається з 39 рядків, автор повторює головну лексичну одиницю – слово *liar* – 14 разів. До інших лексичних повторів автор вдається, використовуючи такі лексеми: дієслово *lie* та похідні від нього форми – 7 разів, дієслова на позначення актів мовлення (*tell, say, talk, call*, etc.) – 7 разів, дієслово *let* – 6 разів, іменники *nations* і *people* – 6 разів.

Таке надмірне навмисне використання різних лексичних повторів створює образ автора, який засуджує брехунів-політиків, котрі вводять в оману своїх співгромадян і мільйони людей в усьому світі й завдяки зусиллям яких у світі знову й знову починаються війни, що забирають і калічать життя сотень тисяч мирних мешканців нашої планети.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведений лексико-граматичний аналіз мовностилістичних засобів вираження ліричного я довів, що цей художній образ в ідіодискурсах Р. Фроста й К. Сендберга реалізується за допомогою різноманітних мовно-мовленнєвих одиниць і може бути виражений експліцитно й імпліцитно. Основними мовностилістичними засобами вираження ліричного я та його імпліцитних смислів у досліджуваних ідіодискурсах є особові та присвійні займенники першої та третьої особи однини, особові та присвійні займенники першої та третьої особи множини, особові та присвійні займенники другої особи, зворотні, вказівні, неозначені та заперечні займенники, мовні та контекстуальні синоніми й антоніми, архаїзми, діалектизми, жаргонізми, авторські оказіоналізми та прозаїзми, метафоричні й метонімічні загальномовні й індивідуально-авторські епітети, епітети у функції внутрішнього або прихованого порівняння, звичайні порівняння, метафори, метонімії та синекдохи, алегорії, лексичні повтори тощо.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в проведенні аналізу мовностилістичних засобів вираження ліричного я на лексико-граматичному рівні поетичного тексту в ідіодискурсах поетів, які належать до різних художньо-історичних епох і різних лінгвокультур.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабич В. Ліричне я в ідіодискурсах Р. Фроста і К. Сендберга : лінгвокогнітивний і комунікативно-прагматичний аспекти : дис. … канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / В. Бабич. – Херсон, 2017. – 217 с.
2. Бєлєхова Л. Образний простір американської поезії : лінгвокогнітивний аспект : дис. … д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 / Л. Бєлєхова. – К., 2002. – 461 с.
3. Болотнова Н. Изучение идиостиля в современной коммуникативной стилистике художественного текста / Н. Болотнова // Материалы II Международного конгресса русистов-иссследователей «Русский язык : исторические судьбы и современность». – МГУ, 2004. – С. 7–15.
4. Воробйова О. Когнітивна поетика : здобутки і перспективи / О. Воробйова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 18–22.
5. Димитренко Л. Когнітивні та лінгвостилістичні особливості поетичного образу (на матеріалі американської поезії XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Л. Димитренко. – Одеса, 2000. – 19 с.
6. Заболотська О. Імперативні синтаксичні конструкції в англомовному поетичному дискурсі : когнітивно-прагматичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / О. Заболотська. – Херсон, 2012. – 240 с.
7. Маріна О. Парадоксальність у сучасному англомовному поетичному дискурсі : когнітивно-семіотичний вимір : дис. … д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 / О. Маріна. – К., 2016. – 434 с.
8. Петренко Н. Авторське «я» у поетичному тексті : лінгвістичний аспект / Н. Петренко // Мова і культура. – Вип. 13. – Т.VI (142). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 95–100.
9. Turner M. Conceptual Integration and Formal Expression / M. Turner, G. Fauconnier // Journal of Metaphor and Symbolic Activity. – 1995. – Vol. 10. – № 3. – P. 86–112.

УДК 811.111'347.793

THE ROLE OF IMO STANDARD MARINE COMMUNICATION PHRASES IN SAFETY OF NAVIGATION AT SEA

Bialyk O.Ye., Candidate of Science,
Lecturer of English department № 2
National University «Odesa Maritime Academy»

Bialyk O.Ye. THE ROLE OF IMO STANDARD MARINE COMMUNICATION PHRASES IN SAFETY OF NAVIGATION AT SEA

The article analyzes characteristics of Maritime English, describes the structure peculiarities and principles of usage of Standard Marine Communication Phrases, adopted by International Maritime Organization, and their impact on ensuring effective communication at sea, thus supporting safe navigation.

Key words: Maritime English, standard phrases, effective communication at sea.

У статті проаналізовані характеристики морської англійської мови, описані особливості структури та принципи використання стандартних фраз для спілкування в морі, прийнятих міжнародною морською організацією, та їх вплив на забезпечення ефективної комунікації в морі.

Ключові слова: морська англійська мова, стандартні фрази, спілкування в морі, ефективна комунікація.

В статье проанализированы отличительные характеристики морского английского языка, описаны особенности структуры и принципы использования стандартных фраз для общения в море, принятых международной морской организацией, и их влияние на обеспечение эффективной коммуникации в море.

Ключевые слова: морской английский язык, стандартные фразы, общение в море, эффективная коммуникация.

Globalization of the shipping industry and application of modern technologies on board vessels demand a high level of education, training and certification of seafarers. The significance of English language, as a working language of the international shipping industry is totally uncontroversial. Maritime English has several definitions given by different researchers and academics who are specialized within ME, here are two of them:

Maritime English is an entireness of all these methods of the English language in which, being used as a method for communication within the international maritime industry, contribute to the safety of navigation and the facilitation of the seaborne trade [5, p. 11].

Another definition implies that Maritime English as linguistically, not an independent language but just a unoriginal marker for a subgroup or recognition of English language applicable, in our case, to a specific maritime situation (e.g. in the act of navigation, in a close-quarters situation, a cargo handling operation, an act of reading operational or maintenance manual for the auxiliary engine, etc.), used in a specific context or situation (i.e. in maritime speech community, in speech events influenced by a number of factors sending / receiving the message or spoken contact with in maritime communication)" [3, p. 192].

The fact is that knowledge of professional vocabulary and ability to communicate freely when working in multinational crew play essential role for the safety of each crewmember on board a vessel.

One of the fundamental factors, assisting the safety of navigation is the standardization of the language used for communication between vessels at sea, with shore stations in coastal waters, between the crewmembers in multinational crew. So, the standard phrases are intended for both external and internal communication. In other words, standard phrases should become a language security key for the verbal exchange of vitally important information.

Maritime English does not make use of all the means of the English language but only of those which are suited to meet the communicative requirements of a given maritime context, that is why Maritime English is regarded a restricted language as others ESPs (English for special purposes), too [5, p. 9].

The requirements to the professional training of specialists in the maritime industry are not limited to knowledge of theoretical material and its application in practice, but also include mastering the sublanguage of a specialty, which is based on special terminology and appropriate use of standard maritime language means.

The aim of the present article is to analyze the role of IMO Standard Marine Communica-

tion Phrases (SMCP) in safety of ship navigation, define their specific features and significance for the appropriate usage.

Under the International Convention on Standards of Training, Certification and Watch keeping for Seafarers, 1978, as revised 1995, the ability to understand and use the SMCP is required for the certification of officers in charge of a navigational watch on ships of 500 gross tonnage or more [5, p. 7].

IMO's Standard Marine Communication Phrases (SMCP) were adopted by the 22nd Assembly in November 2001 as resolution A.918(22) IMO Standard Marine Communication Phrases, replacing the Standard Marine Navigational Vocabulary (SMNV) adopted by IMO in 1977 (and amended in 1985). The resolution adopts the Standard Marine Communication Phrases (SMCP) and recommends a wide circulation to all prospective users and all maritime education authorities. The SMNV was developed for use by seafarers, following agreement that a common language – namely English – should be established for navigational purposes where language difficulties arise and the IMO SMCP has been developed as a more comprehensive standardized safety language, taking into account changing conditions in modern seafaring and covering all major safety-related verbal communication. The IMO SMCP builds on a basic knowledge of English and has been drafted in a simplified version of maritime English. It includes phrases for use in routine situations such as berthing as well as standard phrases and responses for use in emergency situations [4].

The SMCP is divided into Part A and Part B like its status within the framework of the STCW'95, namely, Part A is the mandatory section and Part B is the guidance section that has a meaning of supplementary to Part A. Part A is subdivided into External Communication and On-board Communication, while Part B contains only On-board Communication. As far as communication in urgent situation is concerned, important phrases are mainly contained in the items of Distress Communications (AI/1), Urgency Traffic (AI/2), Safety Communications (AI/3) in External Communication Phrases in Part A.

It is quite obvious that the aim of the establishment of the SMCP is not to standardize the words and phrases used at the time of emergency only, but to standardize the language used in communication for navigation at sea, in port-approaches, in waterways, harbors and on board vessels with multilingual crews, in order to diminish misunderstanding in safety related verbal communications.

Eventually, the phrases contained in the SMCP are selected not only from distress communication but also from ordinary orders on board ships and are formal and tolerably simplified, that is to say, it seems that somewhat "textbook-like" phrases are selected as the standardized phrases.

The Standard Marine Communication Phrases (SMCP) has been compiled:

- to assist in the greater safety of navigation and of the conduct of the ship;
- to standardize the language used in communication for navigation at sea, in port-approaches;
- in waterways, harbors and on board vessels with multilingual crews;
- to assist maritime training institutions in meeting the objectives mentioned above.

The necessity to respond instantly to any impending threat in the shortest possible time results in need for the economy of linguistic means. The understanding of words is represented by the most elementary operation of decoding of the message. The real situation influences on conceptualization of words in dialogue. The simplified model of understanding of speech is observed only in case of perception of text in a foreign language. What also the Maritime English for non-speakers is.

Maritime messages should be short accurate and relevant and message markers are used to indicate the message type, to avoid confusions. So, after the ship's identity exchanges the operator can continue his transmission using message initiated by the message marker. Here're 7 types of message and reply markers, provided by SMCP:

Question	Answer
Instruction	Instruction-received
Advice	Advice-received
Request	Request-received
Information	Information-received
Warning	Warning-received
Intention	Intention-Received

Source: [2, p. 25]

This way the concept of the message marker helps to avoid ambiguities that can be of vital importance.

If there is a hazard to the ship safety, one of the words – concepts, which carry a certain message, should be used, they are: Mayday, Pan-Pan and Securite.

- MAYDAY – to be used to announce a distress message
- PAN – PAN – to be used to announce an urgency message
- SÈCURITÈ – to be used to announce a safety message [SMCP]

Every person on board is to be familiar with the message of each word-concept:

A Mayday call should be reserved for life threatening situations like fire on board, imminent loss of vessel control for any reason, pirate attack. It implies that there is imminent danger to life or to the continued viability of the vessel itself.

A Pan-Pan call is used to signify that there is an urgency on board there is no immediate danger to anyone's life or to the vessel itself: a vessel unsure of position, man-overboard recovery case.

A Securite call means that what follows is important safety information. The most common use of this is by coast radio stations before the broadcast of navigational warnings and meteorological information.

The listed above words-concepts are of great importance, so they are regularly used being short and distinctive – they are easily perceived by listening comprehension.

The SMCP include phrases which have been developed to cover the most important safety-related fields of verbal shore-to-ship (and vice versa), ship-to-ship and on-board communications. The aim is to reduce the problem of language barriers at sea and avoid misunderstandings which can cause accidents.

As navigational and safety communications must be precise, simple and unambiguous, so as to avoid confusion and error, there is a need to standardize the language used. This is of particular importance in the light of the increasing number of internationally trading vessels with crews speaking many different languages since problems of communication may cause misunderstandings leading to dangers to the vessel, the people on board and the environment.

Here are the examples of SMCP usage and their explanation (Table 1).

Standard Wheel Orders are of first-rate importance to know, as they are key navigational phrases. All wheel orders given should be repeated by the helmsman and the officer of the watch should ensure that they are carried out correctly and immediately. All wheel orders should be held until countermanded. Here are some examples of the wheel orders and the way they are interpreted:

SMCP	Explanation
Midships	Rudder must be held in the fore and aft position
Hard-a-port	Rudder fully over to port side
Starboard ten	Ten degrees of starboard rudder
Steady	Reduce the vessel's swing rapidly
Steady as she goes	Steer steady course on the compass heading

The wheel orders are shortened to minimum for the convenient usage, easy listening comprehension and understanding.

It must be mentioned that marine communication has specific rules which are followed in practice. According to the SMCP, communication at sea consists of the following stages:

1. Making contact,
2. Exchange of information,
3. End of procedure.

In the initial phase or making contact, the address or station which is called is to be called two or three times after which the station which is calling is to be identified. After this, VHF channel is to be agreed followed by a turn-giving signal "over" [3, p. 188].

Apart from the rules prescribed in the SMCP, real conversations between communicants differ, depending on the participants in communication

Table 1

SMCP	Explanation
M/v "Marina" is shifting berth	M/v "Marina" is on her way from one berth to another.
Embarkation not possible	Information. It is not possible for the Pilot to embark the vessel.
Tide rising	Tide is getting high.
4 shackles left	The are 4 shackles left to come in
Anchor is aweigh	Anchor is loose from the ground
I am not under command; I have problems with main engine	Vessel is unmanoeuvrable due to problems with main engine
Number of injured persons – 5. No casualties.	5 crew members have been wounded; nobody was killed.
Fire not under control. I require fire-fighting assistance	Fire cannot be extinguished by vessel's own equipment

and working context. When it is necessary to indicate that the SMCP are to be used, the following message may be sent:

"Please use Standard Marine Communication Phrases".

"I will use Standard Marine Communication Phrases".

The SMCP builds on a basic knowledge of the English language. It was drafted on purpose in a simplified version of Maritime English to reduce grammatical, lexical and idiomatic varieties to a tolerable minimum, using standardized structures for the sake of its function aspects. This means, in phrases offered for use in emergency and other situations developing under considerable pressure of time or psychological stress as wells as in navigational warnings, a block language was applied which sparingly uses, or frequently omits, the function words the, a/an, is/are as done in seafaring practice. Users, however, may be flexible in this respect.

SMCP communicative features may be summarized as follows:

– avoiding synonyms;

– avoiding contracted forms;

– providing fully worded answers to "yes/no"-questions and basic alternative answers to sentence questions;

– providing one phrase for one event and structuring the corresponding phrases after the principle: identical invariable plus variable.

Use of the SMCP should be made as often as possible in preference to other wording of similar meaning; as minimum requirement users should adhere as closely as possible to their wording in relevant situations. In this way they are intended to become an acceptable safety language, using English for the verbal interchange of intelligence among individuals of all maritime nations on the many and varied occasions when precise meanings and translations are in doubt, increasingly evident under modern conditions at sea [1, p. 169].

The conducted research leads to the conclusion that in order to ensure the safety of navigation and to exclude ambiguities and misunderstanding, it is important to reduce the lexical, grammatical, idiomatic multiplicity of English to a structured system. There's no doubt that SMCP has made a big difference. Having an agreed set of phrases allows seafarers from many different nationalities to communicate with each other predictably in key areas of health and safety. One of the fundamental factors, assisting the effective communication at sea is the standardization of the language. That's why the appropriate usage of IMO Standard Marine Communication Phrases plays a key role in safety of navigation at sea.

REFERENCES:

1. Cole C., Pritchard B. and Trenkner P. Maritime English Instruction – Ensuring Instructors' Competence. IBERICA Journal, 14, 2007. – PP. 167–189.
2. Monastyskaya O. Professional English in navigation: a manual for cadets and students of navigational specialties of maritime universities. – Odessa: ONMA, 2007. – 198 p.
3. Pritchard B., Kalogjera D. On some features of conversation in maritime VHF communications // M. Coulthard et al.:Dialogue Analysis VII: Workingwith Dialogue. – Tübingen: Niemeyer, 2000. – PP. 185–197.
4. Standard Marine Communication Phrases. [Electronic Source]. – Access mode: http://www.imo.org.
5. Trenkner P. The SMCP and the requirements of STCW 78/95. Proceedings of the International Seminar on Maritime English. – ITUMF-JIKA, Istanbul, Turkey, 2002. – PP. 1–15.

УДК 81'373,4:141.311 (083.71)

PHRASEME-IDEOGRAPHIC MODEL OF CONCEPT "PERSON" IN THE UKRAINIAN EASTERN-STEPPE DIALECTS AS THE BASIS OF LINGUISTIC DATABASE

Harbera I.V., Postgraduate student,
Assistant of General Department
and Applied Linguistics and Slavic Philology
Vasyl Stus Donetsk National University

Harbera I.V. PHRASEME-IDEOGRAPHIC MODEL OF CONCEPT "PERSON" IN THE UKRAINIAN EASTERN-STEPPE DIALECTS AS THE BASIS OF LINGUISTIC DATABASE

The article elaborated the phraseme-ideographic model of concept "Person" in the Ukrainian eastern-steppe dialects as the basic principle of similar linguistic database. The following structure is accepted as operational: phraseme-semantic field – phraseme-semantic group – phraseme-semantic subgroup.

Key words: phraseme-ideographic model, concept "Person", linguistic database, phraseological unit, area.

У статті опрацьовано фраземоідеографічну модель концепту «людина» в східностепових українських говірках як основний принцип укладання однойменної лінгвістичної бази даних. За робочу прийнято структуру: фраземосемантичне поле – фраземосемантична група – фраземосемантична підгрупа.

Ключові слова: фраземоідеографічна модель, концепт «людина», лінгвістична база даних, фразеологічна одиниця, ареал.

В статье обработана фраземоидеографическая модель концепта «человек» в восточностепных украинских говорах как основной принцип создания одноименной лингвистической базы данных. Рабочей принята структура: фраземосемантическое поле – фраземосемантическая группа – фраземосемантическая подгруппа.

Ключевые слова: фраземоидеографическая модель, концепт «человек», лингвистическая база данных, фразеологическая единица, ареал.

Ideographic systematization of phraseological fund of the Ukrainian language has drawn attention of linguists for centuries (see works by A. Ivchenko, Zh. Krasnobayeva-Chorna, M. Nomys, Y. Pradid, V. Uzhchenko, etc.). One of the areas of ideographic linguistics at the beginning of XXI is study of cognitive structures and processes that is world view. This area is caused by the connection of ideographic linguistics with cognitive linguistics as the subjects of their study are concepts and conceptual structures that make the basis of language awareness, regular patterns of their development. Lexicographical implementation of this task is related to processing of a variety of ideographic classifications and dictionaries through thematic and semantic fields that represent the world view "from the language" and due to the creation of linguistic databases based on an ideographic principle. Relevance of the article is caused by the lack in the Ukrainian studies of phraseological units-representants database of the concept "Person" in the Ukrainian eastern-steppe dialects.

The purpose of this article is to study phraseme-ideographic model of concept "Person" in the Ukrainian eastern-steppe dialects as the basic principle of similar linguistic database.

The source study base includes 200 phraseological units, selected by continuous sampling of dialect phrase books.

For the first time in the Ukrainian studies M. Nomys used a thematic principle of material classification with regard to phraseological structure of the language that provided panoramic coverage in relevant twenty sections [9]: beliefs of Ukrainian people; fate, misfortune, grief; historical past; health, diseases, death; economic activity; human appearance, clothing; neighbors, godfathers, friends, enemies and more.

From the 80's of XX century in the Ukrainian linguistics a great attention is enhanced to the systematic study of phraseological units and their thematic description. The purpose of thematic-ideographic classification is considered by Y. Pradid as "creation of a complete picture which contains a mosaic of the national phrasemic system made of separate "stones" [10, c. 35]. Thus, ideographic description reflects the holistic, global image of the world that is formed by fusion of results of cognitive and evaluative processes that is the worldview specific to a particular language community, or its part. It should be noted that, despite the relatively long period of ideographic studies, up to the present there is no well-estab-

lished and generally accepted phraseme-ideographic systematization, but there are just different forms of thesaurus formation.

M. Alefirenko divides phrasemes according to two thematic fields, which are subdivided into phraseme-semantic groups expressing related concepts. The basis of these PSG is represented by synonymous, antonymic and polysemantic relations [1, p. 16]. Thus, M. Alefirenko offers the following hierarchy of phrasemes: semantic subgroup – phraseme-semantic group – thematic field. Y. Pradid, studying human emotions, has developed phraseme-ideographic classification: synonymic row – semantic group – semantic field – thematic group – thematic field – ideographic group – ideographic field – archifield [11, p. 40]. Ideographic classification of areal phrasemics by V. Uzhchenko has the following hierarchy: variant-synonymous group – phraseme-semantic field – phraseme-thematic subgroup – phraseme-thematic group.

At present time the best-known are ideographic phraseme classification of the Ukrainian language presented by M. Alefirenko, Y. Pradid, V. Uzhchenko. According to M. Alefirenko all phrasemes of the Ukrainian language can be divided into thematic fields of two conceptual areas – "person" (88%) and "the universe and person" (12%) [1, p. 16]. Accordingly, there are two thematic fields: intellectual-emotional and attributive-modal. Thus, intellectual and emotional thematic field constitute the following phraseme-semantic groups: external and internal sensations, visual and auditory perception, thinking, speech activity, social status, character features, modal-judgment-based characteristics, emotional and volitional activity, physical condition, mental condition. Attribute-modal thematic field consists of PSG associated with "generalized notions of measures used in production and social activities of people" [1, p. 17]. Phraseme-semantic groups of this field constitute specific binary oppositions: fast – slow, far away – nearby, many – few, large – small, long – soon.

General scheme of dialect phrasemes classification according to L. Arsentyva is the following: Person as a living being (appearance, physiological processes, physical condition, health, diseases, traditional medicine, food, foodstuffs, clothing, shoes, household items, meals, home, buildings, village, neighborhood); Person as a rational being (emotions, feelings, rueful feelings, intellect, intelligence, attention, memory, speech, abilities, skills, desire, temper, behavior, actions); Person as a social being (way of life, family, relationships between people, financial and social status, crafts, labor, agriculture, customs, ceremonies, fortunetelling, superstitions, games, songs, dances); Abstract relations and concepts (space, shape, location, time, movement, quality, feature, quantity, measure, limit, denial, rejection); Fauna; Flora; Inanimate nature.

Y. Pradid offers the following scheme of phraseme-ideographic classification of basic human knowledge about the environment: wildlife (flora, fauna, people) and inanimate nature (object, phenomenon) [11, p. 16].

V. Uzhchenko differentiates phrasemics of eastern-Slavonic and eastern-steppe phraseme-thematic dialects into three groups (PTG): person, abstract relations and concepts, nature. PTG "Person" has the structure: PTSG "Person as a living being" (PSF "Appearance" – VSG very high, very low, very fat, very thin, very dirty, puffy; PSF "Physical condition" – VSG to keep gracefully, pregnant; PSF "Mental state" – VSG to laugh, fear; PSF "Clothes" – VSG to suit / not suit, untidy; PSF "Movement" – VSG to disappear, jump out (unexpectedly appear), feel uncomfortable); PTSG "Person as a rational being" (PSF "Intellect" – VSG stupid, crazy; PSF "Emotions, feelings, state" – VSG to be angry; PSF "Temper, behavior" – VSG to cheat, calm, very angry, very greedy, very lazy, to sit idle, to take it slow, to pay excessive attention to insignificant things); PTSG "Person as a social being" (PSF "Relations between people" – VSG to wish success, to show unfriendly attitude, to quarrel, to beat, to make unfavorable exchange, to live in a care-free manner, to show off, to live in poverty, to live without consent, to live friendly, unnecessary, similar). PTG "Abstract relations and concepts" consists of four PSF "Opportunity" – VSG highly improbable; PSF "Space" – VSG to take circuit, to go far away; PSF "Quantity" – VSG great many, precious little; PSF "Quality" – VSG very tasteless, dirty, very tight. PTG "Nature" constitutes one PSF "Time" – VSG never, age-long, early on, very late [13, p. 119–209].

According to Zh. Krasnobayeva-Chorna, the subject matter of phraseme-field may be a concept, serving as a marker entering into the peculiar language space, as any concept represents a category of ideographic classification that corresponds to the natural division of the real world. Thus, phraseme-semantic field "Person" is built around the concept of "Person". The following structure is accepted as operational in this study: phraseme-semantic field (PSF) – a set of semantic groups united by conceptual criteria around the concept; phraseme-semantic group (PSG) – a set of semantic subgroups united by one archiseme

present in the phraseological meaning of all the members of the group and reflects their common categorical properties and features; phraseme-semantic subgroup (PSSG) – a set of phraseological units, united by the differential seme that connects their relations of similarity or contrast.

Thus, the model of phraseme-semantic field "Person" in the Ukrainian eastern-steppe dialects has the following structure: 6 phraseme-semantic groups, 18 phraseme-semantic subgroups, 200 phraseological units.

PSG **"Temper"** (32,5%): PSSG "Positive character features" (Ukr. *витися як вуж у траві* – to be smart, able to get out of difficult situations; Ukr. *горобців руками ловити* – to be a quick person; Ukr. *майстрова жила* – a skillful person; Ukr. *на душу багатий* – attentive, careful; Ukr. *ангел небесний* – kind-hearted; Ukr. *голий Вася в босих туфлях* – funny; Ukr. *губа не з лопуха* – about a person, endowed with all personality features: clever, brave, principal; Ukr. *хоч став у святий вугол та молись* – about a good person); PSSG "Negative character features" (Ukr. *ангел на крилах* – a person who represents innocence; Ukr. *Васьок хутірський* – backward person; Ukr. *бабський валянок* – henpecked man; Ukr. *старий валянок* – an elderly person who do not mind to pay court to young girls; Ukr. *дятлик-стукун* – a hard-working person; Ukr. *лінивий валянок*; *Ваня Розпилов*; *дуй-вітер*; *гуляка святковий*; *через день неділя, а в суботу свято* – a lazy person; Ukr. *Ваня-вітрогон* – light-minded, frivolous; Ukr. *вітер в голові*; *як вітер у полі*; *як горобець літом*; *віють вітри з-під макітри*; *на голові сніг, а в голові вітер* – about a light-minded, frivolous, unexperienced person; Ukr. *череп'яне золото* – narrow-souled, not-nice person; Ukr. *зведення господнє* – a very naughty child, mischief-maker; Ukr. *всі вогні горять* – about a fidgety and naughty child; Ukr. *і через губу не переплюнути* – to be a haughty person; Ukr. *на волах не під'їдеш* – about an inaccessible person; Ukr. *донька лисиччина* – a very cunning woman; Ukr. *лисячі вушка* – about a very cunning person; Ukr. *солом'яна душа* – a weak-willed person; Ukr. *відьма конотопська*; *гримза волохата*; *сатана безрога* – a malicious woman; Ukr. *відьма підколодна*; *Змія Батьківна* – an insidious, malicious woman; Ukr. *як гадюча голівка* – about a very malicious, bad-tempered person; Ukr. *жаба зелена*; *жлоб-економ* – a greedy person; Ukr. *широке горло*; *горобця в полі за гроші заганяє*; *як два жида разом* – about a greedy person; Ukr. *герой у бабиній кохті (кофті)* – boastful but cowardly; Ukr. *нема гори, одні яри* – about a very boastful person; Ukr. *як мокре гуся*; *ні діла ні роботи* – about a person capable of nothing, unskillful person; Ukr. *сільський вісник*; *мєсна газета*; *вода в роті не держиться* – about a person who knows all the latest news and likes to gossip; Ukr. *губа як у старого цигана* – about a deceitful person; Ukr. *груди пухнуть* – about a jealous person; Ukr. *як Альоша* – about a person with disadvantageous character features); PSSG "Neutral character features" (Ukr. *холодильна камера* – an indifferent person; Ukr. *пугливий заєць*; *горобине серце* – a fearful person; Ukr. *Вася з Коноплянівки* – simple-minded, naive; Ukr. *спокійна вівця* – humble; Ukr. *ні вашим ні нашим* – a person lacking confidence; Ukr. *з однієї глини зліплені*; *з одного дерева ягоди*; *одного засолу огірочки* – similar, common in temper; Ukr. *хоч віники в'яжи*; *хоч у вухо стріляй* – about a very even-minded person; Ukr. *ні вкрасти ні посторожити* – about a carefree person).

PSG **"Appearance"** (27%): PSSG "Body type" (Ukr. *акваріум проковтнути* – to be fat; Ukr. *вісім на вісім*; *дев'ять на дванадцять*; *що вшир що вздовж*; *великий гарбуз*; *діжка з огірками*; *товста свиня* – very fat; Ukr. *на волах не об'їдеш* – about a very fat person; Ukr. *аршин проковтнути*; *за вітром гнутися*; *сховатися за вудочку* – to be a very slim; Ukr. *ходяча анатомія*; *Геракл засушений*; *глист у скафандрі* – very slim, everything hangs on him; Ukr. *можно анатомію вивчати*; *вітер переломе* – about a very slim person; Ukr. *повертатися як ведмідь за зайцем* – to be awkward, clumsy; Ukr. *ведмідь клишоногий* – baker-legged; Ukr. *дрючок горбатий* – a round-shouldered person; Ukr. *індюшиця горбата* – a humpbacked woman; Ukr. *як з воза вилами скидана* – about ugly, ill-looking female body type); PSSG "Height" (Ukr. *головою об хмари битись* – to be very tall; Ukr. *аж в Америку видно*; *як верба на дворі*; *як телевізійна вишка*; *два ноль сєм*; *ходячі двері*; *як день без обіду* – about a very tall person; Ukr. *як антена*; *як суха верба* – about a very tall and slim person; Ukr. *аршин з шапкою*; *горобцю по коліна*; *як глист під мікроскопом* – about a very short person); PSSG "Haird do" (Ukr. *Африка приїхала* – about a curly-haired person; Ukr. *кучерявий без волос*; *була одна волосина, та й ту гнида одкусила*; *волосся обтер об чужі подушки* – about a bald man; Ukr. *вибух на макаронній фабриці*; *як вівця шльонська* – about a woman with careless hairdo); PSSG "Clothes" (Ukr. *здунь-полетить* – about a beau-

tiful, fashionably-dressed woman; Ukr. *Альоша з мильного заводу*; *свинячий вид* – an untidily dressed person; Ukr. *Валя з хозтовару* – an untidily dressed woman; Ukr. *голий, босий і при галстуці* – improperly dressed; Ukr. *голий, босий і з відром* – naked; Ukr. *як вівця під лопухами* – about a person whom a headwear and clothes do not suit); PSSG "Peculiarities of appearance" (Ukr. *і вуха в кісті* – about dirty, untidy person; Ukr. *як з воску вилитий; як вільце* – about a beautiful person; Ukr. *як смертний гріх* – about an ugly person; Ukr. *як гречкою притрушений*; *як дроб'ю побитий* – about a freckled person; Ukr. *як з воску зроблені*; *в одній діжці мішані* – about persons resembling each other).

PSG **"Mental abilities"** (19%): PSSG "Mentally retarded" (Ukr. *з Алмазної втекти* – to be insane; Ukr. *об вагонетку малим ударитися*; *зірватися з вишки*; *не дружити з головою* – to be silly, mentally retarded; Ukr. *Ваня з мильного заводу*; *возом переїханий*; *здрастуй-дерево*; *вівця неотесана*; *дерев'яний віник*; *Вова з Тамбова*; *упущений у дитинстві*; *дитя Алмазної*; *прибитий мокрим віником*; *з-під вугла черевиком прибитий*; *тут весна, там зима, а тут шариків нема*; *кінська голова* – silly, mentally retarded; Ukr. *солом'яна голова* – slow-witted, careless; Ukr. *Альоха запальонний*; *Альоша з водокачки*; *валянком прибитий*; *Ванька з Бугаївки*; *Володя шарапівський*; *Вася з водокачки*; *Вася з трудоднями*; *Вася приморожений* – weird, weak-minded; Ukr. *дурочка з переулочка*; *Дуся Педалькіна з пивзаводу*; *дурочкіна сваха* – a silly woman; Ukr. *як два автобуси впоперек* – about an illiterate person; Ukr. *Ванька дома, Маньки немає*; *у голові вавка, у кармані справка*; *винта не хватає в голові*; *дірка в голові* – about silly, weak-minded); PSSG "Mentally developed" (Ukr. *повна голова ума* – clever; Ukr. *битий вовк*; *бита голова*; *стріляна ворона* – experienced, beaten by life, wordly-wise, enduring, a person who is difficult to outwit; Ukr. *вумний як вутка* – about a person who showed his intelligence that no one expected).

PSG **"Physical and emotional state"** (11%): PSSG "Health" (Ukr. *йодом обмазаний, зеленкою облитий* – healthy, without any diseases; Ukr. *хоч у воли запрягай*; *можна воду возити*; *волові жили* – about a healthy, strong person; Ukr. *як гвіздочок* – about a cheerful and fresh person); PSSG "Psychical and emotional exhaustion" (Ukr. *робити на аптеку* – to be sick, beaten; Ukr. *як викручений* – about a tired person; Ukr. *вітром носе*; *як живий вмерлець* – about an exhausted, tired person; Ukr. *проутюжений Іван* – a person stricken with grief; Ukr. *злюка-бобер* – sorehead; Ukr. *тридцять три года больна, а ні разу не вмерла* – about a woman who likes to simulate an illness; Ukr. *глисти в карти грають* – about a very hungry person; Ukr. *вінками воняти*; *дихати взайми* – to be close to death; Ukr. *відведене кончається* – about anybody close to death; Ukr. *як плакуча гітара*; *як у воду вмочений* – about a gloomy, sad person); PSSG "Drunken state" (Ukr. *асфальт обнімати* – to be very drunk; Ukr. *головастік заспиртований*; *п'яний на вухналь* – very drunk; Ukr. *вітер в спину, він в димину* – about a very drunk person).

PSG **"Family"** (7,5%): PSSG "Pregnancy" (Ukr. *аїста ждати*; *ходити важкою* – to be pregnant; Ukr. *вишенька пузата* – pregnant; Ukr. *від Ваньки Вєтрова* – pregnant of unknown person; Ukr. *третій год на дев'ятому місяці* – about a woman who is unable to become pregnant); PSSG "Newborn child" (Ukr. *Ванька Вєтров* – illegitimate child; Ukr. *аїст круг почоту зробив* – about a newborn child; Ukr. *вітром навіяне* – about a child born to an unmarried woman); PSSG "Relatives" (Ukr. *Василь бабина сестра*; *через три версти коліно*; *п'ята вода на киселі*; *нашим воротам двоюрідний сарай*; *ваші двері нашій хаті троюрідний погріб*; *дід бабі троюрідний Яшка* – distant relatives; Ukr. *гени пальцем не задушиш* – about a person whose behavior is similar to his/her parents or relatives).

PSG **"Age"** (3%): PSSG "Old age" (Ukr. *вже васильками тхнути* – to be old, sick; Ukr. *дід часів революції* – a very old person; Ukr. *на год старше од Леніна* – about a very old person; Ukr. *годи накривають* – about elderly persons with their moods); PSSG "Youth" (Ukr. *зелень неотесана* – a young person who has not grown wisdom and life experience; Ukr. *у голові зелені овочі* – about a young person without life experience).

Thus, at present time the study of national specific features of phrasemes, we have tested various schemes of ideographic description, made attempts to present both general language and areal ideographic world view that can be recorded by respective ideographic dictionaries.

Model of phraseme-semantic field "Person" in the Ukrainian eastern-steppe dialects has the following components: 6 phraseme-semantic groups, 18 phraseme-semantic subgroups, 200 phraseological units, and makes the basis for the similarly-named linguistic database.

Systematization of phraseme-semantic groups of phraseme-representants of the concept "Person" in the Ukrainian eastern-steppe dialects

and observation of their specific content opens a panoramic retrospective picture of prototypes as a separate cultural-national component in the nationwide continuum.

Further relevant study covers structural and semantic and grammatical classification of phraseme-representants of the concept "Person" in the Ukrainian eastern-steppe dialects and creation of similarly-named linguistic database.

REFERENCES:

1. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології / М. Алефіренко. – Харків : Вища школа, 1987. – 136 с.
2. Івченко А. Українська народна фразеологія: ономасіологія, ареали, етимологія / А. Івченко. – Харків : ФОЛІО, 1999. – 304 с.
3. Краснобаєва-Чорна Ж. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці) / Ж. Краснобаєва-Чорна // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 41–52.
4. Краснобаєва-Чорна Ж. Сучасна концептологія: концепт життя в українській фраземіці : [монографія] / Ж. Краснобаєва-Чорна. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – 201 с.
5. Краснобаєва-Чорна Ж. Ідеографічна класифікація фразеологічних одиниць у Словнику фразеологічних термінів сучасної української мови / Ж. Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії : [зб. наук. праць]. – Вип. 22. – Донецьк : ДонНУ, 2011. – С. 289–298.
6. Краснобаєва-Чорна Ж. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір : [монографія] / Ж. Краснобаєва-Чорна. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 410 с.
7. Лєснова В. Матеріали до словника говірок Східної Слобожанщини: Людина та її риси / В. Лєснова. – Луганськ : Шлях, 1999. – 76 с.
8. Матеріали до словника східностепових українських говірок // Східностепові українські говірки: [Наук.-навч. посібник] / За заг. ред. А. Загнітка. – Донецьк : ДонДУ, 1998. – С. 81–114.
9. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше / М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
10. Прадід Ю. Засади укладання фразеологічного словника ідеографічного типу / Ю. Прадід // Мовознавство. – 1995. – № 4–5. – С. 35–40.
11. Прадід Ю. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень) / Ю. Прадід. – К. : Сімферополь, 1997. – 252 с.
12. Ужченко В. Українська фразеологія : [навч. посіб. для філол. фак.-ів ун-ів] / В. Ужченко, Л. Авксентьєв. – Харків : Основа, 1990. – 167 с.
13. Ужченко В. Східноукраїнська фразеологія : [монографія] / В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2003. – 362 с.
14. Ужченко В. Фразеологія сучасної української мови : [навч. посіб.] / В. Ужченко, Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – 494 с.
15. Ужченко В. Фразеологічний словник східнослобожанських і степових говірок Донбасу / В. Ужченко, Д. Ужченко. – Вид. 6-е, доповн. й переробл. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 552 с.

УДК 811.161.2'37:811.111'37+659.1(477)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ РЕКЛАМИ ТОВАРІВ ЕЛЕКТРОНІКИ З ІНТЕРНЕТ-САЙТІВ)

Дерега С.В., аспірант кафедри перекладу
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського

Статтю присвячено особливостям функціонування науково-технічних термінів в англомовних рекламних текстах товарів електроніки. Також розглянуті функції термінів у рекламі та їх використання як лексичного засобу рекламного впливу.

Ключові слова: рекламний текст, науково-технічна термінологія, комп'ютерні терміни, функції термінів, рекламний вплив.

Статья посвящена особенностям функционирования научно-технических терминов в англоязычных рекламных текстах товаров электроники. Также рассмотрены функции терминов в рекламе и их использование в качестве лексического средства рекламного воздействия.

Ключевые слова: рекламный текст, научно-техническая терминология, компьютерные термины, функции терминов, рекламное воздействие.

Dereha S.V. THE PECULIARITIES OF THE USE OF TERMINOLOGY IN THE ENGLISH ADVERTISING TEXTS (BASED ON THE ADVERTISEMENT OF ELECTRONIC GOODS FROM INTERNET SITES)

The paper deals with the peculiarities of the functioning of scientific and technical terms in advertising texts of electronic goods. Also, the functions of terms in advertising and their use as lexical means of the advertising impact are considered.

Key words: advertising text, scientific and technical terminology, computer terms, functions of terms, impact of advertising.

Постановка проблеми. Високі досягнення в галузях науки й техніки сприяють успішній комунікації в різних сферах життєдіяльності людини. Велика кількість електронних пристроїв, обладнання, товарів продається через Інтернет. Товари на сайтах рекламуються, обговорюються, оцінюються, тобто відбуваються постійні контакти між споживачами, фахівцями з продажу, консультантами. Реклама в Інтернеті є важливою ланкою між виробником, продавцем і споживачем. Успішному функціонуванню реклами сприяє створення ефективного рекламного тексту. Вивчення мовних засобів рекламного тексту завжди спонукало лінгвістів звертатися до реклами товарів різних галузей виробництва. Дослідження присвячене аналізу функціонування термінологічної лексики в англомовних рекламних текстах товарів електроніки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості використання термінологічної лексики в англомовних рекламних текстах є недостатньо дослідженими. Пильний інтерес дослідників текстів рекламної комунікації викликаний необхідністю пошуку найбільш дієвого способу презентації науково-технічної інформації. Проблемами термінології глибоко займалися такі лінгвісти, як О.С. Ахманова, В.П. Даниленко, Д.С. Лотте, М.І. Мостовий, І.С. Квитко, А.В. Суперанська, В.І. Карабан, О.О. Реформатський, Л.В. Туровська. Функціонування термінологічної лексики в рекламних текстах вивчали А.В. Ніколаєва, О.С. Курносова, Д.С. Скнарєв, С.М. Кудиба. Нині вивчення функціонального аспекту термінологічної лексики в рекламному тексті є актуальним і перспективним напрямом досліджень.

Постановка завдання. Мета дослідження – виявити особливості функціонування термінологічної лексики в англомовних рекламних текстах, визначити специфіку впливу реклами, що містить науково-технічну інформацію.

Матеріалом дослідження стали рекламні тексти з англомовної реклами виробників товарів електроніки, розміщеної на інтернет-сайтах Apple.com, Samsung.com, Sony.com, Lenovo.com, Nokia.com, HP.com, Intel.com, Fly.com, Siemens.com, ASUS.com, NVIDIA.com, Seagate.com та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному розумінні, обґрунтованому багаторічними науковими дослідженнями, термін виражає й називає певне

науково-технічне поняття чи конкретний предмет у певній галузі, служить для професійного, наукового спілкування, оскільки термінологія є основою мови спеціального призначення [10].

І.С. Квитко пропонує вважати терміном слово чи словесний комплекс, що співвідноситься з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), що вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом із ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему, яка характеризується високою інформативністю, однозначністю, точністю й експресивною нейтральністю [4, с. 21]. На думку Т.В. Чрділелі, терміни завдяки точності найменування концептів дають найбільш повне уявлення про процеси розвитку мови [8, с. 375].

В.Д. Табанакова зазначає, що образна природа терміна забезпечує розуміння терміна, не мотивованого для читача, коли по ходу тексту термін пояснюється й визначається через образні лексичні одиниці [6, с. 76].

У рекламних текстах товарів електроніки терміни – це назви товарів, їх характеристик, що представлені виробниками, тож у дослідженні ми розглядаємо терміни, лексична форма яких закріплена за базовими поняттями галузі товарів електроніки.

Однією з особливостей англомовної реклами товарів електроніки є велика кількість термінів комп'ютерної галузі. Терміни комп'ютерної галузі були знайдені в англомовних рекламних текстах, що рекламують:

– програмне забезпечення: *"Xperia Companion is a computer tool for easy and safe **software** updates of your Xperia device"* (Sony Xperia);

– апаратне забезпечення *(adapter, motherboard, graphics card, processor, touch pad, mouse, keyboard, microphone, printer, scanner, webcam, TV tuner)*:

*"The efficiency and speed of the ultra-fast Intel Core i5 **processor** allow you..."* (Samsung Notebook 9);

*"The NVIDIA Quadro M5000 **Graphics Card** is NVIDIA next generation ultra-high-end graphics board..."* (Lenovo M5000 Graphics Card);

*"Lenovo builds legendary security and performance into the blade form factor, the most advanced blade **servers** for your data center"* (Lenovo blade server);

*"On the surface, the Force **Touch trackpad** is engineered to deliver a responsive, uniform click no matter where you press"* (Apple MacBook Pro);

*"This sleek and stylish full-size **keyboard** and **mouse** combo offers exceptional quality in a modern wireless solution"* (Lenovo Wireless Keyboard and Mouse);

*"Your **Bluetooth** audio adapter can connect to any speaker with a 3.5 mm or RCA connection"* (Lenovo audio adapter);

– мережі *(hub, network, link, Internet, Wi-Fi)*: *"Wireless Plus creates a personal Wi-Fi **network**, so you can stream your media and files to your tablet or smartphone..."* (Seagate Wireless Plus HDD).

У рекламі комп'ютерної техніки в текстах використовуються **внутрішньогалузеві терміни**, які характерні тільки для галузі електроніки та комп'ютерних технологій: *hardware*, *software, motherboard, hard disk*. Ці терміни моносемічні, оскільки вони слугують тільки для вираження одного спеціального поняття, яке являє собою термін, і семантика слова адекватна значенню терміна. Дослідник у галузі термінології С. Теммерман визначає однозначні терміни як такі, що з'явилися в певній галузі у зв'язку з будь-якими нововведеннями [9, с. 129].

В англомовних рекламних текстах товарів електроніки виявлені **міжгалузеві терміни**, що функціонують у споріднених або у віддалених галузях науки й техніки; це полісемічні терміни *driver, file, disk, router, hub, camera, lens, menu*, *engine.* Так, термін *driver* має більше десятка значень: водій; оператор; приводний механізм; первинний двигун; генератор коливань, як комп'ютерне поняття термін *driver* позначає програму, що керує введенням і виведенням інформації. Його використано в рекламі лазерного принтера компанії Hewlett-Packard: *"HP LaserJet 2420D Printer Driver solution is the complete software solution intended for users who want more than just a basic **driver**"*.

Термін *file* також є полісемічним і в різних галузях може бути назвою інструмента (напилок); у юридичній сфері – справа, досьє. В англомовних рекламних текстах товарів електроніки термін *file* позначає впорядкований набір записів або іншої сукупності даних, збережений у комп'ютерній системі під спільним іменем [1]: **"***Wirelessly stream media and **files** to tablets, smartphones, PCs and Macs* (Seagate Wireless Plus HDD); *You can also browse, sync, transfer and organise your content such as multimedia **files"*** (Sony Xperia).

Термін *hub* в англійській мові також є полісемічним, функціонує в різних сферах: ядро

жорсткості багатоповерхового будинку (будівництво); комунікаційний вузол (військ.); ступиця ведучого колеса (автомоб.); ступиця грібного гвинта (морськ.); у сфері комп'ютерних технологій він позначає мережний концентратор, що з'єднує вузли мережі. У рекламі жорсткого диску компанії Seagate знайдено термін *hub*. Компанія рекламує переваги бездротового з'єднання за допомогою нового жорсткого диску Seagate Wireless Plus: *"Use the Wireless Plus Mobile Storage as a Wi-Fi* ***hub*** *and share a single existing Wi-Fi* ***Internet*** *connection with up to 7 tablets, smartphones and computers..."* (Seagate Wireless Plus HDD).

Терміном *router* у виробничій галузі позначають фрезерний верстат, а в рекламі офісного серверу компанія Samsung терміном *router* позначає програмно-апаратний пристрій, який фізично поєднує разом дві або більше комп'ютерні мережі для передачі пакетів даних з однієї мережі в іншу, використовуючи спеціальне програмне забезпечення [1]: *"Series of the convergent decisions which combine technologies of telephony, VoIP IP-telephony,* ***router*** *of local network and CTI applications"* (Office Serv 7000).

Термін *bus* функціонує в технічній сфері та має такі значення: магістральна шина (автомоб.); електрична шина (електротехн.); лінія передачі, платформа супутника (косміч.). У галузі комп'ютерних технологій поняття bus – це група провідників на системній платі, які з'єднують процесор з іншими блоками комп'ютера [1], це поняття трапляється в рекламі продукції фірми Brilltech, виробника комп'ютерних шин: "*We hold mastery in assembling and supplying an extensive variety of* ***Bus*** *Duct Indoor Panels"*.

Термін *camera* присутній у рекламах відеокамер, смартфонів, телефонів, фотоапаратів: "*A revolutionary* ***camera*** *and an innovative design. Meet the smartphone that does picture perfect, every day"* (Sony Experia Z5). В інших галузях цей термін використовується в таких значеннях: приміщення зі зводом (будівництво); порожнина серця (медицина); особистий кабінет судді (юридичн.) та ін., тобто тут також простежується полісемія.

В англійській мові термін *menu* використовується у сфері кулінарії для позначення переліку страв і напоїв, що подаються в кафе, ресторанах, барах. У сфері автоматизованих технологій – це набір даних чи функцій. У тексті реклами операційної системи Windows 10 Home компанії Microsoft "*Get fast start-ups, a familiar yet expanded Start* ***menu****, and great new ways to get stuff done even across multiple devices"* термін *menu* позначає діалогову систему управління комп'ютером, яка відкривається кнопкою «Пуск».

Полісемічним є також термін *engine,* що в різних галузях означає таке: мотор, двигун (техн.), джерело енергії (фіз.); пожежна машина; автонасос (пожеж. справа); локомотив, дизельний тепловоз (залізнич.). В англомовній рекламі товарів електроніки термін *engine* функціонує в складі словосполучення *remastering engine* («технології обробки файлу з низькою роздільною здатністю до рівня надвисокої чіткості (UHD)») уже як поняття з комп'ютерної галузі. Його знайдено в рекламі телевізора нового покоління Samsung 4K Ultra HD Smart TV: "*...The SUHD* ***remastering engine*** *analyses the source of and the content coming into the TV to upscale and deliver pictures as close to HDR picture quality...".*

Також виявлено вживання терміна *lens*, який функціонує в багатьох галузях для позначення різних понять: лінзоподібний поклад (геологія); захисне скло (буріння); скло ілюмінатора (морський термін); розсіювач, прозорий ковпак для фари (автомоб.). У галузі товарів електроніки *lens* позначає об'єктив: "*...Get everyone in the picture. With Sony's award-winning G* ***Lens*** *and 25 mm wide-angle* ***lens****, you can fit more into every frame"* (Sony Xperia Z3).

У багатьох англомовних рекламах ноутбуків, смартфонів, відеокамер та ін. йдеться про зарядний пристрій – *charger:* "*Keep the Wireless* ***Charger*** *Pack with you at all times"* (Galaxy Note 5). Термін *charger* використовується й в інших сферах: капсула; зарядна обойма (військове приладдя); касета для рентгенівської плівки (медицина); обвинувач (юридич.).

У рекламах товарів електроніки та рекламах їх програмного забезпечення функціонують і такі терміни комп'ютерної галузі: *software* – програмне забезпечення; *update* – оновлена версія програмного забезпечення; *hardware* – апаратне забезпечення; *motherboard* – системна плата; *video card* – пристрій для оброблення й генерації зображень із подальшим їхнім виведенням на екран монітора; *sound card* – електротехнічний пристрій, що дозволяє працювати зі звуком на комп'ютері; *microphone* – пристрій, який перетворює акустичні (звукові) сигнали на електричні (у рекламах комп'ютерів, ноутбуків, акустичних систем); *printer* – периферійний

пристрій для одержання копії електронних документів, зображень, фото (у рекламах периферійних пристроїв); *scanner* – пристрій для отримання комп'ютерного цифрового зображення шляхом оброблення променями певного об'єкта (у рекламах периферійних пристроїв); *TV-tuner* – різновид телевізійного приймача (тюнера), призначений для прийому телевізійного сигналу в різних форматах мовлення з показом на моніторі комп'ютера; *resolution* – роздільна здатність, параметр, що характеризує максимальну кількість елементів зображення, яке можна відтворити на екрані (розширення); *mouse* – пристрій для керування переміщенням курсору на екрані; *keyboard* – пристрій для ручного вводу символів у комп'ютер [1].

Явище полісемії виникає й усередині комп'ютерної терміносистеми. Так, наприклад, термін *processor* може означати як програму оброблення даних, так і технологічний процес або технологічний прийом. Для розуміння значення термінологічного поняття важливо бачити термін у контексті, яким власне виступає рекламний текст. Наприклад, зі змісту тексту реклами ноутбуку Lenovo зрозуміло, що термін *processor* позначає апаратний пристрій для виконання програм: "... *Intel 6th Gen Core і* ***processors*** *with built-in security are designed to take your productivity, creativity, and 3D gaming to the next level"* (Lenovo ThinkPad P40 Yoga Notebook). Залежність значення терміна від контексту виникає лише за наявності в останньому полісемії, тобто якщо в певній галузі знань за терміном закріплено більше одного значення [3, с. 158].

Крім термінів галузі комп'ютерних технологій у досліджуваних рекламних текстах виявлені терміни зі сфер маркетингу (*brand*), економіки (*discount*), комунікаційних технологій (*call center*). У багатьох рекламах, де пропонується звернути увагу на конструкцію та привабливі деталі корпусу товарів, бачимо активне використання терміна *design*: "*Sleek* ***design****, durable package"* (Sony Xperia Tablet Z); "*With its refined full metal unibody* ***design****, 5-inch HD Super AMOLED display..."* (Samsung Galaxy A 5).

Крім внутрішньогалузевих і міжгалузевих термінів, у рекламних текстах також функціонують **загальнонаукові терміни**: *high-performance, productivity, technology, innovations, connection, transfer, form factor, system* та ін.

Особлива риса текстів, що рекламують товари електроніки та комп'ютерної техніки, – висока частка (до 25%) термінологічної лексики відносно загальновживаної. Це можна побачити на прикладі реклами планшету Lenovo ThinkPad T470s: *"Light and thin, the ThinkPad T470s is designed to boost* ***productivity****, wherever your business takes you. Powered by a* ***high-performance processor*** *and* ***operating system****, this rugged* ***laptop*** *boasts an all-day* ***battery*** *life, plenty of* ***storage****, and oodles of* ***RAM****. It can entertain on the go too – with an up to 14" WQHD* ***display,*** *stereo* ***speakers****, and* ***hi-res webcam*** (*RAM* – абревіатура від *Random Access Memory*; ***hi-res webcam*** – скорочення від ***high-resolution webcam***)*"*.

Висока частотність використання термінів у досліджених рекламних текстах зумовлена їх **інформативною функцією** як носіїв спеціальної наукової інформації.

О.О. Реформатський визначив, що термінам притаманна особлива функція «називання», тобто **номінативна функція** [5, с. 85]. Як номінативну спеціальну лексичну одиницю термін розглядає С.В. Гриньов [2, с. 113]. У досліджених рекламних текстах за допомогою термінів позначаються товари (*notebook, audio system, tablet, smartphone,monitor*); їх складові частини (*display, speakers*); деталі (*motherboard, hard drive; tuner*); процеси (*recording*, *install*).

Дослідниця Л.В. Туровська визначає **комунікативну функцію** термінів, яка, на її думку, покликана забезпечити взаєморозуміння між спеціалістами в межах відповідних галузей знання та суміжних дисциплін [7, с. 83]. Щодо термінів, досліджених в англомовних рекламних текстах, можна зазначити, що їх комунікативна функція полягає в здатності термінологічної лексики галузі комп'ютерної техніки й електроніки бути лексичним засобом професійної комунікації.

Сучасні споживачі товарів електроніки вже давно не є вузькою специфічною групою, вони добре обізнані з комп'ютерною термінологією й тому адекватно сприймають рекламні тексти, в яких функціонує спеціалізована лексика, зокрема терміни. Натомість рекламодавці розраховують на компетентність тих, хто обирає техніку для власного користування. І якщо вже виникають проблеми через нерозуміння якогось поняття, то тут слід згадати про одну з переваг реклами в Інтернеті – можливість у будь-який час звернутися до електронних довідників, словників термінів, зайти на форум користувачів або звернутися до консультантів із продажу.

Питання ефективного застосування термінів у рекламному тексті тісно поєднане з

питанням рекламного впливу, адже використання можливостей термінологічної лексики є дієвим способом спонукати споживача до придбання товару, що рекламується.

На рекламних сайтах виробників, на сторінках загального огляду поряд з ілюстраціями можна побачити подібні рекламні тексти, що не створюють повного образу товару, але здатні привернути увагу та зацікавити споживачів у подальшому пошуку: "*The making of a masterpiece. It's time to be amazed. We came up with three colour-filled challenges to show how Xperia XZ Premium makes everything become Wow"*. Розуміючи, що "Wow!" наразі не є переконуючим фактором, рекламодавці подають технічні характеристики виробів: "*The Xperia XZ Premium does all its thinking with the cutting-edge Qualcomm Snapdragon* ***835 processor.*** *It integrates* ***Gigabit-class connectivity*** *with the X16* ***modem****, and delivers stunning graphics, industry-leading performance, and enhanced* ***battery*** *efficiency"*. Із можливостями сучасного Інтернету розшифрувати зазначені характеристики складових частин виробу не важко – у смартфоні Sony Xperia XZ Premium ультрасучасний процесор моделі Qualcomm Snapdragon 835 (8-ядерний), LTE модем Snapdragon X16 категорії Gigabit Class (забезпечує можливість прийому даних у мобільних мережах четвертого покоління зі швидкістю до 1 Гбіт/с), батарея підвищеної ємності.

Ознайомившись із технічними даними, оцінивши їх переваги, споживач здатен прийняти остаточне рішення, а значить терміни, використані в рекламному тексті, виступають в якості вагомого аргумента для переконання в необхідності придбання товару.

Висновки з проведеного дослідження. Укладачі текстів англомовної реклами товарів електроніки застосовують технічні терміни, які функціонують у сфері електроніки, комп'ютерних технологій і в інших галузях виробництва. Також у рекламних текстах використовуються загальнонаукові терміни для позначення абстрактних наукових понять.

У рекламних текстах терміни виконують номінативну й інформативну функції. Разом з іншими стилістичними засобами виразності терміни сприяють створенню рекламного образу. Терміни є ефективним лексичним засобом рекламного впливу. Комунікативна функція термінів полягає в забезпеченні взаєморозуміння між рекламодавцями, фахівцями в галузі реклами та споживачами, а також у намаганні учасників професійного діалогу найбільш адекватно передати та сприйняти певну рекламну інформацію.

Під час аналізу рекламних текстів, де представлені товари, виготовлені за допомогою сучасних технологій, було виявлено велику кількість новітніх термінів, які, на нашу думку, становлять інтерес для досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування / Е.М. Пройдаков, Л.А. Теплицький – Вид. 1. – К. : Видавничий дім «Софт Прес», 2005. – 552 с.
2. Гринев С.В. Введение в терминоведение / С.В. Гринёв. – М. : Московский лицей, 1993. – 309 с.
3. Иванова Р.А. Научно-технический рекламный текст в типологии текстов / Р.А. Иванова // Наук. вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки, 2012. – № 14. – С. 154–160.
4. Квитко И.С. Термин в научном документе / И.С. Квитко. – Львов : Вищ. шк., 1976. – 128 с.
5. Реформатский А.А. Введение в языковедение / А.А. Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 536 с.
6. Табанакова В.Д. Переводчик-лингвист, переводчик-терминолог, переводчик-специалист: стратегия и тактика перевода термина / В.Д. Табанакова // Вестник Тюменского ГУ. Серия «Филология», 2014. – № 1. – С. 72–81.
7. Туровська Л.В. Ще раз про емоційність терміна / Л.В. Туровська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», 2010. – № 676. – С. 82–85.
8. Чрділелі Т.В. Особливості функціонування термінів у контексті художнього твору / Т.В. Чрділелі // Теоретична і дидактична філологія: Збірник наукових праць. – Випуск 16. – Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич, 2013. – С. 371–380.
9. Temmerman R. Towards New Ways of Terminology Description: the Sociocognitive Approach. Vol. 3. / R. Temmerman. – Amsterdam; Philadelphia John Benjamins Publishing Company, 2000. – 258 p.
10. The Encyclopedia of Language and Linguistics / R.E. Asher, J.M.Y. Simpson. – New York :Pergamon Press, 1994. – P. 2011.

УДК 811.112.2'276.3-053.6:070

УЖИВАННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЕРСІЇ ЩОТИЖНЕВОЇ ГАЗЕТИ «DIE ZEIT»)

Євчук А.М., к. філол. н., асистент
кафедри германського, загального й порівняльного мовознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Статтю присвячено вивченню функціонування сучасної молодіжної сленгової лексики в електронних німецькомовних виданнях, зокрема інтернет-версії щотижневої газети «Die Zeit». Розглядаються причини вживання молодіжного сленгу в сучасній німецькомовній пресі та шляхи його потрапляння в газетні статті, здійснюється кількісний аналіз на основі відомостей словника сучасного німецькомовного молодіжного сленгу «100% Jugendsprache» видавництва Langenscheid (Мюнхен, 2014 р.) і вживання сленгових лексем в електронних версіях статей щотижневої газети «Die Zeit» за останні чотири роки.
Ключові слова: соціолінгвістика, молодіжна мова, сленгова лексема, газетний текст, експресивність мовлення.

Статья посвящена изучению функционирования современной молодежной сленговой лексики в электронных немецкоязычных изданиях, в частности интернет-версии еженедельной газеты «Die Zeit». Рассматриваются причины употребления молодежного сленга в современной немецкоязычной прессе и пути его попадания в газетные статьи, осуществляется количественный анализ на основе данных словаря современного немецкоязычного молодежного сленга «100% Jugendsprache» издательства Langenscheid (Мюнхен, 2014 г.) и употребления сленговых лексем в электронных версиях статей еженедельной газеты «Die Zeit» за последние четыре года.
Ключевые слова: социолингвистика, молодежная речь, сленговая лексема, газетный текст, экспрессивность речи.

Yevchuk A.M. THE USE OF YOUTH SLANG IN MODERN GERMAN ELECTRONIC PUBLICATIONS (INCLUDING ONLINE VERSIONS OF WEEKLY NEWSPAPER "DIE ZEIT")

The article is dedicated to studying the use of modern youth slang in German electronic publications, including online versions of weekly newspaper "Die Zeit". For the first time the article observes the reasons of youth slang usage in modern German press and how it is brought into the newspaper articles. A quantitative analysis is being conducted based on the German-English dictionary of modern German youth language "100% Jugendsprache" (Langenscheid, München, 2014) as well as usage of slang lexemes in electronic versions of the articles of weekly newspaper "Die Zeit" over the last four years.
Key words: sociolinguistics, youth language, slang lexeme, newspaper text, expressive speech.

Постановка проблеми. Дослідженню функціонування лексичних і фразеологічних одиниць у німецьких газетно-журнальних текстах присвячена значна кількість робіт [3; 5], але особливостям уживання молодіжного сленгу в сучасній німецькомовній пресі не приділялося достатньої уваги. Саме із цим фактом і пов'язана актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання. Мета нашого наукового пошуку – розглянути особливості функціонування та специфіку сленгової лексики в сучасних німецькомовних газетних текстах, а завдання – висвітлити причини та шляхи потрапляння молодіжного сленгу в сучасну німецьку пресу, установити кількість сленгових лексем і частоту їх уживання в газетних статтях за останні чотири роки.

Матеріалом дослідження став словник сучасного німецькомовного молодіжного сленгу «100% Jugendsprache» видавництва Langenscheid (Мюнхен, 2014 р.) [8] та інтернет-архів щотижневої німецької газети «Die Zeit» (ZEIT ONLINE) [9].

Наукова новизна дослідження полягає в спробі визначити особливості вживання молодіжної мови в сучасних німецькомовних газетних текстах і виявити, яким чином сленгові лексеми потрапляють у пресу та котрі з них вживаються в мові преси найчастіше.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціолінгвістика – галузь лінгвістики, яка вивчає мову у зв'язку із соціальними умовами її існування. Соціальними умовами окремі дослідники вважають комплекс зовнішніх обставин, в яких реально функціонують і розвиваються мова та мовлення, а саме: 1) суспільство людей, які використовують певну мову; 2) соціальну структуру цього суспільства; 3) розбіжності між носіями мови за віком, соціальним статусом, рівнем культури й освіти, місцем проживання тощо; 4) розходження в мовній поведінці носіїв залежно від ситуації спілкування [4, с. 4].

Американський дослідник В. Лабов, який є одним з основоположників сучасної соціолінгвістики, розглядає соціолінгвістику як

галузь науки, яка вивчає мову в її соціальному контексті [1, с. 65]. Якщо тлумачити це визначення, то треба вказати, що увага соціолінгвістів звернена «не на власне мову, не на її внутрішній лад, а на те, як користуються мовою люди, що складають те або інше суспільство» [4, с. 4]. При цьому враховуються всі чинники, які можуть впливати на використання мови: від характерних особливостей самих мовців до специфіки конкретного мовленнєвого акту.

Молодіжний сленг є активним шаром лексики, який не лише видозмінюється, а й оновлюється згідно з вимогами часу. У кожну епоху молодь кидала виклик суспільству, не сприймала усталені норми та зразки мови, що призводило до появи особливої мовленнєвої культури та порушення мовних норм. Це є проявом глибинних соціально-культурних і ментальних зсувів у свідомості мовців [7, с. 267–268].

Засобами поширення інформації в сучасному суспільстві поряд з інтернетом, телебаченням і радіо є інтернет-версії щотижневих газет і суспільно-політичних журналів, які обслуговують спілкування в соціумі й утворюють особливі культурні системи зі своєю нормативною базою, відповідно до якої формується зміст і мова опублікованих у них матеріалів.

Газета – оперативне універсальне джерело інформації про стан справ у різних сферах як у межах країни, так і за кордоном. Суспільно-політичні журнали дають більш узагальнену інформацію, ніж газета, хоча в оперативності, на думку відомої дослідниці М. Брандес [2, с. 198], журнал у більшості випадків програє.

Мова преси з часів появи перших періодичних видань відзначалася динамікою й актуальністю в ході відображення суспільних явищ і думок, які панують у соціумі. Наближеність до читачів і безпосереднє перебування авторів статей в епіцентрі подій дають можливість відображати думку громадян і описувати процеси, які відбуваються в суспільстві, із залученням різноманітних мовних засобів, зокрема й сленгової лексики, що надає публіцистиці вагомого значення в сучасному світі.

«Die Zeit» (нім. «Час») – німецька щотижнева газета, яка вперше вийшла друком 21хлютого 1946 р. і дотримується центристських поглядів на політику. Як і багато інших сучасних видань, газета має власну онлайн-редакцію «Цайт онлайн» (ZEIT ONLINE). Станом на 2009 р. в усьому світі щотижня продається понад півмільйона примірників цієї газети.

Насамперед потрібно підкреслити, що для проведення такого дослідження необхідне залучення значної кількості публіцистичних текстів, адже кількість сленгових лексем у мові складає менше 1% від усіх лексем, що вживаються в пресі. Зважаючи на це, ми вирішили скористалися можливостями корпусного текстового аналізу й електронним архівом німецькомовної щотижневої газети «Die Zeit» (ZEIT ONLINE).

Отже, корпус нашого дослідження склали 669 сленгових лексем зі словника «100% Jugendsprache» [7] і 5304 електронних варіанта текстів щотижневої газети «Die Zeit» із 2014 по 2017 рр. загальною кількістю 25 322 076 слововживань [8].

Період вибірки в чотири роки зумовлений намаганням дослідити особливості функціонування сленгових лексичних одиниць на сучасному етапі розвитку лексичного складу мови. В. Левицький зазначав, що не існує чітко визначених хронологічних обмежень стосовно сукупності досліджуваних текстів, оскільки хронологічний фактор у мові досліджений мало. Окрім того, різні рівні мови змінюються з різною швидкістю, тому, на його думку, під час проведення дослідження на газетному матеріалі слід обмежитися вузькими часовими рамками [6, с. 41].

У ході дослідження ми виявили вживання в текстах онлайн-версії щотижневої газети «Die Zeit» із 2014 по 2017 рр. 107 сленгових лексичних одиниць, що складає 16% від загальної кількості досліджуваних 669 сленгових лексем у словнику сучасного німецькомовного молодіжного сленгу «100% Jugendsprache».

Наступним кроком нашої мовознавчої студії був аналіз кількості вживань у газетних текстах онлайн-версії газети «Die Zeit» 107 сленгових лексем, виокремлених нами методом суцільної вибірки. Результати дослідження виявили 1647 випадків уживання сленгових лексем у 5304 сучасних німецькомовних текстах щотижневої газети «Die Zeit» із загальною кількістю 25 322 076 слововживань за останні чотири роки. Ми поділили кількість текстів на кількість випадків уживань 107 сленгових лексем (5304/ 1647) і отримали коефіцієнт частоти вживань 3,22. Це свідчить про те, що кожен із досліджуваних нами газетних текстів містить щонайменше три сленгові лексеми, а також про намагання авторів газетних статей наблизитися до читачів, образно й емоційно відтворити ставлення мовців до реальних

подій, зберігаючи автентичність і оригінальність їхньої думки.

Другим кроком наших математичних підрахунків було визначення частки вживань сленгових лексем у загальній кількості слововживань у газетних текстах. На думку провідних лінгвістів, кількісне спостереження дає можливість планомірно й організовано збирати, інтерпретувати об'єктивні відомості про мовні феномени, їх сукупності чи окремі угруповання, виділені в цих межах за будь-якою істотною ознакою. Ми утворили пропорцію та визначили відсоток сленгової лексики в досліджуваних інтернет-версіях газетних текстів. Згідно з нашими підрахунками частка молодіжної сленгової лексики складає 0,006% від загальної кількості 25 322 076 слововживань у газетних текстах онлайн-версії газети «Die Zeit» за останні чотири роки. Незначний відсоток уживань сленгової лексики в пресі свідчить про те, що автори газетних статей не зловживають експресивно маркованою лексикою, зокрема сленгом, заради популярності, а використовують мову молоді, як і фразеологізми, обмежено, дотримуючись літературних норм німецької мови в публіцистичному стилі.

Виникає запитання: яким чином сленгова лексика потрапляє в газетні статті? Ми ретельно дослідили статті інтернет-версії щотижневої газети «Die Zeit» і встановили, що першою причиною використання молодіжного сленгу є намагання авторів текстів привернути увагу читачів до проблем суспільства, наблизитися до читачів і викликати в них бажання ознайомитися зі змістом статей, як-от: «Auch Mütter daddeln manchmal zu viel, das muss man doch mal sagen dürfen…» (SERIE: BEZIEHUNGEN, Digitale Familie: Papa, hast du schon gelikt?, von Marin Majica, 1. Juni 2017) або «Sie kann nicht mehr weitersprechen. Die Mails, die Chebli bekommt, in denen ihr Vater als «Schmarotzer» und Schlimmeres beschimpft wird, haben sie tiefer getroffen als die Hasspost gegen sie selbst. …» (Sawsan Chebli: «Ich, eine Islamistin? Schauen Sie mich doch an!», von Mariam Lau, 4. Februar 2017) [8].

По-друге, уживання сленгу дає можливість найповніше відтворити в нашій уяві реальність ситуації, в якій відбуваються події, викликати емоційну реакцію на прочитане та передати автентичність образів, про які йдеться. Наприклад: «Die Münchner sind fast immer freundlich und lächeln. Das hat mich anfangs irritiert, weil in Berlin bekanntlich viele Menschen aggro sind oder brummig. …» (Harald Martenstein: Über sein Jahr in München, von Harald Martenstein, 8. Mai 2017) [8].

Третій шлях потрапляння сленгової лексики в тексти газет – цитування в формі прямої та непрямої мови, наприклад: «Das System ist mittlerweile so was von abgefuckt», sagte etwa Bruno Brunnet von der Galerie Contemporary Fine Arts in Berlin gegenüber dem Kunstmagazin Monopol» (Kunstmarkt: Reguliert den Laden! von Tobias Timm, 9. Februar 2016) або інтерв'ю, як-от: «… EV: Das war jetzt die sozial erwünschte Antwort. In Wirklichkeit vertut ihr doch sicher genauso viel Zeit mit Daddeln wie wir Erwachsenen! Campe: Das ist von Person zu Person unterschiedlich. Wir hängen aber viel auf Instagram herum, was vielleicht auch nicht direkt zur Kommunikation beiträgt. …» (G20-Gipfel: Protestbasis im Stadtpark? Von Mark Spörrle, 25. April 2017) [8].

У ході дослідження ми нарахували вживання 40 сленгових лексем (зі 107 отриманих нами методом суцільної вибірки текстів газети «Die Zeit») у 95 випадках цитування та в 17 інтерв'ю. Цей факт підтверджує наше припущення про те, що цитування та висловлювання співрозмовників у ході опитування є одним зі шляхів потрапляння сленгової лексики в мову сучасної німецькомовної преси.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що автори газетних публікацій прагнуть за допомогою різноманітних стилів і лексичних засобів (зокрема й сленгової лексики) досягти певного прагматичного ефекту та привернути увагу читачів до актуальних тем суспільного життя, викликати в них емоційну реакцію на обговорювані проблеми, вирішення яких потребує активної участі. Кількість сленгових лексем у газетних текстах незначна, однак їх уживання дає можливість відтворити реалістичність ситуації та зберегти автентичність образу мовця, наблизитися до читачів і залишатися на актуальному зрізі сучасного мовлення, про що свідчить уживання в текстах інтернет-версії газети «Die Zeit» 107 сленгових лексем (16% від загальної кількості лексем у словнику «100% Jugendsprache») за останні чотири роки (з 2014 по 2017 рр.), 40% яких потрапляють у пресу через цитування й інтерв'ю.

Подальшою перспективою наукового пошуку може бути дослідження лінгвістичних аспектів і частоти вживання сленгової лексики в інших інтернет-версіях відомих німецькомовних газет і журналів і виокремлення найчастотніших у вживанні сленгових лексем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басова Д. Украинско-русское двуязычие. Социолингвистический аспект / Д. Басова, В. Барилюк. – К., 1988. – 126 с.
2. Брандес М. Стилистика текста (теоретический курс) : на материале немецкого языка : [учебник для вузов] / М. Брандес. – М. : URSS, 2014. – 428 с.
3. Євчук А. Деякі кількісні характеристики полісемантичних фразеологізмів у німецькій мові / А. Євчук // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Серія «Філологічні науки: мовознавство». – Луцьк, 2017. – Ч. 1. – № 6. – С. 39–42.
4. Крапива Ю. Методичні вказівки та матеріали до наукового семінару «Основи соціолінгвістики» для студентів IV курсу спеціальності «Прикладна лінгвістика» / Ю. Крапива. – Харків, 2017. – 18 с.
5. Кудрявцева Л. Сучасні аспекти дослідження мас-медійного дискурсу: експансія – вплив – маніпуляція / Л. Кудрявцева, Л. Дядечко, О. Дорофєєва, Г. Черненко // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 58–66.
6. Левицкий В. Экспериментальные методы в семасиологии / В. Левицкий, И. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1979. – 191 с.
7. Ткач Л. Лінгвістичний феномен молодіжної культури / Л. Ткач // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2017. – № 10. – С. 267–274.
8. 100% Jugendsprache 2014 : [Deutsch – Englisch] / [Wortausw. und Projektbetreuung: Nele Sturm. Übers / J. McCrory ; H. Galloway. – München ; Wien : Langenscheidt, 2014. – Druckschrift. – 188 S.
9. Die Zeit [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zeit.de/2009/index.

УДК 378.147:811.112:2'243

ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВО ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Желуденко М.О., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземної філології
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Національного авіаційного університету

Сабітова А.П., старший викладач
кафедри іноземної філології
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Національного авіаційного університету

У статті розглянуто особливості процесу формування лінгвокраїнознавчої компетенції, що базуються на сучасних концепціях її навчання, досліджуються проблеми мовної підготовки майбутніх фахівців, та пропонуються основні шляхи вирішення вищезгаданої проблеми.

Ключові слова: мовна картина світу, лінгвокраїнознавча компетенція, лінгвокультурологія, фонові знання, реалії, шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції.

В статье рассматриваются особенности процесса формирования лингвострановедческой компетенции, базирующиеся на современных концепциях её обучения, исследуются проблемы языковой подготовки будущих специалистов, и предлагаются основные пути решения выше указанной проблемы.

Ключевые слова: языковая картина мира, лингвострановедческая компетенция, лингвокультурология, фоновые знания, реалии, пути формирования лингвострановедческой компетенции.

Želudenko M.O., Sabitova A.P. LANGUAGE WORLD AS A REFLECTION OF A LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD.

The article deals with the peculiarities of the development of language and area competence based on modern concepts of her training. The article investigates the problem of the training the future specialists on the materials related to the country the language of which is learnt, and suggests the main ways to solve the problem mentioned above.

Key words: language world, language and area competence, linguistic country science approach, background knowledge, realities, communicative approach, ways to solve the problem.

Постановка проблеми. Лінгвокраїнознавство у сверi вищої освіти останнім часом переживає складний період. Це спричинено превалюванням у сучасному суспільстві суто функціонального підходу до вивчення іноземної мови: суспільний запит формулюється вимогою освоїти упродовж обмеженої кількості годин основні моделі спілкування, а також зростанням спроби навчити клішованих зразків мови без урахування культурно-історичного фону через недостатню кількість годин на цей предмет. Такі підходи підлягають критиці і перегляду з позицій лінгвокультурології, що підтверджує на практиці тезу про єдність мови і культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Величезний внесок у розгляд соціальної зумовленості змісту лінгвокраїнознавчого аспекту внесли вчені-лінгвісти В. Костомаров, Є. Верещагін, О. Ахманова, В. Томахін та ін., психологічні аспекти формування комунікативної мовної компетенції вивчали О. Бодальов, Ю. Ємельянов, Н. Кузьміна, С. Макаренко, Ю. Паскевська, Л. Петровська, Н. Чепелєва, В. Черевко та ін.; дидактичні аспекти досліджували В. Борщовецька, В. Бухбіндер, Г. Китайгородська, В. Коростильов, Ю. Пассов, Т. Симоненко, О. Тарнопольський, С. Шатілов та ін. Розробленням проблеми картини світу та її мовного вираження займалися Ю. Апресян, Г. Брутян, Ю. Караулов, В. Морковкін, Ж. Соколовська, Н. Сукаленко.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає в уточненні лінгвокультурної концепції викладання іноземних мов, місця та значення лінгвокраїнознавства у вивченні німецької мови в університетській освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. У нових умовах, за нової постановки проблеми викладання іноземних мов стало очевидним, що радикальне підвищення рівня навчання комунікації, спілкуванню між людьми різних національностей може бути досягнуто тільки за умови ясного розуміння

і реального врахування соціокультурного фактора. Багаторічна практика викладання живих мов як мертвих призвела до того, що ці аспекти мови залишилися незатребуваними.

Таким чином, у викладанні іноземних мов є суттєва прогалина. Однією з найбільш важливих і радикальних умов заповнення цієї прогалини є розширення і поглиблення ролі соціокультурного компоненту в розвитку комунікативних здібностей.

Е. Сепір стверджує: «Кожна культурна система і кожен одиничний акт суспільної поведінки явно чи приховано містить комунікацію» [1, с. 211]. Таким чином, йдеться про необхідність більш глибокого і ретельного вивчення світу носіїв мови, їх культури в широкому етнографічному сенсі слова, їхнього способу життя, національного характеру, менталітету тощо, тому що реальне вживання слів у мові, реальне мовлення значною мірою визначається знанням соціального і культурного життя мовного колективу. «Мова не існує поза культурою, тобто поза соціально успадкованою сукупністю практичних навичок та ідей, що характеризують наш спосіб життя». В основі мовних структур лежать структури соціокультурні. Як співвідносяться між собою такі поняття, як соціолінгвістика, лінгвокраїнознавство і світ мови, що вивчається?

Соціолінгвістика – це розділ мовознавства, що вивчає зумовленість мовних явищ і мовних одиниць соціальними факторами: з одного боку, умовами комунікації (часом, місцем, учасниками, цілями тощо), з іншого боку, звичаями, традиціями, особливостями суспільного і культурного життя мовця колективу.

Поле світу мови – це сукупність позамовних фактів, тобто тих соціокультурних структур і одиниць, які лежать в основі мовних структур і одиниць і відображаються в них, соціокультурної картини світу, що знайшла відображення в мовній картині світу. Картина світу, що оточує носіїв мови, не просто відбивається в мові, вона формує саму мову та її носія і визначає особливості мовлення. Ось чому без знання світу мови. що вивчається, неможливо вивчати мову як засіб спілкуванняя. ЇЇ можна вивчати як скарбничку, спосіб збереження і передачі культури, тобто як мертву мову. Жива мова живе у світі його носіїв, і вивчення мови без знання цього світу позбавляє можливості користуватися цією мовою як засобом спілкування. Саме цим, очевидно, пояснюються всі невдачі з штучними мовами.

В. фон Гумбольдт був одним із перших лінгвістів, хто звернув увагу на національний зміст мови і мислення, відзначаючи, що «різні мови є для нації органами їх оригінального мислення і сприйняття» [2, с. 324]. Заслуга Л. Вайсгербера полягає в тому, що він увів у наукову термінологічну систему поняття «мовна картина світу». Це поняття визначило своєрідність його лінгвофілософської концепції поряд із «проміжним світом» і «енергією» мови. Основними характеристиками мовної картини світу, якими її наділяє Л. Вайсгербер, є такі:

– мовна картина світу – це система всіх можливих змістів: духовних, що визначають своєрідність культури та менталітету певної мовної спільноти, і мовних, що зумовлюють існування і функціонування самої мови;

– мовна картина світу є наслідком історичного розвитку етносу і мови, а з іншого боку, є причиною своєрідного шляху їх подальшого розвитку,

– мовна картина світу як єдиний «живий організм» чітко структурована і в мовному вираженні є багаторівневою. Вона визначає особливий набір звуків і звукосполучень, особливості будови артикуляційного апарату носіїв мови, просодичні характеристики мови, словниковий склад, словотворчі можливості мови і синтаксис словосполучень і речень, а також свій пареміологічний багаж. Іншими словами, мовна картина світу зумовлює загальну комунікативну поведінку, розуміння зовнішнього світу природи і внутрішнього світу людини і мовну систему;

– мовна картина схильна до розвитку, тобто у вертикальному (діахронічному) сенсі вона упродовж кожного наступного етапу розвитку частково не є тотожною сама собі;

– мовна картина світу створює однорідність мовної суті, сприяючи закріпленню мовної, а, отже, і культурної своєрідності бачення світу і його позначення засобами мови;

– мовна картина світу існує в однорідній своєрідній самосвідомості мовної спільноти і передається наступним поколінням через особливий світогляд, правила поведінки, спосіб життя, закарбовані засобами мови;

– картина світу будь-якої мови і є тою творчої сили мови, яка формує уявлення про навколишній світ через мову як «проміжний світ» у носіїв цієї мови;

– мовна картина світу конкретної мовної спільноти є її загальнокультурним надбанням [3, с. 15].

Вивчення світу носіїв мови спрямоване на те, щоб допомогти зрозуміти особливості мовлення, додаткові смислові навантаження,

політичні, культурні, історичні тощо конотації одиниць мови й мови. Особлива увага приділяється реаліям, оскільки глибоке знання реалій необхідно для правильного розуміння явищ і фактів, які стосуються повсякденної дійсності народів, які розмовляють цією мовою.

Лінгвокраїнознавство – це дидактичний аналог соціолінгвістики, що розвиває ідею про необхідність злиття навчання іноземної мови як сукупності форм вираження з вивченням суспільного і культурного життя носіїв мови.

На думку вчених В. Воробйова, Г. Антипова, О. Донських, Е. Сепіра, лінгвокраїнознавство не можна розглядати як просте, механічне поєднання двох дослідницьких предметів – лінгвістичного і методичного. Кінцевою метою аналізу національно-культурної семантики є віднесення лінгвокраїнознавства до сфери лінгводидактики, тобто включення цього аналізу до процесу навчання. А кінцевою метою засвоєння лінгвокраїнознавчого аспекту є формування у студентів комунікативної соціокультурної компетенції.

Вимогами до рівня іншомовної лінгвокраїнознавчої соціокультурної компетенції є:

– спосіб та стилі життя в країнах, мова яких вивчається та співвідносні з ними соціальні цінності, норми, традиції та звичаї;

– соціокультурний портрет країни, народів та мов, які функціонують у конкретних культурних спільнотах;

– духовна, фізична та матеріальна культура країн, мова яких вивчається;

– культурна спадщина, культурна ідентичність та ментальність народів, мова яких вивчається;

– соціокультурні норми поведінки в умовах міжкультурної комунікації.

Лінгвокраїнознавство як аспект викладання іноземних мов та галузь лінгвістики має свій власний матеріал. Однією із центральних категорій лінгвокраїнознавчого матеріалу є фонові знання – знання про навколишній світ, якими володіє середньостатистичний носій мови та культури. Лінгвокраїнознавство вивчає слово як культурно-історичне явище, як образ, який включає в себе різні асоціації, передусім ті, що ґрунтуються на національній культурі і є властивими для усіх носіїв цієї культури та мови. Лексичний фон може не усвідомлюватися носієм мови, але набуває великого значення під час міжкультурного спілкування. Тому під час вивчення мови необхідно опанувати не тільки слова, але й лексичний фон мови, інакше відбувається перенесення понять однієї мови на поняття іншої, тобто відбувається лінгвокраїнознавча інтерференція.

У лінгвокраїнознавчій теорії слова Е. Верещагін і В. Костомаров дають визначення слову як окремій одиниці мови, що містить знання про реальність, що властива як масовій, так і індивідуальній свідомості, тобто слово розглядається як «вместилище знаний» [4, с. 237].

Слово складається з поняття або логічного поняття, яке характеризується як наївне, побутове, і логічного значення, яке відрізняється національною своєрідністю.

До лексичних одиниць із національно-культурною семантикою можна віднести:

– безеквівалентну лексику – назви реалій, предметів і явищ, що є характерними для однієї культури і відсутні в іншій (назви специфічних знарядь праці, грошових одиниць, архіїзми тощо);

– конотативну лексику – слова, що збігаються за денотатом, але мають відмінності за своїми культурно-історичними асоціаціями (наприклад, назви кольорів у функції ідентифікатора «свій-чужий»);

– фонову лексику – назви предметів і явищ, які загалом збігаються у культурах, що зіставляються, але мають національні особливості функціонування;

– ономастичну лексику – слова, що є загальнонаціональними, але мають культурно-історичні асоціації (власні імена, компоненти-топоніми тощо);

– лексичні одиниці афористичного рівня (прислів'я, приказки, крилаті вислови, цитати, які часто використовуються в різних алюзіях);

– правила мовної і немовної поведінки у різних ситуаціях спілкування; форми мовного етикету конкретної етнолінгвістичної спільноти. В усіх без винятку сферах комунікації великого значення набуває знання та адекватне використання правил мовного етикету – сукупності властивих для культури країни, мова якої вивчається, вимог до форми, змісту, порядку, характеру і ситуативної доречності висловлювань. Останнім часом видана велика кількість методичної та навчальної літератури з питань вивчення мовного етикету іноземної та рідної мови.

Під час включення національно-культурного компонента у зміст викладання іноземної мови необхідно підбирати адекватні засоби для його засвоєння на дидактико-методичному підґрунті. Основними дидактико-методичними засадами ми вважаємо:

– активний діалог із мовною культурою, бажаним є залучення студентів до вибору матеріалів та планування заняття (емоційне і суб'єктивне сприйняття іншомовної культури, глибше усвідомлення власної культури під час вивчення іншомовної культури, розвиток самостійного критичного мислення);

– забезпечення аутентичними матеріалами;

– створення сприятливих умов для сприйняття лінгвокраїнознавчої інформації: підбір інформаційних матеріалів, що спонукають до критичного мислення (вітаються різні точки зору, протиріччя, власні думки), забезпечення матеріалами;

– підбір історичних тем та літературних текстів;

– підбір матеріалів для знайомства з регіональними варіантами мови.

Наведемо приклади актуального німецькомовного лінгвокраїнознавчого матеріалу.

Науково-дослідницьким інститутом «Товариство німецької мови» щорічно підбиваються підсумки у формі визначення десяти слів року. Перше місце посіло слово *Lichtgrenze (кордон зі світла)* – назва художньої інсталяції з кульок-ліхтариків, що позначали лінію колишньої Берлінської стіни по всій її довжині. У день урочистого святкування 25-річчя падіння Берлінської стіни ці кульки полетіли в небо, й одна долетіла до Латвії.

Слово року *Lichtgrenze* є, безперечно, дуже символічним, але воно посіло перше місце не лише завдяки ювілею падіння Берлінської стіни, у першу чергу, через мовний потенціал. Берлінська стіна була кордоном, який розділяв місто, він мав бути нездоланним та непроникним. Світло ж, навпаки, є прозорим та всепроникним. Стіну не можна збудувати зі світла. Жюрі обґрунтувало свій вибір слова року тим, що філігранна прозорість інсталяції та злітання кульок у небо в кульмінаційний момент урочистостей символізувало розпад та усунення темної в усіх розуміннях демаркаційної лінії [5, с. 281].

Словом року № 2 *die schwarze Null (чорний нуль)* назвали проект федерального бюджету, згідно з яким уперше з 1965 р. країна не братиме нових позик. Цей проект, що, на перший погляд, виглядав економічно доцільним, зазнав величезної критики з боку не лише опозиціонерів і ЗМІ, а й великих коаліцій, керівних партій: ЦДУ (Християнсько-демократичний союз), ЦСУ (Християнсько-соціальний союз), СДП (Соціал-демократична партія). Генеральний секретар ЦДУ П. Таубер ужив до колег із СДП метафору *rote Null (червоний нуль)* – варіація на тему фрази *die schwarze Null.*

Темою наступних слів року стали події у *global village*. Слово року № 6 *die Willkommenskultur (культура гостинності)* з лексикону багатьох політиків на позначення готовності Німеччини давати притулок людям з інших країн, передусім, із районів військових дій. Слово є актуальним новоутворенням на противагу таким проявам німецької непривітності до іноземців, як *Sozialtourismus* або *Tsunami der Flüchtlinge*.

Слово *Willkommenskultur* цікаве передусім тим, що воно сугерує дещо загально позитивне: культуру та гостинність (*Willkommen –ласкаво просимо*), гостинність є дуже значущим поняттям у багатьох культурах. Однак у Німеччині слово *Willkommenskultur* уживається часто з саркастичним відтінком, наприклад, у повідомленнях ЗМІ про те, як зовсім «*неласкаво просять»* переселенців та за яких умов вони живуть у Німеччині.

Наявність або відсутність цієї самої *культури гостинності* має зворотний бік, що знаходить відображення у слові року № 8 *Terror-Tourismus (туризм із метою тероризму).* Цим словом описується дуже тривожна тенденція: здебільшого молодь із мусульманським корінням, що народилися і виросли в Німеччині (*Generation Islam)*, приєднуються до ісламістського руху з метою вступити у війну в Сирії або інших країнах. Часто вони навіть не знають арабської мови, і багато хто переходить в іслам без жодної причини. Поняття *Terror-Tourismus* виражає той факт, що зазвичай молодь не знає, що очікує на них у цій ситуації. Частіше за все, вони мають дуже розпливчасте уявлення про війну та іслам, їхню мотивацію не завжди можна зрозуміти. Величезну роль тут відіграє жадоба до пригод, на це вказує новоутворення *Dschihad-Pop.* Внутрішньополітична дискусія з цієї проблеми повертає нас до поняття *Willkommenskultur,* компетентні особи ставлять запитання: що змушує цю молодь повернутися спиною до мирної, демократичної, заможної держави? Через погану освіту та низький достаток багато хто з цієї молоді не бачать перспективи на ринку праці та в особистому житті, і це є, з точки зору багатьох німців, проблемою суспільства з недостатньо зрілою культурою гостинності.

Засоби комунікації часто спричиняють появу нових слів, які стосуються не лише техніки або її використання, а й відображають її вплив на користувача. Наприклад, віднещо-

давна відома нова хвороба *SMS-Daumen* – перенапруження великого пальця через написання значної кількості СМС. Більш неприємний феномен – *Handy-Akne* – вугровий висип, спричинений гігієнічно небездоганним мобільним телефоном, який упродовж тривалого часу тримали біля щоки.

Слово року № 10 *Generation Kopf unten* (*покоління з головою донизу*) – молодь часу смартфонів із постійно нахиленою до екрана смартфону головою. Про негативні наслідки цього явища можна говорити багато – це і суто ортопедичні порушення, і соціальні проблеми тощо.

Кілька слів про слова року у німецькомовних країнах Швейцарії та Австрії.

У Швейцарії словом року було обрано не слово і не фраза, а значок #, яким можна замінити фразу *«залишається нестабільним»*. Цей вислів поширюється на прогноз погоди, його можна було часто почути не лише в Швейцарії і не лише у 2014 р. Для того щоб зрозуміти його влучність, треба звернути увагу на значення дієслова залишатися (*bleiben*) і прикметника нестійкий, нестабільний, мінливий (*unbestaendig*): те, що лишається, є стійким, незмінним, а мінливе вирізняється тим, що воно не лишається.

Оригінальне рішення прийняли австрійці, обравши словом року № 1 прикметник *situationselastisch (еластичний, гнучкий щодо ситуації)*. Неологізм *situationselastisch* увійшов в ужиток із легкої руки міністра Г. Клюга, який описував за допомогою цього прикметника появу або неявку бундесканцлера Австрії В. Файманна у фойє для преси. Якщо ви точно цього не знаєте, можна сказати, що ситуація є еластичною – власне, чудовий вихід для багатьох еластичних ситуацій.

Висновки з проведеного дослідження. Лінгвокраїнознавчий матеріал є сильним важелем для створення і підтримки інтересу до вивчення іноземних мов. Звідси випливає, що мотивація збільшиться і стане міцнішою, якщо ми будемо дедалі ширше використовувати елементи лінгвокраїнознавчого характеру. З досвіду роботи з країнознавчими матеріалами на заняттях ми дійшли висновку, що їх використання сприяє підготовці майбутніх перекладачів іноземної мовиі, залучає студентів до діалогу культур (іноземної і рідної), збагачує студентів відомостями країнознавчого характеру, дає змогу дізнатися про культуру країни, мова якої вивчається, активізує навчальну діяльність, сприяє розвитку інтересу до вивчення іноземної мови, розширює словник студента, знімає втому, напруженість, створює доброзичливу психологічну атмосферу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сепир Э. Коммуникация / Э. Сепир // Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М., 1993. – 211 с.
2. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества / В. Гумбольдт // Избр. труды по языкознанию. – М., 1984. – С. 37–297.
3. Вайсгербер Й. Язык и философия / Й. Вайсгербер // Вопросы языкознания. – 1993. – № 2. – С. 114–124.
4. Верещагин Е., Костомаров В. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. Верещагин, В. Костомаров. – М.: Русский язык, 1990. – 246 с.
5. Сабітова А. Лінгвокраїнознавчий аспект викладання іноземної мови / А. Сабітова. – К., 2013. – С. 280–283.
6. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
7. Маслова В. Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. Маслова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
8. Постовалова В. Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира / Отв. ред. Серебренников Б. – М., 1988. – С. 8–69.
9. Потебня А. Из записок по теории словесности / А. Потебня. – Харьков, 1905. – 654 с.
10. Тер-Минасова С. Язык и межкультурная коммуникация /С. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
11. Красных В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. Красных. – М.: Гнозис, 2003. – 375 с.
12. Антипов Г., Донских О., Марковина И., Сорокин Ю. Текст как явление культуры. / Г. Антипов, О. Донских, И. Марковина, Ю. Сорокин.– Новосибирск: Наука, 1989. – С. 77.

УДК 821.111-3

ЯНГОЛИ БІЧЕР СТОУ

Калініченко М.М., к. філол. н.,
доцент кафедри романо-германської філології
Рівненський державний гуманітарний університет

У статті актуалізовано проблему дискурсивної взаємодії літературної спадщини Гаррієт Бічер Стоу із пуританською релігійною культурою Сполучених Штатів першої половини XIX сторіччя. Розглянута історія формування виразного анти-пуританського світогляду авторки бестселера «Uncle Tom's Cabin», проаналізовані особливості його мистецької реалізації у найвідоміших творах письменниці.
Ключові слова: Гаррієт Бічер Стоу, пуританізм, кальвінізм, Друге Велике пробудження, американський Ренесанс.

В статье актуализирована проблема дискурсивного взаимодействия литературного наследия Гарриет Бичер Стоу с пуританской религиозной культурой Соединенных Штатов первой половины XIX века. Рассмотрена история формирования экспрессивного анти-пуританского мировоззрения автора бестселлера «Uncle Tom's Cabin», проанализированы особенности его художественной реализации в наиболее известных произведениях писательницы.
Ключевые слова: Гарриет Бичер Стоу, пуританизм, кальвинизм, Второе Великое пробуждение, американский Ренессанс.

Kalinichenko M.M. ANGELS OF BEECHER STOWE
The article addresses the problem of discursive interaction of the literary heritage of Harriet Beecher Stowe with Puritan religious culture of the United States of the first half of the XIX century. The history of formation of expressively anti-Puritan worldview of the author of the bestseller "Uncle Tom's Cabin" is considered, the features of its artistic realization are analyzed in the most famous works of the writer.
Key words: Harriet Beecher Stowe, Puritanism, Calvinism, Second Great Awakening, American Renaissance.

Постановка проблеми. Серед усіх загальноприйнятих, випробуваних часом концепцій розвитку літератури Сполучених Штатів XIX сторіччя, теорія невід'ємної «пуританської спадщини» мистецтва слова Нової Англії є одним із найяскравіших зразків академічної класики. Праці відомих критиків (проф. П. Міллера, Г. Левіна, Л. Фідлера, С. Берковіча, Е. Елліота та ін.) акцентували на різноманітних аспектах продуктивного контактування творчої думки звитяжців північноамериканської літератури доби романтизму із тим ідейним комплексом, який, за давньою традицією, визначають за допомогою узагальнюючого наукового терміна «пуританізм». Та чи така вже непохитна ця концепція?

У довгому шерегу авторів Сполучених Штатів 1800-х років дослідники ідентифікують, так би мовити, найбільш репрезентативних «пуритан» –Натаніеля Готорна та Гаррієт Бічер Стоу. Як стверджував на початку 1980-х років проф. Л. Бьюел, саме ці письменники були «*неперевершеними і найважливішими літературними хронікерами пуританської спадщини Нової Англії*». У цьому сенсі їхня творчість є «*спорідненою*», адже вона увиразнює «*ліберальний* (Готорн) *та консервативний* (Бічер Стоу) *спадковий зв'язок із колоніальним пуританізмом*». Наукові рефлексії щодо цього генетичного зв'язку, на думку дослідника, дадуть змогу «*краще зрозуміти суперечливі питання, які виникають стосовно загального впливу пуританізму на американську літературу першої половини XIX сторіччя*» [2, с. 77].

Творчість Готорна як одного з найбільших літературних «пуритан» (хоча й «*ліберального*») таким чином тлумачив й проф. М. Джозеф Колакурціо у праці "The Province of Piety" (1995). У цьому контексті варто обов'язково згадати про існування антагоністичних «пуританській» критиці історико-літературних концепцій, які ставлять під сумнів нерозривні духовні асоціації Готорна з пуританізмом. Як наголошувала свого часу проф. Н. Беїм у розвідці "Revisiting Hawthorne's Feminism" (2004), помітні елементи того історичного явища, що зветься «американський пуританізм», у творах автора "The Scarlet Letter" були наслідком випливу порівняно нетривалої літературної моди на оповіді про колоніальне минуле Нової Англії. Не менш скептично налаштованим до відкриття елементів пуританізму в готорнівських творах був й проф. Ф. Крюз.

Втім, мало хто з сучасних дослідників літературної кар'єри Бічер Стоу, особливо на пострадянському просторі, ставить під сумнів потужний і довготривалий вплив на творчість Бічер Стоу «*консервативного*» пуританізму та ортодоксального кальвінізму як його релігійної основи. Така оцінка більше не може вважатися об'єктивною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку проф. Е. Тенга, письменниця відкрито засвідчила власне пуританське коріння, коли писала, наприклад, про свій «*предовгий пуританський родовід*». У праці "Reinventing Cotton Mather in the American Renaissance: Magnalia Christi Americana in Hawthorne, Stowe, and Stoddard" (1994) проф. К. Фелкера йдеться про своєрідне відродження у творах Бічер Стоу теології К. Метера – одного з найяскравіших представників релігійної думки американського пуританізму XVIII століття. Російські науковці Л. Давидік і З. Рахматулліна також стверджували, що Бічер Стоу виступала на захист соціально-політичного рівноправ'я американського жіноцтва та боролася проти рабовласництва, але «*проповідувала християнську моральність, що переходила у вузький пуританізм*». Як зазначила проф. Т. Михед у дисертаційній праці «Пуританський дискурс в літературі американського романтизму», творчість Бічер Стоу є «*реалізацією міленарного концепту*» як «*найвищого вияву продуктивності пуританського дискурсу*». Наскільки справедливими є усі ці твердження?

У першій половині XIX сторіччя релігія була справжньою рушійною силою суспільного і культурального поступу Сполучених Штатів. До початку Громадянської війни кількість офіційно зареєстрованих прихожан у країні зросла щонайменше на 600%. Як свідчать матеріали книги "Democracy in America" (1831), А. де Токвіль був приголомшений атмосферою всеосяжної релігійності, що панувала в тогочасній Америці. Разом із тим ототожнення пуританського кальвінізму з усіма напрямами і формами віровчень та релігійних практик Сполучених Штатів доби романтизму, властиве науковим розвідкам, створеними під впливом антиісторичних настанов проф. П. Міллера (батька-засновника усіх сучасних теорій американського пуританізму в літературі), не витримує жодної критики. Наприклад, популяризований американськими сектантами 1800-х років «*міленарний концепт*» передбачав настання у недалекому майбутньому «золотої доби» миру й гармонії, яка розпочнеться завдяки ефективним суспільним реформам і поступовому духовному оздоровленню людства й завершиться через тисячоліття Другим пришестям Христа. Натомість, кальвіністський «*міленарний концепт*» ґрунтувався на уявленнях про Друге пришестя і неминучий Страшний суд, які відбудуться до початку «золотої доби» обраних праведників.

На північноамериканських теренах християнство виявилося напрочуд мінливим. До найпотужніших церковних організацій, які налічували понад 500 тисяч членів, належали методисти, баптисти, католики, пресвітеріанці і лютерани. Поруч із ними створювалися десятки інших церков, об'єднань і сект, які разом справляли не менший вплив на духовне життя нації. Вражені приголомшливим різноманіттям демократичної релігії, іноземні візитери нерідко запитували американців, як їм вдається не збожеволіти в їхній дивній країні, де майже щодня з'являлась якась чергова новомодна церква або екзотична секта? До середини 1800-х років на більшості територій північноамериканських штатів «пуританізм» був дискредитований, деморалізований і практично знищений різноманітними формами і напрямами новочасного євангельського християнства, до утвердження якого були безпосередньо причетні відразу кілька уславлених релігійних реформаторів, теологів і проповідників із великої родини Гаррієт Бічер Стоу. Настав час, коли можемо, нарешті, спробувати вести мову про творчу біографію авторки «Дядечка Тома» без штампу «пуританізм».

Виклад основного матеріалу дослідження. Певна річ, Бічер Стоу такі мала пуританській родовід. Батько найпопулярнішої американської літераторки XIX сторіччя, священик-пресвітеріанець Л. Бічер, попри ліберальні уявлення щодо взаємовідносин протестантської церкви та сучасного демократичного суспільства, загалом не мав бажання виступати проти архаїчної релігійної доктрини пуританізму. Крім того, він щиро захоплювався виступами і публікаціями конгрегаціоналіста Дж. Едвардса (1703–1758) – останнього з видатних теологів-кальвіністів колоніальної Нової Англії. Звісно, можна вести мову про певні відмінності між світобаченням англійських пуритан-фундаменталістів 1600-х років та поміркованими поглядами самого Едвардса на систему догматів кальвінізму, що сформувалися під впливом Першого Великого пробудження. Але вони були суто формальними, зумовленими бажанням краще відповідати духовним потребам пастви, адже, за словами проф. Л. Зіффа, «*про характерну байдужість Коттона Метера*», видатного попередника Едвардса, *«до інтересів власної громади писало чимало сучасників*», а його літературну візитівку "Magnalia Christi Americana" (1702) варто вважати «*найвеличнішим пам'ятником клерикальній замкненості*» та *«монументом*

відчуженню релігійного інтелектуала, котрий більше не цікавився інтересами власного суспільства» [5, с. 216–217].

Красномовні виступи Едвардса вражали слухачів, але вони були останньою відчайдушною спробою повернути кальвіністській ортодоксальності бодай якусь популярність серед віруючих Нового Світу. До початку Другого Великого пробудження наприкінці XVIII століття кількість прихожан у північноамериканських протестантських церквах невпинно зменшувалась. Багато років потому, в одному з найяскравіших епізодів роману "The Minister's Wooing" (1859), Бічер Стоу згадуватиме проповідь Едвардса, присвячену далекому й невблаганному Богу кальвіністів та жорстокому покаранню грішників у вічному інфернальному полум'ї – «*Це була вишукана поезія тортур*», від слів священика по всій будівлі для богослужінь було чутно «*налякане зойкання і стогін*». Один із присутніх не витримує напруження та волає: «*Ох, містер Едвардс! Хіба ж наш Бог такий немилосердний?*»

Фундаментальні положення кальвінізму за Едвардсом та більшістю його попередників добре відомі фахівцям-історикам: кожен народжується й помирає невиправним грішником; обрані люди потрапляють до царства небесного виключно завдяки одноосібному рішенню Бога; жоден християнин не відає, що чекає на нього після смерті. Кожен із тринадцяти дітей Л. Бічера змалечку пам'ятав страшні слова Едвардса: «<...>*а їхнє покарання не забариться, пекельна безодня вже зараз чекає на них, і вогонь вже реве й пала*». Саме в родинному колі юній дівчині Гаррієт довелося вперше зіткнутися із тим невирішувальним світоглядним конфліктом, що породжувала в душах тогочасних американських віруючих прабатьківська пуританська віра.

У 1822 році старша сестра Кейтрін (в майбутньому – одна з лідерів «жіночого відродження» у популярній «домашній» літературі США) отримала страшну звістку про передчасну смерть її нареченого А. Фішера, професора математики в Єльському університеті, котрий загинув в морі під час подорожі до Ірландії. Мудра і добра людина, зразковий християнин, який за багато років не пропустив жодної недільної проповіді – чи отримав він за життя бодай якийсь знак на підтвердження того, що він обраний Богом праведник? Тривалий час Кейтрін уважно вивчала особистий щоденник коханого, але не знайшла в ньому жодних підстав для надії. Немає сумнівів, що її майбутній чоловік вже відчував, як «*реве і палає*» той пекельний вогонь, про якій не втомлювались сповіщати Меттер і Едвардс.

Отже, якщо безневинний А. Фішер був приречений на вічні пекельні тортури лише тому, що так розсудив Бог кальвіністів, тоді пуританська віра є нелюдяною й абсурдною. Для К. Бічер це приголомшливе визнання стало початком її особистого хрестового походу проти американського кальвінізму, який тривав усе життя та результувався у блискучих полемічних творах "Elements of Mental and Moral Philosophy", "Essay on Cause and Effect in Connection with the Doctrines of Fatalism and Free Agency", а також у філософсько-публіцистичній праці "Common Sense Applied to Religion»" (1857). Подібний шлях у національній літературі обрав для себе й брат письменниці, видатний реформатор і публіцист Е. Бічер – автор книги "The Conflict of Ages" (1853), що уславилася експресивною анти-кальвіністською риторикою.

Зауважимо, що в молодій американській державі першої половини XIX сторіччя, через напрочуд низький рівень розвитку медицини (навіть порівняно з тогочасними країнами Старого Світу), різноманітні психічні розлади та ментальні захворювання залишалися майже незмінними атрибутами здоров'я нації. Як зазначає більшість біографів письменниці, майже усе життя Гаррієт Бічер Стоу страждала від важкої депресії, що межувала з шизофренією. Її брат Г. Бічер, у майбутньому – один з найпопулярніших релігійних ораторів Нової Англії, неодноразово писав у листах і щоденниках, що змолоду він ледь не збожеволів через тяжкі щоденні розмисли про власну трагічну долю, яку передвіщало для нього кальвіністське віровчення.

Втім, душевна хвороба зрештою стала для нього джерелом психологічного порятунку. Як згадував Генрі в одній зі своїх проповідей, «*в той незабутній день, кожну деталь якого, до останньої хмарини на небі, я пам'ятаю до цього часу, яскраво світило полуденне сонце, дерева повільно рухалися на вітру. Саме тоді мені явилась господня звістка, неначе янгол зійшов з неба й сповістив, що Христос є наш Бог, і він любить усіх грішників*» [1, с. 605]. Галюцинації чи візіонерське одкровення? Хто зна… Але видіння небесного посланця у формі янгола стало одним із відправних пунктів процесу оновлення християнської віри Сполучених Штатів, яка у популярних виданнях "penny press" згодом отримала красномовну назву «*Євангеліє любові*» від американського «*Принца проповідників*» Г. Бічера.

Необхідно дуже добре усвідомити очевидну неподібність теологічного змісту вищенаведеного уривку зі спогадів Г. Бічера та специфічних особливостей пуританського релігійного світобачення. Як зазначав проф. П. Міллер, провідним об'єднуючим елементом пуританізму, який начебто міцно зв'язав творчість кальвініста Едвардса й вільного філософа-трансфенденталіста Емерсона, а також інших літераторів доби «американського Ренесансу», була здатність цих видатних митців «*зустрітися, без втручання сторонніх, із маніфестованим у фізичному всесвіті сліпучим образом божества, й подивитися на цей всесвіт без жодного посередництва, якими є ритуал або проповідь*» [4, с. 185]. Ключовими словами цього фрагменту є згадки про «*сторонніх*» та «*посередництво*», адже вони повною мірою відображають уявлення американських кальвіністів кінця XVIII – початку XIX сторіччя про характерні особливості контактування людини й Бога.

За словами самого Едвардса, «*усі примарні послання від Христа на небі… <…> усі особисті помисли людей про майбутні події та божественні одкровення щодо декотрих таємничих явищ*» – усе це є створеними уявою «*зовнішніми ідеями*», котрі нічого не варті [3, с. 413]. Особливо ганебними для справжнього американського протестанта-кальвініста Едвардса здавались «*вигадані факти безпосереднього спілкування із Богом у подобі Христа, або ж зі святими і янголами небесними*» [3, с. 414]. Дійсно, для пуританського мислення, позначеного впливом релігійної доктрини кальвінізму, репрезентації Христа в людській подобі, разом із будь-якими зображеннями (візуальними або текстовими) святих і янголів у ролі «посередників», межували з католицькою єрессю. Добре відомо, що ортодоксальний кальвінізм пуританського штибу від самого початку прагнув звільнити християнську віру від таких елементів питомо католицького релігійного ритуалу, як ікони та образи святих і янголів, котрі могли нівелювати граничну й нездоланну відмінність божественного і земного.

Втім, для Бічер Стоу «*Євангеліє любові*» її брата Генрі передбачало незмінну й цілком реальну присутність у цьому світі люблячого й співчутливого Бога, спілкування з яким відбувається за посередництва янгольських посланців. В оповіданні "A New England Sketch" (1835), краще відомому сучасникам письменниці як "Uncle Tim", холодний раціоналізм проповідника Дж. Грізвольда не здатен пробудити в душі прихожан його церкви справжні релігійні почуття. Доктринальні тонкощі кальвінізму залишаються для них «*якоюсь незбагненною загадкою*». Лише незадовго до смерті священика, коли його «*обличчя стає подібним до янгольського*» й він сповіщає, що «*найкращий Друг людства*», Христос, бажає передати через нього добру звістку про спасіння для кожного християнина – лише в цей момент присутні відчувають, що їхня віра зрештою відновлена.

Витоки образів янголів-провісників у творах Бічер Стоу знаходимо не лише у спогадах і проповідях її брата Г. Бічера, але й у популярних релігійних творах, що з'явилися на американському книжковому ринку, а також у періодичних виданнях ще наприкінці 1700-х років. Творці так званої «візіонерської літератури» (visionary fiction) прагнули відновити зруйнований кальвіністами духовний зв'язок між Царством небесним та світом людей, який більше не вважався невиправно гріховним і довіку ізольованим від божественної євангельської любові. Адепти кальвінізму, як із сумом іронізувала Бічер Стоу в романі "The Minister's Wooing", спромоглися прибрати «*усі, крім останньої найвищої, сходинки тієї драбини, що веде людину до Бога*» та зверталися до віруючих зі словами: «*Піднімайтесь сюди й будьте спасенні!*». У популярному візіонерському романі Е. Хічкока "Memoirs of the Bloomsgrove Family" (1790) зображено фантастичне видіння «*драбини*» між небом і землею, по якій вільно мандрують схожі на янголів містичні створіння – «*це були оті божественні благодійники, які повсякчас супроводжують добрих людей*». Письменниця К. Седжвік, відома своїм відверто ворожим ставленням до кальвінізму, також репрезентувала у ключових епізодах її роману "A New-England Tale" (1822) образ «*небесної драбини*». Героїні цього популярного візіонерського твору уподібнюються до «*земних янголів*», яким «*не варто приховувати свої крила від людей*». Подібним чином, Л. Чайлд у романі "The Rebels" (1825) зображає звичайних американських жінок, здатних «*неначе янголи впливати на їхнє оточення*», вони «*здаються небесними створіннями*» і мають виконати «*свою божественну місію на землі*».

В особистій кореспонденції та художніх творах Бічер Стоу знаходимо свідчення значного інтересу письменниці до образів янголів та інших божественних істот, якими активно послуговувалися її попередники – популярні американські літератори. Візіонерська образність особливо помітна у найвідомішому романі письменниці "Uncle Tom's Cabin"

(1852). Маленька дівчина Єва уподібнюється до «*міфічного створіння*», вона схожа на «*сяючого янгола*», який вказує іншим персонажам шлях до просвітлення і спасіння.

Образи дітей у янгольській подобі, присутні у творах Бічер Стоу починаючи з її оповідання "Children" (1846), увиразнюють чергову спробу письменниці виступити проти засадничих теологічних настанов кальвінізму. На переконання Едвардса, навіть новонароджені діти залишалися невиправними грішниками (так звана "infant damnation doctrine"). Цей догмат викликав особливо рішучий спротив навіть у такого шанувальника ортодоксальної теології, як Л. Бічер, котрий відмовлявся повірити в те, що пекло американських кальвіністів «*вкрито дитячими кістками*». Отже, свідоме мистецьке піднесення незрівнянної духовної чистоти дітей, властиве європейському романтизму, в творах Бічер Стоу мало цілком конкретне й питомо американське культуральне підґрунтя, зумовлене бажанням остаточно «підірвати» усталені засади нелюдської пуританської віри.

Цікаво простежити за реакцією католицької читацької спільноти середини 1800-х років на приступність візіонерських образів у тексті "Uncle Tom's Cabin". Маленька Єва майже завжди репрезентована в оточенні предметів, які нагадують читачам про янголів. В її кімнаті, біля ліжка, знаходиться «*прекрасна статуетка янгола*», на камінній полиці розташована інша декоративна фігура – Ісус в оточенні квітів і схожих на янголів маленьких дітей. Батько дівчинки стверджував, що її померла мати «*мала голос, що більше нагадував голос янгола, ніж звичайної земної жінки*». Дядько Том дивиться на Єву «*неначе італійський матрос, який вдивляється у зображення дитини Ісуса*». Якщо додати до цього представлені в тексті Бічер Стоу часті згадки про хрести із розп'яттям, католицьку релігійну музику і священні реліквії, а також репрезентацію Єви і Тома як спасителів, стає зрозумілим, чому Папа Римський Пій IX-й велів якнайшвидше перевидати роман «*консервативної*» американської протестантки італійською мовою з метою пропаганди католицизму серед європейських читачів.

Як зазначає проф. М. Гілмор у розвідці "Uncle Tom's Cabin and the American Reneissance: The Sacramental Aesthetics of Harrier Beecher Stowe" (2004), із середини 1850-х років письменниця вже не заперечувала власний інтерес до католицизму (хоча до цього часу, у 1846 році, вона вже встигала видати, принаймні, одну антикатолицьку статтю "What Will the American People Do?"). У 1856 році, під час подорожі Італією, вона записала у щоденнику: «*Папський Рим зачаровує мене!*» Із помітною симпатією письменниця зображає католиків у романі "Agnes of Sorrento" (1862). Горас Холіок – головний герой роману "Oldtown Folks" (1869) зізнається, що усе життя він «*щиро прагнув, щоб мене виховали в католицькій вірі, але, на превеликий жаль, мене зростили кальвіністом*». Чи прагнула Бічер Стоу перейти до цієї стародавньої європейської конфесії, котру вважали головним ворогом усіх напрямів і форм протестантизму? Остаточна відповідь залишається невідомою, хоча впродовж XIX сторіччя щонайменше 700 тисяч протестантів США добровільно визнали ватиканського понтифіка своїм верховним пастирем. Цілком можливо, що (подібно до Готорна, який також звернувся до католицизму в романі "The Marble Fawn") вона відчувала певну втому від надміру динамічного розвитку американського євангельського християнства, й шукала духовної стабільності, яку дарували традиційні католицькі ритуали.

Висновки з проведеного дослідження. Мусимо визнати, що авторка "Uncle Tom's Cabin" була одним із найзавзятіших борців із пуританською культуральною спадщиною серед усіх літераторів Сполучених Штатів першої половини XIX сторіччя, а її найвідоміші твори мають виразний анти-кальвіністський характер. Подальші дослідження в цьому напрямі дають змогу не лише переосмислити усталені теорії «пуританської спадщини» в літературі та культурі Сполучених Штатів, але й істотно поглибити уявлення сучасних українських фахівців-істориків щодо багатоаспектного впливу релігійних практик часів Другого Великого пробудження на творчість класиків і популярних авторів доби «американського Ренесансу».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Beecher W. A Biography of Rev. Henry Ward Beecher / W. Beecher. – New York : Charles L. Webster, 1888. – 713 p.
2. Buell L. Rival Romantic Interpretations of New England Puritanism: Hawthorne versus Stowe // Texas Studies in Literature and Language (The Puritan Imagination in Nineteenth-Century America). – 1983. – Vol. 25. – No. 1. – PP. 77–99.
3. Edwards J. A Treatise Concerning Religious Affections / Jonathan Edwards [ed. Russell Nye and Norman Grabo]. – Boston : Houghton Mifflin, 1965. – 596 p.
4. Miller P. Errand into the Wilderness Cambridge / Perry Miller. –Cambridge : Harvard University Press, 1956. – 244 p.
5. Ziff L. Puritanism in America: New Culture in a New World / L. Ziff. – New York : Viking Press, 1973. – 338 p.

УДК 821.124

ROTA VIRGILII ЯК ВІДТВОРЕННЯ АНТИЧНОЇ СХЕМИ ТРЬОХ СТИЛІВ

Лефтерова О.М., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри загального мовознавства,
класичної філології та неоелліністики
Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розглядаються питання побудови античної схеми трьох стилів в контексті питання rota Virgilii, а також досліджується роль та значення єдиного образу у структурі всього масиву авторських текстів Вергілія.
Ключові слова: стиль, rota Virgilii, колесо Вергілія, антична схема трьох стилів, поеми Вергілія.

В статье рассматриваются вопросы построения античной схемы трех стилей в контексте проблематики rota Virgilii, а также делается попытка проанализировать характер и роль сквозного образа в структуре всего массива авторських текстов античного поэта.
Ключевые слова: стиль, rota Virgilii, колесо Вергилия, античная схема трех стилей, поэмы Вергилия.

Lefterova O.M. ROTA VIRGILII AS THE REFLECTION OF TRIA GENERA DICENDI
The article is devoted to the issues of researching rota Virgilii in the context of tria genera dicendi and the significance of the cross-cutting image in the text of Virgil's poem.
Key words: style, rota Virgilii, antique diagram, poems of Virgil, tria genera dicendi.

Постановка проблеми. Аналіз античного дискурсу є важливою ланкою в дослідженнях стилістичної стратифікації та стилістичної диференціації мови, оскільки саме в античному дискурсі сучасні науковці можуть віднайти як традиційне, так і нове, суголосне нашому часу. Дослідження античної схеми трьох стилів дають змогу не тільки зрозуміти основи стилістичної диференціації мови, але й подивитися під іншим кутом зору на загальноприйнятий поділ на низький, середній та високий стилі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стиль як наукове поняття вперше введене в обіг у XVIII ст. істориком античного мистецтва, німецьким археологом, генеральним зберігачем класичних старожитностей у Ватикані І. Вінкельманом, тлумачився як результат художньої діяльності людини [15]. Сучасні дослідники трактують стиль як «внутрішню форму» художнього твору, співвідносячи поняття стилю і творчого методу [7]. У роботах, присвячених дослідженню аналізу «внутрішньої форми» художнього тексту в контексті творчої манери митця [13, с. 24; 14, с. 717; 12, с. 215], питання авторського стилю співвідносяться з питаннями rota Virgilii.

Постановка завдання. Мета даної розвідки – проаналізувати особливості поем Вергілія у структурі rota Virgilii (колеса Вергілія).

Виклад основного матеріалу дослідження. Про стиль міркували ще давні мислителі і вказували на залежність мови, якою написаний твір, від жанру, до якого даний твір належить. Але те, що нині тлумачиться терміном «стиль», античні ритори називали типом, характером, plasma, lexis. У період античності починає формуватися і поняття художнього стилю. Античні ритори відзначали, що існування різних типів стилю передусім пов'язане з основною темою твору, а лише потім – з індивідуальними особливостями автора.

Техніка стилю полягала в обробленні мовного матеріалу, а саме підборі слів та різних риторичних засобів, які надавали мові твору неповторного колориту. Принципами підбору були мелодія, ритм, різноманіття, доречність.

У традиційній риториці виділялися три типи стилю "tria genera dicendi": високий (stilus gravis), середній (stilus medius) і низький (stilus humilis). Високий стиль – стиль величний, призначений для розповіді про піднесене, потребує найвишуканішої лексики, низький стиль призначений для переказу про мізерне й незначне у житті і середній стиль має на меті розповідати про речі буденні. Теорія стилів бере свої початки з часів Аристотеля, з його трактатів «Риторика» [2, кн. 3, розділ 2] та «Поетика» [1, розділ 22]. Аристотель відзначав, що найзрозуміліша є та мова, яка складається зі слів загальновживаних, але така мова є низькою. А піднесеною є така мова, яка вільна від буденності і використовує слова, що є незвичними для побутової мови.

В анонімній «Риториці до Геренія» (I ст. до н. е.) зауважується, що існують три стилі, які називаються формами.

Просвітник пізньої доби Гарланд (бл. 1180–1252) зауважував, що є три стилі, які відповідають різним рівням людського життя, залежно від статусу, який займає людина: життя пастухів, життя селян та життя царів.

Антична схема «трьох стилів» була розроблена з опорою на три основних твори Вергілія: «Георгіки» – поему про працю хлібороба (так званий низький стиль), «Еклоги» – пастуші елегії, в яких відтворювалось життя пастухів (так званий середній стиль), та «Енеїду» – епічну поему на військово-політичну тематику. Кожен із трьох типів стилю займав свій сегмент у структурі «колеса Вергілія» і мав свої мовні та стилістичні репрезентації [5].

Тобто «колесо Вергілія» (rota Virgilii) являло собою модель із трьома дотичними секторами, які згодом стали прототипами експресивних стилів [5]. Так, «Енеїда» трактувалася як поема «високого стилю» з характерною лексикою (вожді та герої, наприклад Гектор та Аякс, бойовий кінь, меч, військовий табір, лавр, кедр), «Георгіки» – поема на сільськогосподарську тематику з відповідною лексикою (селянин на ім'я Триптолем, корова, плуг, поле, яблуня, груша тощо), «Еклоги» – поема з низькою лексикою (пастухи на ім'я Титир та Мелібей, вівця, посох, пасовище, бук тощо). Авл Геллій у трактаті «Аттичні ночі» зауважив: "Et in carmine et in soluta oratione genera dicendi probabilia sunt tria, quae Graeci charakteras vocant nominaque eis fecerunt ἁδρόν, ἰσχνόν, μέσον hadron, ischnon, meson. 2 Nos quoque, quem primum posuimus, "uberem" vocamus, secundum "gracilem", tertium "mediocrem". 3 Uberi dignitas atque amplitudo est, gracili venustas et subtilitas, medius in confinio est utriusque modi particeps 6 Vera autem et propria huiusce modi formarum exempla in Latina lingua M. Varro esse dicit ubertatis Pacuvium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium. 7 Sed ea ipsa genera dicendi iam antiquitus tradita ab Homero sunt tria in tribus: magnificum in Ulixe et ubertum, subtile in Menelao et cohibitum, mixtum moderatumque in Nestore" [10, с. 6–14]

Кожен із трьох типів стилю займав свій сегмент у структурі "rota Virgilii" (колеса Вергілія) і мав свої мовні та стилістичні репрезентації [5].

Поема «Еклоги», як і поема «Георгіки» Вергілія, належать до поем низького стилю й сприймається «приземлено» – подібно тому, як по землі та на пасовиськах плетуться кущі [8, с. 732]. Але в «Еклогах», на відміну від «Георгіків», мова йде про пастухів, які співають, тому поема трактується не тільки як поема про пасторальне життя на фоні природи, але як «поезія про поезію». Змагання пастухів, відмінна риса буколічного жанру, відіграють у поемах Вергілія суттєву роль, як і ставлення самих пастухів до своїх наставників та їх зразків. Так, в еклозі про Дафніса (еклога 5) мертвого співця шанують новими піснями, і тут простежуються й оживає те, що називається «традицією», оскільки мертві стають прародителями культури й підтримують її. Далі ці ж мотиви продовжуються в шостій еклозі та в дев'ятій, де йдеться про силу та безсилля пісні, навіть щодо наділення землею.

Останні дві теми знаходять своє продовження в поемі «Георгіки» в переказі міфу про Орфея, де вже йдеться про силу пісні та безсилля співця. Орфей впливає своєю музикою на душу, але не може подолати силу смерті. Подолати силу смерті вдається не йому, а Аристею, який прагне бути з Евридикою, але поза своїм бажанням стає винуватцем її смерті. Саме для Аристея, після спокутувальної жертви Орфея, з'являється диво – воскресіння бджіл.

Для «Енеїди» Вергілій обирає високий стиль, про що свідчить зауваження поета вже у вступі до третьої книги «Георгік». Поет не відмовляється від того, що він любив в елліністичній і римській поезії, що так яскраво простежується в його двох його попередніх поемах, але він включає елементи цієї поезії у найвищий синтез [8, с. 744].

Працюючи над «Енеїдою», Вергілій ставить перед собою завдання віднайти передусім єдиний об'єднуючий принцип для всієї поеми, відтворити «єдине враження» [11].

Вишукана поетична техніка, яка характерна для «Енеїди», свідчить про високий рівень майстерності митця, що стало результатом глибокого знання традицій давньогрецької поетичної школи. Тому важливим для розуміння особливостей поетичної майстерності Вергілія є аналіз образів, тропів і фігур, які створюють єдиний художній простір, що об'єднує всі три поеми Вергілія. Одним із ключових образів у творчості Вергілія виступає образ бджоли.

У міфологічних переказах давніх культур бджола трактується як багатозначний символ, що уособлює мудрість, працьовитість,

чистоту, і цнотливість, а також служить символом неба й зірок. Образ бджоли давні люди часто співвідносили з образом сонця, а отже, з поезією як животворним сонячним началом. Платон у діалозі «Іон», порівнюючи поетів із бджолами, відзначав, що поети, як бджоли, приносять людям свої пісні, які вони збирають у медоносних садах та гаях муз. Поет – істота легка, крилата та священна [6]. Тому, незважаючи на те, що, в «Еклогах» образ бджоли є начебто другорядним, він відіграє важливу роль у відтворенні атмосфери спокійного пасторального життя.

"Hinc tibi, quae semper, vicino ab limite, saepes Hyblaeis apibus florem depasta salicti saepe levi somnum suadebit inire susurro; hinc alta sub rupe canet frondator ad auras; nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes, nec gemere aëria cessabit turtur ab ulmo" [4].

У поемі «Еклоги» ще не відчувається бажання Вергілія стати жерцем Муз, але мотиви, які потім проявляться в «Георгіках», вже окреслені досить чітко, хоча в поемі, присвяченій сільськогосподарській тематиці, поет відділяє позитивну трактову ролі поета, який близький селянину у другій книзі, від постаті Орфея у четвертій книзі.

У Георгіках бджоли – головний образ четвертої книги. Вергілій ретельно описує, як домогтися того, щоб бджоли прилетіли в обране для них місце, використовуючи відповідну лексику й художні засоби:

"Principio sedes apibus statioque petenda, quo neque sit ventis aditus – nam pabula venti ferre domum prohibent – neque oves haedique petulci floribus insultent aut errans bucula campo" [5].

В описі бджолиного рою Вергілій, порівнюючи його з військом, вдається до військової метафорики (4, ряд. 8–66). Військова метафорика надає певного колориту опису битви:

"Fit sonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem praecipitesque cadunt; non densior aëre grando, nec de concussa tantum pluit ilice glandis" [3]. Бойовище комах описується поетом, як людська баталія: у бджіл є ватажки, вороги, труби тощо:

"Verum ubi ductores acie revocaveris ambo, deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit, dede neci; melior vacua sine regnet in aula" [3].

Епічні порівняння супроводжують не тільки боротьбу (комахи падають на землю, як градини і жолуді: "nec de concussa tantum pluit ilice glandis" [3]. Уподібнення до людського життя вживаються під час опису старанної праці бджіл, але лексика обирається Вергілієм згідно зі стильовою конотацією «Георгік»:

"Cum properant, alii taurinis follibus auras accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt aera lacu; gemit impositis incudibus Aetna; illi inter sese magna vi bracchia tollunt in numerum versantque tenaci forcipe ferrum" [3].

Проте аналізуючи сегмент Вергілієвого кола, який займає поема «Георгіки», не можна не звернути увагу на контраст між малими розмірами зображуваного і широкою палітрою художніх засобів, які Вергілій як елліністичний художник широко застосовує у поемі, що дає йому можливість спостерігати за малим світом бджіл із висоти пташиного польоту [8, с. 752]. З іншого боку, застосовуючи політико-військові метафори ("ore legunt, ipsae regem parvosque Quirites sufficiunt aulasque et cerea regna refigunt" (Квирити)) та патріотичні мотиви (цар є охоронцем всіх справ), Вергілій звертається до ідеї римської держави та римської патріархальної моралі, що виходить за межі так званого «низького стилю»:

"Rege incolumi mens omnibus una est; amisso rupere fidem constructaque mella diripuere ipsae et crates solvere favorum. Ille operum custos, illum admirantur et omnes" [3].

Ще більш значимим під час дослідженні стильової приналежності «Георгік» є аналіз уподібнень, які наводяться в поемі (бджоли уподібнюються божественній сутності):

"Esse apibus partem divinae mentis et haustus aetherios dixere; deum namque ire per omnes terrasque tractusque maris caelumque profundum" [3].

У «Георгіках» вже лунає тема безсмертя, і, незважаючи на короткочасність людського життя, рід продовжується (at genus immortale manet multosque per annos). Проте, незважаючи на художньо-міфологічну картину буття, яку відтворює Вергілій у четвертій книзі « Георгіків», образ бджіл є предметно-реальним. Бджоли перебувають на верхівці ієрархічної піраміди тваринного царства і водночас, як показує Вергілій, мають такий «державний» устрій свого життя, який є дуже схожим на людський. Така спорідненість дає можливість поету на наступному етапі його творчості використати образ бджіл як аналогію зображення людської долі в «Енеїді».

У першій її книзі «Енеїди» поет, порівнюючи карфагенян із бджолами, підкреслює старанність жителів міста при його розбудові. При чому, вживаючи таке порівняння, Вергілій апелює не до Гомера, а наводить ремінісценції з четвертої книги своїх «Георгік»

[3, с. 158–164], уподібнюючи працьовитість людей невтомній роботі бджіл. Таким чином, вже з першої книги «Енеїди» Вергілій, виправдовуючи так зване самонаслідування, робить перестановку предметного та зображального рівнів: предмет порівняння і того, з чим порівнюють, взаємозамінюються. У «Георгіках» під час опису бджолиного світу залучаються аналогії зі світом людей, а в «Енеїді» людські діяння описуються у співставленні з роботою бджіл.

Бджолині мотиви шостої книги Енеїди перегукуються з таким самими мотивами в «Буколіках». У шостій книзі «Енеїди» з бджолами порівнюються душі в гаю біля Летейської річки:

“Hunc circum innumerae gentes populique volabant:ac veluti in pratis ubi apes aestate serena floribus insidunt variis et candida circum” [9, с. 238, ряд. 707–709].

Душі літають роєм, довкола все гомонить і нагадує гомін бджіл влітку. Подібний образ, представлений у «Буколіках» як засіб створення настрою, в «Енеїді» ускладнюється і наповнюється символічним значенням: відліт пташиного каравану, з якими порівнювався натовп мертвих, і гомін душ, який порівнюється з бджолиним роєм влітку. Послідовність осінь-літо свідчить про те, що для Вергілія було важливо підкреслити різницю між загробним світом у першій половині книги й очікуванням майбутнього у другій.

У сьомій книзі той самий мотив виступає як prodigium:

“Huius apes summum densae (mirabile dictu) stridore ingenti liquidum trans aethera vectae obsedere apicem, et pedibus per mutua nexis examen subitum ramo frondente pependit” [9, с. 255, ряд. 64–68].

Бджоли символізують народ, який приходить у нову державу з далекої чужини.

Зв’язок між Троєю і Римом розгортається ретроспективно в шостій книзі, де апеляція до образу бджіл готує парад героїв, і через порівняння, яке подається в першій книзі «Енеїди», коли Еней, дивлячись на старанних карфагенян і порівнюючи їх з бджолами, згадує про те, що йому теж належить заснувати державу.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, в «Георгіках», поемі, яка належить, за визначенням дослідників [7], до низького стилю, наскрізний образ бджіл розкривається предметно, проте водночас поет не відмовляється від метафоричних характеристик цього образу. В «Еклогах» образ бджіл стає засобом створення настрою, а в «Енеїді» відображається різноманіття та різноаспектність реалізації даного образу: з одного боку, образ бджоли виступає символом реальності, з іншого – передбаченням майбутнього та уподібненням людської душі. Єдиний образотворчий матеріал і певною мірою єдині мовні та стилістичні засоби, особливо, якщо взяти до уваги автоцитати з «Георгік» в «Енеїді», у стилістично маркованих поемах створюють численні багатоаспектні зв’язки, які знаходять своє продовження у творчості Данте, який розвинув ідею Вергілія про близькість бджіл до світової душі, співвідносячи образ бджоли вже не з людською, а з надлюдською сутністю. Крім того, не можна не звернути увагу на те, що шлях поета у поемах Вергілія також пов’язаний з образом бджоли, починається зі жрецького служіння музам в «Еклогах», розвивається до розповіді про сумуючого Орфея в «Георгіках» і далі відтворюється в складній асоціативній образній системі в «Енеїді». Але перехід від дидактичного епосу у «Георгіках» до героїчного епосу в «Енеїді» не є повною заміною одного жанру іншим, хоча поезія в «Енеїді» відіграє лише роль потойбічного перетворення Мусея. В «Енеїді» поети та віщуни знаходяться разом зі жрецями та невіддільні від них [6, с. 660–668]. А Мусей – це фігура, яка є споріднена з фігурою Орфея, що свідчить про нерозривний зв’язок епічної поеми «Енеїди» з дидактичною поемою «Георгіки». Таким чином, сутність кола Вергілія навряд чи можна представляти як чітку сегментну структуру. Вергілій з поета, який пише вірші і невеличкі поеми («Еклоги»), перетворюється на співця великої реальності: в «Георгіках» природи, в «Енеїді» – історії. Проте й тут постійно чергуються природа й історія, елементи, що створюють художню єдність: від пісні Селена в шостій еклозі через розповіді про виникнення культури сільськогосподарської, а отже, від загальної в «Георгіках» до натурфілософської тематики в «Енеїді». Постійним для всіх поем залишається один із провідних мотивів про провісницьку роль поета: у шостій еклозі ця роль належить Селену, в «Георгіках» поет пише про vates, а «Енеїда» вже сама за своєю структурою є провісницькою. Наявність єдиного наскрізного образу (бджола-поет як співець і як провісник), який поєднує три поеми великого римського поета і реалізується на різних рівнях образної системи, яскраво виявляє ідею «колеса Вергілія» про взаємопов’язаність та взаємозумовленість усіх трьох стилів у творчості митця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Поетика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://philologos.narod.ru/classics/aristotel_poe.htm.
2. Аристотель. Риторика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.ru/POEEAST/ARISTOTEL/ritoriki.txt.
3. Вергилий Марон Публий Георгіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.thelatinlibrary.com/vergil/geo4.shtml.
4. Вергилий Марон Публий. Буколіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:ph.
5. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилістика української мови / За ред. Л. Мацько. – К.: Вища школа, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://litmisto.org.ua/?p=7194.
6. Платон [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://psylib.org.ua/books/plato01/13ion.htm Перевод Я.М.Боровского.
7. Соколов А. Теория стиля / А. Соколов. – М.: Искусство, 1968. – 224 с.
8. Фон Альбрехт М., Любжин А. История римской литературы от Андроника до Боэция и ее влияния на позднейшие епохи в 3 томах. – М.: «Греко-латинский кабинет», 2003–2005. –2001 с.
9. Виргилий. Энеида / Полное издание в одном томе с введением и комментарием Д. Нагувскаго. – Казань, 1891.
10. Gellio Noctes Attice [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.latin.it/autore/gellio/noctes_atticae/06/14.lat 6-14
11. Mehmel Virgil und Apollonius Rhodius / F. Mehmel. – Hamburg : Hamburger Arbeiten zur Altertumswissenshaft, 1940.
12. Smith N. The Genre and Critical Reception of Jacopo Sannazaro's Eclogae Piscatoire (Naples, 1526) // Humanistica Lovaniensia: Journal of Neo-Latin Studies. – 2001.– Vol. L. – P. 199– 219.
13. The Cambridge Companion to Spenser. – Aberystwyth, University College of Wales, Aberystwyth, 2001. – 278 p.
14. The Spenser Encyclopedia. – Toronto, University of Toronto Press, 1990. – 858 p.
15. Winckeimann J. Geschichte der Kunst des Alterums / J. Winckeimann. – Dresden, 1764.

УДК 81'37-134.2

ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНЦЕПТУ *DUENDE* В ІСПАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ ІБЕРІЙСЬКОГО МОВНОГО АРЕАЛУ

Мариненко П.І., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри романської філології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена міфологічному концепту *DUENDE* в іспанській лінгвокультурі. Досліджується історія розвитку цього концепту та його сучасне функціонування. Наводяться результати семантичного аналізу слова *duende*.
Ключові слова: міфологія, значення, семантика, словник, лінгвокультура.

Статья посвящена мифологическому концепту *DUENDE* в испанской лингвокультуре. В статье исследуются история развития этого концепта и его современное функционирование. Приводятся результаты семантического анализа слова *duende*.
Ключевые слова: мифология, значение, семантика, словарь, лингвокультура.

Marynenko P.I. HISTORY AND MODERN FUNCTIONING OF THE CONCEPT *DUENDE* IN SPANISH LINGUOCULTURE OF THE IBERIAN AREAL

The article is dedicated to the mythological concept DUENDE in Spanish linguoculture. The history of the evolution of this concept in Spanish and its modern functioning are considered. The article presents results of the semantic analysis of the word duende.
Key words: mythology, meaning, semantics, dictionary, linguoculture.

Постановка проблеми. Сьогодні ми живемо у глобалізованому світі сучасних технологій, щодня дізнаємося про винаходи та досягнення в різних галузях науки, шукаємо і маємо пояснення функціонування життя людини та світу, який нас оточує. Та хоча раціоналізм сьогодення домінує в нашому повсякденному житті, щодня ми пересвідчуємося, що маємо магічну уяву. Незважаючи на наукові пояснення появи та еволюції людини, ми продовжуємо та хочемо вірити в магію, надприродні явища. Прикладом цього є постійний інтерес людства до казок, фантастичних історій, жанру «фентезі», який став популярним упродовж останніх десятиліть. Досить відкрити будь-яку газету, в якій можна побачити велику кількість об'яв про послуги чаклунів та астрологів, гороскопи, новини про дивні та неймовірні історії, що трапляються в повсякденному житті. До випадків, які неможливо пояснити, можна віднести ті, в яких з'являються неймовірні, фантастичні, паронормальні створіння. Ці створіння часто належать до місцевого фольклору, який формувався протягом багатьох століть і коренями губиться у такий давнині, що навіть важко уявити. До таких створінь належить міфологічна істота іспанського іберійського фольклору «дуенде» (*duende*).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність статті полягає в тому, що вперше у вітчизняній лінгвістиці досліджується міфологічний образ *duende*, його еволюція, вплив та вживання в сучасній іспанській мові. В іспанській лінгвістиці це питання також слабо висвітлено, оскільки, за традицією, в іспанській науковій школі фольклористика відноситься до антропологічних студій, і лінгвістика не часто перетинається з нею. Тому існує багато робіт, які досліджують фольклор Іспанії [1–5] без врахування мовної сторони.

Постановка завдання. Об'єктом статті виступає іспанська міфологія, а предметом – концепт *duende* в історичному розвитку та в сучасному стані мови. Мета статті полягає у дослідженні розвитку концепту *duende* в іспанській мові, заради досягнення якої були поставлені такі завдання: розкрити образ *duende* в історичному розвитку, дослідити і зіставити розвиток значення слова *duende* в різні часи, дослідити значення слова *duende* в сучасній мові.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою дослідження образу *duende* варто звернутися до іберійської міфології, її походження та історії розвитку. Насправді, дуже складно прослідити, звідки йдуть корені іспанської іберійської міфології, оскільки відсутні достовірні письмові джерела давньої епохи. Так, грецькі історики Діодор Сицилійський (I ст. до н.е.), Страбон (60 р. до н. е. – 20 р. н. е.) та римський історик Гней Помпей Трог (I ст. н.е.) у своїх творах згадують іберій-

ську міфологію [1, с. 9]. Проте, наскільки це була дійсно міфологія іберійських племен, які проживали на території півострова до римського завоювання, а не нова змішана з римською міфологія, невідомо. Безсумнівно, іберійські міфи періоду доримського завоювання існували, вони входили до складу індоєвропейських міфів, оскільки народи, що заселяли більшу частину півострова були індоєвропейськими племенами, які розмовляли індоєвропейськими мовами. Отже, міфи періоду доримського завоювання могли збігатися з міфами інших індоєвропейських племен, які жили поза межами Іберійського півострова. Окрім цього, півострів часто відвідували греки, які з собою привозили свої міфи, що через контакт із місцевою культурою поступово входили до місцевої філології. Зв'язок також був зворотній, територія Іберійського півострова часто згадується в грецьких міфах. Це місце зображене як особливе: там закінчується світ, знаходяться Гераклові стовпи і кордон між морем і легендарним океаном, на берегах яких живуть міфологічні істоти та дикі племена, це край Заходу, тут мешкають атланти [1, с. 20]. Завоювання римлянами півострова стало переломним моментом в культурі, релігії та ідеології іберійських народів. Римська міфологія поступово проникає в міфології місцевого населення, зливається з нею, займаючи провідне місце в світобаченні мешканців півострова, лише в усній формі залишаються доримські традиції на географічній периферії Іберії та в маргінальних соціогрупах [2, с. 7]. Іншими періодами, які вплинули на формування іспанської міфології, стали християнство, період арабського панування, реконкіста. Християнство вплинуло на світогляд мешканців півострова і трансформувало героїв та істот на святих та демонів. Лише за часи епохи Романтизму з'явився інтерес до відродження традицій та регіональних культурних особливостей, саме в ці часи багато письменників звертаються до місцевого фольклору, записують легенди. Такі письменники, як Г. Беккер, Х. де Еспронседа, Ф. Кабальеро, А. де Труеба, Х. Валера, А. Мачадо та інші, відтворюючи історії з магічними елементами та фантастичними істотами, часто надавали їм літературної форми та обробки.

Фантастичні істоти – невід'ємна частина міфів та легенд. Час, коли виникли міфи та легенди, губиться у давнині. Міфи народжувалися, з одного боку, щоб пояснити явища, сутність яких перебувала поза межами знань людської істоти в певному місці і в певний час, з іншого боку, щоб передати накопичений досвід нащадкам, розповідаючи правдиві чи нереальні історії. Міфи з часом розвивалися, як і сама людина, в них додавалися місцеві елементи, нещодавні події, інколи забувалося їхнє походження та первинні деталі, які замінювалися більш сучасними та актуальними. Тому сюжет повторювався, але могли змінюватися деталі, персонажі, зберігаючи архетипи [3, с. 28]. Ось чому можна зустріти схожі, але трохи змінені міфи та легенди на різних територіях.

Як ми вже зазначали, неможливе для пояснення людини ставало міфом. Таким чином, перехід від смерті до невідомого став стимулом появи релігії та істот іншого світу, який існує за межами свідомої нам реальності. Стара міфологія мала на меті передати поколінням історії про боротьбу з негараздами, в яких магія була головним елементом, що втручався з добрими або поганими намірами у майбутнє і у діяльність людини. Людська фантазія – це природна психологічна здібність людини, завдяки якій поєднуються різні ідеї і нові форми, які дають людині змогу розвиватися в науково-технічному, культурно-креативному плані. Людське підсвідоме наповнене дивними істотами, неясністю, жахами, що впливають на нашу поведінку. Ця наша свідомість відображалася у різноманітних міфах і казках, які навчали долати страхи. У цих історіях завжди існували магічні та фантастичні елементи, які допомагали досягнути мети. Магія була частиною життя, і міфи розповідали, як користуватися нею, для того щоб розвиватися [4, с. 10–12]. Сьогодні міфи зникли, легенди – це фантазії, казки для дітей, оскільки магія не вбудовується в канони матеріалістичного сьогоденного суспільства та релігії. Проте, незважаючи на це, міфологія продовжувала існувати. Сьогодні ми можемо спостерігати появу міського фольклору, який розповідає про дивовижні й таємничі історії, які начебто сталися в місті, в центрі сучасних технологій з особами глобалізованого суспільства споживачів, які взагалі не вірять у міфи та легенди.

Як же виникли фантастичні істоти? Згідно з М. Беррокаль, іспанським дослідником, смерть – це початок всіх вірувань, і ніч поглиблює ці вірування. Реакція людини на смерть – це бажання продовжити існування чогось іншого окрім тіла. Так, після смерті залишається частина людини, дух, який спостерігатиме, наказуватиме чи буде

вдячною тим, хто з нею спілкувався і був протягом її життя. Ці духи житимуть серед людей. З іншого боку, існує ніч, духи подорожують в інший світ, який є відображенням нашого світу, але там все навпаки. Духів не видно вдень, проте їх бояться вночі, яка наповнюється магічними істотами. Ці духи заселяють світ: поля, дерева, печери (вірування кельтів на півночі Іспанії). Коли прийшли греки, з ними прийшли духи, які в темряві змішувалися серед людей, вони були такими страшними, що їх навіть боялися згадувати. Із прибуттям римлян духи отримали форму божеств і поєдналися з попередніми традиціями та віруваннями. Їх згадували як духів або божества домівок та природи. Ці духи відрізнялися від регіону й отримували форму фей, карликів, дуенде. Багато старих легенд, де головними героями були духи, наповнилися іншими персонажами, які мали місцеві характеристики. Таким чином дуенде, феї, карлики заполонили світ сімейних, місцевих та природних духів, адаптувалися, відповідно, до місцевої культури та традицій і до народів, які завойовували територію сучасної Іспанії [4, с. 14–15]. Інші іспанські дослідники, К. Каналес і Х. Кальехо, наголошують на тому, що в Іспанії словом *duende* називають істот, які характеризуються прив'язаністю до певних місць, з яких їх майже неможливо вигнати, їх вважають військом грішних ангелів, які не були занадто добрими, аби врятуватися, ні поганими, щоб їх наказали, за це їм дозволили жити на землі поряд з людьми. Так, *duende* спочатку жили в лісах та горах, в печерах, але поступово вони наближалися до людських домівок, спочатку, з цікавості, потім вони стали допомагати по домогосподарству [5, с. 27]. Оскільки дуенде завжди пов'язані з людиною і будинком, можливо вони мають певний зв'язок із божествами-захисниками домашнього вогнища в римській міфології, Ларами. Проте іберійські *duende* не захищають будинок, в якому вони мешкають. Поруч із цими духами, захисниками будинків, у римській міфології існували злі духи Лярви – душі покійників, які заважали мешканцям будинків. Отже, *duende* міг стати поліфункціональним прототипом цих божеств, поєднавши в собі їхні якості. На півночі Іспанії астурійський фольклорист К. Кабаль вважає, що *duende* – це душі померлих, які жили собі вдосталь, і тепер змушені через це мандрувати [5, с. 30]. Інші дослідники вважають, що спочатку героями міфів були боги, проте з їх еволюцією до них додалися інші герої та боги, чиї функції щоразу ставали більш конкретними та обмеженими, тому згодом вони переходили у другорядний розряд богів або взагалі перетворювалися на міфологічних істот чи персонажів [3, с. 30].

К. Каналес і Х. Кальехо поділяють іберійських дуенде на три групи: домашні дуенде (*duendes domésticos: duendes, trasgos, follets*); *diablillos familiares* (сімейні дияволята); *duendes dañinos de dormitorios* (шкідливі дуенде, які живуть у спальнях). Перші живуть в людському будинку, де вони з'являються вночі, можуть як допомагати людям, так і визивати клопіт, вони пустотливі. Різниця між *duendes* і *trasgos* полягає в тому, що останні вибирають сільські будинки і живуть у стійлах, льохах, водночас дуенде надають перевагу вишуканим спорудам, вони розумніші за трасго, краще вдягнуті, і їхні жарти зліші. *Follets* займає посереднє місце між цими двома міфологічними істотами. Сімейні дияволята – це маленькі дуенде, які прив'язані не до будинку, а до господаря, якому вони допомагають. Їх можна купити, успадкувати, подарувати, призвати закляттям, заклинати. Вони маленькі за розміром. Шкідливі дуенде – це агресивні творіння, які споживають життєву енергію людини, викликають хвороби, страхіття [5, с. 34–36]. М. Санчес розрізняє дуенде і трасго, наголошуючи на тому, що це різні групи міфологічних істот. Дуенде – це найбільша і найрізноманітніша група магічних істот в іспанській міфології. Вони існують у всіх регіонах Іспанії, можуть приймати різні форми і різні назви. Вони невеликого зросту (до декількох сантиметрів), схожі на людину, хоча деякі з них можуть мати довгі вуха, великі ступні ніг або хвіст і рога, часто носять капелюшок [3, с. 175]. У різних регіонах їх можуть називати по-різному. Так, в Арагоні їх називають *menos, menutos, minairons, menudos*, в Каталонії – *follets*, а в Кастилії – *Martinicos* [3, с. 176–177; 5].

Які ж вони, дуенде, у міфах і легендах? Аналізуючи легенди, можна дійти висновку, що це невеликі істоти (*con la altura de un niño de unos diez años pero con la cara vieja y vestido como si fuera un fraile* [4, с. 56–57]; *entre las fuentes se esconden duendecillos chiquitines que, saltando sobre los chorros de agua, pueden meterse dentro de los cántaros para romperlos* [4, с. 48–53]. Вони часто носять зношений старий одяг, але їм він подобається. Вони можуть образитися, якщо їм запропонувати новий одяг (*duendes tenían los trajecitos muy viejos y raídos;<...> se sintieron totalmente ofendidos. Ellos no eran criados y por eso no*

necesitaban cobrar por su trabajo; ellos lo hacían porque la casa les gustaba [4, с. 53–56]). Якщо у них забрати капелюшок, вони просять повернути їм його, припиняють бешкетувати в будинку і залишають його (*El duende medio lloroso, le imploró<…> se lo dio /el gorro/, y el duende entonces no volvió a presentarse en aquella casa* [5, с. 40]). Дуенде прив'язуються до домівок і до сімей, і коли родина переїздить в інший будинок, вони також можуть йти слідом за ними (*Cuando sus habitantes decidieron largarse de allí, alguien vio que con ellos también se mudaba el duende. – ¿dónde vas? – le preguntó el carretero. – Ya que todos vais, de casa mudada, también yo me mudo con mi gorra encarnada* [5, с. 65]; *y entonces una voz dijo 'Ya la llevo yo!' Y un coro de risitas pareció salir de la parte trasera del carro. Estaba claro que los duendes no estaban por labor de dejarlos escapar y dirigieron de nuevo su carro a la casa* [4, с. 53–56]). Вони можуть допомагати по домогосподарству (*a través de la puerta entreabierta vieron a un grupo de duendes que trabajaban muy laboriosos en la cocina realizando diferentes tareas domésticas* [4, с. 53–56]; *el duende para conseguir favores de las zagalas hacía todas las labores de la casa e incluso por noche se encargaba de realizar las faenas del jardín* [4, с. 56–57]), навпаки, бешкетувати, пустувати і заважати мешканцям будинку (*cada noche le daba la paliza y le mortificaba tirándole de la colcha* [5, с. 40]), вони можуть образитися і помститися або піти геть (*Y abriendo las alas dio voleteo, se salió por la ventana y desapareció; por lo que la mujer se cercioró que la tal gallina era un duende, que se fue resentido por la avaricia de la dueña* [5, с. 23]; *su enfado fue subiendo de tono hasta que arremetieron a bastonazos contra todo aquello q anteriormente habían limpiado con tanto celo* [4, с. 53–56]; *Había que ver la cara de las pequeñas criaturas, que, el ceño fruncido, miraban al cura y le arrojaban todo aquello que tenían en la mano* [5, с. 72–74]). Існує повір'я, що вони володіють скарбом і можуть нагородити їм людей (*Pero como en el fondo son traviesos y nos son malvados, en compensación de sus trastadas avisan de la presencia de tesoros o de una mina que está cerca del agua en la que viven* [4, с. 72–74]; *Y cuentan que los duendes de la Alhambra siguieron morando entre las paredes del palacio, pues, aunque es cierto que se llevaron su tesoro, nunca abandonarían las paredes de ese verdadero tesoro que es la Alhambra* [4, с. 37–41]). Дуенде наївні, їх нескладно обдурити (*Entonces el trasgu bajó muy contento pero, no percatándose del cambiazo, en vez de la torta cogió la piedra al rojo vivo* [5, с. 67]).

Після визначення образу *duende* в народній міфології, можемо розглянути розвиток значення слова *duende* в діахронічному розрізі від епохи Реконкісти до сьогодення. Спочатку звернемося до першого тлумачного словника іспанської мови М. Коваррубіас "*Nuevo tesoro de la lengua castellana o española*" 1611 року видання. Згідно зі словником, "*duende es algún espíritu de los que cayeron con Lucifer<…>Ellos suelen dentro de las casa, y en las montañas, y en las cuevas espantar con algunas apariencias, tomando cuerpos fantasticos y por esta razon se dixeron Trasgos"* [6, с. 697]. У цьому визначенні ми можемо побачити, як католицька церква перетворила ці творіння на демонів. Далі автор розповідає про нечисті скарби *duende* і про їхній зв'язок з Антихристом. Це використовувалися для навчання релігійної католицької догми, яка зможе протистояти сатані і цим істотам. "*Ay opinion que estos duendes que habitan los lugares subterraneos, tienen a su cuenta el guardar los tesoros escondidos: algunos dizen que en la fin del mundo los han de manifestar al Anticristo, para que con ellos haga guerra, y atrayga a si los coraçones de los hombres codiciosos"* [6, с. 697]. Далі автор пояснює мотивацію слова *duende*, яке походить від словосполучення *dueño de casa*, яке у скороченому вигляді перетворилося на *duende*. Наприкінці статті надається приклад того, як люди вдаються до різних жартівливих витівок, звинувативши в цьому *duende*. Якщо ми звернемося до першого словника Королівської Академії іспанської мови 1732 р., то значення слово *duende* трохи змінено: "*espécie de trasgo o demónio, que por infestar ordinariamente las casas, se llama assí. Puede derivarse este nombre de la palabra Duar, que en Arábigo vale lo mismo que Casa. Latín. Larvae. Lemures"* [7]. За сто років від попереднього словника мало що змінилося, його продовжують називати демоном або різновидом *trasgo* (*demónio casero, que de ordinario inquieta las casas particularmente de noche* [7]). Можна простежити негативне ставлення до цього створіння завдяки стилістично маркованому негативному слову *infestar*. Знов ми знаходимо посилання на римських божеств *Larvae. Lemures,* проте, на відміну від попереднього словника, походження слова *duende* пропонується від арабського *Duar,* «будинок», а не як у попередньому випадку – скорочена форма "*dueño de casa*".

Розглянемо еволюцію значення цього слова з кінця XVIII ст. до початку XXI ст. Для цього

звернемося до словників Королівської Академії іспанської мови, виданих у 1780, 1817, 1884, 1925, 1992 та 2001 рр. [8]. Значення слово *duende* у виданні 1780 року співпадає за значенням у виданні 1732 р., лише в новому виданні було випущена етимологія цього слова. У подальших трьох виданнях від 1817, 1884 та 1925 рр. значення змінено: "*Espíritu que el vulgo cree que habita en algunas casas y que travesea, causando en ellas ruidos y estruendo"*. У двох останніх виданнях слово *ruidos* було замінено на *trastornos*. Необхідно відмітити, що починаючи з XIX ст. значення демона було замінено на дух, тобто слово поступово втрачає негативне значення привите католицькою церквою, набуваючи значення фантастичної істоти з нейтральним відтінком, про що свідчить фраза «*el vulgo cree»,* тобто відбувається посилання на вірування простих неосвічених людей. Нововведене значення слова можна пояснити новою епохою Романтизму, коли суспільство почало цікавитися своїм культурним спадком, язичницьким походженням, звертатися до фольклору, в той час як церква почала втрачати вплив на формування мислення людей. У виданнях 1884 та 1925 рр.також зникає згадування зв'язку слово *duende* з римськими божествами. У виданнях 1995 та 2001 рр. ми зустрічаємо нейтральне значення (*Espíritu fantástico del que se dice que habita en algunas casas y que travesea, causando en ellas trastorno y estruendo*), яке підкреслює, що це фантастичний дух, який живе в будинках і викликах шум та безлад. Вперше значення наближається до свого первісного язичницького поняття. У цьому виданні немає посилань на те, що неграмотні прості люди вірять в цих духів (як це було у попередніх виданнях, в яких відчувалася класова різниця між прошарками суспільства, і словники були призначені лише для освічених людей). Вперше подається опис цих істот (*Aparece con figura de viejo o de niño en las narraciones tradicionales*).

Звернемося тепер до етимологічних словників, щоб прослідити мотивацію та походження слова *duende*. Так, етимологічний словник В.Г. де Діего зазначає, що *duende (habitante fantasmal)* походить від латинського слова *dŏmĭnus (señor)* [9], який, у свою чергу, еволюціонував у слово *dueño*. Інший відомий словник Ж. Короміноса зазначає, що це скорочена форма від словосполучення *dueño de una casa* [10]. Проте посилання на походження від арабського слова *Duar* ми не знайшли у провідних етимологічних сучасних словниках.

Розглянемо, які значення, окрім головного, розвинуло слово *duende*. Згідно з останнім виданням словника Королівської Академії іспанської мови (2014 р.), друге значення слова (*encanto misterioso e inefable*), розвинуте на основі першого значення, оскільки включає такі семи, як *encanto* та *misterioso*. У попередньому виданні 2001 р. це значення було на четвертій позиції і мало позначку регіоналізму, а саме з регіону Андалузії. Вперше це значення з'явилося у виданні 1956 р. Це значення набуло поширення і вийшло за межі ареалу первинного вжитку. Третє значення, яке розвинуло слово, – це "*retaño*", вид старовинного сукна із золота та срібла. Це значення розвинулося за допомогою метонімії (володар коштовними матеріалами → матеріал) та середньовічної асоціації про те, що *duende* володіли скарбами. Це значення вперше з'являється у словнику 1791 р. видання і знаходиться на другій позиції аж до 2014 р. Отже, це значення поступово відходить на периферію слова. Це можна пояснити неактуальністю значення для розвитку сучасного суспільства, в якому майже не використовується цей вид сукна. Останнє значення, яким володіє слово *duende* нині, – це регіоналізм з Андалузії (*Cardos secos y espinosos que se ponen en las albardillas de las tapias para dificultar e escalo*). Його значення мотивується метафоричним переносом, оскільки цей предмет має схожі функції, що і сама міфологічна істота (заважати дертися на стіну/заважати жити в домі). Це значення з'являється у словнику видання 1925 р.

Однак варто зауважити, що, крім набуття нових значень, слово *duende* також втрачає старі значення. Так, одне значення з позначкою «жаргонізм» було втрачено протягом останнього століття (*ronda, el grupo de gente que ronda*). Останній раз це слово увійшло до видання 1989 р., поступово це слово з другої позиції значень слова спустилося до останнього, а потім зникло. Інші словники додають ще кілька значень, які зникли з часом: *terrorífico personaje, para acallar y amedrentar a los niños cuando lloran o son desobedientes* [11]; *animal doméstico* [12]; *soplón, corchete, ladrón* [13]. Окрім цього, існують окремі регіональні значення, які не увійшли до словника Королівської академії. Наприклад, на території Наварри це слово має значення «*pillo, granuja, una persona alocada, irreflexiva, mote que alican a los de Airbar*» [14]. Слово *duende* також утворило стійкі словосполучення, які вживаються нині як на всій території Іспанії (*andar alguien como un duende, parecer*

un duende [8], *tesoro del duende; duende de la imprenta* [15]), так і в деяких регіонах (*tener un duende en la barriga* [16]), або які зникли з часом (*moneda de duendes, tener alguien duende* [8]). Навіть зареєстроване одне прислів'я, яке вже вийшло з вжитку: "*Quien trata la mercancía y no la entiende, sus dineros se le tornan de duende"* [17]. Також можна зустріти однокореневі слова: *duendecillo* [8] , *duendada* [14].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, слово *duende* є повноцінним словом, яке має своє постійне значення і водночас розвиває нові та втрачає старі. Це пов'язано з потребами суспільства: називати нові явища або забувати старі, неактуальні. В розвинутих значеннях, часто утворених за допомогою метафори та метонімії, присутні такі семи, як «шум, безлад, завада», «загадковість», «скарби». Всі ці семи пов'язані з першим значенням, яке прийшло з часів становлення іберійської міфології. Таким чином, незважаючи на те, що концепт *duende* і слово, що його позначає, існують багато років, вони продовжують бути актуальним. Звичайно, вони не перебувають у центрі лексичного словникового запасу іспанців, але також не відходять на його периферію, про що свідчать його фразеологічні одиниці, похідні слова та розвиток самої семантики слова. Що стосується самого концепту *duende*, він теж розвивався з часом. На його еволюцію впливали різні епохи, історичні події, релігії. Так, *duende* через вплив католицизму перетворилися на другорядних демонів, яких можна було обдурити, вони отримали таку рису характеру, як злість (якою вони не володіли раніше). Вони не вписувалися в релігійні католицькі догми, і лише віра в Бога могла протистояти витівкам цих демонів. У XIX ст., в епоху Романтизму *duende* повертають їхній первинний язичницький образ. Починаючи з цього моменту і до сьогодні, багато письменників використовують цей образ у своїх літературних творах. Отже, перспективою майбутнього дослідження стане відображення міфологічного образу *duende* в іспанській літературі. Водночас ця робота є підґрунтям проведення порівняльної характеристики образів *duende* і *trasgo*.

ЛІТЕРАТУРА:

1. García Quintela M. Mitos hispánicos La edad antigua / M. García Quintela. – Madrid: Akal, 2001. – 64 p.
2. García Quintela M. Mitos hispánicos II. Folklore e ideología desde la Edad Media hasta nuestros días / M. García Quintela. – Madrid: Akal, 2004. – 80 p.
3. Martín Sánchez M. Seres míticos y personajes fantásticos españoles / M. Martín Sánchez. – Madrid: EDAF, 2002. – 608 p.
4. Berrocal M. Los duendes españoles en las leyendas populares / M. Berrocal. Madrid: Imágica Ediciones, S.L., 2007. – 160 p.
5. Canales C. Duendes. Guía de los seres mágicos de España / C. Canales, J. Callejo. – Madrid: EDAF, 1999. – 246 p.
6. Covarrubias M. Nuevo tesoro de la lengua castellana o española / M. Covarrubias. – Madrid: Luis Sánchez, 1611. – 1403 p.
7. Diccionario de Autoridades. – Madrid, 1732 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://web.frl.es/DA.html.
8. Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtlle
9. García de Diego V. Diccionario etimológico español e hispánico / V. García de Diego. – Barcelona: Espasa Calpe, 1985. – 1091 p.
10. Corominas J. Diccionario crítico etimológico de la lengua castellana / J. Corominas. – II Volumen. – Madrid: Gredos, 1976. – 1080 p.
11. Caballero R. Diccionario de modismos de la lengua castellana / R. Caballero. – Madrid: Ateneo, 1942. – 1179 p.
12. Cejador y Frauca J. Vocabulario medieval castellano / J. Cejador y Frauca. – Madrid: Visor, 1990. – 414 p.
13. Chamorro M. Tesoro de villanos : lengua de jacarandina : rufos, mandiles, galloferos, viltrotonas, zurrapas, carcaveras, murcios, floraineros y otras gentes de la carda / M. Chamorro. – Barcelona: Herder, 2002. – 829 p.
14. Iribarren J. Vocabulario navarro / J. Iribarren. – Pamplona: Institucion Príncipe de Viana, 1984. – 564 p.
15. Cantera Ortíz de Urbina J. Diccionario de fraseología española : locuciones, idiotismos, modismos y frases hechas usuales en español : su interpretación / J. Cantera Ortíz de Urbina, P. Gomis Blanco. – Madrid: Abada, 2007. – 429 p.
16. Alcalá Venceslada A. Vocabulario andaluz / A. Alcalá Venceslada. – Jaén: Universidad de Jaén, 1998. – 696 p.
17. Refranero multilingüe. Centro virtual Cervantes [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cvc.cervantes.es/lengua/refranero/Default.aspx.

УДК 811'111

CULTURAL VALUES IN CROSS-CULTURAL COMMUNICATION

Mykhaylenko V.V., Doctor of Philology,
Professor of the Department of Translation and Philology
Ivano-Frankivsk King Danylo Halytskiy University of Law

The paper is focused on the contrastive analysis of cultural values in the ST and the TT and on the ways of their transference. Etymologically the nominations may be common, but different components of the lexical meaning may be actualized due the ethnic, social and cultural features of the speakers. The translators choice of the means is aimed to retain the author's original meaning and make it understandable for the reader of the translation.
Key words: value, cross-cultural, communication, translation, definition.

Метою дослідження є зіставний аналіз культурних цінностей у текстах оригіналу та перекладу і шляхи їх відтворення. Етимологічно дані номінації можуть мати спільний корінь, проте різні компоненти лексичного значення можуть бути актуалізовані завдяки етнічним, соціальним і культурним особливостям героїв. Вибір перекладачем засобів зумовлений необхідністю зберегти первісне значення символів і зробити їх зрозумілими для читача перекладу.
Ключові слова: символ, міжкультурний, спілкування, переклад, визначення.

Михайленко В.В. КУЛЬТУРНЫЕ СИМВОЛЫ В МЕЖКУЛЬТУРНОМ ОБЩЕНИИ

Цель исследования – сопоставительное изучение культурных ценностей в текстах оригинала и перевода и пути их воспроизведения. Этимологически данные номинации могут иметь общий корень, однако различные компоненты лексического значения могут быть актуализированы благодаря этническим, социальным и культурным особенностям героев. Выбор переводчиком средств обусловлен сохранением первоначального значения символов и необходимостью сделать их понятными для читателя перевода.
Ключевые слова: символ, межкультурный, общение, перевод, определение.

Preliminaries. At present most definitions characterize culture as something that is widely shared by members of a social group. And the given formulation is too general to be sufficient – it must be redefined [Stanford Encyclopedia, 2011]. The first highly influential definition is that of E. Tylor who writes that culture is, "that complex whole which includes knowledge, belief, art, law, morals, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society" [14, p. 1] Other definitions often try to choose between the external and internal options in Tylor's definition. On the external side, anthropologists have focused on both artifacts and behaviours. These dimensions are combined in Malinowski's definition: "Culture is a well organized unity divided into two fundamental aspects – a body of artifacts and a system of customs" [8, p. 623]. M. Herskovits points out that: "Culture is the man-made part of the environment" [4, p. 17]. The meaning of the term "culture" has been highly contested, especially within anthropology. Alfred Kroeber critically reviewed concepts and definitions of culture, and compiled a list of 164 different definitions [7, p. XIII–XV]. M. Meade admits that culture "is the total shared, learned behavior of a society or a subgroup" [9, p. 22]. More recently, externally focused definitions of culture have taken a semiotic turn. According to C. Geertz culture is "an historically transmitted pattern of meanings embodied in symbols" [3, p. 89] Culture, according such view, is like a text – something that needs to be interpreted through the investigation of symbols. D. Sperber (1996, 33) describes culture in terms of "widely distributed, lasting mental and public representations inhabiting a given social group" [12, p. 33]. P. Richerson and R. Boyd define culture as "information capable of affecting individuals' behaviour that they acquire from other members of their species through teaching, imitation, and other forms of social transmission" [1, p. 5]. However, Encyclopedia of Language and Linguistics states that despite a century of efforts to define culture adequately, there was no agreement among anthropologists regarding its nature in the early 1990s. We believe that in our permanently changing world and when most people are on the move [2, p. 129] linguists, translators, sociologists, and ethnographers must specify common and distinctive features of cross-cultural communication to make it successful for people's understanding.

State of the art. Linguistics of XX cent. was born out of anthropology, and anthropological studies of language built on the efforts

of European missionaries to understand the languages of human societies that had been isolated from European contact [see "ethnolinguistics": 10, p. 171]. Within this context, the study of language principally involved radical translation – attempting to translate the vocabulary of another language when there is no bilingual interpreter to tell you what words mean. Anthropologists observing this practice, such as Franz Boas, were struck by how different the world's languages can be, and they began to wonder whether these differences pointed toward differences in how cultural groups understand the world [13, p. 171–184; see also ethnography of communication: 10, p. 171]. There are two kinds of value which can be discerned in linguistic diversity debates: (1) language as a means of communication, (2) language as cultural heritage.

In this article we will examine cultural values characterizing Kyle, an associate, in the ST and the ways of their transference into the TT. We will explore the origin of nominations, their functional semantics and shifts of the components in the lexical meaning in the ST and TT. We share Hofstede's opinion that culture is the collective programming of the mind which distinguishes the members of one group or category of people from another" [6]. But as values are hard to observe directly, we have perused many publications on the issue and can present the cultural values of Americans which may be employed as a matrix to describe a personality (here a young roorkie, the main character of the novel "The Associate" by J. Grisham). G. Hofstede stresses that although certain aspects of culture are physically visible, their meaning is invisible: their cultural meaning lies precisely and only in the way these practices are interpreted by the insiders [6].

Data Investigation. Culture is the non-biological or social aspects of human life; basically anything that is learned by humans is part of culture. Culture is more than the object or behavior. Culture also includes norms, values, beliefs, or expressive symbols. Cultural aspects of everyday life are often difficult for people of dominant cultures to discern because their practices, traditions, values, and understandings are taken for granted as the norm. In the US, middle-class Americans are typically so unaware of their own culture – they believe that American culture is a melting pot of other cultures [11, p. 63–64]. We have retrieved a set of cultural values characteristic of young Americans (*yupie* "Young Urban Professional Person") and intend to check their role in depicting the protagonist of the referred novel. As the end-goal of our investigation is twofold then the other objective is to define the ways of the American cultural value transference into Russian. Consequently, we require to use corpus, etymological [10, p. 171–172], definitional, componential [10, p. 113], and contrastive [10, p. 127–128] types of analysis.

English "equality":

Etymology: late 14c., "evenness, smoothness, uniformity"; c. 1400, in reference to amount or number, from Old French *equalité* "equality, parity" (Modern French *égalité*, which form dates from 17c.), came from Latin *aequalitatem* (nominative *aequalitas*) "equality, similarity, likeness" (also sometimes with reference to civil rights). In early 15c. "state of being equal" then some decades later "of privileges, rights", etc., in English from 1520s. Definition: (1) the state or quality of being equal; (2) maths. a statement, usually an equation, that one thing equals another [Heritage].

Russian «равенство»:

Etymology: from adjective *равный* ← OSlav *равьнъ* *borrowed from Church Slav *ровный*. Definition: (1) одинаковость, полное сходство (2) social (3) math. соотношение между взаимозаменяемыми величинами [Kuznetsov's Dictionary].

1.*The great man was rising from a large conference table at the far end of his office <…>Kyle sat next to Doug Peckham. Quick introductions were made. There were nine others present, excluding Mr. Rush and Mr. Peckham* (Ch. 30). «Легендарный буканьер сидел во главе стола для совещаний<…>Команда корабля была уже в сборе. Кайл опустился на стул рядом с Дугласом Пекхэмом. Мистер Раш лаконичной фразой представил его присутствующим. Не считая самого Уилсона и Дуга Пекхэма, здесь собралось девять человек».

2. "*I want all of this recorded," Kyle said. Wright glanced over his shoulder at the camera and said, "No problem".* «Я бы хотел, чтобы вся наша беседа была записана, – решительно сказал Кайл» (Ch. 3).

The concept of "equality" for Americans implies that they are born equal and it depends on them to gain their goal to feel equal in their group. In Russian the concept rather reveals a component of "similarity or sameness", additionally the "senior → junior" pragmatic relationship dominates in the community.

English "individuality":

Etymology: 1610s, "the aggregate of one's idiosyncrasies", from *individual* + *-ity*, or from Medieval Latin *individualitas* "condition of existing as an individual" is from 1650s. Defintion: (1a) the aggregate of qualities and charac-

teristics that distinguish one person or thing from others; character: choices that were intended to express his individuality; (1.b) An individual or distinguishing feature; (2) the quality or state of being individual; singularity; (3) a single, distinct entity. The condition of being one: singleness; singularity; oneness; unity [Heritage].

Russian «индивидуальность»:

Etymology: from Lat. *individuum* – «неделимое, особь» – «совокупность характерных особенностей и свойств, отличающих одного индивида от другого»; Definition: (1) совокупность характерных своеобразных черт, отличающих какого-л. человека от другого; 2) отдельная личность, индивидуум [Kuznetsov's Dictionary].

3. *Counsel to more Fortune 500 companies than any other firm in the history of American law.* «[Две тысячи сто адвокатов и советников юстиции] – крупнейшая в мире юридическая фирма, консультант доброй половины компаний, перечисленных в знаменитом журнале «Форчун» (Ch. 7).

4. *Tomorrow [my father] and I will draw up a partnership agreement -- McAvoy & McAvoy, Attorneys-at-Law --and I'll make partner faster than any graduate in the history of the Yale Law School.* «Завтра мы – я и мой родитель – подпишем деловое соглашение. Адвокатская контора будет называться «Макэвой энд Макэвой». Я стану полноправным партнером быстрее, чем самый блестящий выпускник юридической школы Йельского университета» (Ch. 42).

5. *I'm twenty-five years old, stumbling but not falling, and I'll do just fine on my own.* «Мне двадцать пять лет, временами я спотыкаюсь, однако падение в мои расчеты не входит. Надеюсь справиться сам» (Ch. 42).

While Europeans focus more on group welfare, Americans tend to pay more attention to their own welfare. This is also a result of individualistic philosophy. The referred term has a common origin for English and Russian, but the component of *individualism* prevails in American English, while in Russian it must be *individuum.* No matter how hard the administration tries to create a family spirit the employees remain individuals – if there is a better proposal they will leave the company without any hesitation. Kyle wants to be independent and to blaze his trail on his own. The personal pronoun (1-st p. sg.) shows his own decision.

English "work hard, play hard [toil]":

Etymology: *hard work*, c. 1300, *originally turmoil, contention, dispute*, from Anglo-French *toil* (13 c.), from *toiler* "agitate, stir up, entangle, writhe about", from Old French *toeillier* "drag about, make dirty" (12 c.); from PIE **tud*-, variant of **(s)teu*- "to push, stroke, knock, beat" (see: obtuse). Sense of "hard work, labor" (1590s) is from the related verb. Definition: (1a) exhausting labour or effort: (1b) archaic. strife; contention [Heritage]. The meaning of the component *labour* is amplified by the adjective exhausting.

Russian «труд»:

Etymology: I-E *treud* «мять, жать, давить, щемить»; Com.Slav *trudъ*, *trudit* «тяжелая ноша, печаль»; Old Rus *трудъ* «работа, трудность, забота, горе, беспокойство, страдание, скорбь, болезнь»; Rus. *труд* from XI c. Definition: (1) целесообразная деятельность человека, направленная на создание с помощью орудий производства материальных и духовных ценностей, умственный, физический труд; тяжёлый, напряжённый; каторжный, непосильный [Kuznetsov's Dictionary]. The component *каторжный* more adequately reflects the type work at the company.

6. *You have too much potential in the real world. This is your future.* «Твой потенциал гораздо выше, перед тобой блестящее будущее» (Ch. 7).

7. *Ten percent of his freshman class would survive, claw their way to the top, and be awarded with a partnership after seven or eight years.* «Выживут процентов десять, единицы взберутся на самый верх – чтобы спустя семь или восемь лет войти в вожделенный круг партнеров» (Ch. 7).

8. The "retreat" was designed to break the ice and make the recruits happy they'd come on board. «Выезд «на природу» должен был помочь новичкам освоиться в дружном коллективе и в полной мере ощутить счастье, подаренное судьбой» (Ch. 15).

English 'the sky is the limit (= horizon of the career)':

Etymology (horizon, n.): late 14 c., *orisoun*, from Old French *orizon* (14c., Modern French *horizon*), earlier orizonte (13c.), from Latin horizontem (nominative *horizon*), from Greek *horizon* (kyklos) "bounding (circle)", from *horizein* "bound, limit, divide, separate", from *horos* "boundary, landmark, marking stones". The h- was restored in English 17c. in imitation of Latin. Definition: (1) the apparent intersection of the earth and sky as seen by an observer; also called apparent horizon; (2) astronomy: (2a) the sensible horizon (2b) the celestial horizon; (c) the limit of the theoretically possible universe; (3) the range of one's

knowledge, experience, or interest, etc [Heritage]. Here is the lexeme *horison* actualizes the component *goal.*

Russian «горизонт (карьеры)»:

Etymology: греч. *horízōn* (*horízontos*) – «ограничивающий» cf: Latin *horizont* «горизонт», «небосклон». Borrowed into Russian in the second half of 17 c.

Definition: (1) видимая граница (линия кажущегося соприкосновения) неба с земной или водной поверхностью; (2) круг знаний, идей, интересов; (3) обычно мн.: горизонты; круг будущих действий, etc. [Kuznetsov's Dictionary].

9. *Except for the usual adolescent dreams of playing professional sports, Kyle always knew he would be a lawyer.* «Если не говорить об обычных для каждого юноши мечтаниях о карьере профессионального спортсмена, Кайл очень давно решил для себя, что станет юристом» (Ch. 8).

10. *The legal services gig is a waste of time. I'll end up on Wall Street eventually, so why not get the career started?* «Юридическая деятельность pro bono видится мне бессмысленной тратой времени. Я в любом случае окажусь на Уолл-стрит, так почему не сразу?» (Ch. 8).

11. *He was there to do one thing – bill. If he kept up the pace and managed only fifty hours a week, he would hit twenty-five hundred for the year, a high number for a first-year and one that would catch the attention of the higher-ups.* «От него фирма требовала пока лишь одного: аккуратно вести счета. Если, не особенно перетруждаясь, закрывать счетами хотя бы пятьдесят часов в неделю, за год их общая цифра составит две тысячи пятьсот. Для новобранца это совсем неплохо, такой показатель не может не привлечь внимания руководства» (Ch. 17).

The component *the range of one's knowledge, experience, or interest* is the dominant one in the English and Russian *horizon*/*горизонт*.

English "freedom":

Etymology: Old English *freedom* "power of self-determination, state of free will; emancipation from slavery, deliverance"; see: *free* (adj.) + *-dom*. Meaning "exemption from arbitrary or despotic control, civil liberty" is from late 14c. Meaning "possession of particular privileges" is from 1570s.

Definition: (1) the condition of being free of restraints; (2) liberty of the person from slavery, detention, or oppression; (3a) political independence [Heritage]. Lexemes *freedom* and liberty *actualize* the component *democracy.*

Russian «свобода»:

Etymology: I-E *se-*, *sue-* «свой, себя»; Com. Slav. *svoboda* → Old Slav. *свобода* → Rus. *свобода*. Borrowed from Old Slav., cf.: Church Slav. *свобьство* «принадлежность своим, общность, личность». The concept of *свобода* originally meant "belonging to a community, a tribe". Definition: отсутствие политического и экономического гнёта, отсутствие стеснений, ограничений в общественно-политической жизни общества [Kuznetsov's Dictionary].

12. *I'll figure it out, and I'll do so without any involvement on your part.* «Найду что-нибудь и, будьте уверены, без вашего трогательного участия» (Ch. 7).

13. *The decision has been made. The FBI cannot force me into witness protection, and so I hereby officially, and respectfully, say no.* «Все. Решение принято. ФБР не в состоянии навязать мне участие в программе. Позвольте официально и с глубочайшим уважением заявить вам, джентльмены: нет» (Ch. 42).

English "mobility":

Etymology: early 15c., "capacity for motion", from Old French *mobilité* "changeableness, inconsistency, fickleness", from Latin *mobilitatem* (nominative *mobilitas*) "activity, speed", figuratively "changeableness" from *mobilis* (see: *mobile*, adj.); socio-economic sense is from 1900. Definition: (1) the quality or state of being mobile; (2) the movement of people, as from one social group, class, or level to another [Heritage].

Russian «переезд [переход]»:

Definition: (1) переезжать; (2) место, где можно переехать через что-л. 3. перегон [Kuznetsov's Dictionary].

14. *At the New Haven train station, Kyle boarded the 7:22 for Grand Central*. «Ступив утром на перрон, Макэвой сел в поезд, который в 7.22 отправлялся до Центрального вокзала Нью-Йорка» (Ch. 7).

15. *After a month in the city, Kyle savored the fresh air and open spaces.(rafting).* «После месяца, проведенного в душном мегаполисе, Кайл восторженно вдыхал свежий воздух и удивлялся бесконечности мира» (Ch. 13).

16. *I'll work tomorrow, leave the office around five, take the train to Philly, rent a car, and drive to York.* «Завтра хочу уйти с работы около пяти, сесть в поезд и добраться до Филадельфии. Там возьму напрокат машину, поеду в Йорк» (Ch. 32).

English "competition":

Etymology: c. 1600, "action of competing", from Latin *competitionem* (nominative *competitio*) "agreement, rivalry", noun of action from

past participle stem of *competere* (see *compete*). Meaning "a contest for something" is from 1610s. Sense of "rivalry in the marketplace" attested from 1793; that of "entity or entities with which one competes" is from 1961, especially in business. Definition: (1) the act of competing, as for profit or a prize; rivalry; (2) test of skill or ability; a contest. [Heritage]. The first component must be the dominant one.

Russian «конкуренция [соревнование]»:

Etymology: came from Latin *concurrentia* «столкновение, сбегание», later on from *concurrere* «сбегаться, сходиться; совпадать», see: *cum* (*com-, con-, cor-*) «с, вместе» + currere «бегать, бежать», came from East-Slav. and German *Konkurrenz.* Definition: 1. Соперничество на каком-л. поприще, борьба за достижение лучших результатов [Kuznetsov's Dictionary].

17. *Ten percent of his freshman class would survive, claw their way to the top, and be awarded with a partnership after seven or eight years.* «Выживут процентов десять, единицы взберутся на самый верх – чтобы спустя семь или восемь лет войти в вожделенный круг партнеров» (Ch. 7).

18 .*The work had become so awful that the trend was for firms to market themselves as "quality of life" firms.* «Борясь с конкурентами, юридические фирмы подавали себя как «острова райской жизни» (Ch. 7).

19. *A divide occurs at Yale Law, as it does at all prestigious schools. Many of those so enamored with righteous dreams of aiding the downtrodden suddenly switch gears and begin dreaming of making it to the major leagues of American law*"<…>(расслоение происходит) как в Йеле, так и в других престижных юридических школах. «Многие бывшие адепты беззаветного служения интересам маленького человека резко переключают скорость и погружаются в мечты о партнерстве в солидной фирме» (Ch. 8).

English "efficiency [success]":

Etymology: 1590s, "power to accomplish something", from Latin *efficientia* "efficient power; efficiency; influence" (from *efficientem*; see *efficient*) + *-cy*. Attested from 1952. Definition: (1a) the quality or property of being efficient; (1b) the degree to which this quality is exercised; (2a) the ratio of the effective or useful output to the total input in any system; (2b) the ratio of the energy delivered by a machine to the energy supplied for its operation. The component 'successful' can be actualized in the given contexts.

Russian «эффективность»:

Etymology: from Latin *efficientia* «соотношение между достигнутым результатом и использованными ресурсами. Definition: результативность, определяемая как отношение результата к затратам, обусловившим его получение успешности» [Kuznetsov's Dictionary]. The component «успешность» is more adequate to the English "successful".

20. *Come on, Kyle, editor in chief of the Yale Law Journal. We'll be happy to cut you some slack. Our recruiting has gone very well. You're joining the best freshman class in years.* «Не забывай, Кайл: редактор юридического вестника заслуживает особого отношения. Мы с радостью пойдем тебе навстречу. Новички, что вольются осенью в дружное семейство «Скалли энд Першинг», – лучшие из лучших» (Ch. 7).

21. *Two first-year associates were being added, Kyle and a mysterious young man from Penn named Atwater.* «<…>должны были теперь подключиться два новых сотрудника – Кайл и некто Этуотер, загадочный молодой человек, выпускник Пенсильванского университета» (Ch. 30).

Despite the common origin of the English and Russian lexeme the component *succeeding in making one's career* is actualized by the lexeme *efficiency* in the American community, when the component of *rising productivitity* of the company prevails in the Russian community.

Findings and perspectives. We have explored the origin of nominations of the cultural values, their semantics and shifts of the components in the lexical meaning in the ST and TT. As values are hard to observe directly, we have perused many publications on the issue; undertaken a deep corpus analysis and a subtle s investigation of semantics in the dictionary entry, in the distribution, in the author's discourse, and the ST and TT that brought about a set of the cultural values of Americans employed as a matrix to describe a personality and formulated English: Russian correspondences for the translator.

REFERENCES:

1. Boyd R., Richerson P. The Origin and Evolution of Cultures / R. Boyd, P. Richerson. –Oxford: OUP, 2005. – 456 p.
2. Gardenswartz L/, Rowe A. Cross-Cultural Awareness / L. Gardenswartz, A. Rowe // HRMagazine. – 2001. – Vol. 46. – No. 3. – P. 139.
3. Geertz C. The Interpretation of Cultures / C. Geertz. – New York: Basic Books, 1973. – 480 p.
4. Herskovits M., Cultural Anthropology / M. Herskovits. – N. Y., 1948. –364 p.
5. Jandt F. Introduction to Intercultural Communication / F. Jandt. – London: Sage, 2015/ – 389 p.

6. Hofstede G. Culture's Consequences / G. Hofstede. –London: SAGE, 2001. – 596 p.
7. Kroeber A. Anthropology Today / A. Kroeber. – Chicago: Univ. of Chicago Press, 1953. – PP. XIII–XV.
8. Malinowski B. Culture // Encyclopedia of Social Sciences. – Vol. 4. – London, The Macmillan Company, 1931. – PP. 621–646.
9. Meade M. (ed.) Cultural Patterns and Technical Change / Meade M. – Paris: UNESCO, 1953.
10. Mykhaylenko V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies: English-Ukrainian / V. Mykhaylenko. – Ivano-Frankivsk: Ivano-Frankivsk King Danylo Galytskiy University of Law, 2015. – 527 p.
11. Seymour M. American Exceptionalism: A Double-Edged Sword / M. Seymour. – New York: W.W. Norton, 1996. – PP. 63–64.
12. Sperber D. Explaining Culture: A Naturalistic Approach / D. Sperber. – New York: Wiley, 1996. – 184 p.
13. Toscano M. What Kind of Values Do Languages Have? Means of Communication and Cultural Heritage / M. Toscano // Kari Palonen, Hubertus Buchstein (eds.). Redescriptions: Yearbook of Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory. – LIT Verlag Münster, 2011. – PP. 171–186.
14. Tylor E. Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom / E. Tylor. – London: J. Murray, 1871. – 426 p.

УДК 811.111'373.46:33]'371:070.432

ПРАГМАСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОЇ ПРЕСИ

Снєда Ю.С., аспірант кафедри іноземних мов для природничих факультетів,
асистент кафедри англійської філології
Львівський національний університет імені Івана Франка

Статтю присвячено аналізу провідних прагмасемантичних особливостей економічної лексики в текстах англомовних газет. Подано визначення професійної термінології та економічної лексики, досліджено поєднання загальновживаної лексики з фаховою економічною термінологією в англомовних газетних статтях.
Ключові слова: професійні терміни, економічна лексика, денотат, конотат, синтаксична конструкція.

Статья посвящена анализу ведущих прагмасемантических особенностей экономической лексики в текстах англоязычных газет. Даны определения профессиональной терминологии и экономической лексики. Исследовано сочетание общеупотребительной лексики с профессиональной экономической терминологией в англоязычных газетных статьях.
Ключевые слова: профессиональные термины, экономическая лексика, денотат, конотат, синтаксическая конструкция, лексическая конструкция.

Snieda Yu.S. PRAGMATIC SEMANTIC FEATURES OF ECONOMIC LEXICS IN ENGLISH MASS MEDIA ARTICLES
The article is devoted to the analysis of the leading pragmatic semantic features of the economic vocabulary in the texts of English-language newspapers. The definition of professional terminology and economic vocabulary is given. The combination of commonly used vocabulary with professional economic terminology in English-language newspaper articles is explored.
Key words: professional terms, economic terms, economic lexics, denotation, connotation.

Постановка проблеми. Політичні та економічні зміни є невпинними процесами у сучасному житті. Швидкісний темп економічного та технічного прогресу суттєво впливає на світову економіку, змінюючи стандарти, впроваджуючи нові етапи розвитку і забезпечуючи інформативну та фактичну базу для засобів масової інформації (далі – ЗМІ), що у XXI ст. набули нових форм, зокрема таких як інтернет-видання. Вплив засобів масової інформації на громадську свідомість дуже великий. Здатність швидко охоплювати найширші аудиторії дає їм змогу формувати суспільну думку, визначати суспільні цінності, і саме тому мова засобів масової інформації – важлива й актуальна проблема сучасних досліджень. Мова преси є безмежним спектром матеріалу для філологічних досліджень, оскільки містить загальновживану та професійну лексику. Виникнення неологізмів, їх етимологія та функціонування у ЗМІ є суттєвими науковими питаннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У другій половині XX ст. спостерігається прогресивний науковий, технічний, а відтак і професійний розвиток, що зумовив тенденцію до вивчення терміносистем. Дослідники розмежовують поняття «термін» і «слово», акцентуючи на різниці між загальновживаною лексикою та термінологією. Наприклад, Ю.Д. Апресян розмежовує лексику і термінологію суспільно-політичного змісту: «У разі, коли одне і те саме слово має строго термінологічне та нетермінологічне вживання, доцільно виділяти у нього два різні значення» [1, с. 63]. У практиці лексикологічних досліджень переважає саме розмежувальний підхід до термінології та загальновживаної лексики. Терміни як лексичні одиниці є елементом словникового складу мови, отже, їх дослідження відбивають те, що характерне для всієї лексики: етимологію, еволюцію, використання.

Багато провідних науковців досліджували проблеми фахової лексики, спеціальні терміни та терміносистеми професійної мови (Ю.Д. Апресян [1], В.Д. Бялик [2], Р.І. Дудок [3], А.А. Котелова [4], Т.Й. Лещук [5], Н.Г. Наумова [6], Т.І. Панько [7], А.А. Реформатський [8]). Саме ознайомлення з окремими працями дозволяє зрозуміти принципи виокремлення спеціальних термінів, які закріплені за певними науковими дисциплінами, галузями виробництва і техніки. Термінологічна лексика – інформативна, тому у професійних сферах терміни незамінні, оскільки вони дозволяють чітко та точно сформулювати думку.

Український мовознавець Т.Й. Лещук у своїх працях стверджує: «Між загальновживаними

словами і термінами не варто створювати штучного бар'єра, який може утруднити розуміння процесів термінотворення» [5, с. 60]. Враховуючи певні особливості, якими характеризуються терміни, потрібно їх розглядати стосовно загальних слів у співставленні, а не у протиставленні [5, с. 61]. Огляд окремих праць із фахової лексики дозволяє зробити висновок, що професійні терміни перебувають у постійному співвідношенні та у зв'язку із загальновживаними словами і таким чином збагачують мову.

Постановка завдання. У статті спробуємо розглянути економічну лексику в текстах ЗМІ як професійну, навести її приклади зі статей різних англомовних періодичних видань, розглянути семантичні особливості окремих лексичних одиниць та визначити особливості економічної лексики в англомовних статтях засобів масової інформації, висвітлити комунікативні та інформативні функції загальновживаної та професійної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вживання термінологічної та професійної лексики соціально обмежене, оскільки така лексика використовується людьми однієї професії, які працюють в одній галузі науки або техніки. У загальному розумінні терміни – це слова, словосполучення, якими називають спеціальні поняття, процеси сфери політики, виробництва, науки, мистецтва, медицини і т. д. Кожен окремий професійний термін має дефініцію, надаючи предмету, процесу чи поняттю чітку характеристику; кожна галузь знань оперує своїми специфічними термінами, утворюючи терміносистему цієї сфери. Економічна лексика є мовою спеціалістів сфери економіки (макроекономіки, мікроекономіки, міжнародної економіки, банківської системи, фінансування, системи управління, маркетингу, системи оподаткування тощо), тобто належить до розділу «професійна лексика», що першочергово відрізняється від загальновживаної лексики частотністю використання у ній професійних термінів.

Вирішення ключових проблем дослідження економічної лексики залежить від того, які структурно-семантичні одиниці входять до її складу. Щоб відповісти на це питання, спробуємо дати власне визначення економічної лексики: лексика економічної сфери – це та частина словника, до якої входять назви предметів, понять, явищ, процесів суспільно-економічного життя, поєднаних із відповідними науками, професіями, розділами, галузями, такими як менеджмент, маркетинг, фінанси, інформаційні технології, виробництво, страхування, оподаткування, статистика тощо. Центральною зоною функціонування одиниць економічної лексики, власне економічних термінів є спеціальна професійна комунікація фахівців у письмовій та усній формі. Однак ми зосереджуємо свою увагу на економічній лексиці в англомовних засобах масової інформації, а саме у газетах «The Guardian», «The New York Times», «The Financial Times», «The Economist», опублікованих у 2016–2017 рр. Усі перелічені видання є національними та періодичними, а також доступними в Інтернеті, віртуальні публікації яких розділені на тематичні колонки, що спрощує візуальне сприйняття досліджуваного матеріалу. Відслідковування публікацій не тільки економічного спрямування, але й суспільного та політичного характеру дозволяє ствердити, що частотність використання економічної лексики вища у колонках різних сфер галузі економіки (світова економіка, банківські рейтинги, ринки цінних паперів, управління персоналом тощо), ніж у загальних оглядових статтях (освіта, наука, спорт, мистецтво, навколишнє середовище і т. д), що є цілком закономірним.

Характерною рисою публікацій економічного спрямування є утворені словосполучення, де іменник трактується як економічний термін, а у поєднанні із прикметником становить словосполучення, і відноситься до загальновживаної лексики саме внаслідок описової функції прикметника. Наприклад, лексичні одиниці *market, economy, outcome* є однослівними економічними термінами, коли існують самостійно. У статтях зазначених вище газет зустрічаємо такі випадки: *flagging market* (*мерехтливий*, *мінливий, хиткий* ринок), *battered economy* (*розтріпана*, *знищена* економіка)*, tangible outcome* (*відчутний, реальний* вихід продукції). Отже, у поєднанні із такими прикметниками ці лексичні одиниці не можуть трактуватись як економічні терміни, оскільки у них присутня експресія, метафоричність, а термінам такі особливості не притаманні. Такі новоутворені словосполучення мають структуру A (adjective)+N (noun).

Детальніше проаналізуємо прикметник *tangible*. У словнику економічних термінів знаходимо і професійні терміни із цим прикметником: *tangible assets* (реальні активи), *tangible property* (матеріальне майно), *tangible goods* (реальні блага). Власне вони є суто фаховими економічними термінами, спеціальними словами професійної мови.

Цікавою для лінгвістичного дослідження є лексична одиниця *margin*. У словнику

загальної лексики знаходимо кілька перших номінативних значень: край, грань, смуга. Дериватив *marginal* є прикметником (граничний, маргінальний, крайовий, проміжний). У поєднанні з іменниками він утворює економічні терміни *marginal amount, marginal cost, marginal pricing*, які дуже часто зустрічаються у статтях. Варто звернути увагу і на складений іменник із цією лексемою: *record margin* (compound noun), де *margin* набуває нового значення і згідно з контекстом синтаксичної конструкції, взятої зі статті однієї з англомовних газет (*The decline has got record margin in comparison with the previous year*), перекладається як «рекордний, нечуваний, шалений відрив, тобто спад».

Фахову економічну лексику у статтях представляють як однослівні, двослівні, так і трислівні терміни, наприклад, однослівні терміни, що стали словами щоденного вжитку: *money, costs, pricing, scales, employment, perks*; двослівні: *real estate* (нерухомість), *material impact* (фізичний вплив), *temporary hiring* (тимчасове працевлаштування), *production pace* (темп виробництва), *flexible resource* (гнучкий ресурс), *money laundering* (відмивання грошей); трислівні: *national living wage* (прожитковий мінімум у країні), *self-reported wellbeing* (особисте благополуччя), *offshore tax regimes* (офшорні системи оподаткування) і т. д.

Детальніше проаналізуємо останній із зазначених трислівний термін. Гучний скандал навколо офшорних компаній спричинив шалену кількість публікацій: журналісти досліджували причини, наслідки та всі можливі аспекти цього скандалу, а економічний термін *offshore tax regimes* став настільки популярним, що поступово перейшов у рейтинг загальновживаної лексики. Однак *offshore* – це термін зі значенням «офшорна зона», а *tax regime* – «система оподаткування». Цей приклад показує, наскільки невидимою може бути межа між терміном та нетерміном.

Аналогічна ситуація із двослівним терміном *retirement age*: ця лексема є досить популяризованою і часто використовуваною, хоча насправді це суто економічний термін, що належить до спеціальних фахових слів галузі *HR* (*Human Resources*) – система управління людьми.

Аналізуючи інший приклад із тексту газети «The Guardian» (*Twelve national leaders are among 143 politicians, their families and close associates from around the world known to have been using offshore tax havens*), першочергово звертаємось за тлумаченням лексичної одиниці *havens*. Семантичне поле цього слова є досить широким, однак його денотат – це «небеса», «небесне царство». У контексті наведеної синтаксичної конструкції метафоричне забарвлення слова *havens* надає особливого значення цьому словосполученню, оскільки читач сприймає і розуміє *offshore tax havens* як «податковий рай».

У газеті «The New York Times» публікація від 11 квітня 2016 р. містить речення із трислівним економічним терміном, що привертає увагу аудиторії: *Ukraine's morass of financial problems required a $40 billion international bailout package*. Лексична одиниця *bailout*, що перекладається як іменник «порятунок» та як дієслово «виручити з біди», у поєднанні з іменником *package* набуває описової функції, а відтак може трактуватись як прикметник «рятівний». Отже, *international bailout package* розуміємо як «міжнародний пакет термінових (рятівних) виплат», або ж «міжнародний рятівний пакет виплат».

Ще одне слово у наведеному прикладі потребує уваги. *Morass (n)* у словнику загальної лексики трактується як «трясовиння, болото», однак у комбінації з економічним терміном *financial problems* набуває метафоричного значення – «безвихідь фінансових проблем». Саме у цьому випадку прослідковуємо прагматичний аспект функціонування економічної лексики у текстах газет.

У статті газети «The Guardian», що описує банківські рейтинги, виділяємо таке речення: *Central Bank of England leapfrogs other banks*. Перше значення дієслова *leapfrog (v)* – «перескочити» у значенні «випередити», однак у іншому словосполученні, взятому зі статті про кредитування, *leap frog financing* – це трислівний економічний термін, що трактується як «фінансування шляхом погашення і відновлення кредиту». Саме у такому словосполученні вбачаємо інше семантичне значення слова *leapfrog* – «ухилятися; обходити (перешкоду); діяти в обхід». Цими прикладами доводиться зв'язок загальної лексики і професійної фахової лексики, вплив однієї на іншу, що веде до виникнення економічного терміна.

Окрім економічних термінів, економічна лексика також містить певні професійні жаргонізми. Жаргон, або жарґон (фр. *jargon* – «незрозуміла мова»; «безглу́здя»; «ґелґота́ння»; від гало.-ром. *gargone* – «базікання») – соціолект (один із різновидів соціальних діалектів), який відрізняється від літературної мови використанням специфічної, експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального

вжитку, а також фразеології, інколи з особливостями вимови. Жаргон виникає серед груп носіїв мови, об'єднаних спільністю професійних інтересів (медиків, комп'ютерників, викладачів, економістів тощо), однаковими захопленнями (жаргон мисливців, філателістів, рибалок), тривалим перебуванням у певному середовищі (військова служба, навчання). Жаргонізмами називають слова, що є нормативними в певному соціальному середовищі чи групі людей, і саме тому жаргонізми часто називають соціальними діалектизмами. Жаргонізми мають еквівалентність або тлумачення у літературній мові. Професійні жаргонізми переважно використовуються спеціалістами однієї професії, іноді залучаються у лексику звичних пересічних людей, котрі не є працівниками певної професійної галузі. Наприклад, *bear market* (біржовий ринок), на якому спостерігається тенденція до зниження курсів (акцій), пониження фондової кон'юнктури, та *bull market* (біржовий ринок), на якому спостерігається тенденція до підвищення курсів (акцій) та фондової кон'юнктури, будуть зрозумілі лише фахівцям сфери ринку цінних паперів та облігацій. Часто професійні жаргонізми переходять у розряд сленгів, оскільки комунікативна взаємодія між спеціалістами сфери та непрацівниками (тобто не задіяними у виробничі чи ментальні процеси) є неминуча, адже люди спілкуються у різних життєвих ситуаціях та на різні теми. Професійні жаргонізми, проникаючи у мову, поступово набувають характеристик сленгів та частково формують загальновживану лексику, як, наприклад, слово *ends*, яке в американській англійській, за даними Словника сучасного сленгу, має значення «гроші» [9, с. 152].

Іншою характерною ознакою спеціальної фахової лексики в англомовних статтях засобів масової інформації є наявність акронімів. Акро́нім (від гр. *ἄκρος* – «*найвищий, крайній*» та *ὁ ὄνυμος*, *τό ὄνομα*, *ὄνυμα*, ще *οὔνομα* – «*ім'я*») – абревіатура, що складається з початкових літер слів твірного словосполучення, наприклад: *ONS* (*Office for National Statistics*), *TSA* (*Total Service Area*), *UNHCR* (*United Nations High Commissioner for Refugees*), *HUAC* (*House UN-American Activities Committee*) та ін.

Висновки із проведеного дослідження. Англомовна медіасфера надає широкі можливості для вивчення сучасної англійської мови, її стилістично забарвленої лексики, особливостей публіцистичного стилю та лексичного насичення текстів періодичних публікацій. Засоби масової інформації англійською мовою особливо цінні для лінгвістів, оскільки вони дозволяють побачити взаємозв'язок загальновживаної та професійної лексики, або ж, навпаки, вказують на чітке розмежування фахових і нефахових слів. Як показало викладене у цій статті дослідження, економічна лексика у текстах англомовних газет характеризується наявністю фахових термінів (однослівних, двослівних та трислівних), спеціальних слів, професійних жаргонізмів, сленгів та акронімів, поєднанням загальновживаної та професійної лексики. Прогнозовані детальніші дослідження економічної лексики в англомовних засобах масової інформації, а саме таких періодичних виданнях, як «The Guardian», «The New York Times», «The Financial Times», «The Economist», нададуть можливість простежити етимологію економічних термінів та з'ясувати способи їх проникнення у загальновживану лексику, визначити їх характерні структурні моделі та дослідити семантичні характеристики, прослідкувати їх прагматику в межах синтаксичних конструкцій та у контекстах різних медіажанрів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Апресян Ю.Д. Термины и нетермины с семантической точки зрения / Ю.Д. Апресян // Тезисы докладов на совещании, посвященном проблеме определения терминов в словарях. – М., 1974. – С. 63.
2. Бялик В.Д. Лексичний квантор в англомовному публіцистичному дискурсі : автореф. дис. … докт. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В.Д. Бялик. – К., 2013. – 23 с.
3. Дудок Р.І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках : [монографія] / Р.І. Дудок. – Л. : ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 358 с.
4. Котелова Н.З. Семантическая характеристика терминов в словарях / Н.З. Котелова // Проблематика определения терминов в словарях разных типов. – Ленинград : Наука, 1976. – С. 38–47.
5. Лещук Т.Й. Словництво і науково-технічний поступ (на основі німецько-українських лексичних порівнянь) / Т.Й. Лещук. – Л. : Просвіта, 1994. – Кн. 4 : Проблема фахової лексики. – 1994. – 220 с.
6. Наумова Н.Г. Терминология деловой сферы общения / Н.Г. Наумова // Вісник Запорізького державного університету. – 2000. – № 1. – С. 128–130.
7. Панько Т.И. Соотношение интернационального и национального в общественно-политической терминологии восточнославянских языков / Т.И. Панько. – Л., 1984. – 178 с.
8. Реформатский А.А. Что такое термин и терминология / А.А. Реформатский // Вопросы терминологии : матер. Всесоюзного терминологического совещания. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – С. 39.
9. Dictionary of Contemporary Slang / T. Thorn. – 3rd ed. – London : A&C Black, 2009. – 495 p.

УДК 81'42:811.161.2

НАСИЛЬСТВО ТА ЖОРСТОКІСТЬ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТА БРИТАНСЬКИХ СТАТЕЙ)

Шурма С.Г., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті проведено межу між категоріями насильства та жорстокості. Основну увагу зосереджено на мовленнєвих елементах, які є структурними складниками насилля та жорстокості засобів масової інформації та насилля і жорстокості у засобах масової інформації. Визначено основні суб'єкти й об'єкти жорстокого та насильницького дискурсу та описано мовленнєві стратегії, які його характеризують.
Ключові слова: жорстокість, насильство, ЗМІ, дискурс, мовленнєва агресія.

В статье проведена граница между категориями насилия и жестокости. Основное внимание сосредоточено на речевых элементах, которые являются структурными составляющими насилия и жестокости средств массовой информации и насилия и жестокости в средствах массовой информации. Определены основные субъекты и объекты жестокого и насильственного дискурса и описаны речевые стратегии, которые его характеризуют.
Ключевые слова: жестокость, насилие, СМИ, дискурс, речевая агрессия.

Shurma S.G. VIOLENCE AND CRUELTY IN MASS MEDIA (BASED ON UKRAINIAN AND BRITISH NEWSPAPERS)
The article deals with the difference between violence and cruelty. It is focused on the verbal elements that shape mass media violence and cruelty, and violence and cruelty in mass media. Major subjects and objects of cruel and violent discourse were determined. The article also describes some speech strategies which characterize this type of discourse.
Key words: violence, cruelty, mass media, discourse, verbal aggression.

Постановка проблеми. Жорстокість та насильство – два поняття, що дуже часто асоціюються із сучасним суспільством [1]. Питання жорстокої поведінки, насильницьких дій тощо піднімаються в засобах масової інформації (далі – ЗМІ) [2; 3; 4], науці [1; 5; 6; 7], законодавстві [8; 9], проте коли з'ясовують, що можна визначити як «жорстоке» або «насильницьке», виникають проблеми. Наприклад, у деяких країнах домашнє насильство переслідується законом, а в інших – ні; війна, що є найстрашнішим проявом жорстокості та насильства, у деяких країнах на певному етапі буде схвалюватися [10, с. 1]. Отже, що ж можна віднести до категорії насильства та жорстокості?

Виклад основного матеріалу дослідження. Розповсюдженою є думка про те, що «люди, особливо чоловічої статі, мають пристрасть до насильства від часів перших міфів та легенд і документованої історії» [11, с. 1]. Здається, що жорстокість та насильство існували в суспільстві від його зародження, про що свідчить фольклор та мистецтво, проте ми досі не знаємо, коли люди вперше приписали моральний аспект до цих понять. Насильство притаманне людській натурі і призводить до усічення аспектів буття [6, с. 45]. Якщо виходити з того, що людина сприймається завжди стосовно інших істот, що впливають на її буття, то будь-який вплив, якому піддається людина, обмежує її буття, тобто вона вже не може використовувати весь потенціал своїх можливостей [6, с. 49]. Тож насилля відбувається тоді, коли у процесі людської взаємодії здійснюється виокремлення лише певних аспектів з усього горизонту можливих шляхів буття людини.

У. Шінкель вважає, що насилля існує у вигляді «рухомої шкали» [6, с. 48], на якій ступінь або рівень насильства у суспільстві визначається тим, як суб'єкти редукують аспекти буття один одного. Зокрема, пропаганда, маніпуляція, тероризм, жорстокість випливають саме з того, як і з якою метою усікається онтологія буття іншого індивіда чи групи. У кримінальному праві насилля трактується як «об'єктивна сторона злочину, <…> умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу проти її волі» [12, с. 186]. Насилля є відхиленням від норми [11, с. 3] і переважно насилля породжує насилля: наприклад, насилля у суспільстві карається і досить часто шляхом іншої насильницької дії.

Жорстокість, на противагу насильству, – це особистісно- та соціально-психологічний феномен [7, с. 18; 13], риса характеру [12, с. 186], коли людина цілеспрямовано та навмисно поводиться таким чином, аби спричинити та подовжити моральні, фізичні, психічні або сексуальні страждання іншої істоти

[13]. В акті жорстокості є елемент задоволення для того, хто його здійснює [14, с. 131]. У такому трактуванні жорстокості насильство є засобом досягнення цього задоволення. І насильство, і жорстокість використовуються у суспільстві як оцінні поняття, що тісно пов'язані з категорією зла [14, с. 132; 15, с. 109, 116], проте жорстокість характеризує людину, яка чинить певну негативну дію, тоді як насильство характеризує ситуацію, дію або об'єкта такої дії. Варто пам'ятати, що жорстокість і насильство є відносними категоріями, адже оцінка суспільством залежить від того, наскільки розвинутою є мораль та/або соціальний устрій останнього [14, с. 133]. Наприклад, канібалізм вважається нормою у первісному суспільстві, але проявом жорстокості та насильства у сучасному.

Якщо розглядати засоби масової інформації, то варто розрізняти насилля та жорстокість ЗМІ і насилля та жорстокість у ЗМІ. Зокрема, різні види маніпулювання у ЗМІ, використання мови як засобу маніпуляції та пропаганди, спотворене або однобоке розуміння жорстокості, вибіркове висвітлення актів насилля та жорстокості, приховування інформації або подання її викривлено, брехня у текстах статей та недомовленості – це все різновиди жорстокості та насильства ЗМІ стосовно аудиторії, на яку націлені медіа-продукти.

Водночас розповіді про терористичні акти та терористів, вбивства та інші прояви жорстокості та насильства – це те, що формує дискурс жорстокості та насильства, який включає, окрім тексту, набір екстралінгвістичних факторів, які супроводжують та забезпечують розуміння тексту. У цьому разі в тексті відбувається пряме або непряме включення фрагментів мовлення, мета якого – спонукати аудиторію до актів агресії, асоціальної поведінки та жорстокості або вселяти страх та посилювати страждання, а агресія стосовно аудиторії проявляється як свідомий вибір мови та організації тексту. Наприклад, у статті «The Daily Telegraph» від 12 грудня 2010 р. «Sweden suicide bomber: Taimur Abdulwahab al-Abdaly was living in Britain» наводяться слова терориста: «*Now your children, your daughters and your sisters will die as our brothers, our sisters and our children are dying*». Як бачимо, єдине речення, що включено до статті, є емоційним завдяки використанню та протиставленню майбутньої і теперішньої форми дієслова *to die* й опозиції МИ – ВОНИ. З одного боку, наведений приклад – це пряма погроза, а з іншого боку, його мета – вселити страх у тих, до кого звернені слова. Загалом, за даними Н. Кошкарової, «у сучасних засобах масової інформації найчастіше використовується не погроза, а попередження як спосіб мовленнєвого впливу» [16]. Вибір виданням саме цієї цитати частково можна пояснити тенденцією ЗМІ до вражання та зацікавлення аудиторії. Прямі цитати не є поширеними і часто замінюються непрямою мовою або переказом, у якому заяви злочинців пом'якшуються, а частини послання випускаються, наприклад: *Twelve minutes before the bombing on Saturday, a Swedish news agency received a message with two sound files, one in Swedish and one in Arabic, that was also sent to the Swedish Security Police. The message criticised Swedes' silence over cartoons of the Prophet Mohammed and Swedish soldiers serving in Afghanistan*. Читачеві лише повідомляється, що терорист надіслав послання, та обирається одна або кілька з можливих заяв: критика карикатур на Пророка Мухаммеда та шведську армію в Афганістані. Читач не знає, чи були інші заяви і чого вони стосувалися, адже видавництво обрало та привернуло увагу саме до цих. Завдяки відносно нейтральному слову *criticised* агресія, яка, можливо, була у словах терориста, пом'якшена.

Зазвичай видання не зловживають прямим цитуванням небезпечних злочинців, а переважно використовують та спираються на слова з авторитетних джерел і коментарі офіційної влади, однак фрагменти жорстокого мовлення проникають до текстів. З одного боку, такі цитати привертають увагу, вони є застереженням та свідченням зловісних та небезпечних намірів суб'єктів жорстокості та насильства, а з іншого боку, вони також можуть породжувати страх, ненависть та підігрівати негативні настрої у суспільстві.

Дискурс жорстокості та насильства впливає на тексти ЗМІ, проте завдання ЗМІ – зменшити або нейтралізувати його вплив на аудиторію. Тим не менше, це не завжди відбувається саме так. Наприклад, у газеті «Молодь України» 1960 р. події у світі представлялися з позиції радянської риторики та цензури, тому наголос робився на опозиції між агресивним і жорстоким капіталістичним світом та ідеалізованим світом країн соціалістичного табору. Тут суб'єктом насильства і жорстокості є вже не окремий індивід, а ціла країна. Наприклад, у статтях «Забуті діти Америки» (від 30 квітня 1960 р.) чи «Рассел: Знов Америка підводить світ на грань війни» (від 17 січня 1965 р.) США представлено в ролі аморального та агресивного зовнішнього ворога, що

було частиною політичної стратегії владної Комуністичної партії. Ось приклад зі статті «Захищаючи людську гідність» від 22 березня 1960 р., у якій розповідається про боротьбу «негритянської молоді» із сегрегацією в США. Америка та її звичаї описуються із залученням емоційних епітетів («*ганебні звичаї расової сегрегації*»), негативно-забарвлених слів («*накинулись банди расистів*»), іронії («*заповзятливі законодавці стараються, щоб «обґрунтувати» і зберегти один з устоїв «американського способу життя*») та мовленнєвої агресії [17] («*вони кидали в негрів все, що потрапляло їм під руку: посуд, стільці. Деякі кричали: «Убивайте їх!»)*. Таке застосування мови формує певний образ у читача, і постійне нагадування про нього створює стале відношення до того чи іншого суб'єкта чи об'єкта жорстокості та насильства.

Зазвичай у текстах ЗМІ представлені не лише суб'єкти насильства та жорстокості, а й об'єкти, або жертви у найширшому значенні цього слова. Роль жертви найчастіше складно описати, адже вона може бути активною та пасивною. Наприклад, армії та герої, що борються з ворогом під час війни, є активними жертвами, а загиблі чи потерпілі – пасивними. Залежно від того, хто веде оповідь, ролі суб'єктів та об'єктів можуть мінятися місцями. Наприклад, у статті «Mass Murderer of Jews Found», надрукованій у британській газеті «The Guardian» 24 травня 1960 р., йдеться про затримання Адольфа Айхмана, завідувача відділом гестапо, який відповідав за знищення євреїв, ізраїльськими агентами. У статті цитують слова Прем'єр-міністра Ізраїлю Д. Бен-Гуріона, а також офіційні джерела, включаючи Верховний суд Ізраїлю, які називають А. Айхмана «*the greatest of the Nazi war criminals*», «*a monster*», «*a bloodthirsty criminal*» та «*probably the greatest living enemy of the Jewish people*». З одного боку, А. Айхман є суб'єктом насильства, адже він відповідав за катування єврейського населення, але з іншого боку, ЗМІ також є суб'єктом насильства. Використовуючи лише певні, відірвані з контексту, цитати та вказуючи на військові злочини А. Айхмана, видання також впливає на ставлення до цієї особистості. Тут діалог із читачем ведеться непрямо, а лише через наведені факти, що відсилають до кривавих злочинів офіцерів та загонів СС протягом Другої світової війни. Також у статті жертвою представлено єврейський народ. Насамперед це жертва насильницьких дій фашистів за часів Другої світової війни. Проте у світлі подій 1960 р. це вже не пасивна жертва репресій, а справедливий месник, який схопив ката та привів до відповідальності.

У статті відчувається справедливе обурення, але поза увагою залишається мовленнєва агресія щодо колишнього офіцера, а також приховане бажання насилля у відповідь. Загалом у питаннях покарання винних насильство та жорстокість перебувають у конфлікті із традиційними нормами моралі на кшталт «не вбий», адже смертна кара для злочинця – це, по суті, акт вбивства, тому, аби уникнути такої плутанини у поглядах, і пропонується двоїсте бачення та сприйняття, у якому зло протиставляється добру, чужі – своїм, вороги – героям, убивці – жертвам, а в рамках жорстокості та насильства з'являються елементи негативного або позитивного сприйняття. Загалом, як пише Е. Годжес [18, с. 42], «коли відбувається взаємодія між соціальними суб'єктами, вони насичують свій дискурс голосами, що вказують на їхній соціальний світ, покладаються на встановлені жанри, аби обрамити свій дискурс, обирають слова, які використовували до них, та орієнтуються на прогнозовані відповіді».

Ще одним елементом, на який варто звернути увагу, є присутність інших актантів у текстах ЗМІ. Між прямими об'єктами та суб'єктами насильства зазвичай перебувають правоохоронні органи та представники різного роду офіційних організацій на рівні світу, держави, суспільства. Вони є непрямими учасниками конфлікту, але їх голос ми чуємо найчастіше, читаючи статті або слухаючи новини. Наприклад, у газеті «The Daily Telegraph» за 2010 р. близько 90% статей містять прямі цитати з офіційних джерел, які дають коментар чи оцінну характеристику акту жорстокості або насильства. Наприклад, у статті «Triple suicide blasts kill 42 in Lahore» (від 1 липня 2010 р.) новина подається через відсилку до представників влади: *Triple suicide blasts kill at least 42 people and injured scores more at the tomb of and Islamic saint in Lahore, in Pakistan's east, a city official said*. Крім того, у статті подаються прямі цитати слів речника Президента («*This sickening poison of extremism will be driven out of our nation and we will not be cowed*») та прем'єр-міністра («*terrorists have no consideration for any religion, faith and belief*»). Якщо поглянути на структуру статті, то репортаж із місця події видається досить «сухим»; єдиними емоційно-забарвленими елементами є фрагменти мовлення офіційних представників. Метафоричний образ *sick-*

ening poison of extremism та надмірне узагальнення *no consideration for any* – це ті елементи тексту, що вражають, адже вони протистоять мові репортажу щодо даних про жертв трагедії та хронології події. Відповідно, увага відвертається від самої події до оцінки більш широкої групи подій – терористичних організацій та світового тероризму загалом.

Висновки із проведеного дослідження. Підсумовуючи, варто зазначити, що насильство та жорстокість у ЗМІ має подвійний характер. З одного боку, ЗМІ залучають фрагменти дискурсу насильства та жорстокості у формі прямих цитат зі слів тих, хто скоює такі акти. Тоді в текст проникають відібрані авторами та редакторами елементи мовленнєвої агресії. З іншого боку, об'єкти жорстокості та насильства у статтях отримують активні або пасивні ролі. Якщо жертва представлена пасивно, вона найчастіше не отримує «голосу» в репортажі, активні ж жертви, як і винуватці трагедій, досить часто проявляють мовленнєву агресію стосовно причини трагедії або вбивства. Між прямими об'єктами й суб'єктами насильства та жорстокості перебувають офіційні представники, які виконують роль тих, хто дає оцінку тій чи іншій події та виводить її на вищий рівень узагальнення.

На нашу думку, особливу увагу потрібно приділити тому, як ЗМІ, зокрема, створюють ситуацію, коли саме вони є суб'єктом насильства та жорстокості стосовно аудиторії, на яку націлені тексти, що пропонуються широкому загалу. Їх роль як рупора пропаганди, окремих політичних поглядів чи соціального устрою вказує на те, що насильство та жорстокість можуть мати прояви, які важко оцінити в короткостроковій перспективі.

Питанням, що залишається відкритим, є вплив, який така організація дискурсу має на адресатів повідомлення. Також подальшої уваги потребують образи та роль актантів, що є невід'ємною частиною ситуації, пов'язаної із проявами жорстокості та насильства, про які доповідають ЗМІ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Žižek S. Violence: Six Sideways Reflections / S. Žižek. – L. : Profile Books, 2010. – 224 p.
2. Hart Ch. Event-construal in press reports of violence in two recent political protests: A cognitive linguistic approach to CDA / Ch. Hart // Journal of Language and Politics. – 2013. – № 12 (3). – P. 400–423 [Electronic resource]. – Access mode : 10.1075/jlp.12.3.05har.
3. Huesmann L. The role of media violence in violent behavior / L. Huesmann, L. Taylor // Annual Review of Public Health. – 2006. – № 27. – P. 393–415 [Electronic resource]. – Access mode : 10.1146/annurev.publhealth.26.021304.144640.
4. Smith S. Violence in music videos: Examining the prevalence and context of physical aggression / S. Smith, R. Aaron // Journal of Communication. – 2002. – № 52. – P. 61–83 [Electronic resource]. – Access mode : 10.1111/j.1460-2466.2002.tb02533.x.
5. Ricoeur P. Violence and Language / P. Ricoeur // Journal of French and Francophone Philosophy. – 1998. – Vol. 10. – № 2. – P. 32–41 [Electronic resource]. – Access mode : http://dx.doi.org/10.5195/jffp.1998.410.
6. Schinkel W. Aspects of Violence: A Critical Theory / W. Schinkel. – N. Y. : Palgrave, 2010. – 254 p.
7. Захаров С. Жестокость как личностно-психологичный феномен / С. Захаров // Материалы докладов XV Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов». Секция «Психология» / отв. ред. И. Алешковский, П. Костылев, А. Андреев. – М., 2008. – С. 18–20.
8. Кушпіт В. Генезис поняття насильства у теорії кримінального права / В. Кушпіт // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». – 2014. – № 807. – С. 137–140.
9. Сердюк П. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості : автореф. дис. … канд. юрид. наук / П. Сердюк. – О., 2005. – 21 с.
10. Jabri V. Discourses on Violence: Conflict Analysis Reconsidered / V. Jabri. – Manchester ; N. Y. : Manchester University Press, 1996. – 224 p.
11. Foakes R. Shakespeare and Violence / R. Foakes. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 224 p.
12. Григор'єва О. Агресія, насильство, жорстокість / О. Григор'єва // Юридична наука. – 2015. – № 10 (52). – С. 185–192.
13. Борохов Б. Жестокость как метакогнитивный механизм саморегуляции / Б. Борохов, А. Борохов // Медицинская психология в России. – 2017. – № 1 (42). – Т. 9 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://mprj.ru/archiv_global/2017_1_42/nomer09.php.
14. Чернова Г. Жестокость: от первобытного общества к современности / Г. Чернова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://cyberleninka.ru/article/v/zhestokost-ot-pervobytnogo-obschestva-k-sovremennosti.
15. Shurma S. Soviet conceptualization of NASYLSTVO (VIOLENCE): Based on the texts of the Ukrainian SSR Newspaper the Molod Ukraïny of 1960 / S. Shurma // Concentric: Studies in Linguistics. – 2017. – Vol. 43. – № 1. – P. 105–122.
16. Кошкарова Н. «Борис, ты не прав!», или о пользе одной реплики / Н. Кошкарова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://journals.uspu.ru/attachments/article/1305/Кошкарова%20Н.Н.pdf.
17. Шарифуллин Б. Языковая агрессия и языковое насилие в свете юрислингвистики: проблемы инвективы / Б. Шарифулин // Юрислингвистика–5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права : межвуз. сб. науч. тр. – Барнаул : Изд-во Алтайского ун-та, 2004. – С. 125–137.
18. Hodges A. Intertextuality in Discourse / A. Hodges // The Handbook of Discourse Analysis / ed. by D. Tannen, H. Hamilton, D. Schiffrin. – 2nd ed. – Vol. 1. – Chichester : Wiley Blackwell, 2015. – P. 42–60.

НОТАТКИ

Наукове періодичне видання

НАУКОВИЙ ВІСНИК ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО ТА МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Випуск 3

Коректура • *А.В. Щербак*

Комп'ютерна верстка • *Н.С. Кузнєцова*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 19,76
Замов. № 07/17. Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.